

**T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE
YENİDEN CANLANDIRMA
STRATEJİLERİNİN MEKANSAL,
EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ: DİYARBAKIR
SURIÇİ ÖRNEĞİ**

**Şeyma US
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Temmuz-2020
KONYA
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

Şeyma US tarafından hazırlanan “Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Mekansal, Ekonomik ve Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi: Diyarbakır Suriçi Örneği” adlı tez çalışması 10/07/2020 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ

Danışman

Dr. Öğr.Üyesi Neslihan Serdaroğlu SAĞ

Üye

Doç. Dr. Öğr.Üyesi Kıvanç ERTUGAY

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Saadettin Erhan Kesen
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Şeyma US

Tarih:29.07.2020

ÖZET

TARİHİ KENT MERKEZLERİNDE YENİDEN CANLANDIRMA STRATEJİLERİNİN MEKANSAL, EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DİYARBAKIR SURİÇİ ÖRNEĞİ

Şeyma US

Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Neslihan Serdaroğlu Sağ

2020, 189 Sayfa

Tarihi kent merkezinin mevcut durumunun iyileştirilmesi için uygulanan yeniden canlandırma stratejilerinde yerel halkın ve kullanıcıların kendini güvende hissetmesi, iş kollarının ve aktivitelerinin gelişip canlandırıldığı yaşanabilir şehir merkezleri oluşturmak amaçlanmaktadır. Yeniden canlandırma stratejilerinde başarı, kentsel alanda çeşitlilik ortaya koyan, ticari, sosyo-kültürel aktiviteler ve boş zaman faaliyetleri gibi alternatiflerle kullanıcıları alana çekerek bölgenin çekiciliğini arttıran, etkin ulaşım alternatifleri ve erişebilirlik sağlayan, kimlik öğelerine, mimari karaktere, kamusal mekanlara ve mahalle kültürüne önem veren stratejiler ile sağlanabilir.

Diyarbakır, Suriçi Kentsel Sit Alanı, UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri ile hem bölgesel hem de evrensel özelliğe sahip doğal ve kültürel değerleri barındıran bir kent durumundadır. Ancak, son otuz yılda, göç, terör, yasadışı yapılanmalar ve morfolojik yapıyla uyumlu olmayan plan kararları nedeniyle Suriçi bu önemli dokusunu kaybetme sürecine girmiştir. Bu çalışmanın amacı, Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerine yönelik kavramsal araştırmalardan faydalanarak oluşturulan kriterler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmasıdır.

Bu kriterler mekânsal boyutta plan kararları, restorasyon çalışmaları, kullanım çeşitliliği, merkezin tarihi dokusu, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik, çevresel kalite durumu; ekonomik boyutta ticari canlılık düzeyi, emlak piyasasındaki değişimler, istihdam yaratma ve yerel üretim, gece ekonomilerinin varlığı; sosyo-kültürel boyutta kullanıcı görüş ve davranışları, farklı kültürel yapılar arasındaki uyum, güvenliğin algılanması ve suç düzeyidir. Bu kriterler plan incelemeleri, saha araştırmaları, belediye, Koruma Kurulu vb. resmi kurumlardan elde edilen bilgiler, alanda yaşayanlarla gerçekleştirilen anket sonuçları, çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuçta Suriçi Kentsel Sit Alanı yeniden canlandırma stratejilerinin olumlu, olumsuz etkileri ortaya konularak yapılabileceklere ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler:Yeniden canlandırma, Tarihi Kent Merkezi, Planlama, Diyarbakır, Suriçi, Kentsel Sit Alanı.

ABSTRACT

MS THESIS

THE EVALUATION OF THE SPATIAL, ECONOMIC AND SOCIAL IMPACT OF THE RECONSTRUCTION STRATEGIES IN THE HISTORICAL CITY CENTERS: DİYARBAKIR SURIÇİ EXAMPLE

Şeyma US

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of City and Regional Planning**

**Advisor: Dr. Öğretim Üyesi Neslihan Serdaroğlu Sağ
2020, 189 Pages**

The revival strategies implemented to improve the current state of the historic city center aim to create livable city centers where local people and users feel safe, and their business and activities are developed and revived. It can be provided with strategies that attract the users to the area with alternatives such as time activities, increasing the attractiveness of the region, providing effective transportation alternatives and accessibility, and giving importance to identity elements, architectural character, public places and neighborhood culture.

Diyarbakır, with its Suriçi Urban Protected Area, Diyarbakır Castle and Hevsel Gardens, which are included in the UNESCO World Cultural Heritage list, is a city that has natural and cultural values that have both regional and universal features. However, in the last thirty years, Suriçi has entered the process of losing this important texture due to migration, terrorism, illegal structures and plan decisions that are incompatible with the morphological structure. The aim of this study is to make evaluations within the framework of the criteria created by making use of conceptual researches on the spatial, social and economic effects of the revival strategies in historical city centers in Suriçi Urban Site.

These criteria are spatial scale plan decisions, restoration studies, usage variety, historical texture of the center, accessibility and accessibility, environmental quality; commercial economic viability, changes in the real estate market, job creation and local production, the existence of night economies; user views and behaviors in a socio-cultural dimension, harmony between different cultural structures, perception of security and crime level. These criteria include plan reviews, field research, municipality, Conservation Board, etc. The information obtained from the official institutions has been evaluated within the framework of the survey results conducted with those living in the area. As a result, suggestions regarding the positive and negative effects of Suriçi Urban Site Revitalization strategies have been developed.

Keywords: Revitalization, Historical City Center, Planning, Diyarbakır, Suriçi, Urban Procted Area.

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarımı yönlendiren, araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımları ile desteğini, bilgisini, içtenliğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Sayın Dr.Öğr.Üyesi Neslihan SERDAROĞLU SAĞ' a,

Çalışma sürecinde yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç.Dr.Havva Filiz Meşhur'a, lisans eğitim sürecinde başta Sayın Doç.Dr.Mehmet Çağlar Meşhur hocam olmak üzere bana emeği geçen bütün saygıdeğer hocalarıma,

Çalışmalarım süresince ve tüm hayatım boyunca beni destekleyen, her zaman yanımda olan çok değerli aileme özellikle anneme ve babama,

Yüksek lisans eğitim sürecimin ve çalışma hayatımın başlangıcından sonuna kadar yanımda olan her türlü desteğini, sevgisini, dostluğunu, samimiyetini esirgemeyen değerli arkadaşım Özgün Ağdağlı' ya,

Çalışma sürecinde desteğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Hakan Kazak ve Noraddien Masror' a,

Bu tez çalışması yoğun, uzun soluklu bir süreci ve arka planında bana destek olan pek çok arkadaşımı da barındırmaktadır. Emeklerinden ve çabalarından dolayı herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şeyma US
KONYA-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı	2
1.3. Literatür Özeti	3
2. TARİHİ KENT MERKEZLERİ VE YENİDEN CANLANDIRMA STRATEJİLERİ	8
2.1. Tarihi Kent Merkezlerinin Önemi, Koruma ve Kültürel Mirasın Korunması	8
2.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Karşılaşılan Sorunlar	14
2.2.1. Mekânsal yapıya ilişkin sorunlar	15
2.2.2. Ekonomik yapıya ilişkin sorunlar	16
2.2.3. Sosyo- kültürel yapıya ilişkin sorunlar	17
2.2.4. Yasal ve yönetsel yapıya ilişkin sorunlar	18
2.3. Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Stratejileri ve Uygulamaları	20
2.3.1. Tarihi kent merkezlerinde köhneme süreci ve kentsel dönüşüm kavramının gelişimi.....	20
2.3.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Kavramı	24
2.3.3. Tarihi kent merkezlerinde uygulanan yeniden canlandırma türleri	24
2.3.3.1. Konut eksenli yeniden canlandırma	25
2.3.3.2. Emlak eksenli yeniden canlandırma	26
2.3.3.3. Turizm eksenli yeniden canlandırma	27
2.3.3.4. Sosyo-kültürel eksenli yeniden canlandırma	28
2.3.4. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejilerinin amaçları ve ilkeleri	28
2.3.5. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırmaya yönelik örnekler	36
2.3.5.1. Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi (Lübnan)	36
2.3.5.2. Mostar Kentsel Dönüşüm Projesi (Bosna Hersek).....	38
2.4. Bölüm Sonucu	41
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	43
3.1. Çalışmanın Temel Soruları ve Hipotezleri.....	43
3.2. Çalışmanın Materyal ve Yöntemi	43
4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA	51
4.1. Suriçi'nin Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi	51
4.1.1. Diyarbakır Kenti ve Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın Genel Özellikleri	51
4.1.2. Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın Tarihsel Süreç İçinde Mekânsal Değişimi	62

4.1.2.1. Suriçi'nde kentsel mekânın değişim sürecine yönelik çıktılar.....	93
4.2. Suriçi Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular	96
4.2.1. Mekansal Etkilere Yönelik Bulgular.....	96
4.2.1.1. Plan kararları	96
4.2.1.2. Restorasyon çalışmaları ve kullanım çeşitliliği	109
4.2.1.3. Binalardaki kullanıma bağlı boşluk oranı.....	122
4.2.1.4. Merkezin tarihi dokusu	123
4.2.1.5. Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik	126
4.2.1.6. Yaya akışı.....	129
4.2.1.7. Şehir merkezinin çevresel kalite durumu	130
4.2.1.8. Anket değerlendirmeleri	133
4.2.2. Ekonomik Etkilerine Yönelik Bulgular	138
4.2.2.1. Ekonomik canlılık: Ticari canlılık düzeyi	138
4.2.2.2. Emlak piyasasındaki değişimler.....	139
4.2.2.3. Perakende ticaret temsilcilikleri ve eğilimleri	144
4.2.2.4. İstihdam yaratma ve Yerel üretim	146
4.2.2.5. Anket değerlendirmeleri	146
4.2.3. Sosyal Etkilerine Yönelik Bulgular	151
4.2.3.1. Anket Değerlendirmeleri	151
4.2.3.2. Hizmet Değerlendirmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA).....	156
4.2.3.3. Hizmet Değerlendirmesi için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	157
4.2.4. Tartışmalar.....	159
4.2.4.1. Bölge Değerlendirmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA).....	159
4.2.4.2. Bölge Değerlendirmeleri İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	164
4.2.4.3. Bölüm Sonucu.....	167
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	173
5.1. Sonuçlar	173
5.2. Öneriler	177
6. KAYNAKLAR.....	181
7. ÖZGEÇMİŞ.....	189

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 2. 1. Uluslar arası alanda kültürel mirasla ilgili sözleşmeler	12
Çizelge 2. 2. Uluslararası Alanda kültürel miras kategorileri	14
Çizelge 2. 3. Mekansal, Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Yasal-Yönetmel sorunlar	20
Çizelge 2. 4. Eskimenin yedi ana boyutu	21
Çizelge 2. 5. Kentsel dönüşüm kavramının gelişimi.....	22
Çizelge 2. 6. Kent merkezlerinin ekonomik boyuta ilişkin sundukları	26
Çizelge 2. 7. Kültürel gelişim stratejileri	28
Çizelge 2. 8. Yeniden canlandırma stratejileri ve ilkeleri	31
Çizelge 2. 9. Kullanıcı Özelliklerinin Belirlenmesi	32
Çizelge 3. 1. Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Göstergeler	46
Çizelge 3. 2. Cronbach alpha analizi uygulanan ankette yer alan 5’li likert tipi maddeler	49
Çizelge 3. 3. Güvenilirlik analizine dair sonuçlar.....	50
Çizelge 4. 1. Diyarbakır kentinin yıllara göre nüfus değişimi	53
Çizelge 4. 2. Sur ilçesinin yıllara göre nüfus değişimi	54
Çizelge 4. 3. Diyarbakır Suriçi bölgesine hâkim olan medeniyetler	63
Çizelge 4. 4. Suriçi bölgesi planlama süreci.....	66
Çizelge 4. 5. Yıkılan ve hasar gören önemli yapılar	85
Çizelge 4. 6. Diyarbakır Sur ilçesinde bulunan tescilli yapı sayısı.....	86
Çizelge 4. 7. Suriçi Kentsel Sit Alanı mekansal değişimi	94
Çizelge 4. 9. Suriçi’ nin çevresel kalitesinden memnuniyet durumu	130
Çizelge 4. 10. Suriçi’nde bulunma sebebi	134
Çizelge 4. 11. Evinin/ işyerinin daha önce hangi amaçla kullanıldığını belirtme durumu	134
Çizelge 4. 12. Kullanımların yeterlilik durumlarının değerlendirilmesi	135
Çizelge 4. 13. Suriçi’ nin çevresel kalitesinden memnuniyet durumu.....	135
Çizelge 4. 14. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnuniyet durumu	135
Çizelge 4. 15. Bölgede yeniden canlandırma uygulamalarının gerekli bulunması.....	136
Çizelge 4. 16. İşyeri veya evin aşağıdaki alanlara yakın olmasını isteme durumu.....	136
Çizelge 4. 17. Suriçi’ nin beğenilen özellikleri.....	136
Çizelge 4. 18. Suriçi’ nin beğenilmeyen özellikleri	137

Çizelge 4. 19. İşyeri veya evin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma yeterliliği.....	137
Çizelge 4. 20. Suriçi' nde hafızada canlanan yapılar	137
Çizelge 4. 21. Diyarbakır İli Sur İlçesi Yıllara Göre Mahalle Bazında Satış Adetleri	141
Çizelge 4. 22. Diyarbakır İli Sur İlçesi Yıllara Göre Mahalle Arsa Satış m2 Birim Fiyatları (m ² /TL)	141
Çizelge 4. 23. İli Sur İlçesi Mahalle Bazında Yıllara Göre Üzerinde Yapı Bulunan Ana Taşınmaz Satış Adetleri	142
Çizelge 4. 24. Yıllara göre canlandırma projeleri	144
Çizelge 4. 25. İşyerini bu bölgede seçme sebebi	145
Çizelge 4. 26. İşyerini ya da evini başka yerde olmasını iste durumu	145
Çizelge 4. 27. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulması.....	146
Çizelge 4. 28. Halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projelerinin oluşturulması.....	146
Çizelge 4. 29. Kullanıcılara göre evin veya işyerinin ekonomik gelişiminin günden güne artma durumu	147
Çizelge 4. 30. İşyeri/ ev ortalama aylık kira değeri	147
Çizelge 4. 31. İşyeri/ ev ortalama mülk değeri	147
Çizelge 4. 32. Evinizde kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?	147
Çizelge 4. 33. Evinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?.....	148
Çizelge 4. 34. İş yerinizde kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?.....	148
Çizelge 4. 35. İşyerinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?.....	148
Çizelge 4. 36. Belirtilen değerlerde projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artış durumu.....	148
Çizelge 4. 37. İşyerini bu bölgede seçme sebebi	149
Çizelge 4. 38. İşyerini ya da evini başka yerde olmasını iste durumu	149
Çizelge 4. 39. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulması.....	149

Çizelge 4. 40. Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekleme durumu	150
Çizelge 4. 41. Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış durumu	150
Çizelge 4. 42. Kullanıcıların bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündükleri iş kolları	150
Çizelge 4. 43. Kullanıcıların bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündükleri iş kolları türleri	150
Çizelge 4. 44. Demografik istatistikler	151
Çizelge 4. 45. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun olma durumu	152
Çizelge 4. 46. Kullanıcıların mekânın kullanımında eşitlik olduğuna dair görüşler	152
Çizelge 4. 47. Farklı kültürel yapılar arasında uyum	153
Çizelge 4. 48. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekleme durumu	153
Çizelge 4. 49. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli bulması	153
Çizelge 4. 50. Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği artırma yeterliliği	153
Çizelge 4. 51. Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasının yeterliliği	154
Çizelge 4. 52. Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirme yeterliliği	154
Çizelge 4. 53. Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle görüşlerine başvurulması isteme durumu	154
Çizelge 4. 54. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili durum.....	155
Çizelge 4. 55. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili kullanıcıların bölgeyi terk etme durumu	155
Çizelge 4. 56. Yerel yönetimlerin halkı Suriçi' ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projelerinin varlığı.....	155
Çizelge 4. 57. KMO Örneklem Uygunluk Ölçümü ve Bartlett Küresellik Testi	156
Çizelge 4. 58. Hizmet Değerlendirmeleri için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri	156
Çizelge 4. 59. Bölge Değerlendirmeleri İçin Uygulanan AFA Sonucu Açıklanan Varyans.....	157
Çizelge 4. 60. Hizmet Değerlendirmesi için DFA Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri	157

Çizelge 4. 61. Hizmet Değerlendirmesi için DFA Modeli Uyum İyiliği Ölçütleri ve Hesaplanan Değerler	158
Çizelge 4. 62. KMO Örnekleme Uygunluk Ölçümü ve Bartlett Küresellik Testi	159
Çizelge 4. 63. Bölge Değerlendirmeleri için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri	160
Çizelge 4. 64. Bölge Değerlendirmeleri İçin Uygulanan AFA Sonucu Açıklanan Varyans	163
Çizelge 4. 65. Anket Bölümlerinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Alfa Katsayıları	163
Çizelge 4. 66. Bölge Değerlendirmeleri için DFA Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri	164
Çizelge 4. 67. Bölge Değerlendirmeleri için DFA Modeli Uyum İyiliği Ölçütleri ve Hesaplanan Değerler	166
Çizelge 4. 68. Değerlendirme Puanlarına Ait Normallik Testleri.....	168
Çizelge 4. 69. Hizmet Değerlendirmeleri İle Bölge Değerlendirmeleri ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	169
Çizelge 4.70. Suriçi Yeniden Canlandırma Stratejileri İlkelerinin saha araştırması, gözlemler ve anketlere göre sonuçları	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Kentsel mekanın değişiminde etkili olan belirleyiciler .	15
Şekil 2. 2. Beyrut Solidere'nin konumu	37
Şekil 2. 3. Mostar'ın konumu.	39
Şekil 2. 4. Mostar Koruma ve Geliştirme Alanı	40
Şekil 3. 1. Örneklem Büyüklükleri.	48
Şekil 3. 2. Cronbach alpha katsayısı.	50
Şekil 4. 1. Diyarbakır kentinin Türkiye'deki konumu	52
Şekil 4. 2. Suriçi bölgesinin Diyarbakır kenti içindeki konumu	54
Şekil 4. 3. Diyarbakır Suriçi kentsel sit alanı içerisinde kalan mahalleler	55
Şekil 4. 4. Günümüzde İçkale'de yer alan Kapılar	56
Şekil 4. 5. İçkale'de yer alan kapılar	56
Şekil 4. 6. Dış kalede yer alan önemli burçlar, Diyarbakır Kültür Merkezi	57
Şekil 4. 7. Dış kalede yer alan kapılar	58
Şekil 4. 8. Günümüzde Dışkale'de yer alan kapılar ve burçlar	58
Şekil 4. 9. Diyarbakır Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan yapılar	59
Şekil 4. 10. Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi	60
Şekil 4. 11. Ulu Cami ve Dört Ayaklı Minare	60
Şekil 4. 12. Vahap Ağa Hamamının restaurant olarak kullanımı	61
Şekil 4. 13. Hasan Paşa Hanı	61
Şekil 4. 14. Cahit Sıtkı Tarancı Evi	62
Şekil 4. 15. Suriçi kent sınırını aşamalı konumu	64
Şekil 4. 16. Sur içi Kentsel Sit Alanı planlı dönem öncesi tarihsel gelişim paftası	65
Şekil 4. 17. Vali İzzet Paşa Caddesi.	67
Şekil 4. 18. Günümüzde İzzet Paşa Caddesi	67
Şekil 4. 19. 1916 yılında kentin yeni yolları ve ticaret aksları	67
Şekil 4. 20. 1928 yılında çekilmiş Diyarbakır Belediye Parkı görünümü.	69
Şekil 4. 21. 4 no.lu burç ve çevresi yıkımı	69
Şekil 4. 22. Suriçi'nde yer alan kamu binaları	70
Şekil 4. 23. 1925 yılında ve 1939 yılında İzzet Paşa Caddesi görünümü	70
Şekil 4. 24. Diyarbakır Suriçi'nin 1939 yılında genel görünümü	70
Şekil 4. 25. 1930 yılında ve 1960 yılında Gazi Caddesinin görünümü	71
Şekil 4. 26. 1930 yılında ve 1954 yılında Melik Ahmet Paşa Caddesinin görünümü.	71
Şekil 4. 27. 1959 yılı 1/5000 ölçekli nazım imar planı.	72

Şekil 4. 28. 1965–1967 yıllarında 1/1000 ölçekli İlk Uygulama İmar Planı	72
Şekil 4. 29. Suriçi Kentsel Sit Alanı 1865-1980 yılı planlı dönem mekansal gelişim	73
Şekil 4. 30. 1984 yılı Suriçi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı	74
Şekil 4. 31. 1985 yılında yapılan 1/1000 ölçekli uygulama imar planı.	74
Şekil 4. 32. 1989 yılı Suriçi genel görünümü	75
Şekil 4. 33. 1990 yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı	76
Şekil 4. 34. Suriçi bölgesi kat yüksekliği dağılımı	76
Şekil 4. 35. Suriçi bölgesindeki koruma bandı ve tescilli yapılar.	77
Şekil 4. 36. 2006 yılı 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı	78
Şekil 4. 37. Suriçi Kentsel Sit Alanı 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu..	79
Şekil 4. 38. Cazibe Merkezi Destekleme Projesi kapsamındaki proje alanları	80
Şekil 4. 39. Sur İlçesi Riskli Alan Krokisi	82
Şekil 4. 40. Suriçi bölgesi acele kamulaştırma alanları.....	83
Şekil 4. 41. Suriçi Kentsel Sit Alanı 10 Mayıs 2016 tarihli ve 11 Temmuz 2017 tarihli uydu görüntüsü.....	84
Şekil 4. 42. Suriçi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği.....	87
Şekil 4. 43. Alipaşa ve Lalebey 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı	88
Şekil 4. 44. Alipaşa ve Lalebey Mevcut Koruma Planı Uygulama Paftası	89
Şekil 4. 45. Alipaşa ve Lalebey Kentsel Tasarım Projesi	90
Şekil 4. 46. Alipaşa ve Lalebey Yol ve Boş Parsel Analizi	91
Şekil 4. 47. Fatihpaşa Mahallesinde yıkım sürecinden sonra inşa edilen yeni yapılar ...	92
Şekil 4. 48. Alipaşa-Lalebey kentsel dönüşüm alanı	92
Şekil 4. 49. Suriçi Koruma Bandı içerisinde kalan yapılar	96
Şekil 4. 50. Suriçi'nden görünüm	96
Şekil 4. 51. Sur dışı Koruma Bandı içerisinde kalan gecekonduların Mardin Kapı'dan görünümü	97
Şekil 4. 52. Suriçi' nin mevcut durumu.....	97
Şekil 4. 53. Suriçi'nde tarihi dokuyu bozan yapılar	98
Şekil 4. 54. Suriçi'nde ticaretin yayılması	98
Şekil 4. 55. Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi'nden görünüm	99
Şekil 4. 56. Kuyumcular Çarşısı ve Yanık Çarşı'dan görünüm	99
Şekil 4. 57. Suriçi'nin açık-yeşil alan durumu	100
Şekil 4. 58. Anzele Parkı ve çocuk parkından görünüm	100
Şekil 4. 59. Suriçi sosyal donatı alanları	101

Şekil 4. 60. Suriçi koruma alanları.....	102
Şekil 4. 61. Suriçi'nde köhneme ile karşı karşıya kalan alanlar	102
Şekil 4. 62. Suriçi'nde köhneme ile karşı karşıya kalan bölgelerden görünüm.....	103
Şekil 4. 63. Diyarbakır Sur İlçesi İçkale Mevkiinin eski hali	104
Şekil 4. 64. Diyarbakır Sur İlçesi İçkale Mevkii Kültürel Peyzaj Alanı İnşaatı ile Altyapı ve Çevre Düzenlenmesinden görünüm	104
Şekil 4. 65. Suriçi'ne yönelik son yapılan projeler	105
Şekil 4. 66. Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi	105
Şekil 4. 67. Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi uydu görüntüsü.....	106
Şekil 4. 68. Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesinden görünüm	106
Şekil 4. 69. Suriçi yıkılan alanın uydu görüntüsü	107
Şekil 4. 70. Suriçi Yenikapı Caddesi projesi	107
Şekil 4. 71. Suriçi Yenikapı Caddesi'nden görünüm	107
Şekil 4. 72. Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Emniyet Hizmet Alanları..	108
Şekil 4. 73. Mardinkapı-Saraykapı Arası Sur Yeni Turistik Yolu	108
Şekil 4. 74. Suriçi Mardinkapı-Saraykapı Arası Sur Yeni Turistik Yolu	109
Şekil 4. 75. Suriçi Çevre Düzenleme Projesi	110
Şekil 4. 76. Dağ Kapı Meydanının Düzenlenmesi	110
Şekil 4. 77. Diyarbakır Surları Çevre Düzenlemesi	111
Şekil 4. 78. Diyarbakır Surlarından görünüm	111
Şekil 4. 79. Dört Ayaklı Minare' den görünüm	112
Şekil 4. 80. Suriçi rehabilitasyon çalışmaları	112
Şekil 4. 81. Gazi Caddesi'nden görünüm	113
Şekil 4. 82. Melik Ahmet Caddesi'nden görünüm	113
Şekil 4. 83. Ulu Cami Meydanı Çevre Düzenlemesi	114
Şekil 4. 84. Yanık Çarşı	114
Şekil 4. 85. Çiftehan Sokak	114
Şekil 4. 86. Diyarbakır İçkale	115
Şekil 4. 87. Müdahale sürecinden önce	115
Şekil 4. 88. Müdahale sürecinden sonra	115
Şekil 4. 89. Göksel Sokak Sağlıklaştırma Çalışması	116
Şekil 4. 90. Keçi Burcu'ndan görünüm	116
Şekil 4. 91. Diyarbakır Kent Müzesi (Cemil Paşa Konağı)	117

Şekil 4. 92. İskender Paşa Konağı.....	117
Şekil 4. 93. Hasan Paşa Hanı	118
Şekil 4. 94. Sülüklü Han	118
Şekil 4. 95. Vahap Ağa Hamamı.....	119
Şekil 4. 96. Deliller (Hüsrev Paşa Hanı) Kervansaray	119
Şekil 4. 97. Dengbej Evi	119
Şekil 4. 98. Geleneksel Avlulu konut alanlarından görünüm	120
Şekil 4. 99. Suriçi Kentsel Sit Alanı mevcut durum	121
Şekil 4. 100. Müdahale sonrası etkilenme bölgesi	122
Şekil 4. 101. Müdahale sonrası etkilenme bölgesinden görünüm.....	122
Şekil 4. 102. Yeni konut alanlarından görünüm	123
Şekil 4. 103. Yıkılan alanda yeni konut alanlarından görünüm	123
Şekil 4. 104. Protestan kilisesinin plan ve uydudan görünümü	124
Şekil 4. 105. 2012 yılı KAİP Revizyonunda Yeni Kapı Sokak olarak planlanan alanın 2016 yılı Kaip Değişikliğinde Yeni Kapı Caddesi olarak genişletilmesi	124
Şekil 4. 106. Suriçi’nde tarihi dokuyu bozan yapıların yoğunlaştığı alanlar	125
Şekil 4. 107. Suriçi’nde bakımsız ve güvensiz sokakların yoğunlaştığı alanlar	126
Şekil 4. 108. Suriçi’nde bakımsız ve güvensiz sokaklardan görünüm.....	126
Şekil 4. 109. İzzet Paşa Caddesi	127
Şekil 4. 110. Gazi Caddesi	127
Şekil 4. 111. Melik Ahmet Caddesi	127
Şekil 4. 112. Suriçi otopark alanları.....	128
Şekil 4. 113. OP5 ve kapalı otopark alanından görünüm	128
Şekil 4. 114. Diyarbakır ilinde Bulunan Hava Kirliliği Ölçüm Cihazlarının Yerleri ve Ölçülen Parametreler	131
Şekil 4. 115. Ulusal Hava Kalitesi İndeksi	131
Şekil 4. 116. Hava izleme verileri.....	131
Şekil 4. 117. Trafik yoğunluk haritası	132
Şekil 4. 118. Suriçi sokaklarında çevre kirliliği	133
Şekil 4. 119. Suriçi’nde kalabalık mekanlardan görünüm	133
Şekil 4. 120. 2008 yılı rayiç değerler	139
Şekil 4. 121. 2015 yılı rayiç değerler	140
Şekil 4. 122. 2020 yılı rayiç değerler	140
Şekil 4. 123. Suriçi satılık konut değerleri	142

Şekil 4. 124. Suriçi satılık işyeri değerleri.....	143
Şekil 4. 125. Suriçi'nde ticaretin yayılması.....	145
Şekil 4. 126. Hizmet Değerlendirmeleri İçin DFA Modeli	158
Şekil 4. 127. Bölge Değerlendirmeleri İçin DFA Modeli	166

1. GİRİŞ

Kentler, hızla artan nüfusla birlikte yetersiz kalan fiziksel ve sosyal altyapı olanaklarının iyileştirilmesi, köhneme sürecine giren kent merkezlerinde kaliteli yaşam olanaklarının oluşturulması ve doğal afetlere karşı dayanaklılığının artırılması gibi nedenlerle dönüşüm, yenileme, yeniden canlandırma, sağlıklılaştırma ve rehabilitasyon uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır. Kentsel alanlarda yaşam tarzı ekonomik, mekânsal, sosyal, kültürel, politik değişimlere göre farklılaşmakta olup bu farklılaşmalar tarihi kent merkezlerinde kimlik, uyum tarihi ve çevresel sürdürülebilirlik konularında önemli sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır. Kentlerde tarihi kent merkezleri genellikle çevre kalitesinin yetersizliği, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin yetersizliği, arazi ve kira değerlerinin düşmesi nedeniyle düşük gelir grubu ve göç ederek gelen halkın yaşam alanı haline gelmesiyle köhneleşme ile karşı karşıya kalan kentsel mekanlara dönüşmektedir. Tarihi kent merkezleri, bu değişimle oluşan köhneleşme, yaşam kalitesi ve sağlıklı çevre kriterlerinden uzaklaşma, bakımsızlaşma ve güvensiz alanlar olarak cazibe niteliklerini kaybetmiştir. Son yıllarda tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılması için canlandırma projeleri yoğun olarak uygulama mercileri tarafından tercih edilmektedir.

Eski çağlardan günümüze kalan kalıntıların tamamının gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olmamaktadır. Devletlerin finansal kaynaklarının bu konuda yeterli olmamasıyla birlikte kentleşme sorunları, bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler ve kentleşme baskıları sonucunda tarihi yapıların sayısı azalmaktadır (Ahunbay, 2007).

Tarihi kent merkezlerinde kaybettikleri önemin geri kazandırılması amacıyla özellikle metropoliten kentlerin köhnemeye uğramış tarihi merkez alanlarında, yeniden canlandırma projeleri gerçekleştirilmektedir. Yeniden canlandırma projeleri kapsamında, tarihi dokularda kentsel dönüşüm projeleri, kamu mekanlarının, meydanlarının sağlıklılaştırılması ve yeniden düzenlenmesi, sokak peyzajlarının iyileştirilmesi, tarihi yapıların cephelerinde sağlıklılaştırma, yayalaştırma uygulamaları gibi pek çok uygulama hayata geçirilmektedir (Çetin, 2011).

Türkiye' de tarihi çevre mirasını koruma, iyileştirme çalışmaları için kaynakların sağlanması, verilecek olan yeni işlevin getireceği değer ile doğru orantılıdır. Bu nedenle de daha çok turizm amaçlı kullanımlar önerilmekte, sosyo-kültürel fayda göz ardı edilmektedir. Kültürel sürdürülebilirlik, kültürel değerlerin sürdürülmesi için koruma

politikalarının geliştirilmesini, koruma ile kullanımın dengesinin sağlanması ve çağdaş koşulların kültürel değişime tabi tutulacağı göz önünde bulundurularak doğru ilke ve stratejilerin oluşturulması ile mümkün olmaktadır (Kıvrak, 2010).

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Köhneleşme ile karşı karşıya kalan, eski canlılığını kaybetmiş tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejileri uygulanmaktadır. Yeniden canlandırmada amaç köhneleşme süreci yaşayan tarihi kent dokusunun sorunlarını tespit ederek bu sorunların çözümüne ve alanın eski cazibesini kazandırmaya yönelik uygulamalar geliştirmektir. Tarihi kent merkezlerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri günümüzde gerçekleştirilen kentsel yeniden canlandırma uygulamalarının tarihi ve kültürel mirası ön plana çıkarma stratejilerini ekonomik getirisi bağlamında değerlendirmesi genellikle mekansal değişim ve sosyo-kültürel faydanın göz ardı edilmesidir. Bu durum tarihi kültürel miras özelliği bulunan kentsel alanların gelecek nesillere aktarılmasını ve koruma kullanma dengesi ile sürdürülebilirliğinin sağlanmasını sekteye uğratmaktadır. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejilerinin başarılı sonuçlar oluşturabilmesi için geliştirilen yeni stratejilerin sosyal, ekonomik ve mekânsal etkilerinin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gereklidir. Bu tezin amacı, tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejileri ile oluşturulan mekânsal sosyal ve ekonomik etkilerin değerlendirilmesidir. Ağırlığı kullanıcı odaklı bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, öncelikle kentsel yeniden canlandırma kavramı irdelenecek, dünyada ve Türkiye'de yapılan yeniden canlandırma stratejileri değerlendirilerek köhneleşme ile karşı karşıya kalan Diyarbakır kenti Suriçi tarihi kent merkezinde plan kararları ile ortaya çıkan yeniden canlandırma stratejilerinin etkileri mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutta tartışılacaktır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma beş bölümden oluşmakta olup çalışmanın giriş bölümü çalışmanın amacı ve önemi, kapsamı ve literatür özetinden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü kaynak araştırmasına dayalı olarak tarihi kent merkezlerinin önemi, koruma ve kültürel mirasın korunması, tarihi kent merkezlerinde karşılaşılan mekansal, ekonomik, sosyo-kültürel ve yasal-yönetimsel sorunlar, köhneleşme süreci, dönüşüm yaklaşımları, yeniden canlandırma stratejileri amaçları, ilkeleri, türleri, dünya ve Türkiye örnekleri

incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; çalışmanın temel soruları, materyal ve yöntemi aktarılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde; Diyarbakır kenti ve Suriçi Kentsel Sit Alanı'na ilişkin genel özellikler, Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın tarihsel süreç içerisindeki mekansal gelişimi aktarılmıştır. Suriçi'nde planlama çalışmaları ile oluşan yeniden canlandırma stratejilerinin mekansal, ekonomik, sosyo-kültürel etkilerine yönelik bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1.3. Literatür Özeti

Çalışma kapsamında dünyada ve Türkiye'de yeniden canlandırmaya yönelik çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar, yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerine yönelik yapılan çalışmalar olarak üç başlık altında ele alınmıştır.

A. Yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal etkilerini ele alan çalışmalar

Doratlı ve ark. (2004), çalışmasında tarihi kent bölgelerinin, yalnızca sahip oldukları kültürel miras nedeniyle değil, kentsel yapılarından dolayı da özel yerler olduğunu anlatmaktadır. Tarihi kent bölgelerinin sürekliliğini sağlamak için ilgili önlemler alınmazsa çoğu bölge geleneksel özelliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu makale tarihi kent bölgelerinin anahtar kriterlerini belirlemek ve değerlendirmek için SWOT analizine dayalı yeni bir yöntem ile tarihi kent mahallelerinde elde edilen bulgulardan nasıl bir strateji elde etmeyi önermektedir. Önerilen metodolojinin etkilerini göstermek, geçerliliğini kontrol etmek için Kıbrıs'taki Walled- Sur Şehri Lefkoşa'yı örnek alan incelemesi olarak ele almaktadır.

Oruç (2005), çalışmasında kent merkezlerinde ekonomik, yerel, politik ve sosyo-kültürel değişimlerin kentin tarihi dokusunda yarattığı etkiyi ve değişimleri incelemiş olup; sorunların çıkış noktası ve tarihi kent merkezlerinde yaşanan mekânsal dönüşüm üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Tez kapsamında tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılmasına yönelik Barcelona, Dublin ve Manchester örnekleri incelenmiş tarihi çevrede dönüşüm sorunlarının fiziki, sosyal ve işlevsel faktörleri çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Bu sürece farklı kuruluşların katılımı ve çeşitli teşviklerle yatırımların bölgeye çekilmesi, canlılığın artırılması, işlevsel çeşitliliğin ve mekandaki değerlerin en verimli ve etkin şekilde kullanımı ve kamusal mekanların oluşturulması yöntemleri

tespit edilmiş olup şehrsel canlılık kavramı ve canlılık gösterge değerleri fiziki, sosyal ve ekonomik boyutta tanımlanmıştır. Sonuç olarak tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejileri fiziki, işlevsel ve sosyo-kültürel boyutta geliştirilmiş olup süreçle ilgili bir model önerisinde bulunulmuştur.

Esen (2006), çalışmasında kentsel alanların yeniden canlandırılmasını kentin yaşanabilirliğini, ekonomik, sosyal, mekânsal boyutta arttıran bir yöntem olarak ele almıştır. Tarihi ticaret merkezlerinin yeniden canlandırılması yönteminin başarısını ise Lynch tarafından geliştirilen kentsel kalite ölçütlerine dayandırmaktadır. Çalışma kapsamında ABD’de geliştirilen tarihi ticaret merkezlerinin yeniden canlandırılması programı olan Ana Cadde Programı ele alınmış olup programın tasarım, örgütlenme, katılım, finansman, devlet rolü gibi birçok faktörü irdelenmiştir. Sonuç olarak ana cadde programı kapsamında uygulanan Boston'da Washington Caddesi'nin yeniden canlandırılması incelenmiş olup kalite ölçütlerine göre programın başarısı, etkinliği ve örgütsel performansı üzerinde durulmuştur.

Kıvrak (2010), çalışmasında İstanbul Eminönü Hanlar bölgesinin geleneksel ticarete bağlı tarihsel sürecini, mekânsal değişimlerini, mevcut planlarını ve koruma kararlarını incelemiş olup bölgeye özgü mimari tasarım ilkelerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Tez kapsamında Eski kent, Tarihi kent ve Tarihi Çevre kavramları tanımlanarak tarihi kent merkezlerinde yaşanan mekânsal dönüşümlerin fiziki, ekonomik, sosyo-kültürel bağlamda değişimleri incelenmiştir. Çalışmada bulgular Türkiye ve yurt dışı örnekleri ile karşılaştırılarak tarihi mekânların yapısı, plan kararları-hedefleri-uygulama sonuçları üzerinden tarihi kent merkezlerinin mekânsal dönüşümü ve mimari tasarım ilkeleri tanımlanmıştır.

Dağabakan (2012), çalışmasında tarihi alan, tarihi çevre, tarihi yerleşim, tarihi kent dokusu, koruma ve yeniden canlandırma kavramlarını tanımlamış olup tarihi yerleşimlerin yeniden değerlendirilmesinin önemini ve nedenlerini incelemiştir. Yeniden canlandırma kapsamında incelenen çalışmalarda süreç yönetimi, finansal kaynaklar, aktörler, örgütlenme biçimi ve uygulama ilkeleri incelenerek bu süreçte yönetim, örgütlenme ve aktörler arasındaki ilişkinin yasal boyutun nasıl olması gerektiği üzerine değerlendirilmeler yapılmıştır. Ayrıca tarihi alanların kendine özgü değerlerinin korunması ve günün koşullarına uygun yaşanabilir alanlar yaratılması konularında dengenin değişim yöntemi ile sağlanabileceği sonucuna varılmıştır.

Çetin (2011), çalışmasında tarihi kent merkezlerinde uygulanan yeniden canlandırma yönteminin katkılarını, Dünya ve Türkiye örneklerini inceleyerek

geliştirilen politikaların mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutta değerlendirilmesini ve kamusal mekanların kullanımında neden olan değişimleri Kemeraltı özelinde irdelemiştir.

Genç (2014), çalışmasında Türkiye’de gecekonduların alanlarında yaşanan değişim-dönüşüm üzerine gecekonduların politikalarını irdelemektedir. Çalışma kapsamında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun değerlendirilerek gecekonduların alanlarında kentsel dönüşüm sürecinde uygulanan politikalar incelenmiştir.

Ryberg-Webster (2014), çalışmasında tarihi korumanın, büyük oranda şehir planlaması ile güçlü bağları olan bir kent mesleğine dönüştüğünü savunmaktadır. Kentsel canlandırmanın kilit unsurlarından biri olarak koruma görülmekte olup günümüzde tarihi koruma ve kentsel yeniden canlandırmanın kesişme noktasını ele alan ampirik bir araştırma yetersizliğinin altını çizer. Bu makale koruma uygulamalarındaki mevcut durumu gözden geçirmekte ve kentsel yeniden canlandırmada önde gelen söylemler olan Yeni Amerikan Şehri, büyük kurumlar ve eski şehirler ile bağlantı kurmaktadır. Korumanın yeniden canlandırmadaki rolünü ele almak ve yirmi birinci yüzyıldaki koruma politikasını yeniden düşünmek üzere kapsamlı bir araştırmaya odaklanmıştır.

Çermikli (2016), çalışmasında tarihi kent merkezlerinde mekân kalitesinin artırılmasına yönelik kentin okunabilirliğinin geliştirilmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda tarihi dokuda işlevsellik, ulaşılabilirlik-erişebilirlik, algılanabilirlik, güven, başarılı mekânsal, sosyal ve kültürel tasarım, kullanıcı ve ziyaretçilerin beklentilerini öne çıkararak mekânı kurgusunda kalitenin artırılabilirliğine odaklanılmıştır. İstanbul ili Eminönü Tarihi yarımada bölgesi örneğinde mekânsal özellikler ile ziyaretçi ve kullanıcıların davranışı birlikte değerlendirilerek kalite ölçütleri oluşturulmuş olup koruma ve tasarım çalışmalarında kalitenin artırılması adına çok boyutlu bir yöntem modeli önerilmiştir.

B. Yeniden canlandırma stratejilerinin sosyal etkilerini ele alan çalışmalar

Gedik (2015), çalışmasında tarihi çevrelerde kullanıcı odaklı çalışmaların yapılmadığından hareketle tarihi çevrelerde yeniden canlandırma örnekleri olarak Brezilya - Viva o Centre programı, İspanya - Ciutat Vella Bölgesi, İngiltere Manchester Kent Merkezi Planı incelenmiş olup alanın ekonomik, çevresel, organizasyonel ve sosyal boyutu incelenerek bu çalışmalarda kullanıcı katılımının önemsendiği görülmüştür. Bursa Hanlar Bölgesinde alan çalışmasında tarihi çevrelerin yeniden

canlandırılmasında kullanıcı görüşlerinin nasıl kullanılabilceği irdelenmiş olup kullanıcı görüşlerinden önemli veriler elde edildiği sonucuna varılmıştır.

Eral (2015), çalışma kapsamında tarihi kent merkezi olan Kemeraltı Bölgesinde yaşayan kullanıcı profili değişiminin dönemsel olarak analizi ve günümüzde kültür mirası olarak tescillenmiş yapıları araştırmıştır. Müdahalelerin ve halkın kendi söylemlerinin temelinde bölgede yer alan günümüzdeki yapılar ile gelecekteki durumu üzerine veri sunması ve tarihi kent merkezlerinde yenilemenin hangi kapsamda olması gerekliliği konusuna odaklanmıştır.

Özcivan (2016), çalışmasında kentsel dönüşüm kapsamında boşaltılan bir alan olan Gaziosmanpaşa Sarıgöl Mahallesiinde uzlaşma süreci ve bu süreçteki aktörlerin tutumunu incelemiştir. Alanda teorik olarak katılımcı-şeffaf bir süreç içerisinde uzlaşmanın sağlanacağı hipotezi ispatlanmış olup uygulamada hak sahiplerinin karar alma sürecine katılmadığı görülmüştür.

C. Yeniden canlandırma stratejilerinin ekonomik etkilerini ele alan çalışmalar

Çimen (2007), çalışmasında tarihi kent mekanlarında meydana gelen köhneleşme sonucu bu alanları kente yeniden kazandırma fikriyle yeni politikaların olumlu ve olumsuz yönlerini incelemiştir. Bunun üzerine kentsel dönüşüm kavramı, süreci, yeniden canlandırma stratejisi ve bu strateji kapsamında emlak, konut, turizm ve kültür eksenli dönüşümün oluşumu, süreci ve kente etkisi incelenmiştir. Son olarak yeniden canlandırma stratejisi bağlamında kültür mahallesi kavramı ele alınmış olup ve İngiltere, İrlanda, Avustralya ve Türkiye’de kültür mahallesi örneklerinin karşılaştırılması irdelenmiştir.

Grodach ve Loukaitou-Sideris (2007), çalışmasında belediye yönetimlerinin sanat bölgeleri ve şehirlerini tanıtmak ve yeniden canlandırmak için kültürel faaliyetler, müze ve sanat merkezlerinin oluşturduğunu vurgulamaktadır. Öncelikle kültüre, ticarete ve eğlenceye odaklayan canlandırma stratejilerinin kentin gelişiminde önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu tür stratejilerin üç farklı modeli vardır. Bu yazıda öncelikle Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kültürel stratejiler ve özelliklerini ana hatlarıyla belirlemek için belediyenin gelişimi ele alınmaktadır. İkinci olarak, makale ulusal bir anketten elde edilen bulguları sunmaktadır. Anket verileri, çoğu kuruma rağmen çoğu şehirde kültürel faaliyetlerin desteklenmesi üzerine girişimcilik hedeflerinin kalkınmaya rehberlik etmeye devam ettiğini belirtmektedir.

Nelson ve ark. (2007), çalışma kapsamında şehir merkezinin yeniden canlandırılması ve metropol alanı gelişiminin ikame yerine tamamlayıcı olabileceğini savunmaktadır. Makalede kentsel çevreleme kavramları ve uygulamaları tartışılmakta olup kentsel yerleşimin şehir merkezlerinde inşaat ve gelişmeyi ne ölçüde teşvik ettiğini değerlendirmek için kullanılan veri ve yöntemler açıklanmaktadır. Elde edilen bulgular iki aşamada sunulmuştur. Öncelikle, hem pazar sektörleri hem de farklı çevreleme programları arasındaki gelişim farklılıklarına bakarak, sınırlanmayan kentsel alanlarda gerçekleşen kalkınma faaliyetleri karşılaştırılmıştır. İkinci olarak, kentsel çevrelemenin inşaat faaliyetleri üzerindeki etkisini izole etmek için çok değişkenli modeller sunarken, merkezi şehirlerde inşaat faaliyetini etkileyebilecek diğer faktörleri istatistiksel olarak kontrol ederek kamu politikası ve gelecekteki araştırmalar için sonuçlar tartışılmıştır.

Yalçıntaş (2008), çalışmasında kent merkezlerinde köhneme süreci yaşayan alanların ekonomik eksenli yeniden canlandırılmasında kentsel yarışabilirlik potansiyellerinin varlığı konusunu irdelemektedir. Çalışmasında köhneleşme ile karşı karşıya kalan kent merkezlerinin gizli potansiyellerinin olduğu ve bu potansiyellerinin alanda avantaja çevrilmesi ve yatırımın çekilmesiyle bu avantajları öne çıkaracak pazarlama mekanizmalarının geliştirilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Kentsel alanların yarışabilme kapasitesini değerlendirmek için değişkenleri belirlemek üzere dünyada yapılan uygulamaları inceleyerek Türkiye'de yasal tutarsızlıklar, ekonomik değişimler, yasal ve yönetsel kaynaklar çerçevesinde İstanbul kentinde yapılan örnekler değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de köhneme ile karşı karşıya olan bölgelerde kentsel dönüşüm kapsamında mevcut politika kararlarının yasal-yönetsel, finansal boyutunun rekabet edilebilirlik potansiyellerinin pazarlanabilmesine olanak verecek biçimde yeniden düzenlenmesi gerekliliğini vurgular.

Tolacı ve ark. (2011), çalışma kapsamında Burdur Tarihi Kent dokusu içinde yer alan Hükümet Caddesi'nde bulunan yapıların yenilenmesi ve sürdürülebilir turizm bağlamında mekânsal işlevlendirme önerileri ele alınmıştır.

Ayşın ve Turhanoglu (2014), çalışmasında tarihi kent merkezlerinin kentsel sit alanı ilan edilmesi ve turistik merkezlere dönüşmesi üzerine kültürel mirasın bir endüstri haline geldiğini ve yatırım alanına dönüştüğünü anlatmaktadır. Bu kapsamda çalışma kentsel mekânın üretim sürecinde kültürel mirasın korunması ile turizme yönelik kullanımı arasındaki çelişkiyi irdelemektedir. Ayrıca çalışmada Eskişehir ili Odunpazarı tarihi kent merkezinin turizme yönelik yeniden düzenlenmesi konusuna odaklanarak miras endüstrisi kavramı tartışılmıştır.

2. TARİHİ KENT MERKEZLERİ VE YENİDEN CANLANDIRMA STRATEJİLERİ

Bu bölümde tarihi kent merkezlerinin önemi ve korunması tarihi kent merkezinde karşılaşılan sorunlar yeniden canlandırma stratejilerine yönelik kavramsal araştırmalar sentezlenerek bilgiler aktarılmıştır.

2.1. Tarihi Kent Merkezlerinin Önemi, Koruma ve Kültürel Mirasın Korunması

Tarihi çevreler, eski medeniyetlerden kalan izler ve kalıntılardan oluşmaktadır. Tarihi çevrelerde kent dokusu ve mahalleler geçmişte yaşamış olan medeniyetlerin sosyo-ekonomik yapısını, felsefesini estetik duyarlılığını, günümüzde ise kendimizi tanımlamaya yardımcı bir araçtır. Tarihi çevrelerde mekanlar insan ölçüsüne göre tasarlanmış olması bakımından ilgi çekici olup gelecek kuşaklar için de yaşayan tarih olması bakımından çok önemlidir (Ahunbay, 2007).

Korumanın amacı ise tarihi çevreleri yok olmaktan kurtararak kültür mirasını günümüz yaşamı ile bütünleştirmektir. UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) 30 Kasım 1976 Nairobi Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler Tüzüğünde Korumanın ilkeleri aşağıdaki şekilde açıklanmıştır (Ahunbay, 2007):

- ❖ *Tarihi alanlar ve çevreleri, yerine konulamaz ve evrensel mirası oluşturan değerler olarak ele alınmalı ve günümüz sosyal yaşamı ile bütünleştirmeyi görev saymalıdırlar.*
- ❖ *Her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbirleriyle kaynaşmasına bağlı olan ve yapılar, mekansal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmelidir.*
- ❖ *Tarihi alanlar ve çevreleri, her türlü tehlikeye karşı etkin bir biçimde korunabilmelidir, özellikle özgünlüklerini zedeleyebilecek uygun olmayan kullanımlar, gereksiz ekler, yanlış veya duyarsız değişiklikler gibi zararlı etkenlere veya her türlü kirlenmenin zararlarına karşı korunabilmelidirler.*
- ❖ *Mimarlar, şehir plancıları, anıtların ve tarihi alanların görünümünün bozulmamasına ve tarihi çevrelerin uyumlu bir biçimde çağdaş yaşamla bütünleşmesine özen göstermelidirler.*

❖ *İnşaat tekniklerinin ve mimari biçimlerinin giderek birbirine benzediği, tüm dünyada tek tip bir çevre yaratılması tehlikesinin bulunduğu günümüzde tarihi alanların korunması, ülkelerin kültürel ve sosyal değerlerinin korunması ve geliştirilmesine yardımcı olabilir.*

Dünya ülkelerinin ve milletlerinin ortak mirası kabul edilen tarihi kent merkezleri; geçmiş toplumların sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, mimari ve estetik özelliklerini bugüne ve gelecek kuşaklara aktaran önemli kültürel eserler barındıran en önemli kentsel kimlik mekânlarıdır. Tarihi kent merkezleri, kentin çeperlerine gidildikçe özgün dokuları nedeniyle standartlaşan kentsel alanlardan kolaylıkla ayırt edilebilmektedir. Kentsel alanların tek tipleşerek kimliksizleştiği bir ortamda tarihi kent merkezlerinin dokusunun korunması önemlidir (Gedik, 2015).

Tarihi yapıların korunmasından tarihi çevreyi koruma düşüncesine geçiş kent dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerinin anlaşılmasından sonra olmuştur (Ahunbay, 2007). Uluslararası kültürel mirasla ve korunmasıyla ilgili sözleşmeler kronolojik aşağıda özetlenmiştir;

Tarihi yapıların korunması ile ilgili 1904 yılında Madrid’te “VI. Uluslararası Mimarlar Kongresi”nde ilk olarak uluslararası koruma kararları alınmıştır. Bu kongrede anıt yapılar ölü anıtlar ve yaşayan anıtlar olarak ikiye ayrılmıştır (Erşen, 2009).

1931 yılında Atina’da “Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimari ve CIAM Teknisyenlerin I.Uluslararası Konferansı” toplantısında restorasyonda uygulanacak ilkeler tanımlanmıştır. 1933 yılında toplanan Çağdaş Mimarlık Kongresi’nde kabul edilen Atina Anlaşmasına göre yapı gruplarının kullanılarak korunması için BM, UNESCO, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların sosyo-kültürel ve siyasi alanda işbirliği, kültürel mirasın tüm insanlığın ortak mirası olduğu görüşü kabul görmüş ve uluslararası ölçekte koruma alanında yaptırımlar gündeme gelmiştir. 1946 yılında evrensel barışın korunması amacıyla UNESCO kültürel miras ve koruma kapsamında uluslar arası birçok kuruluşun kurulmasına öncü olmuştur (Kaderli, 2014).

1950 yılından sonra ise kültürel mirasın korunmasındaki önem, sanat ve bilimsel özelliğinden farklı olarak insanlığın ortak mirası olma özelliğiyle korunması gerektiği anlayışına yönelmiştir. Avrupa Konseyinde kültürel miras alanındaki düzenlemelerinde insanlığın ortak mirası anlayışı benimsenmiştir (Ünal, 2014).

1954 yılında Lahey’de Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarını Korunmasına Dair Sözleşme ile eski eser-antika kavramının yerini kültür varlığı almıştır. Bu dönemde anıtları ve sitleri kapsayan Dünya Mirası Listesi oluşturulmaya

başlanmış ve ölçütlere uyan anıt, sitler, vs. tescil edilerek Dünya Mirası Fonu'ndan yararlandırılmıştır. 1964 yılında Venedik'te II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi'nde farklı meslek gruplarının tarihi değerlere geliş-güzel müdahale etmeleri eleştirilmiş ve bir düzenlemenin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Kongredeki bir diğer konu ise yeni eklerin dönemin damgasını taşıması ve eskisinden ayırt edilebilmesi ilkesidir. Bu ilke anıtların dönemlerinin doğru okunabilirliğinin önemini vurgulamaktadır. Venedik Tüzüğü'nde tarihi anıt kavramı yeniden tanımlanmış ve tek yapı ölçeğinden tarihi doku ile bütünleşen kentsel ya da kırsal yerleşmeleri de içine alacak biçimde genişletilmiştir. 1965 yılında Varşova'da ICOMOS (International Council on Monuments and Sites)'un kurulması ile mimari mirasın korunması için kuram, yöntem ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi konuları vurgulanmıştır (Kaderli, 2014).

1970 yılında Avrupa Konseyi Avrupa Mimari Mirası'nın korunması üzerine kararlar almış olup 1975 yılı Avrupa Mimari Miras Yılı olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde çalışmalar sonucunda açıklanan Amsterdam Bildirgesi ile hedefin bütünleşik koruma olduğu belirtilmiş korumada planlamanın rolü, kültür envanteri gibi temel ilkeler belirlenmiş, kültürel mirasın korunması ve restorasyonu hakkında uluslararası bir çerçeve oluşturulmuştur. Aynı yaklaşım 1976 yılında Nairobi'de yapılan UNESCO toplantısında Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler konulu kararlar ile üye ülkeler tarafından benimsenmiştir (Ahunbay, 2007).

1979 yılında yayınlanan Avustralya ICOMOS Bildirgesi (Burra Charter) ise tek yapı ölçeğinde müdahalelerin tanımlarını, kültürel önem, koruma politikasına ilişkin ilke ve yöntemleri açıklamıştır. 1987 yılında "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için ICOMOS Bildirgesi Amsterdam Deklarasyonu" ile belirlenen koruma ilkeleri ayrıntılı açıklanmış, koruma planının içeriği belirlenmiş ve korunması gereken değerler tanımlanmıştır (Göksu, 1993'den aktaran (Ter, 2002).

1993 yılında bir sivil toplum kuruluşu olan Avrupa Arkeologlar Birliği, Avrupa genelinde kültürel mirasın ortaya konması, korunması, kazandırılması gibi sorunları çözmek amacıyla kurulmuştur (Kaderli, 2014).

2001 yılında kültürel çeşitliliğe ilişkin oluşturulan UNESCO Evrensel Bildirgesi'nde kültürel miras, yaratıcılığın kaynağı olarak gösterilmiş tüm çeşitliliği ile korunarak kültürler arası geçişin gelecek kuşaklara aktarılmasının amaçlanması gerekliliği belirtilmiştir. 2003 yılında UNESCO Evrensel Bildirgesi'nde kültürel miras kavramı, kimlik ve aidiyet duygusunun kültürel çeşitliliğe katkıda bulunacağına vurgu

yapılmıştır. 2005 yılında Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesinde (Faro Sözleşmesi) kültürel mirası bireysel bir hak olarak ele almakta ve herkesin kültürel mirastan yararlanmaya hakkı olduğunu savunmaktadır (Ünal, 2014).

Bu bağlamda kültürel mirasın korunmasına bakış zaman içinde toplumların kültürel kimliğinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını vurgulayan bir anlayış haline gelmiştir.

2008 yılında UNESCO Komisyonu Dünya Miras Alanları Yönetim Planları Uygulama Broşürü ile bir yönetim planının unsurları belirlenmiştir. 2013 yılında ICOMOS Türkiye'nin sunduğu Mimari Mirasın Koruma Bildirgesi'nde: "*Kültürel miras, insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras, tarihsel belgesel, estetik-sanatsal, simgesel, sosyal, ekonomik, dini ve manevi ve hatta politik değerler içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın, toplumumuz için önemli değer olan "emanet" kavramıyla özdeşleştirilerek içerdiği tüm değerleriyle birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur.*" tanımı yapılmıştır (Kaderli, 2014). Kültürel mirasla ilgili sözleşmeler Çizelge 2.1. de özetlenmiştir.

Kültürel mirasın insanlar için taşıdığı değer, geçmiş medeniyetlerle kurdukları ilişkinin anıtsal yapılar üzerinden somutluk kazandığı inancı yatmaktadır. Bu inanç miras yapılarının ekonomik değerden çok insanların yapılara bir misyon yüklemesi ile ilgilidir (Aksoy ve Enlil, 2012).

Günümüzde tarihi kent merkezlerinin korunmasında yapılarda fonksiyon değişikliği yapılarak turizm stratejilerinin benimsenmesine ağırlık verilen planlama-tasarım yaklaşımları gündemdedir (Çermikli, 2016).

Çizelge 2. 1. Uluslar arası alanda kültürel mirasla ilgili sözleşmeler (Ahunbay, 2007; Kaderli, 2014; Ünal, 2014).

Kültürel Mirasla İlgili Sözleşmeler		
1931 Yılı	Atina'da Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimari ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı"	İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulunun restorasyonda uygulanacak ilkeleri kabul etmesi
1933 Yılı	"Çağdaş Mimarlık" Kongresinde kabul edilen Atina Anlaşması	Kültürel Mirasın tüm insanlığın ortak mirası görüşü kabulü
1946 Yılı	UNESCO'nun kurulması	Kültürel miras ve koruma kapsamında uluslar arası birçok kuruluşun kurulmasına öncü olması
1950 Yılı	Lahey'de "Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme"	"Eski eser-antika" kavramının yerini "kültür varlığı" almıştır. Bu dönemde anıtları ve sitleri kapsayan Dünya Mirası Listesi oluşturulmaya başlanması
1964 Yılı	Venedik'te "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi"	"Yeni eklerin günümüzün damgasını taşıması ve eskisinden ayırt edilebilmesi" ilkesi ve tarihi anıt kavramı yeniden tanımlanması
1965 Yılı	Varşova'da ICOMOS kurulmuş olup	Mimari mirasın korunması için kuram, yöntem ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi
1970 Yılı	Avrupa Konseyi	Avrupa Mimari Mirası'nın korunması kararları
1975 Yılı	Amsterdam Bildirgesi	Avrupa Mimari Miras yılı olarak ilan edilmesi ve kültürel mirasın korunması ve restorasyonu hakkında uluslararası bir çerçeve oluşturulması
1993 Yılı	Avrupa Arkeologlar Birliği	Avrupa genelinde kültürel mirasın ortaya konması, korunması, kazandırılması
2003 Yılı	Kültürel Çeşitliliğe ilişkin UNESCO Evrensel Bildirgesi	Kültürel mirasın toplum- doğa-tarihle etkileşim içinde olması
2005 Yılı	Faro Sözleşmesi	Kültürel mirası bireysel bir hak olarak ele alınması
2008 Yılı	UNESCO Komisyonu Dünya Miras Alanları Yönetim Planları Uygulama Broşürü"	Yönetim Planı unsurlarının belirlenmesi
2013 Yılı	ICOMOS Türkiye'nin sunduğu "Mimari Mirasın Koruma Bildirgesi"	Kültürel Miras tanımı

Koruma politikaları fiziksel yapı ile birlikte sosyal ve kültürel değerleri de koruma kapsamına dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda UNESCO dünya mirası olarak kabul görmüş kentsel alanların korunmasında, halk katılımının ve bilim insanlarının katılımının sağlanması ile daha iyi bir koruma stratejisinin sağlanacağını vurgulamaktadır (Çırak, 2010).

Türkiye' de koruma için yasal zemin uzun süre önce hazırlanmışsa da onarımlara maddi kaynak ve teknik destek sağlanması konusunda eksiklikler süregeldiğinden koruma uygulamalarında istenilen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye' de kültür varlıkların korunması ile ilgili ilk yasal düzenleme 1869 yılında yürürlüğe giren Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. İlk yasa yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıları izne bağlamakta ve kazılarda elde edilen buluntuların yurt dışına çıkarılmasını yasaklamaktadır. Değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda yasa 1874, 1884 ve

1904 yıllarında değişikliklerle genişletilmiştir. 1951’ de yurtiçinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtları koruma (bakım, onarım ve restorasyon) işlerinde uyulacak ilkeleri ve bunlarla ilgili programları saptama, uygulamaları izleme ve denetleme anıtlarla ilgili konularda görüş bildirmek üzere Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Gereksinimlere cevap veremez duruma gelen eski yasalar 1973 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine Eski Eserler Kanunu getirilmiştir. Koruma konusundaki çağdaş gelişmeleri yansıtan bir yapıya sahip olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ülkemizde tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına olanak veren ilk yasa olarak koruma tarihimizde önemli bir aşama oluşturmaktadır. 1983 yılında ise yerini 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu almıştır. Bu yasayla daha önce geçerli olan eski eser deyimi yerine UNESCO tarafından benimsenen Kültür Varlığı terimi almıştır. Kültür Varlıkları, *“Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan, yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.”* şeklinde tanımlanmıştır (Ahunbay, 2007).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre sit alanlarının korunmaları ve bu alanlarda yeni yapılanmada uyulması gereken şartların belirlenmesi amacıyla Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmaktadır. 1990 yılında hazırlanan “Koruma ve İmar Planlarının Hazırlanmasına İlişkin Teknik Şartname”de Koruma Amaçlı İmar planının amaçları belirlenmiştir. 2005 yılında 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir (Dinçer, 2012). 2012 yılında ise “6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir (Özgür ve Özgür, 2018).

Türkiye, UNESCO ve ICOMOS üyesi olması sebebiyle kültürel mirasın korunmasında bu kuruluşların sözleşmelerini dikkate almaktadır. UNESCO, ICOMOS gibi uluslar arası kuruluşların hazırladıkları sözleşmelerde kültürel miras 4 başlıkta (Somut, Sualtı, Somut olmayan ve Doğal miras) kategorize edilmiştir. Tarihi kent dokusu ise, somut kültürel miras altında Taşınmaz Eserler olarak kategorize edilmiş ve Çizelge 2.2.de belirtilmiştir (Ünal, 2014):

Çizelge 2. 2. Uluslararası Alanda kültürel miras kategorileri (Ünal, 2014)

1-Somut Kültürel Miras	
Taşınır Kültürel Miras • Tablolar, • Heykeller, • Sikkeler, • El Yazmaları, • Arkeolojik Eserler	Taşınmaz Kültürel Miras • Anıtlar, • Arkeolojik Sitler, • Tarihi Kent Dokuları
2- Sualtı Kültürel Mirası	
• Batıklar, • Sualtı Kalıntıları Ve Kentleri	
3-Somut Olmayan Kültürel Miras	
• Sözlü Gelenekler, • Gösteri Sanatları, • Ritüeller	
4- Doğal Miras	
• Kültürel Boyutu Olan Doğal Sitler, • Kültürel Peyzajlar • Fiziki, Biyolojik ve Jeolojik Formasyonlar	

Kültürel ve doğal varlıkların korunması ancak kalkınma ve gelişme planlarına hizmet ettiği ölçüde gerçekleşebilir (Ersoy, 2014).

Kültürel miras kentsel belleğin bir parçasıdır. Kent kimliğinin ve belleğinin korunması, tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, sosyo-ekonomik ve fiziksel mekânların bütüncül bir planlama anlayışı ile ele alınması ve planlanması gerekliliği çağdaş koruma anlayışının çerçevesini oluşturmaktadır (Ersoy, 2014).

2.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Karşılaşılan Sorunlar

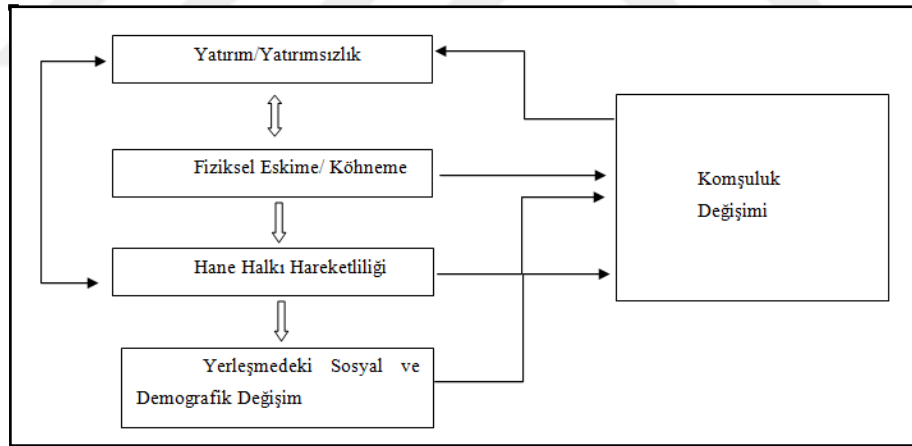
Tarihi kent merkezlerinde oluşan değişimler zaman içerisinde çeşitli sorunların oluşumuna neden olmaktadır. Bu sorunlar mekansal, sosyal, ekonomik ve yasal yapıya ilişkin sorunlar başlıkları altında incelenmiştir.

Tarihi kent merkezleri tarihi, mimari, kültürel birikimlerle yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlerin dini, siyasi, fiziksel, ekonomik, kültürel özelliklerini yansıtarak mekânsal değişimlere sahne olmuştur. 17. yy. dan bugüne tarihi kent merkezlerinde meydana gelen mekânın fiziki ve işlevsel değişimleri iktisadi, yönetsel, toplumsal dönüşümlere bağlı olarak dönemsel değişim göstermektedir. Kentin dönemlere ait karakteristik özelliklerini inceleyebilmek açısından yapıların malzemesinden konumuna, fonksiyonuna, fonksiyonların hangi bölgelerde ne şekilde yoğunlaştığına, çevresiyle ilişkisine ve sokak dokusuna dair tespit ve analizlerinin yapılması önemlidir. Bugün tarihi kent merkezlerinde yaşanan fiziksel eskimeler, tahribatlar sonrasında kentsel deformasyonlar yaşamış alanlar ve imar planı görmüş alanlarda dahil olmak

üzere bu alanlarda yeniden yapılandırma ile dönüşüm sürecine girilmiştir. Tarihi kent merkezlerini koruma- kullanma amacıyla yapılan dönüşüm ve iyileştirme çabaları var olan tarihi dokuda sosyal ve fiziksel değişimlerle mekanlar yeniden kurgulanmaktadır (Çetin, 2011).

2.2.1. Mekânsal yapıya ilişkin sorunlar

Tarihi kent merkezlerinde yaşanan sorunlar öncelikle mekânsal boyutta yaşanmaktadır. Bu sorunlar tarihi kent dokusu içerisinde yer alan yapılarda görülen eskime, köhneme, altyapı, ulaşım, erişilebilirlik gibi sorunlardır. Zamanla yapıların eskimesi, yapıya zarar verecek kullanımlar ve yıkımlar, yanlış kullanımlar, fiziki şartlardan ve doğal afetlerden kaynaklanan nedenler, alanın terk edilmesi ve el değiştirmelerin artması, savaş, vandalizm, hatalı plan kararları, mevcut yolların ve altyapıların yetersiz olması sebebiyle yeni yolların açılmasına yönelik yıkımlar ve trafik sıkışıklığı gibi nedenler tarihi çevrenin mekansal boyutta zarar görmesi ve köhneme sürecine girmesine sebep olmaktadır (Çetin, 2011). Kentsel mekanın değişiminde etkili olan belirleyiciler Şekil 2.1. de yer almaktadır.

Şekil 2. 1. Kentsel mekanın değişiminde etkili olan belirleyiciler (Oruç, 2005).

Tarihi kent merkezlerinde koruma amaçlı imar planlarının yerel yönetimler tarafından zamanında uygulanmaması ve plan kararlarının uygulanmasında müdahale zorluklarının yaşanması, inşaat-onarım uygulamalarını kısıtlaması, yüksek maliyetlere sebep olması gibi nedenlerle plan kararlarının hayata geçirilememesi mekansal yapıya ilişkin sorunları arttırmaktadır (Arimah, 2012; Eral, 2015).

Koruma amaçlı imar planları hazırlanırken tarihsel çevrenin onarılarak korunması, eski yapıların çevresinde mimari ve tarihsel sürekliliği sağlayan uyumlu

yapıların yapılması ve tarihsel, arkeolojik, anıtsal, sivil mimarlık örneklerinin kent dokusu içinde konumunun vurgulanması önemli konulardır. İmar planları bölgeye bir imaj verirken, mevcut tarihi çevrelerin de imajını korumak, anlaşılabilirliğini ortaya çıkarmak durumundadır (Zeren, 1990'dan aktaran Erşen, 2009).

Günümüzde tarihi kent merkezlerinde içsel ve dışsal olarak iki şekilde müdahale yapılmaktadır. Tarihi kent merkezinde yaşayan kullanıcı profiline ihtiyaçlarının değişmesi sonucu tarihi dokuyu bilinçsizce kullanması, bakımsız bırakması ya da yapıyı terk etmesi sonucu köhneleşmesine sebebiyet vermesi içsel müdahale olarak adlandırılmaktadır. Tarihi kent merkezlerinin korunması, geliştirilmesi ve yenilemesine yönelik plan kararlarının ve politikaların değer artışı sağlamaya öncelik veren talepleri çerçevesinde müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi dışsal müdahale olarak adlandırılmaktadır. Dışsal müdahaleye bağlı olarak rant baskısına ve ekonominin etkisiyle ticari fonksiyonlara aşırı yönelim gösterilmesi halinde tarihi kent merkezlerinde bozulmalar daha fazla yaşanmaktadır. Tarihi dokuda yapı ölçeğinin ve niteliğinin değişmesi, bozulması geçmişle bağlarının kopması kimliksizleşmeye neden olmaktadır. Tarihi kent merkezlerinin değişen yaşam şartlarına ayak uyduramaması ve eskime ile birlikte zaman içerisinde köhneme ile karşı karşıya kalan alanlar haline gelmesi ve tarihi dokuda yaşayan halkın ilk kullanıcıları gibi tarihi yapıları önemsememesi üzerine bilinçsizce kullanması tarihi yapılara sahip çıkılmaması en önemli sorunları oluşturmaktadır (Çermikli, 2016).

2.2.2. Ekonomik yapıya ilişkin sorunlar

Tarihi kent merkezlerinde yaşanan köhneleşme sürecinin ekonomik boyutuyla da doğrudan bir ilişkisi vardır. Tarihi kent merkezlerinde genellikle kente göç ile gelmiş gelir düzeyi düşük olan gruplar yaşamaktadır (Çetin, 2011).

Teknolojik gelişmelerle birlikte hizmet sektörüne olan yönelim kent merkezlerinde ekonomik boyutta köhneleşme sürecinin yaşanmasının önemli nedenlerindedir. Halk kent merkezlerinden kent çeperlerine doğru yer seçmeye başlamış olup istihdam ve iş imkânı verebilecek bölgelere göç ederek kent merkezlerindeki geleneksel ticaretin yok olmasına sebep vermiştir. Günümüzde koruma politikaları ile yenilenme sürecine giren tarihi kent merkezleri görsel tüketimi ön planda tutarak turistik alanlara dönüşmektedir (Turhanoğlu ve Ayşın, 2014).

Turizm odaklı gelişme yaşanırken kent merkezinin kapasitenin dikkate alınmaması, alanda yaşayan halkın ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi durumunda alanda

birçok şeyin pahalalanması sonucu halkın geçim maliyetlerinin artması söz konusu olabilmektedir. Turizme fazla odaklanıldığında alanda yaşayan halk çevresinden koparak alanı terk etme eğilimi gösterebilmektedir. İş olanaklarının artmasıyla nüfus artışı ve kentleşme kontrolden çıkabilmekte ve bunun devamında kentsel kimlikte bozulmalar yaşanmaktadır (Özcan, 2014).

Teknolojinin gelişmesi, geleneksel iş kollarının çöküşü, iş kayıpları, ekonominin gerilemesi gibi değişimler tarihi kent merkezlerinin köhneleşmesi ve kent merkezlerini terk etme konusunda etkilemiştir. Korumada finansman sağlanmasında turizme yönelik işlevleri tarihi kentlerin yaşatılmasında bazen tek kurtarıcı olarak görülmektedir.

2.2.3. Sosyo- kültürel yapıya ilişkin sorunlar

Tarihi kent merkezinin kullanıcı profili, köyden kente göç etmiş gelir durumu düşük, iş imkânı kısıtlı olan ve eğitim seviyesi düşük insanlardan oluşmaktadır. Bu kullanıcı grubunun göç ile kente yerleşmiş olması, koruma bilincinin yetersiz olması bakımından kente sahip çıkma ve aidiyet duygusunun yetersiz olması sebepleriyle tarihi kent dokusu daha fazla köhneleme sürecine girmeye başlamıştır. Yeniden canlandırma yönteminin asıl amaçlarından biri olan kullanıcılarıyla birlikte kenti köhneleme sürecinden arındırmak, cazibesini arttırmak ve yeni işlevlerin getirilmesiyle kullanıcıları kentsel mekâna dahil etmektir (Çetin, 2011).

Tarihi kent merkezlerinde fiziki yapıda alınan kararlar aynı zamanda sosyo-ekonomik süreci de etkilemektedir. Fiziksel yapı ile sosyo-ekonomik süreci birlikte yürütemeyen tarihi kent merkezlerinde sosyal köhneleşme de beraberinde gelmektedir. Bu mekansal sorunların kullanıcı profilini etkilemesi ile sosyal katmanların tarihi alanlara yüklediği işlev değişmekte bu da sosyal yapının değişmesini gerektirmektedir (Eral, 2015).

Köhneleşmenin görüldüğü kentsel alanlar; düşük gelir grubunun yaşadığı, işsizlik oranının yüksek olduğu, eğitim düzeyinin düşük olduğu ve suç oranının yüksek olduğu alanlardır. Nüfusun ve işgücünün değişen ekonomik dengelerden etkilenmesi, ekonomik gerilemenin sosyal gerileme ve köhneleşmeye neden olmasıyla sonuçlanmaktadır (Uyan, 2008).

Tarihi kent merkezlerinde yerel yönetimlerin kültürel ve eğlence olanaklarına ağırlık vermeleri, evrensel bir girişim haline gelmiştir. Her ölçekteki şehirlerde planlar demografik profillere yönelik kültürel tesislerin inşasına yönelmektedir. Popüler ziyaretçileri ve popüler kültürün sosyal ve eğitimsel hedeflerini çekmek, kitlelere

erişimini arttırmak, yeniden inşa etmek ile prestijli kültür tesislerini desteklemek kültürün ekonomik hedef olarak görülmesindeki tartışmayı güçlendirmektedir. Bu uluslararasılaşma stratejisi ile genellikle merkezi olmayan kültürel faaliyetlerin düşük gelirli mahallelerde gerçekleştirilmesinin yerel kimliğe zarar vereceği düşünülmektedir (Grodach ve Sideris, 2007).

Bu bağlamda sosyo-kültürel gelişim projelerinin ekonomik kalkınmayı destekleyeceği düşünülmektedir. Kültürel projelerin sosyal ve eğitim hedeflerinin yerini almasına engel olmayacak şekilde ekonomik hedeflere ne ölçüde izin verileceği önemsenmelidir.

2.2.4. Yasal ve yönetsel yapıya ilişkin sorunlar

Yasal ve yönetsel yapıya ilişkin yasalar arası farklılıklar bulunmakta olup tarihi kent merkezlerini kapsayan yasalarla ilgili belirsizlikler ve sorunlar bulunmaktadır. Türkiye’de 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile dönüşüm ve koruma kavramları birbiriyle çatışmaya başlamıştır. “Yasa ile tarihsel bölgelerin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesi öngörülmüştür. Bu durum bazı tarihi alanların tüm sosyal, kültürel ve fiziksel dokusuyla birlikte yıkılarak yeniden inşa edilmesi gibi olumsuz sonuçlar yaşanmasına neden olmuştur”. 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Afet riski altındaki alanların ve yapıların dönüştürülmesinde birden çok idare yetkilendirilmiştir. Bu iki yasa ile birlikte “yıpranmış alan” ve “riskli alan” gibi kavramlarla alan tayin etmede geniş yetkiler verilmiştir. 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, ekonomik içeriğin ön plana çıktığı, acele müdahale süreçlerinin yaşandığı yeni bir dönem başlamıştır (Eral, 2015).

Yasal düzenleme sorunlarının başında yasanın çerçevesini çizdiği koruma kavramı ve buna ilişkin tanımların eksikliği ve birbiriyle tutarlı olmayışı gelmektedir. 14.07.2004 tarih ve 5226 Sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un yedinci maddesinde “Tespit ve Tescil” konusunda; “Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli

kültür varlığı olarak belirlenir” hükmü geçmektedir. Burada yer alan “yeteri kadar” teriminin ölçülerinin ne olduğu nitelik ve nicelik açısından belirsizdir. Bir başka konu ise koruma yasalarına göre uygulamalar yapılırken, vatandaşın bilgilendirilmesi yönünün her zaman eksik bırakılmasıdır. Sadece mülk sahibi değil, toplumun bütün bireylerine yapılan tüm tescil ve düzenlemeler bildirilmelidir (Erşen, 2009).

6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” a yönelik eleştirilerin temel odağında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın yetkilendirilmesi sebebiyle riskli alan ilan edilecek alanlarda her türlü müdahaleyi kendisinin merkezden yürütecek olmasıdır. 6306 sayılı kanunda riskli yapıların yıkılması konusunda anlaşma sağlanan hak sahiplerine geçici olarak konut ve işyeri, kira yardımı yapılabileceği ifadesi yer almaktadır. Ancak bu yardımların ne şekilde yapılacağı konusu belirsizdir. Anlaşma sağlanamayan durumlarda ise Bakanlık riskli alanın acele kamulaştırmasını isteyerek yapının kamu malı olması ve devletin belirleyeceği bedelin 1/5’ini peşin ödemesi, kalan kısmı da 5 yıl içinde ödemekte olması hak sahiplerini mağdur edebilecek niteliktedir. Ayrıca riskli yapılar kamulaştırılırken arsanın değeri, üzerinde bulunan eski yapının niteliğine göre belirlenmektedir. Arsanın değeri, plan değişikliği getirilen alanda yapılacak yeni yapı üzerinden belirlenmelidir. Bu durumun dikkate alınmaması kentsel dönüşüm sürecini hak sahipleri açısından olumsuz etkilemektedir (Daşkiran ve Ak, 2015).

Günümüzde yasal boyutta sorunlar, uluslararası teşvik ve önerilere rağmen hala tarihi yapılar ve çevresine ait kontrol, planlama ve anında müdahale için etkin bir yasal çerçeve olmaması, tarihi alanların kentsel çevrelerinin yeniden tasarlanması için koruma ve sahip çıkma konularında yasal çerçeveler olsa dahi bunları uygulamaya koymak için uygun mekanizmaların olmaması olarak özetlenebilir. Mekansal, ekonomik, sosyo-kültürel ve yasal-yönetimsel sorunlar Çizelge 2.3. de dört başlıkta ele alınmaktadır.

Çizelge 2. 3. Mekansal, Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Yasal-Yönetimsel sorunlar (Oruç, 2005; Yalçın, 2008; Kıvrak, 2010; Çetin, 2011).

Mekansal Boyutta Sorunlar	▪ Mülkiyet dokusunun parçalı olması ▪ Firmaların yer seçim tercihleri ▪ Kentsel dokuların yol izleri, sokak boyutları, doluluk boşluk oranları güneşlenme, doğa ile bütünlük gibi kente karakter kazandıran nitelikler açısından irdelenememesi ▪ Değişen işlevler ile işlevler arası ilişkinin kurulamaması ▪ Merkezin zamana uygun olarak gelişmemesi ▪ Altyapı, ulaşım, erişilebilirlik sorunları ▪ Artan nüfus etkisiyle yapılaşmanın artması ▪ Geleneksel yapıya zarar verecek yıkımlar tadilatlar ▪ Fonksiyon değişikliği ile tarihi dokunun zarar görmesi ▪ Zamanla yapıların eskimesi ▪ Doğal afetler ▪ Kent merkezinde suç, vandalizm çevre kirliliği gibi sorunların artması,
Ekonomik Boyutta Sorunlar	▪ Emlak piyasasında spekülasyon hareketler ▪ Rant baskısına ve ekonominin etkisiyle ticari fonksiyonlara aşırı yönelim gösterilmesi ▪ Genel piyasa güçleri ve arazi değerlerinde artış eğilimleri ▪ İstihdam ve iş imkânı yetersizliği ▪ Görsel tüketimi ön planda tutarak turistik alanlara dönüşmesi ▪ Bölgede yaşayan insanların gelir durumuna bağlı ticaretin zayıflaması, ▪ Artan nüfus nedeniyle kent çevresine doğru ticaret alanlarına olan talebin artması
Sosyo-Kültürel Boyutta Sorunlar	▪ Kullanıcı profiline, değerlerin, taleplerin ve ihtiyaçların değişmesi ▪ İlgili alanlarda suç ve sosyal kutuplaşmanın artması ▪ Tarihi dokuyu bilinçsizce kullanması ▪ Aidiyet hissi taşımayan grupların yaşaması ▪ Popüler ziyaretçileri tarihsel alana çekerek yerel halkın alandan ayrılmasına neden olması,
Yasal-Yönetimsel Boyutta Sorunlar	▪ Yasal çerçevede belirsizlik, ▪ Yerel yönetimlerin arazi kullanım kararlarına müdahale edilmesi, ▪ Merkezi ve yerel yönetim politikaları, ▪ Yerel yönetimler tarafından kullanılan kaynakların sınırlı olması ▪ Kentsel sit alanlarında tarihi dokuyu ve yeni yapılaşmayı birlikte değerlendirecek plan yaklaşımların ortaya konulmaması

2.3. Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Stratejileri ve Uygulamaları

Bu bölümde köhneme süreci yaşayan alanlara yönelik müdahale biçimlerine yönelik dönüşüm yaklaşımları irdelenerek tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.3.1. Tarihi kent merkezlerinde köhneme süreci ve kentsel dönüşüm kavramının gelişimi

Tarihi kent merkezlerinde düşük gelire sahip kullanıcıların yaşadığı niteliksiz konut alanları, kent merkezinde kalan atıl kalmış sanayi alanları ve canlılığını yitiren ticaret alanları köhnemenin gözlemlendiği alanlardır.

Tarihi kent merkezlerinde köhneme sürecinin nedenleri arasında eskimeden kaynaklanan kentsel bozulmalar da yer almaktadır.

Çizelge 2. 4. Eskimenin yedi ana boyutu (Yalçıntaş, 2008)

Fiziksel eskime :	Fiziksel veya yapısal olarak ortaya çıkan tek bir binanın veya bir alanın bozulması
İşlevsel eskime :	Toplumun çağdaş standartları veya gereklilikleri nedeniyle değişen dış koşullar
İmaj eskimesi :	Zaman içerisinde sosyal, ekonomik veya doğal çevre değişiklikler
Yasal ve resmi eskimişlik	İmar değişikliği, düzenlemeler, arazi kullanım politikaları veya güçlendirilmiş planlama kararları,
Lokasyonel eskime :	Yerine göre bir yerin sabitliğinden dolayı işgücü maliyetlerinde değişiklikler
Mali eskimesi :	Amortismanına bağlı olarak arazi ve binaları kapsayacak şekilde bir alanın değerinde azalma,
Göreceli veya ekonomik eskime	Göreceli maliyetine bağlı olarak meydana gelen yatırımlar için alternatif fırsatları kaçırma

Çizelge 2.4.de belirtildiği gibi eskimenin yedi ana boyutu bulunmaktadır. Kentsel alanlarda fiziksel ve yapısal olarak meydana gelen bozulmalardan fiziksel eskimenin dışında işlev, imaj, lokasyon, ekonomik, mali, yasal ve resmi olarak da kentsel bozulmalara neden olan eskime boyutları bulunmaktadır. Mekanın fiziki yapısının bozulması, değişen çevre koşulları, yatırım fırsatlarını kaçırma gibi sebepler eskimenin yeni gelişen bölgelere karşı tarihi bir kentin rekabet gücünü de azaltmaktadır (Dorathı ve ark., 2004).

Köhneme sürecine girmiş kentsel alanların günün sosyo-ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak değiştirilmesi, onarılması ve yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler kentsel dönüşümle mümkün olmaktadır (Çimen, 2007).

Tekeli (2011)'e göre, kentler sürekli bir dönüşüm içerisinde. Bu süreçte fiziki mekanda gerçekleşecek dönüşümleri sosyo-ekonomik dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Kentsel alanların gereksinimlerine göre müdahale biçimleri değişmekte ve bu müdahalelerde ortak amaç kentsel alanların yaşanabilirliğini arttırmak ve sorunlardan arındırılmış bir kentsel alan oluşturmaktır. Keleş (2015)'e göre, kentsel dönüşümün üç temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, yoksul alanlarının temizlenmesi; ikincisi, kent merkezleri ile kent çeperleri arasındaki ekonomik canlılık farklarını gidermek; üçüncüsü kent merkezlerinden sorumlu yerel yönetimlerin mali olanaklarının belirlenmesidir. Keleş, kentsel dönüşümün amacını kentsel alanların sorunlarında dair çözümleri üreten ve dönüşüme uğrayan bir kentsel alanın mekansal, fiziksel, sosyal ve çevresel şartlarına kalıcı çözümler üreten geniş kapsamlı eylem bütünü olduğunu belirtmiştir (Keleş, 2015).

19. yüzyılda Amerika'da ve Avrupa'da kentsel alanlarda sosyo-ekonomik yönden köhnemenin yaşanması üzerine bu alanların yeniden canlandırılmasına yönelik

müdahalelerle kentsel dönüşüm kavramına ilişkin tartışmalara başlamıştır. Endüstri devrimi ile birlikte hızla artan çevre kirliliği, düzensiz sanayi alanları, sefalet mahalleleri ve altyapı sorunları sağlıklı kentlerin oluşmasına sebep olmuştur. 20. yy.'da ise 2. Dünya savaşının etkisiyle savaş ortamının kentsel alanlara verdiği zararların ve kentlerin yeniden onarılması, yapılandırılması, rehabilitasyonu, planlamanın gündemi olmuş ve kentsel dönüşüm kavramını ortaya çıkarmıştır (Akkar, 2006). Kentsel dönüşüm kavramının gelişimi dönemin benimsenen politika türüne ve stratejisine göre kategorize edilmiş olup Çizelge 2.5. de özetlenmiştir:

Çizelge 2. 5. Kentsel dönüşüm kavramının gelişimi (Aydınlı ve Turan, 2012; Hosseini, 2013; Genç, 2014).

Dönem	Politika Türü	Strateji
1950	Yeniden Geliştirme (Redevelopment)	Kentsel alanların geniş yeşil alanlar üzerinde yeniden yükselen yapılarla bir kentsel doku yaratılması yıkım
1960-1980	Kentsel Sağlıklaştırma (Rehabilitation)	Köhneme ile karşı karşıya kalan alanlarda yıkmadan yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar geliştirilmiş ve özel sektörün etkisi arttırılmıştır.
1980-1990	Yeniden Yaratma (Regeneration & Gentrification)	Kamu-özel sektör işbirliği önem kazanmış emlak ve turizm eksenli büyük parçacıl projeler uygulanmıştır.
1990-2000	Kentsel Canlandırma (Urban Regeneration)	Kültür eksenli çalışmalara ve mevcut dokunun korunması sağlıklaştırılmasına yönelik müdahale biçimlerine önem verilmiştir.
2000	Kentsel Yenileme Sağlıklaştırma Koruma Soylulaştırılma	Kentsel dönüşüm uygulamaları kentsel yenileme (urban renewal), sağlıklaştırma (upgrading) ve ıslah-imar (improvement) planları uygulamaları, koruma (conservation) ve soylulaştırılma(gentrification) üç müdahale biçiminden oluşmaktadır.
2020	Yeniden Canlandırma	Tarihi kent merkezinde köhneme sürecine girmiş kentsel alanlarda fiziksel boyutta müdahalelerin yere özgü; kent kimliği, bölgesel coğrafi şartlar, yerel mimari anlayış, ekonomik yönden işlevselliğin ve canlılığın sağlanması, fiziki ve ekonomik yapısıyla sosyal sorunları arasında ilişkinin kurulması ve yaşam kalitesinin arttırılması hedeflenmektedir.

Kentsel dönüşüm kavramı 1940 yıllarında savaş sonrası Avrupa kentlerinin yeniden inşa sürecine girmesi, sosyal konutların oluşturulması, 1950 yıllarında ise köhnemiş kentsel alanların geniş yeşil alanlar üzerinde yeniden yükselen yapılarla bir kentsel dokuya dönüşmesine yönelik yenileme, yıkım ve yeniden geliştirme stratejileri hakim olmuştur.1980-1990 yıllarında kentsel alanlarda parçacıl projelerle kentsel dönüşüm ile kamu yararından çok max. kar elde etmek amaçlanmış olup tarihi ve kültürel mekanları yeniden yaratma programları öne çıkmış yeniden yaratma (regeneration & gentrification) kavramı hakim olmuştur. Son 20 yıldır kentsel dönüşüm kavramı mekanın fiziki boyutundan çok bütünleşik sosyo-ekonomik ve kültürel

boyutunu önemseydiği bir süreç halini almıştır. Dünya ülkelerinde kentsel alanlarda yapılan farklı müdahaleler Türkiye’de de etkisini göstermiş olup kentsel dönüşüm ilk zamanlarda yıkıp yeniden yapma olarak benimsenmiş olsa da zaman içerisinde mevcut dokunun korunması ve sağlıklılaştırılmasına yönelik müdahale biçimlerine dönüşmüştür (Hosseini, 2013).

Türkiye’de 1950’li yıllarda sanayileşme ve makineleşme sonucu kırsalda işsizliğin artmasıyla kente göçün yaşanması sonucunda kent merkezlerinde hızlı nüfus artışı yaşanmıştır. Kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı ile istihdam piyasasında yaşanan yetersizlik, konut stoğunda, imar planları ve altyapı eksikliklerinin yaşanması beraberinde sağlıklı kentleşmeyi getirmiştir. Köhneleşme ile karşı karşıya kalan alanlarda yıkmadan yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar geliştirilmiş olup kentsel sağlıklılaştırma stratejisine önem verilmeye başlanmıştır (Hosseini, 2013).

1950-1980 yılları arasında artan nüfusun etkisiyle kent merkezinden çeperlere doğru gecekondulaşmanın oluşmasına sebep olmuştur. Kentsel alanlarda bu dönemlerde gecekondulu mahallelerinin sağlıklılaştırılması, apartmanlaşma sürecine geçilmesi ve farklı gruplara yönelik yenilemeler yaşanmıştır. Özellikle çok partili hayata geçiş yeni imar kararlarını gündeme getirmiş ve inşaat sektöründe hareketlenmeler başlaması ile kentsel yenileme çalışmaları önem kazanmıştır. 1980 yıllarında kamu-özel sektör işbirliği önem kazanmış emlak ve turizm eksenli büyük parçacıl projeler uygulanmıştır. 1990 yılında ise kültür eksenli çalışmalar uygulamalara dahil edilmiştir (Aydınlı ve Turan, 2012).

1996 yılında Türkiye’de düzenlenen HABİTAT II toplantısı ile kentsel dönüşüm kavramı ulusal planlarda ve yerel politikalarda yerini alması bakımından önem taşımaktadır (Genç, 2014). 1980-2000 yılları arasında kentsel dönüşüm uygulamaları kentsel yenileme (urban renewal), sağlıklılaştırma (upgrading) ve ıslah-imar (improvement) planları uygulamaları, koruma (conservation) ve soylulaştırılma (gentrification) üç müdahale biçiminden oluşmaktadır (Hosseini, 2013).

2000’li yıllarda kentsel dönüşüm alanlarında en büyük gelişme yasal boyutta kentsel dönüşüme yer verilmesi olurken bu kapsamda atılan en önemli adım “Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı”nın oluşturulmasıdır. 5366 sayılı kanunun sadece sit alanı olarak tescil ve ilan edilmiş olan alanlarda kalan yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunmasını esas alması ve 5393 sayılı Belediye

Kanununun 73. maddesi ile belediyelere kentsel dönüşüme yönelik görevler verilmesidir (Genç, 2014).

2012 yılında ise Kentsel Dönüşüm Kanunu olan“6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”da sağlıklı ve güvenli yaşam alanlarını oluşturmak için iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere ilişkin, riskli yapı ve riskli alanının tespit edilmesi ve yıkılmasına kadar geçen süreci kapsayan uygulamalara dair usul ve esaslar açıklanmıştır (Özgür ve Özgür, 2018).

2.3.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırma Kavramı

Değişen yaşam biçimi nedeniyle birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte ve amacından farklı bir işlev kazandırmak için uyarlanmaktadır. Hamam, kervansaray, tekke, manastır gibi tarihi yapı türleri ancak özel durumlarda özgün işlevlerini sürdürdüklerinden bu yapı türlerinin farklı amaçlarla kullanılmaları zorunlu olmaktadır. Yeniden canlandırma eski binaların yıkımdan kurtarılması için bir araçtır (Ahunbay, 2007).

Yeniden canlandırma süreci, fiziki müdahalelerin yere özgü; kent kimliği, bölgesel coğrafi şartlar, yerel mimari anlayış ve malzeme kullanımıyla kentli ihtiyaçları gibi özellikler göz önüne alınarak uygulanan kalıcı ve sürekli olması beklenen teorik ve pratik araştırma yöntemleri ve uygulamaların tümünü ifade eder (Kaderli, 2014).

Tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırma stratejisi planlama hiyerarşisi kapsamında her ölçekte tarihi kent dokusunun korunması esas alınarak kent planları, koruma planları, ulaşım planları, uygulama imar planları ve tasarım planlarında benimsenerek yapılmalıdır (Günaydın ve Altunkasa, 2019).

Doratlı ve ark., (2004), Tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılmasında stratejik planlama yaklaşımının önemine vurgu yapmaktadır. Kente dair SWOT analizinin yapılmasını temel kısıtlamaların ve fırsatların dış koşulların, alanı olumlu ve olumsuz etkileyecek faktörlerin neler olduğu, fiziki çevrenin analizi, sosyo-ekonomik çevrenin analizine odaklanmaktadır. Temel vurgu tarihi kent merkezlerinin sorunlarının tespit edilmesi ve sorunların giderilmesine yönelik çalışmaların yapılmasıdır.

2.3.3. Tarihi kent merkezlerinde uygulanan yeniden canlandırma türleri

Bu bölümde emlak-eksenli, konut-eksenli, turizm-eksenli, sosyo-kültürel eksenli yeniden canlandırma stratejilerine yönelik bilgiler detaylandırılmıştır.

2.3.3.1. Konut eksenli yeniden canlandırma

Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma uygulamaları ile ilk olarak yapılarda ya da kamusal mekanlarda fiziksel boyutta müdahaleler gerçekleştirilmektedir (Oruç, 2005). Fiziksel müdahalede yeni işlevler kazandırılarak halkın tarihi kent merkezlerine çekilmesine yönelik stratejiler yer almaktadır. Bu işlevlendirmenin amacı kent merkezlerinde farklı kullanıcıların günlük ihtiyaçlarına cevap verebilen ve temel gereksinimlerin karşılandığı yaşam alanlarının oluşturulmasıdır.

Konut eksenli yeniden canlandırma uygulaması ile iki müdahale türünden bahsetmek mümkündür. İlk olarak kullanılmayan depo, imalathane gibi yapılara konut fonksiyonu getirilerek yeniden işlev kazandırılması, ikincisi köhneleşmiş kent merkezlerinde bulunan konut yapılarının iyi gelirli gruplara sunulmasıyla soylulaştırma müdahale biçiminin kentsel yeniden canlandırmanın konusu haline getirilmesidir. Konut eksenli yeniden canlandırma faaliyetleri sonuçlanırken kent merkezinin sosyal boyutunda ve işlevinde değişiklikler meydana gelmektedir. Teknolojik ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle kent merkezlerinde eski evlerin satın alınması ile finans sektörü, dağıtım ve üretim hizmetlerinin yoğunlaşmasıyla asıl kullanıcıların yerini terk etmesi, dışlanması sonucu kentsel alanların sosyo-kültürel boyutunun değiştiği görülmektedir (Kıvrak, 2010).

Kentsel yeniden canlandırmada planlama ve tasarım araçları ile parsel dayalı anlayışın yerini kentte kimlikli alanların oluşturulması benimsenmelidir. Konut eksenli yeniden canlandırmada kentsel mekanda özel-kamusal alan etkileşiminde kamusal parkların işlevsel özellikleri bakımından etkin bir rolü vardır. Kentin fiziki yapısında park alanlarının toplumsal olarak sahiplenilmesi ve kent karakter oluşumunda süreçte katılımı gereklidir. Kentsel mekanda değişim sürecinde alanda yapılacak, değerlendirmeler, öneriler, konut eksenli yeniden canlandırmanın tasarım boyutunda yerel yönetimlerin hazırladığı önerilerin alanda yaşayan yerel halka sunulmasını önermektedir. Yerel halkın yapılaşma hakkında görüşleri geri dönüşlerle gerekli değişiklikler yapılarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır (Ünlü, 2006).

Tarihi kent merkezlerinin konut eksenli yeniden canlandırılmasına yönelik uygulamalarda binaların yıkılmasından ziyade yapıların yenilenmesinin ve işlevlendirilmesinin teşvik edilmesi benimsenmelidir (Steinberg, 2008).

Tarihi kent merkezlerinin konut eksenli yeniden canlandırılmasına yönelik planlama çalışmalarında aşağıdaki stratejilere yer verilmelidir (Tolacı ve ark., 2011);

- Sokağın ana arterlere yakın olan alanlarda ticari işlevlere ağırlık verilmeli, diğer alanlarda ticari birimlere dayalı olmayan işlevlere yer verilmeli
- Kent dokusuna uygun ticari işlevler getirilmeli
- Her kullanıcı profiline hitap eden işlev ve mekânlar önerilmeli (Çocuk evi, pansiyon, ticari mekanlar, kafeler...)
- Kentin ekonomik gelirini destekleyecek ticari mekânlar önerilmeli
- Yerel halkın turizm işlevi kazandırılan birimlerden faydalanması ve katılması sağlanmalı
- Kent kimliğini ön plana çıkaracak sanatsal faaliyetlere ve mekânlara yer verilmeli
- Yeniden işlevlendirme ile ihtiyaç duyulan çalışanların istihdamı sağlanmalı
- Restorasyon temelli koruma modelinden ziyade alanın yeniden kullanılması ve kimliğin devamlılığının sağlanması temel alınmalı
- Kente özgü yemeklerin ve yerli ürünlerin turistlere aktarılması sağlanmalıdır.

2.3.3.2. Emlak eksenli yeniden canlandırma

Emlak eksenli yeniden canlandırma projeleri kent merkezlerinde fiziksel ve ekonomik yönden değişim yaratmakta hem de kent imajının yenilenmesiyle merkez ve yakın çevresinde emlak fiyatlarında artışı sağlayarak bölgeye yatırımcı çekmekte ve ekonomiyi canlandırmaktadır (Çimen, 2007).

Tarihi yerler, miras alanları/değerleri, koruma ve turizm arasında bağlantı kentsel yeniden canlandırmada ele alınmalıdır. Kent merkezini canlandırma ve miras turizmi ile ilgili çalışmalarda ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanması için koruma ön koşul olarak görülmektedir (Ryberg-Webster, 2014).

Çizelge 2. 6. Kent merkezlerinin ekonomik boyutta sundukları (Yalçıntaş, 2008)

Kent merkezlerinin ekonomik boyutta avantajları	
1. Stratejik Konum:	Şehir içi ticaret üssü olması ve ticaret, turizm ve eğlence tesisleri ile kamu kaynaklarının işlevselliği nedeniyle konumu bakımından avantajlı olması
2. Yerel Pazar Talebi:	Aslında, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak için mahallelerde yerel nüfus ve müşteriler işletmeler için dikkate değer bir talep yaratması
3. Bölgesel Ekonomiler:	Kent merkezlerinde bölgeye özgü işletmeler için potansiyelin var olduğu savulmaktadır. Bölgesel ekonomik faaliyetlerin mevcut kümelerinden faydalanmak ve ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetleri sağlayarak kentin ekonomik temeline dayalı bir model yaratması
4. İnsan Kaynakları:	Yükselen beceri seviyeleri, Güvenli çalışma koşulları, Güvenli mahallelerde iyi konutlarda yaşayan sağlıklı işçiler, İşsiz vatandaşları üretken işgücüne dahil etmek

Kent merkezlerinin ekonomik boyutta avantajları Çizelge 2.6. da dört başlıkta ele alınmaktadır. Ekonomik boyutu etkileyen unsurlar stratejik konum, yerel pazar talebi, bölgesel ekonomilerden faydalanılması ve insan kaynakları kapsamında yerel halkın işgücüne dahil edilmesi olarak ifade edilmektedir.

Emlak eksenli yeniden canlandırmada kira değerleri, arsa değerleri, zemin kat ticaret değerleri olmak üzere gayrimenkul değerlerine bağlı olarak, fiziksel boyutta doluluk boşluk oranları, yaya akışı, güvenlik, çeşitlilik, erişebilirlik, nüfus, yaşam kalitesi ve sosyo-kültürel boyutta kullanıcı görüşleri, kültürel etkinlikler önemli değişkenlerdir. Emlak değer farkı köhneme bölgelerindeki talebin değişimine ve kentsel gelişmeye bağlı olarak da değişmektedir (Oruç, 2005).

2.3.3.3. Turizm eksenli yeniden canlandırma

Küreselleşme ile kentlerde turizm sektörü öncelikli hale gelirken kentsel yeniden canlandırma uygulamalarında da yerini almıştır. 1980'li yıllarda kente hakim olan emlak eksenli yeniden canlandırma, 1990'lı yıllarda turizm sektörünü de içine almaya başlamıştır (Kıvrak, 2010).

Günümüzde tarihi kentsel alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması bağlamında alanda yaşayanlarla korunması konusu önem taşımaktadır. Bu özellikteki alanlarda sürdürülebilir turizmin kriterlerini araç olarak kullanarak, yapıların sürdürülebilir biçimde kullanılması açısından yeniden işlevlendirilmesi çözüm olarak sunulmuştur (Tolacı ve ark., 2011).

Turizm eksenli yeniden canlandırmada gece ekonomisi stratejisinin benimsenmesi, çeşitli eğlence mekanları, restoranlar, sinemalar, tiyatrolar, kafelerin hava karardıktan sonra da açık olmaları merkezde konaklamada etkili olurken, etkinlikler ve eğlenceler ile güvenli, erişebilir bir şehir merkezi oluşturarak köhneleşmiş alanların canlanmasını da sağlamaktadır (Nelson ve ark., 2007).

Korumada finansman sağlanmasında bir diğer konu, turizme yönelik işlevlerin tarihi kent merkezlerinin yaşatılmasında bazen tek kurtarıcı olarak görülmesidir. Bu durumda mevcut yapıların işlevleri tamamen değiştirilmekte, ticaret ya da diğer hizmet sektörlerinin kullanımında eklentiler yapılmaktadır. Bununla beraber koruma etkinliklerinde turizmin araç olarak kullanılması, yapıların ömrünü uzatacağı gibi, uzun vadede kültürel turizm yönünden seçme, özel alanlar oluşturarak, hem ekonomik girdi sağlayacak, hem de tarihsel sürekliliği devam ettirecektir (Erşen, 2009).

2.3.3.4. Sosyo-kültürel eksenli yeniden canlandırma

1980 sonrasında yeniden canlandırmada kültür kavramı dahil edilmiştir. Kent ekonomisine kültür kavramının olumlu etkisi dikkat çekince, kültür eksenli yeniden canlandırma stratejileri uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle turizm eksenli yatırımlara kültür eksenli yeniden canlandırma politikaları eklenmiştir (Kıvrak, 2010).

Kent planlamada kültürel faaliyetler bireylerin nerede yaşayacaklarını ve çalışacaklarını seçme konusunda önemli bir faktör olmuştur. Kentsel canlandırma stratejilerinde festival pazarı gibi eğlence ve iş odaklı tesisler, eğlence bölgeleri, spor alanları, kongre merkezleri, ofis kompleksleri üzerinde durularak kültürel stratejiler geliştirilebilir ve uygulanabilir. Yeniden canlandırmada kültürel gelişim stratejileri girişimci stratejileri, yaratıcı sınıf stratejileri ve ilerici stratejiler olmak üzere 3 tür stratejiden oluşmaktadır (Grodach ve Sideris, 2007).

Çizelge 2. 7. Kültürel gelişim stratejileri (Grodach ve Sideris, 2007).

Girişimcilik Stratejileri	Yerel yönetimler tarafından kabul edilen girişimci stratejiler, sosyoekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik hedefleri ortaya koymaktadır. Kentlerde çok çeşitli kültürel imkanların olması kentsel dönüşüm projelerinin merkezi haline gelmiştir. Kültürel faaliyetlerin başarısını ekonomik standartlara göre ölçmektedir.
Yaratıcı Sınıf Stratejiler	Mimarlar, sanatçılar, yazarlar, avukatlar, tasarımcılar gibi yaratıcı sınıfı ve farklı meslek gruplarını alana çekerek yerel tüketici ekonomisinin büyümesi, yaşam kalitesi ve yaşam tarzına odaklanmaktadır. Çok işlevli tarihi mahallelerin, kültürel alanların korunması, geliştirilmesi, rekreasyonel faaliyetler, etnik çeşitlilik ile iş imkanı yaratma ve insanları alana çekmeyi amaçlamaktadır.
İlerici Stratejiler	İlerici stratejiler, kamu yararını ve halk katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Köhneleşmiş mahallelerin canlandırılması, yerel kültürel üretimin desteklenmesi ve yerel kimliğin güçlendirilmesi için sanatın kullanılmasını, sanata erişimi ve sanata katılımı genişletmeyi amaçlamaktadır.

Çizelge 2.7.de kültürel eksenli yeniden canlandırmada öncelikle ticarete ve eğlenceye odaklanan stratejilerin kentin gelişiminde önemli rol oynadığını göstermektedir. Kültür eksenli stratejiler kalkınmayı katalize etme, yerel kullanıcıların ve turistlerin tüketimini artırma ve kafeler, mağazacılık aracılığıyla tüketim fırsatlarını yaratma faaliyetleri, şehir imajını iyileştirme ve yerel yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yeniden canlandırma politikalarıdır (Grodach ve Sideris, 2007).

2.3.4. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejilerinin amaçları ve ilkeleri

Kentsel dönüşümün müdahale yöntemlerinden biri olan yeniden canlandırma stratejisi özellikle tarihi kent merkezlerinde uygulanan bir yöntemdir. Bu uygulama

yönteminin amaçları kentsel dönüşümün amaçlarıyla aynı doğrultudadır. Yeniden canlandırma stratejileri, tarihi kent merkezinin fiziki yapısıyla sosyal sorunları arasında ilişkinin kurulması, kent merkezlerinde köhneme sürecine girmiş kentsel alanda yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik ekonomik yönden canlılığın sağlanması çok boyutlu ve çok aktörlü ve katılımcı plan, planlama ve tasarım sürecini hedeflemektedir (Selçuk ve Aydoğdu, 2014).

Kentsel alanların yeniden canlandırmasında esas amaç köhneme süreci yaşayan mekanların asıl sorunlarını tespit ederek bu sorunların çözümüne yönelik projeler geliştirmek ve mekânın eski canlılığını kazanmasını sağlamaktır (Özcivan, 2016).

Tarihi kent merkezi ve etrafında genellikle çok yoğun konut alanı, ticaret alanı ve sanayi alanı bulunması kent merkezi üzerinde kullanım yoğunluğu bakımından baskıya sebep olmaktadır. Yeniden canlandırma stratejisinde tarihi kent dokusu üzerindeki kullanım yoğunluğunu ve baskıyı hafifletecek, yerel halk ile kullanıcılar arasında koruma-kullanma dengesini gözeterek kent merkezinin ulaşılabilirliğini arttıracak ve kentin yeni yüzüyle etkileşimini sağlayacak üst ölçek plan kararları benimsenmelidir. Plan kararları kapsamında tarihi kent merkezinin özgün dokusunun ve kimlik öğelerinin korunması aynı zamanda gelecek nesillere aktarılması önceliklidir. Kimlik öğelerinin korunması yaşanabilir alanlar oluşturmak ve aidiyet hissini arttırılması açısından önemlidir. Tarihi kent dokusu içinde mekansal kimlik öğelerine uygun nitelikte olmayan binaların restorasyonu veya yıkımı ile doku bütünlüğü sağlanmalıdır. Tarihi kent merkezinin mevcut dokusundaki nüfus yoğunluğunun ve profiline korunması, mahalle-komşuluk ilişkilerinin yeniden canlandırılması amacıyla binalar, altyapı sistemleri iyileştirilmeli, sosyal donatılar oluşturulmalıdır. Bu kapsamda birbirinden kopuk alanlarda mekansal, ekonomik, sosyo-kültürel müdahalelerle etkileşiminin tekrar canlandırılması sağlanacaktır (Günaydın ve Altunkasa, 2019). Yeniden canlandırma için göstergelerin belirlenmesine yönelik çalışmalar aşağıda detaylandırılmıştır.

Lynch, (1981), kentsel bir yerin kalitesini tanımlama konusunda insani ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan kapsamlı beş temel boyutun (canlılık, anlam, uyum ve fiziksel ana hatlarına erişim, kontrol) olduğunu ifade etmektedir. Lynch'in sosyal, fiziksel ve ekonomik yönleri birlikte ele alan kapsamlı yaklaşımı ile kentsel bir mekanın temel niteliklerini kalite kavramıyla tanımlamaktadır. Şehirler için performans boyutlarından **canlılık boyutunu** ölüm oranlarının azaltılması, alkol ve uyuşturucu kullanımı oranlarının azaltılması, atıkların çevreye zararının iyileştirilmesi, su ve

kanalizasyon hatlarının uygunluğu, mahalle temizliği, düşük suç oranları, polis ve İtfaiye merkezlerine yakınlık, suç oranını azaltmaya yönelik boş binaların (yasadışı faaliyetleri önlemek amacıyla) ve arazi miktarında azalma (sağlıksız çevreyi önlemek amacıyla) sağlanması gibi yaşam kalitesi ölçütleri ile tanımlanmıştır. **Anlam boyutunu**, kentsel tasarım kalitesini arttırmaya yönelik kimlik, okunabilirlik, yer-bağlantı-yoğunluk-işlev-toplum ilişkisi ölçütleri ile tanımlanmıştır. **Uyum boyutu**, yerin mekansal formu ile kullanıcıların davranışları arasındaki uyumu arttırmaya yönelik kamusal alanların, parkların, kütüphanelerin sayısı ve durumu, sokakların ve kaldırımların durumu, konut ünitelerinin sayısı ve durumu, mahalle bakımı, restorasyon çalışmaları, insanların günlük davranışları, toplanma alanları, planlama etkinliklerinin yeterliliği, ortak kullanım alanlarının kapasiteleri, kullanıcı davranışları, kültürel normlar, gelenekler ve beklentiler, yerel halkın kültürel geçmişi ölçütleri içermektedir. **Erişim boyutu**, perakende alışverişe, eğlenceye ve sosyo-kültürel hizmetler erişim, istihdama olan mesafe, ulaşım hizmetlerin sıklığı ve türleri, ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi ölçütleri ile, **Kontrol boyutu** ise katılım, yerel yönetimlerin kontrolü, yerin kullanıcıları ve sakinleri tarafından kontrolü yaşam ölçütleri ile tanımlanmıştır (Esen, 2006).

Kent merkezlerinde canlılığın sağlanması için ekonomik çeşitlilik, sosyal ve psikolojik anlamın sürekliliği, mekansal yaşam kalitesi özelliklerinin sağlanması gerekmektedir. Yeniden canlandırmada kullanıcıların sosyal tercihleri, nerede yaşayacakları, boş zamanlarının nasıl değerlendirecekleri kent merkezinin çeşitliliğini ve gelişimini etkileyecektir. Kent merkezinin yeniden şekillenmesinde ve canlanmasında arsa sahipleri, geliştiriciler, yatırımcılar, yapı kullanıcıları, işverenler, çalışanlar, yerel kullanıcılar, ziyaretçiler, turistler, yerel ve merkezi yönetim, emlakçılar olmak üzere farklı güç gruplarının eğilimleri etkilemektedir. Kullanıcıların farklı ihtiyaç ve eğilimleri kültürel değerler ve tercihler, yaş farkı, sosyal sınıf ve etnik kökenlere sahip kişilerin yere, zamana ve tüketim şekline bağlı olarak kullanıcıların tercihleri değişmekte olup mekanın kullanım biçimi de değişmektedir. Buna bağlı olarak kullanıcıların güvenliği, mekanın kimliği, aitlik hissi, erişebilirlik, sokak dokusunda çeşitlilik, dükkan dizimleri, kültürel etkinlikler, toplanma mekanları gibi mekansal ve tasarım boyutunun farklı kültürel yapıdaki kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Kent merkezlerinde yer alan kullanıcı profiline sosyal ve demografik yapısının değişimi konutların fiziki yapısının ve kalitesinin zarar görmesine yol açmaktadır. Fiziksel köhneme, sosyal değişimler yatırım

cesaretlerini kırarak bölgedeki yatırım fırsatlarını da olumsuz etkilemektedir (Oruç, 2005).

Yeniden canlandırmada mülk geliştirme, gereken niteliklere sahip plançılar, yönetimin vizyon sahibi olması, potansiyel talebin nerden geleceği ve hangi kullanımların uygun olacağına dair öngörü, pazar araştırması ve fizibilite çalışması, farklı ihtiyaçlar arasında denge kurulması, organizasyon, iletişime özen gösterilmesi, kullanılan yaklaşımlar için yerel toplulukla iletişim kurulması ve onları dahil etmenin yollarının aranması yaklaşımları benimsenmelidir (Falk, 1978).

Bu kapsamda başarılı tarihi kent merkezlerinin ekonomik anlamda çeşitlilik sunan farklı alanlarda uzmanlaşmış ticaret alanları, finans-örgütlenme-yönetim faaliyetleri, eğlence-kültür gibi sosyal aktivitelerle farklı zamanlarda farklı kullanıcı profiline mekâna çeken kullanımlar, etkin ve verimli ulaşım politikaları ve erişebilirlik, araba kullanımının azaltılması, yerel kimlik öğeleri, kamusal alanlarda ve sokaklarda temiz güvenli bir çevre oluşturmak, kamusal alanların geleneksel sanatla entegre etmek, yerel üretimi destekleyecek kullanımları geliştirmek mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutlarda ele almak gerekmektedir (Oruç, 2005).

Çizelge 2. 8. Yeniden canlandırma stratejileri ve ilkeleri (Öncel, 2016).

YENİDEN CANLANDIRMA İLKELERİ	
MEKANSAL İLKELER	• Koruma ve restorasyon uygulamaları benimsenmeli • Koruma İlkeleri ile uyumu dikkate alınmalı ve kent dokusu ve özgün yapı korunmalı • Mevcut durum analizinin bilimsel verilere dayanarak yapılmalı • Niteliksiz mevcut yapılar belirlenmeli ve uyumsuz kullanımlara izin verilmemeli • Yapının müdahale gerektirmeyen sorunu varsa sürekli bakım çalışmaları yapılmalı • Ulaşım, otopark ve trafik sorunu koruma kararları doğrultusunda düzenlenmeli • Yeniden işlevlendirme sürecinde yapının mimari ve tarihi karakteri korunmalı • Kamusal alanları geleneksel sanatla entegre etmek, yerel üretimi destekleyecek kullanımları geliştirilmeli.
EKONOMİK İLKELER	• Geleneksel ve tarihsel ticaret fonksiyonları ve aksları korunmalı • Tarihi kent merkezi çevresiyle birlikte canlandırılmalı • Yeni işlevler kazandırılmalı ancak bu işlevler dokuyu bozacak nitelikte olmamalı • İşlevini kaybeden yapılar işlev değişikliği yoluyla canlandırılmalı • Yaya yolları ve yeşil alanlar kullanıcı ve ticari fonksiyonları desteklemeli • Nüfusa yeterli sosyal donatı alanları oluşturulmalı
SOSYO-KÜLTÜREL İLKELER	• Yerel halkın bölgeyi terk etmesi önlenmeli • Alana yeni yerleşecek nüfusun niteliklerine ilişkin ayrıntılı çalışmalar yapılmalı ve talepleri değerlendirilmeli • Yerel halk, kullanıcılar ve esnaflar koruma-kullanma konusunda bilinçlendirilmeli ve katılımı sağlanmalı • Katılım toplantıları, saha çalışmaları, geziler, yönlendirmeler ve bilgilendirme panolarıyla yapılmalı • Sosyo-kültürel ve turizm boyutuna yönelik işlevleri kent merkezinde sürekliliği arttırmaya yönelik olmalı • Yeniden işlevlendirmeler bedesten, han, hamam gibi tarihi yapılarda çözümlenerek farklı kullanıcıları da alana yönlendirmeli. • Yeniden işlevlendirme halkın istek ve ihtiyaçlarına uygun olmalı • Kültür turizmini destekleyecek ve tanıtımını sağlayacak faaliyetler yapılmalı • Kültürel gezi yolları oluşturulmalı

Çizelge 2.8.de belirtildiği gibi yeniden canlandırma ilkeleri mekansal ilkeler, ekonomik ilkeler ve sosyo-kültürel ilkeler olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Mekansal ilkeler kent dokusunun korunmasına yönelik, ekonomik ilkeler geleneksel ticaretin korunması ve ticari fonksiyonlarla desteklenmesine yönelik, sosyo-kültürel ilkeler yerel halka yönelik kapsamları içermektedir.

Tarihi kent dokularında yaşayan kullanıcılar tarihi dokuların korunup korunmaması veya yaşatılıp yaşatılması konusunda etkin bir role sahip olmalarına rağmen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarda yabancılaşmışlardır. Kullanıcılar yaşadıkları çevreye yabancılaşmış olup çevreyi algılama, anlama, tarihi dokunun korunması ve yaşatılması konularında sorunlar yaşanmaktadır. Oysaki kullanıcılar yaşadıkları çevrede tarihi dokuların yaşatılması konusunda planlama ve tasarlama katılma, kararların belirleyicisi ve yönlendiricisi olabilmelidir. Kullanıcıların kente dair sorunların daha iyi anlaşılması ve çözümlenmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Kullanıcılar çevrenin değerlendirilmesine yönelik özellikleri, ekonomik yapıya yönelik özellikleri ve sosyo-kültürel yapıya yönelik özellikleri bağlamında ele alınarak kullanıcı özellikleri tabloda belirlenmiştir (Uğur ve Giritlioğlu, 2006).

Çizelge 2. 9. Kullanıcı Özelliklerinin Belirlenmesi (Uğur ve Giritlioğlu, 2006)

Kullanıcı Özelliklerinin Belirlenmesi	
Çevrenin Değerlendirilmesine Yönelik Kullanıcı Özellikleri	• Çevrenin anlam özelliklerini bilenlerin sayısı, • Şehrsel işlevlerin dağılımı ve sayısı, • Sosyal donatıların sayısı, • Çevrenin kimliksel özelliklerinin bilinmesi, • Ekolojik özelliklerin korunmasını sağlayanların sayısı, • Çevresel kirlilik tanımlanması
Ekonomik Yapıya Yönelik Kullanıcı Özellikleri	• Mülk sahipleri sayısı, • Gelir seviyesi grubu, • Rekabet durumu, • Bölgede yatırım yapabilecek kişi ve/veya kuruluşların sayısı, • Fonksiyon değişikliğinin desteklenmesi,
Sosyo-Kültürel Yapıya Yönelik Kullanıcı Özellikleri	• Tarihsel ve kültürel dokuların ve mekanların önemini anlayanların sayısı, • Geleneksel dokular ve mekanların kullanım şekline uyum göstermek isteyenlerin sayısı, • Şehrsel dokunun ve mekanın yerel özelliklerinin korunması gerektiğini kabul edenlerin sayısı, • Yaşadığı alanı “yer” olarak kabul edenlerin sayısı, • Toplumsal bellek oluşturanların sayısı,

Kullanıcı özelliklerinin belirlenmesi Çizelge 2.9. da üç başlıkta ele alınmış olup çevrenin değerlendirmesine yönelik özellikler; işlevsel özelliklerin devamlılığı, sosyal donatıların kullanımı ve dağılımları, teknik altyapı olanakları, sosyal yapı (tabakalaşma)

özelliği, ekolojik özellikler, ulaşım olanakları, çevre sorunlarının anlaşılması, kültür ve tabiat varlıklarının anlaşılması ve korunması ve çevrenin algılanması gibi konuları kapsar. Ekonomik yapıya yönelik özellikler, kullanıcıların tarihi kent dokusu ile ekonomik ilişkilerinin açıklanmasına yönelik konuları kapsar. Kültürel yapıya yönelik özellikler, tarihi kent dokusunu kullanmaya yönelik davranışlarını kapsar (Uğur ve Giritlioğlu, 2006).

Tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılmasında mevcut yerel halkın görüşlerinin alınması konusu büyük önem taşımaktadır. Sadece böyle bir katılım yeniden canlandırmanın başarısı için bir ön koşul yaratmaktadır. Yeniden canlandırmada yerel halkın zorunlu yer değiştirmesinden kaynaklanan olumsuz etkisi de bulunmaktadır. Bireyler, gruplar ve topluluklar tarafından yeniden canlandırma uygulamalarına aktif katılımın sağlanmasıyla tarihi çevrelerin yaşam kalitesinin artırılması için önemli bir girişimdir (Steinberg, 2008).

2009 yılında IAPS-HOUSING- konut çalışma ağı ile İstanbul 2010 - Avrupa Kültür Başkenti tarafından desteklenen Yapısal Çevrenin Yeniden Canlandırılması: Yeni Kullanımlar İçin Eski Mekanlara Yeniden Nitelik Kazandırmak başlıklı Uluslararası Sempozyum'da kentsel yenileme, rehabilitasyon, kalite artırma ve iyileştirme kavramına karşı yeniden canlandırma kavramı, yerel halkın yaşam kalitesini artırma amacıyla kentsel alanın mevcut durumunun ve kamusal mekanın yeniden düzenlenmesinde çok aktörlü bir süreç, çok sayıda ölçüt ve değerlerin önemini belirten bir eylem olarak kullanılmıştır. Son zamanlarda ekonomik gelişim tartışmalarının merkezinde kentlerin yer almasıyla gündeme gelen kendi kendine yetme zorunluluğu ve rekabet ortamı sebebiyle yerel yönetimler önceliğini köhneleşmiş bölgelere yöneltmiştir. Tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılması politikasında ekonomik boyutta fonksiyon çeşitliliğinin sağlanması farklı istek ve ihtiyaçlara yönelik dengenin oluşturulması gerekmektedir (Kıvrak, 2010).

Tarihi kent merkezlerinin canlandırılmasında turizm, yerel ekonominin oluşturulması ve sürdürülebilmesi için önemli bir alternatif haline gelmiştir. Tarihi merkezlerinin miras turizmi politikası yoluyla yenilenmesi şehirleri korumak için en etkili stratejilerdendir. Miras turizmi, tarihi dokuyu tanıtmaya, iş fırsatları yaratmaya, ihtiyaç duyulan kazancı sağlamaya yardımcı olduğu kadar doğal ve kültürel kaynakların korunmasına da katkıda bulunacaktır. Uygun mekansal planlama ve çevre koruma politikaları uygulanmalıdır. Kent merkezinin korunması, çevre (kentsel yapı ve kullanım), sosyo-kültürel (yaşam durumu ve yerel kültür) ve ekonomik (turizm ve

geleneksel ticaret) boyutta dikkate alınarak tamamlanmalıdır. Tarihi dokuyu koruma kuralları ve düzenlemeleri ile koruyarak, tarihi çevreler için ayırt edici kimlik ve peyzaj özelliği kazandırılmalıdır. Tarihi dokudaki ticari faaliyetler, bölgedeki yerel ekonomiyi arttırmanın önemli bir yoludur. Tarihi kent merkezlerinde turizm konusunda uzmanlaşmış yeni ve yaratıcı ticari faaliyetlere sahip sektörler, geleneksel zanaat endüstrisi, yenilikçi ürünlerin üretimi yoluyla yerel ekonominin güçlendirilmesi teşvik edilmeli ve yerel halkın ekonomiye katkı sağlaması teşvik edilmelidir (Yoh ve Sing, 2016).

Genellikle turizm veya miras alanlarının gelişimi, bir alanın potansiyelinin tanınmasından ve fırsatlarından kaynaklanmaktadır. Turizmin gelişmesi için gelişmenin tarihsel, politik, ekonomik, kültürel ve coğrafi bağlamına bağlı olarak bileşenler farklı olacaktır. Herhangi bir yerel turizm endüstrisinin gelişiminde, kamu kurumları genellikle herhangi bir turizm stratejisini koordine etmede ve yaratmada kilit rol oynamaktadır. Bununla birlikte, hem kamu hem de özel sektörler genellikle başarılı bir turizm destinasyonunun oluşturulmasında ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Birçok faktör, kamu sektörünü ekonomik, sosyal ve çevresel nedenler dahil olmak üzere tarihi kentsel alanlarda turist gelişimini sağlamaya teşvik edebilmektedir. Otoriteler bu fırsatı yerel ekonomiyi çeşitlendirmek ve yeni istihdam fırsatları yaratmak veya özel sektöre ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla kullanabilmektedir (Tiesdell ve ark., 1996).

Tarihi kent merkezlerinin canlandırılmasını sağlamak için mekânsal alanda insanların kendini güvende hissedeceği, ticaretin gelişebildiği ve yeni alternatiflerle canlı yaşanabilir tarihi kent merkezi üretmek hedeflenmektedir. Yeniden canlandırma amaçlarının gerçekleştirilmesi ve ulaşılan bileşenler için farklı bir yaklaşım da aşağıda ayrıntılandırılmıştır (Falk 1986' dan aktaran Oruç, 2005);

Fiziksel Boyutta;

- **Denge:** Mekansal, ekonomik, sosyo-kültürel amaçlara yönelik bir dengenin kurulması.
- **Plan incelemeleri ve saha çalışması:** Nazım imar planları, uygulama imar planları ve arazi kullanım durumu ile işlev değişikliklerine ilişkin stratejiler, uygulamalar, dönemleri, yaşanan sorunlar ya da getirilerine yönelik saha araştırması
- **Restorasyon çalışmaları:** Cephe değişimi, Ticari bina yenileme, konut yenileme, yeni inşaat projelerinin geliştirilmesi.
- **Kullanım Çeşitliliği:** Ofisler, dükkanlar ve diğer ticari, rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktiviteler; barlar, cafeler ve restoranlar, oteller, sağlık ve eğitim

amaçlı kullanımlar, alışveriş imkanları, kültürel aktiviteler konut gibi farklı fonksiyonlar için kullanılan alan miktarının saptanmasıdır.

- **Binalardaki boşluk oranı:** Ana ticaret aksında ve sokak düzeyinde ortaya çıkan boş yapılar ve bu yapıların fonksiyon değişikliğinin tespit edilmesidir.

-**Merkezin tarihi dokusu:**Tarihi kent merkezi dokusunu bozan yapıların tespitidir.Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması, bakımsız ve güvensiz sokak, otopark sorunlarının iyileştirilmesi, sosyo-kültürel aktivitelerin ve kamusal mekanların kullanıcıların rahatlayacağı yerler haline getirilmesi

▪ **Ulaşılabilirlik:** Kent merkezlerinde taşıta bağımlılığı azaltmak ve yaya yollarıyla ulaşılabilirliği sağlamak

- **Yaya akışı:** Kent merkezinin farklı zaman dilimlerinde ve farklı mekanlarında insan sayısı ve ziyaretçi hareketliliğinin değerlendirilmesidir.

-**Erişilebilirlik:** Farklı ulaşım alternatifleri, yaya ve bisikletliler için kalitenin sağlanması, otoparkların niteliği ve yeterliliğinin saptanmasıdır.

▪ **Sürdürülebilirlik:** Kent merkezi sorunlarının yayılmasını engellemek

-**Şehir merkezinin çevresel kalite durumu:**Hava kirliliği, gürültü, kalabalık gibi sorunlar ve kamusal mekanların varlığı gibi pozitif faktörlerle ilgili bilgilerin saptanmasıdır.

Ekonomik boyutta;

▪ **Ekonomik canlılık:** Yüksek derecede erişilebilirlik ile ticari canlılığın sağlanması

- **Emlak piyasasındaki değişimler:** Konut piyasası, artan talep, yüksek doluluk oranı, yüksek konut fiyatları, artan-ertelenen-bekleyen konut satışları sayısı, kar amaçlı yatırım firmalarının yoğunlaştırılması, restorasyon çalışmalarında gözlenen yoğunluk, organizasyon ve projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artışların saptanmasıdır. Kent merkezinde yer alan ticaret birimlerinin kira değerleri ve değerlerin değişimidir.

- **Perakende ticaret temsilcilikleri ve eğilimleri:** Ticaret birimlerinin mevcut durumu ve değişiminin saptanması ve kent merkezine gelmek ve merkezdeki yerini değiştirmek isteyen kullanımların belirlenmesidir.

- **İstihdam yaratma ve Yerel üretim:** Yerel üretimi destekleyecek fonksiyonların oluşturulması

- **Esneklik ve ilerici düşünce:** Yerel yönetimin kullanıcıları akşam saatlerinde kent merkezine çekmek için gece ekonomilerini geliştirmesi

Sosyo-kültürel boyutta:

- **Farkındalık:** Ticari aktiviteler ve sosyal süreçlerin yerel kültürü güçlendirmesinin sağlanması
- **Yerel sorumluluk ve bilgilendirme:** Arsa sahipleri, işyerleri ve konut kullanıcıları, yerel yönetimlerin süreçte rol alması,
- **Kullanıcı görüş ve davranışları:** Kent merkezinde ziyaretçilerin ve kullanıcıların görüşlerinin saptanmasıdır.
- **Sosyal uyum:** Mekanın etkin kullanımında eşitlik ve sosyal adalet ilkelerinin sağlanması
- **Güvenliğin algılanması ve suçun ortaya çıkışı:** Güvenlik ve suç oranı ile ilgili bilgilerin saptanmasıdır.

Oruç (2005), bu göstergeleri kentin gelişim yönünün değerlendirilmesinde kullanılan şehirselleme bileşenleri olarak ifade etmektedir.

Genel olarak yeniden canlandırma kavramının fiziksel boyutta denge, ulaşılabilirlik ve sürdürülebilirlik; ekonomik boyutta ekonomik canlılık, sosyo-kültürel boyutta farkındalık ana başlıklarıyla göstergeleri olduğu tespit edilmiş ve alan çalışmasında (bkz. Çizelge 3.1.) Öncel, 2016, Uğur ve Giritlioğlu, 2006, Yoh ve Sing, 2016, çalışmalarındaki göstergelerin birarada ve kapsamlı olmasından dolayı Falk, 1986, Falk 1986' dan aktaran Oruç, 2005 çalışması üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

2.3.5. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırmaya yönelik örnekler

Dünyada tarihi kent merkezlerinin yeniden canlandırılmasına yönelik yaklaşımların incelendiği bu bölümde yeniden canlandırma uygulamaları sosyal, ekonomik ve mekansal boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Tarihi kent merkezlerini yeniden canlandırma uygulamalarından fiziksel eskime, yıkım, siyasi, sosyal çatışma sonucu zarar görmüş ve ekonomik yönden canlılığını kaybetmiş Suriçi'ne benzer nitelikteki kent merkezlerine ilişkin yurtdışı örnekleri seçilmiştir.

2.3.5.1. Solidere (Beyrut Tarihi Kent Merkezi) Kentsel Dönüşüm Projesi (Lübnan)

Lübnan'ın başkenti olan Beyrut, Asya ile Avrupa arasında önemli bir geçiş özelliğine sahip uluslar arası yatırımcıların tercih ettiği bir ticaret merkezidir. 1975-1990 yılları arasında kentte iç savaş çıkması ile fiziksel, ekonomik, sosyo-kültürel

boyutta yıkımlar yaşamış tarihi kent merkezi yok olma durumuna gelmiştir (Dağabakan, 2012).

Şekil 2. 2. Beyrut Solidere'nin konumu (Demirsoy, 2006)

Lübnan'da savaşın sona ermesinin ardından Beyrut kent merkezinde yıkımların etkisini gidermek ve halkı savaşın bitmesine inandırmak amacıyla kent merkezinin ticaret- kültür-idari fonksiyonlarını yenilemek amaçlanmıştır. Beyrut kent merkezinde savaşın ardından sadece fiziksel boyutta değil sosyal boyutta da ağır yıkımlar yaşanmıştır. Bu kapsamda kentin sosyal boyutunun bütünleştirilmesi amaçlanmıştır (Şişman ve Kibaroglu, 2009).

1994'te Beyrut Merkez Bölgesinin geliştirilmesi ve yeniden yapılanması amacıyla bölgedeki mülkiyet hakkı sahipleriyle yatırımcıların ortaklığında oluşan SOLIDERE adında bir Lübnan anonim şirketi kurulmuştur. 191 hektarlık bir alanda üzerinde yeni bir kentsel merkez yaratmak amaçlanmış olup Solidere özel anonim şirketi sorumluluğu ile yönetilmiştir. Solidere, Lübnan için ilk özelleştirme-özel yönetimli örnek olması bakımından önemlidir. 1994 – 2004 yıllarını kapsayan dönem birinci faz, 2005 – 2020 dönemi ise ikinci faz olarak tanımlanır. 2005 yılı itibari ile projenin birinci etabı tamamlanmıştır. Proje I.Etap uygulama süreci boyunca sistemde herhangi bir aksaklık meydana gelmemiş ve başarılı bir yönetimle II.Etap uygulama süreci başlatılmıştır (Demirsoy, 2006).

Mekansal olarak proje, kentteki tarihi binaların ve koruma alanlarının yeniden inşa edilmesini, yeni geliştirilmek istenen bölgeler için kentsel dönüşüm çerçevesinin çizilmesini, proje alanı bütününde deniz görünümünün en yüksek seviyeye

çıkarılmasını, denize açık bir alanın oluşturulmasını, kentin bütünü için modern altyapı sistemlerinin yapılmasını, kamusal alanların yapılmasını, gezi alanları, seyir terasları ile yayalar için yolların yapılmasını, işyeri ve ilgili yerleşkeler ile kültürel ve eğlence imkanları yüksek olan çok fonksiyonlu yerler inşa etmeyi amaçlamaktadır.

Sosyal olarak projede iç savaş döneminde yer seçmiş olan mülteci ve fakir halk için yasal bir hak sahipliği olmamasına karşın, sosyal dengeyi sağlamak için tespit edilen tazminatlar ödenerek işgal ettikleri alanlar boşaltılmıştır. Proje bu amaçları gerçekleştirirken etnik ayrımcılık ile kaybolmuş komşuluk ilişkilerini yeniden kurmayı da hedeflemektedir (Çalış ve ark., 2017).

Geleneksel olarak Beyrut Tarihi Merkez alanının önemli bir parçasını oluşturan konutlar, merkezin dışındaki komşu konut alanlarıyla ilişkilendirilerek, konut alan bütünlüğü sağlanmış ve ayrıca iş saatleri dışında da yaşayan bir mekan elde edilmeye çalışılmıştır. Tarihi çevre içindeki yeni yapılaşmanın az katlı olması öngörülmüştür. Beyrut tarihi kent merkezinde yer seçmiş olan ve savaş döneminde bu alanı terk etmiş olan ticari işlevlerin kent merkezine yeniden dönmesi öngörülmüştür (Demirsoy, 2006).

Ekonomik olarak Beyrut kentsel dönüşüm projesi tarihi kent merkezi ile yeni liman bölgesi arasındaki bağlantıyı kurarak güçlü bir finans özelliği oluşturulmuştur. Örgütlenme modelinin benimsenmesi ile ve kurulan finansal sistemle kendi kendini finanse eden bir nitelik kazandırılmıştır. Projenin hem bu niteliği hem de kaybedilen kimlik öğelerinin yeniden kazandırılması bağlamında dünya ölçeğinde önemli bir yere sahiptir (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

2.3.5.2. Mostar Kentsel Dönüşüm Projesi (Bosna Hersek)

Bosna-Hersek'in en büyük ve en önemli şehirlerinden biri olan Mostar'ın nüfusu 105.000 kişi olup Neretva Nehri üzerinde yer almaktadır. Mostar köprüsü kentin kimliğini yansıtarak, nehrin iki tarafına kurulan şehrin bağlantısını sağlamaktadır. Mostar köprüsü etrafında yer alan yerleşimler şehrin en eski kent dokusunu oluşturmaktadır. 1992-1995 yılları arasında kentte çıkan iç savaş nedeniyle şehrin kültürel miras yapıları hasar görmüştür (Safdari, 2014).

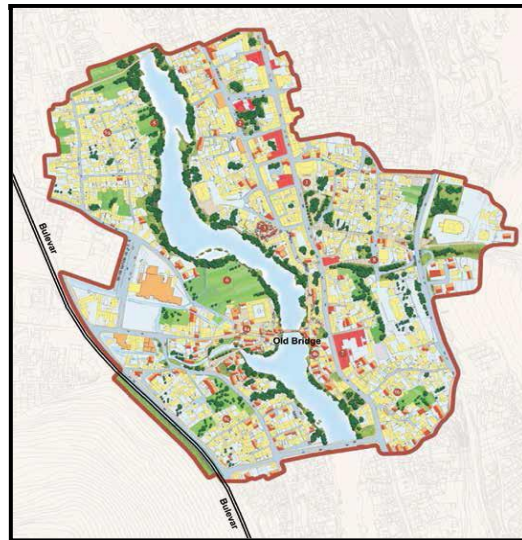
Şekil 2. 3. Mostar'ın konumu (URL-1).

Bosna-Hersek'in Mostar şehrinden geçen Neretva Nehri üzerinde Mimar Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayreddin tarafından 1566 yılında inşa edilen 24 metre yükseklikte, 30 metre uzunlukta, 4 metre genişlikteki Mostar Köprü'sü; Bosna-Hersek'te başlayan iç savaş sırasında 1993 Kasım ayının sonunda tamamen yıkılmıştır. Bir Türk şirketi olan ER-BU tarafından üstlenilen Mostar Köprü'sü'nün eski haline uygun olarak yeniden inşası çalışmaları (TİKA) UNESCO ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1997'de başlamış ve köprü 23 Temmuz 2004'de kullanıma açılmıştır (Şirin, 2018).

2005 tarihinde eski Mostar şehri, UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine alınmıştır. Mostar Eski Kent Koruma Projesi'ne İslami mimarlığı katkıları nedeniyle, 1986 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü verildi. 1998 yılından itibaren de, Harvard Üniversitesi ve M.I.T. (Cambridge, Mass.ABD) bünyesinde yer alan, Ağa Han Mimarlık Programı ile kalıcı bir işbirliği başlatıldı. UNESCO ve Dünya Bankası tarihi Mostar Köprü'sü'nü onarma projesine paralel olarak Ağa Han Kültür Vakfı ve Dünya Para Fonu 1998'de Tarihi Kent Koruma ve Gelişim Projesi için çalışmalara başlamıştır. 15 Mayıs 2001 tarihinde kabul edilen proje, Mostar'ın tarihsel çekirdeğinin koruma planlarını, yönetmelikleri, tüzükleri, mahallelerin rehabilitasyonu için ayrıntılı önerileri, öncelikli binaların yeniden kullanımına yönelik planları, ayrıca tarihi şehrin gelecekteki yönetimine ilişkin hazırlıkları içermektedir. Bu nedenle proje, Mostar'ın gelecekteki gelişiminin tarihsel büyüme çizgisi doğrultusunda ve fiziksel, çevresel, doğal sınırlara uygun olarak planlanması gereğinden hareketle merkezi bölgelerin ve iç çeperin rekonstrüksiyonu ve rehabilitasyonunu esas almıştır (Safdari, 2014).

Uygulanan kentsel koruma politikası, tarihsel koruma, gelişme sorunları, alt yapı ve diğer sosyo-ekonomik faktörler gibi planlama ile ilgili tüm önemli konuları da proje içinde dahil eder. Süreç içinde, proje uygulaması için temel bilgiler ve tarihi veriler toplanmış, mimari incelemeler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş, arazi değerleri, kullanımların analizi, derinlemesine incelemeler gibi konuları kapsayan 22 maddelik bir anket gerçekleştirilmiş ve 2000'den fazla yapı, ankete dahil edilmiş, incelenmiştir. Toplanan veriler ve bilgilerle, tarihi kent çekirdeği için 1/200 ölçekli kentsel restorasyon planı, Eski kent için 1/500 ölçekli Master Plan ve 1/100 ölçekli toplam 40 kilometrelik sokak cephe etütleri hazırlanmıştır (Hatami, 2013).

Mekansal olarak Mostar Koruma Amaçlı İmar Planı'nda önemli olarak tarihi köprü, pazaryeri ve etrafındaki tarihi mahalleler bütünleşmiş ve tarihi köprü ile çevresindeki kentsel dokuyu tek bir sistemin parçası olarak ele alınmış ve Neretva Nehri'nin etrafında doğal peyzajını koruma amaçlı çalışmalar yapılmıştır ve nehir çevresiyle kendi ve şehrin kimliği ile muhafaza edilmiştir. Eski kent dokusundaki konut bölgelerini rehabilite ederek, kentin köhnemiş eski kısımları yenilenmiştir. Aynı zamanda kentteki kültürel ve anıtsal değere sahip yapılarında hasar görmüş, terk edilmiş ya da kötü kullanılan tarihi yapıların yaşama kavuşturulmasını sağlamak istenmiş ve bu kültürel değerleri kullanıp canlandırarak şehir kültür merkezi haline getirilmiştir. Kentteki anıtsal ve kültürel değere sahip yapılarla alakalı hasar görmüş, terkedilmiş ya da kötü kullanılan tarihi yapıların canlandırılması istenmiştir. Eski kent dokusundaki konut bölgelerini rehabilite ederek, kentin köhnemiş eski kısımları yenilenecek canlandırılması planın bir diğer amacıdır (Safdari, 2014).

Şekil 2. 4. Mostar Koruma ve Geliştirme Alanı (Hatami, 2013).

Mekansal ve sosyal olarak, koruma amaçlı imar planı çalışmaları esnasında kilit noktalarda seçilen çeşitli “Sokak Peyzajı” ve “Etkinlik Alanı” bölgelerinin daha ayrıntılı bir planlama ile iyileştirilmesi sağlanmıştır. Mostar’ın bazı anıtları ve önemli yapıları planlama çalışması esnasında seçilen caddeler de sergilenmişlerdir. Bu caddelerin mevcut kullanımının değerlendirilip daha işlevsel kullanılabilmesi için yapılması gerekenler gözden geçirilmiştir. Kentin ulaşım sisteminde koruma amaçlı imar planının hedeflerini gerçekleştirebilme amacıyla ulaşım sisteminde bir takım düzenleme ve uygulamalara gidilmiştir. Bu uygulamalar; araç trafiğinin yoğunluğunu azaltacak yaya alanlarının tasarımına önem verilmesi ve yol üstündeki park yerleri, bitkilendirme, aydınlatma, kaldırımlar, sokak mobilyası, işaret levhaları ve yol işaretlerinde iyileştirmeler sıralanabilir. Ayrıca trafiğin yavaşlatılması ve yaya kullanım alanının genişletilmesi caddede daha fazla mağaza açılmasını ve sokak etkinliklerinin artmasında önemli bir etken olmuştur (Hatami, 2013).

Ekonomik olarak projenin amacı, Mostar kenti tarihi merkezi restorasyonu ile, ticaret merkezi haline getirme ve merkezi etkin yaşamı olan bir bölgeye dönüştürmektir. Özgün tarihi kent dokusu homojenliği bozulmadan restore edilmiştir. Turizm işlevli canlandırma, bölgenin sosyal halkının faydalanması sonucu uygulamadaki finans sorunlarının çözümlenmesi de sağlanarak gerçekleştirilmiştir (Özcan, 2014).

2.4. Bölüm Sonucu

Tarihi kent merkezleri içerisinde barındırdığı kültürel varlıklar ile önemli bir mirası barındırmaktadır. Ancak tarihi kent merkezlerinde yaşanan fiziksel, işlevsel, lokasyonel, mali, ekonomik, yasal ve imaj eskimelerinden kaynaklanan kentsel bozulmalar tarihi kent merkezlerinin köhneleşmesine neden olmaktadır. Tarihi kent merkezlerinden çepere doğru kentsel yayılmanın yaşanmasıyla kent merkezleri cazibesini kaybetmektedir. Bu sebeple, tarihi kent merkezlerine yönelik politikalarla kullanıcı profili ve ekonomik alternatiflerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Tarihi kent merkezinin yeniden canlandırılması ile koruma ilişkisine bakıldığında yeniden canlandırmanın amaçları arasında tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi yer almaktadır. Ancak yeniden işlevlendirmenin sağlanacağı yapı ve alanların rehabilitasyonunda tarihi yapıların korunması konusuna verilen önem sınırlı olmaktadır. Bu süreç dikkate alınarak çalışmaların planlanması ve uygulanması gereklidir. Tarihi kent merkezlerinin mevcut durumunun iyileştirilmesi için yerel

halkın ve kullanıcıların kendini güvende hissetmesi, iş kollarının ve aktivitelerinin gelişip canlandırıldığı iş imkanı fırsatı veren canlı yaşanabilir şehir merkezlerinin oluşturulması amaçlanmalıdır.

Tarihi kent merkezlerinin iyileştirilmesinde esas alınan yeniden canlandırma yöntemi sadece ekonomik ya da mekânsal olarak algılanmamalıdır. Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma uygulamalarının temelini oluşturan başarılı örneklerde sosyo-ekonomik, çevresel ve yönetsel boyutta kent dokusuna etki eden dinamiklerin ve potansiyellerin ele alındığı ve sorunların tespit edilerek çözümüne gidildiği, en önemlisi tüm paydaşların kentin yeniden canlandırılması sürecinde katılımının sağlandığı bütüncül bir planlama yaklaşımının önemli olduğu görülmüştür.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Temel Soruları ve Hipotezleri

Çalışmanın amacı, tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerine yönelik değerlendirmeler yapmaktır. Bu amaçla, 1988 yılında sit alanı, 2015 yılında Dünya Mirası listesine giren, aldığı göçler ve son zamanlarda terörle mücadele kapsamında yapılan müdahalelerde gündeme gelen Diyarbakır Suriçi kentsel sit alanında örnek çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayı yönlendiren temel soru; Diyarbakır Suriçi kentsel sit alanında yeniden canlandırma stratejilerinin mekansal, sosyal ve ekonomik etkileri nelerdir? Bunun üzerine hipotezler mekansal, ekonomik ve sosyal etkilerin ölçülmesi amacıyla irdelenecektir;

Hipotez 1: Yeniden canlandırma stratejileri, yaşayan sakinlerin alandan memnuniyetini, yer değiştirme ve yerinden edilme sürecini olumlu etkilemektedir.

Hipotez 2: Yeniden canlandırma stratejileri, işlevlendirme ile kent merkezinin ekonomik yönden canlanmasını sağlayabilmektedir.

Hipotez 3: Yeniden canlandırma stratejileri, kent merkezlerinde tarihi dokunun ve kent kimliğinin korunmasına ve fiziksel kalitenin artmasına katkı sağlayabilecektir.

Yardımcı sorular; Suriçi'nde;

1- Yeniden canlandırma stratejileri tarihi kentsel dokunun fiziksel olarak sağlıklılaştırılmasına olanak sağlamakta mıdır?

2- Yeniden canlandırma stratejilerinin tarihi kentsel dokunun korunmasına yönelik kararları nelerdir? Bu kararlar uygulamaya ne kadar aktarılabilmiştir?

3. Yeniden canlandırma stratejileri ile ekonomik canlılığın sağlanabilmesi adına önerilen işlev değişikliklerinin etkisi ne olmuştur?

4. Yeniden canlandırma stratejilerinin gayrimenkul değerleri üzerindeki etkisi ne olmuştur?

5. Yeniden canlandırma stratejilerinin yaşayanlar üzerindeki olumlu/olumsuz etkileri neler olmuştur?

6. Yeniden canlandırma stratejilerinin güvenlik konusunda etkisi nasıl olmuştur?

3.2. Çalışmanın Materyal ve Yöntemi

Tez çalışması literatür çalışması ve alan çalışması olmak üzere iki aşamadan oluşacaktır. Çalışmanın literatür araştırmasında tez çalışmaları, makale ve yazılı

kaynaklar ile alan çalışmasına ilişkin resmi kurumlardan (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar Planlama Daire Başkanlığı, Sur Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Kentsel Tasarım Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu) edinilen Suriçi'ne yönelik haritalar, imar planları ve raporları, belgeler, alan incelemesi ve anketlerle elde edilen bilgiler oluşturmaktadır.

Kavramsal araştırmalarda aktarılan yeniden canlandırma stratejilerine ilişkin belirlenen göstergeler Suriçi kentsel sit alanında plan incelemeleri, saha araştırmaları ve anketlerden faydalanarak değerlendirilmiştir.

Yeniden canlandırma stratejilerinin mekânsal, sosyal ve ekonomik etkilerini yani aralarındaki ilişkileri inceleyebilmek için anket sorularını bu 4 boyutta boyutlandırmak gereklidir. Yeniden canlandırma stratejilerinin değerlendirmeye en yakın soru grubu *hizmetlerin değerlendirildiği sorular olması* sebebi ile bu soru grubu, **hizmet değerlendirmesi** olarak boyutlandırıldı. Anketin diğer sorularında da *güvenlik, tarihi eser gibi bölgenin özelliklerinin değerlendirildiği sorular olması* sebebi bu sorular **bölgesel değerlendirmeler** olarak adlandırıldı ve kendi içinde ankette de yapıldığı üzere mekânsal, sosyal ve ekonomik olmak üzere 3 alt boyuttan oluşturuldu.

Faktör analizi, ölçülmek istenen yapı ya da kavrama ilişkin faktörler üretir. Analiz sonuçlarına göre maddeler araçtan çıkartılır, analiz tekrar edilir. Faktör analizi, “bu testten elde edilen puanlar, testin ölçtüğünü varsaydığı şeyi ölçüyor mu?” sorusuna cevap arar (Büyüköztürk, 2002). Bu anlamda, faktör analizi test/ölçek puanlarının yapı geçerliliğinin değerlendirilmesine önemli katkı sağlar (Nunnally, 1978). Ölçülen bir yapının göstergelerinin (maddeler) tutarlı, anlamlı ve homojen olmaları gerekir. Maddeler birbirleriyle tutarlılık ve anlamlı bir bütünlük içinde olmalıdır. Faktör analizi bir ölçümün kalitesini ve geçerliliğini ortaya koymak için en önemli analizlerdendir. Burada önemli 2 nokta söz konusudur; bunlardan ilki hangi faktör analizinin kullanılacağı, ikincisi ise kullanılacak olan bu faktör analizinin hangi istatistikî araçlarla yapılacağıdır. Uygulanacak yöntem araştırmanın sonuçlarını, dolayısıyla ölçmeye çalışılan “yapısal geçerliliği” etkileyecektir. Faktör analizinin ana amacı boyut indirgemedir (dimensionreduction). Boyut indirgemenin en yaygın uygulaması olan keşfedici faktör analizinin (KFA) amacı ise veri setini küçülterek daha kolay açıklanabilir hale getirmektir (Brown, 2009). Boyut indirgeme ve beraberinde indirgenmiş yapıyı doğrulama amacıyla kullanılan bir diğer faktör analizi ise onaylayıcı faktör analizi (OFA) dir. Bazen, araştırmacının elinde birbirleri ile ilişkili birçok

değişken olabilir. Söz konusu değişkenler, bir faktör veya genel bir değişkenin değişik biçimlerdeki ölçümleri olan bir faktörler seti şeklinde ele alınabilmektedir. Faktör analizi kapsamında temelde iki uygulamadan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, yeni oluşturulmuş veya bir dilden başka bir dile çevrilmiş bir ölçeğin değişkenlerini temsil eden ifadelerin altında yatan faktör yapısını ortaya koymayı ve keşfetmeyi amaçlayan “Keşfedici Faktör Analizi” (Exploratory Factor Analysis) iken; bir diğeri ise daha önce kullanılmış olan bir ölçeğin, güncel olan araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısına uyup uymadığını, uyuyor ise ne derece uygun olduğunu denetlemeye yarayan “Doğrulayıcı Faktör Analizidir (DFA)” (Confirmatory Factor Analysis) (Suhr, 2006). Bir ölçek geliştirme çabası var ise, ilk uygulanması gereken keşfedici faktör analizi, daha sonra da keşfedilen bu yeni faktör yapısının onaylanmasını öngören doğrulayıcı faktör analizidir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Confirmatory Factor Analysis: CFA), ölçme modellerinin geliştirilmesinde sık kullanılan ve önemli kolaylıklar sağlayan bir analiz yöntemidir. Genellikle ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır (Yaşlıoğlu, 2017).

Barlett testi ifadeler arası korelasyon matrisini genel olarak incelemekte ve bu korelasyon matrisinin istatistiki olarak anlamlılığına bakmaktadır. İstenen durum bu testin anlamlı çıkmasıdır. Son adım olarak KMO değerine bakılmıştır. KMO testi değişkenler arasındaki korelasyonları ve faktör analizinin uygunluğunu ölçen testtir. KMO testinin değeri 0 ile 1 aralığında olmalıdır. KMO değeri, herhangi bir değişkenin diğer değişkenler tarafından hatasız tahmin edilmesi halinde 1’e eşit olur. (Yaşlıoğlu, 2017).

Gözlenemeyen ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiyi tanımlamak için ölçüm modelleri belirlenir. Ölçüm modeli bir doğrulayıcı faktör modelidir. Ölçüm modellerinde, gözlenen değişken ve gizil değişken arasındaki ilişki faktör yükleri ile gösterilmektedir. Her bir gözlenemeyen değişken çeşitli gözlenen değişkenlerce ölçülür (Schumacker ve Lomax, 2004).

Yeniden canlandırma stratejilerinin değerlendirilmesine yönelik tezde kullanılan göstergeler Çizelge 3.1. de belirtilmiştir.

Çizelge 3. 1. Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Göstergeler (Uğur ve Giritlioğlu, 2006; Öncel, 2016; Yoh ve Sing, 2016) çalışmalarındaki göstergelerin birarada ve kapsamlı olmasından dolayı Falk, 1986 Falk 1986' dan aktaran Oruç, 2005 çalışması üzerinden değerlendirmeler yapılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Göstergeler		Amaç ve Yöntem
MEKANSAL	Plan kararları: Arazi kullanım durumu ile işlev değişikliklerine ilişkin stratejiler, uygulamalar, dönemleri, yaşanan sorunlar ya da getirileri	Plan incelemeleri ve saha araştırması Nazım imar planları, uygulama imar planları, saha araştırması
	Restorasyon çalışmaları: Cephe değişimi, Ticari bina yenileme, konut yenileme, yeni inşaat projeleri	Restorasyon çalışmalarının varlığı ve yerleri ile ilgili saha araştırması
	Kullanım Çeşitliliği: Ofisler, dükkanlar ve diğer ticari, rekreasyonel, kültürel ve eğlenceye yönelik aktiviteler; barlar, kafeler ve restoranlar, oteller, sağlık ve eğitim amaçlı kullanımlar, alışveriş imkanları, kültürel aktiviteler konut gibi farklı fonksiyonlar için kullanılan alan miktarının saptanması	Plan incelemeleri ve saha çalışması Nazım imar planları, uygulama imar planları, saha araştırması
	Binalardaki kullanıma bağlı boşluk oranı	Saha araştırması
	Merkezin tarihi dokusu: Tarihi kent merkezi dokusunu bozan yapıların tespiti Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması, Bakımsız ve güvensiz sokak Sosyo-kültürel aktivitelerin ve kamusal mekanların varlığı	Plan incelemeleri Saha araştırması Anket (1., 2., 3., 5., 6., 7., 8., 9, 10., 11)
	Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik : Taşıta bağımlılık durumu, Farklı ulaşım alternatifleri, Engelli, yaya ve bisikletliler için kalitenin sağlanması, Otoparkların niteliği ve yeterliliğinin saptanmasıdır.	Plan incelemeleri, Saha araştırması Anket (3., 7. ve 8. sorular)
	Yaya akışı: Kent merkezinin farklı zaman dilimlerinde ve farklı mekanlarında insan sayısı ve ziyaretçi hareketliliğinin belirlenmesi	Saha araştırması Anket (9. soru)
	Şehir merkezinin çevresel kalite durumu: Hava kirliliği, çevre kirliliği, gürültü, kalabalık gibi sorunların tespiti	Saha araştırması Anket (4. soru)
EKONOMİK	Ekonomik canlılık: Ticari canlılık düzeyi	Plan incelemeleri Saha araştırması
	Emlak piyasasındaki değişimler: Konut piyasası, artan talep, konut kira ve satış değerleri ve değişimi, artan-ertelenen-bekleyen konut satışları sayısı, Kar amaçlı yatırım firmalarının yoğunluğu, Organizasyon ve projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artışlar Ticaret kira değerleri ve değerlerin değişimi	Plan incelemeleri Saha araştırması Gayrimenkul değerleri Anket (13. ve 14. sorular)
	Perakende ticaret temsilcilikleri ve eğilimleri: Ticaret birimlerinin mevcut durumu ve değişimi Kent merkezine gelmek ve merkezdeki yerini değiştirmek isteyen kullanımların belirlenmesi	Plan incelemeleri Saha araştırması Anket (12, 15., 16. ve 20. sorular)
	İstihdam yaratma ve Yerel üretim:	Anket (17., 18., 19. ve 21. sorular)

	Yerel üretimi destekleyecek fonksiyonların varlığı	
	Esneklik ve ilerici düşünce: Yerel yönetimin kullanıcılarını akşam saatlerinde çekmek için gece ekonomilerinin varlığı	Anket (33. soru)
SOSYO- KÜLTÜREL	Farkındalık: Yerel kültürü ticari aktiviteler, kültürel yapı ve sosyal süreçler hakkındaki bilinç düzeyi	Plan incelemeleri Anket (25. soru)
	Yerel sorumluluk ve bilgilendirme: Arsa sahipleri, işyerleri ve konut kullanıcıları ve yerel yönetimlerin süreçte rol alması	Anket (30. soru)
	Kullanıcı görüş ve davranışları: Kent merkezinde ziyaretçilerin ve kullanıcıların görüşlerinin saptanması	Anket (22., 27., 28., 29., 31., 32., 33. sorular)
	Sosyal uyum: Mekânın etkin kullanımında eşitlik ve sosyal adalet Farklı kültürel yapılar arasındaki uyum ya da sorunlar	Plan incelemeleri Anket (23. ve 24. sorular)
	Güvenliğin algılanması ve suçun ortaya çıkışı: Güvenlik ve suç oranı ile ilgili bilgilerin saptanması	Saha araştırması Anket (26. ve 31. soru)

Plan incelemeleri: Suriçi Kentsel Sit Alanına İlişkin 1984 yılı öncesine ait planlar, 1984 yılı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı, 1985 yılı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı, 2006 yılı 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı, 2012 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ve 2016 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Saha araştırmaları: Suriçi Kentsel Sit Alanı arazi kullanımı, doluluk durumu, çevresel analizler, işlev değişiklikleri ve uygulamaları yerinde araştırmalarla, değer değişimi ise emlakçı, kurum, belediye görüşmeleri ve elde edilen rayiç değerlerle yapılmıştır.

Anket çalışması: Diyarbakır Suriçi bölgesinde yaşayan yerel halk ile anket çalışması 2019 yılı Kasım ayında yapılmıştır. Anket 4 bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümü kullanıcılara yönelik genel bilgileri, ikinci bölümü mekansal yapıya yönelik, üçüncü bölümü ekonomik yapıya yönelik, dördüncü bölümü ise sosyal yapıya yönelik bilgileri içeren toplam 33 sorudan oluşmaktadır.

Evren Büyük- lüğü	±0.03 örneklem hatası (d)			±0.05 örneklem hatası (d)			±0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Şekil 3. 1. Örneklem Büyüklükleri (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004) .

Diyarbakır 2018 yılı Suriçi nüfusunun 42.157 kişi olması sebebiyle +/-0.05 örneklem hatası dikkate alınarak 381 katılımcıyla Suriçi'nin kullanıcı profili ve kullanıcıların memnuniyetini ölçmeye yönelik yapılan anket analizleri IBM SPSS Statistic 26 paket programında gerçekleştirilmiştir. Ankette bulunan her bir maddeye ait verilen cevapların, frekans ve yüzde istatistikleri elde edilmiştir. Ankette Suriçi'ndeki yaşam ve bölgede yapılan canlandırma uygulamalarına dair hizmetlerden duydukları memnuniyeti irdeleyen Çizelge 3.2' de yer alan 5'li likert tipi maddelere cronbach alpha analizi uygulanmıştır.

Çizelge 3. 2. Cronbach alpha analizi uygulanan ankette yer alan 5'li likert tipi maddeler (Anket soruları kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Kullanımlar
1. Eğitim hizmetleri 2. Sağlık hizmetleri 3. Sosyo-kültürel hizmetler 4. Ticari olanaklar 5. Toplu taşıma imkanları 6. Park ve yeşil alan düzenlemeleri 7. Yaya yolları 8. Engellilere yönelik düzenlemeler 9. Çevre-sokak temizliği 10. Çevre-sokak düzenlemeleri
İş yeriniz/ evinizin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma yeterliliğini belirtir misiniz?
11. 18.00-20.00 12. 20.01-22.00 13. 22.01-00.00 14. 00.01-06.00
Sur içinin çevresel kalite durumundan memnun musunuz?
15. Hava kirliliği 16. Çevre kirliliği 17. Gürültü 18. Kalabalık
19. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnun musunuz?
Sur içinin beğenilen özellikleri nelerdir?
20. İşe/okula/merkeze yakınlık 21. Komşuluk ilişkilerinin iyi/samimi olması 22. İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi 23. Yapıların görselliği- tarihi niteliği mahalleye ayrıcalık veriyor, kimlik katıyor 24. Ulaşımın kolay olması 25. Kira/satın alım bedellerinin düşük olması 26. Sokak sağlıklılaştırma ve canlandırmaya yönelik destekler
Sur içinin beğenilmeyen özellikleri nelerdir?
27. Yapı kalitesinin kötü olması 28. Huzursuz edici/güvensiz bir çevre olması 29. Tarihi dokunun harap edilmesi 30. Yapı ve insan yoğunluğu açısından çok yoğun bir çevre olması
31.Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünüyor musunuz?
32.Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyor musunuz?
33.Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu mu?
34. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun musunuz?
35. Mekanın kullanımında eşitlik olduğunu düşünüyor musunuz?
36. Farklı kültürel yapılar arasında uyum var mı?
37. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekliyor musunuz
38. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli buluyor musunuz?
39.Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği arttırmakta yeterli mi?
40.Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli buluyor musunuz?
41.Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli buluyor musunuz?
Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?
42.Müşteri kitlesi/yaşayanlar azalmıştır
43.Suriçi'nde gayrimenkul Satış/alım/kiralama değerleri azalmıştır
44.Suç olaylarında azalma olmuştur
45.Bölge güvenli hale gelmiştir
46.Canlandırma çalışmaları hızlanmıştır
37.Yerel yönetimlerin halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projeleri var mıdır?

Cronbach's Alpha	Internal Consistency
$\alpha \geq 0.9$	Excellent (High-Stakes testing)
$0.7 \leq \alpha < 0.9$	Good (Low-Stakes testing)
$0.6 \leq \alpha < 0.7$	Acceptable
$0.5 \leq \alpha < 0.6$	Poor
$\alpha < 0.5$	Unacceptable

Şekil 3. 2. Cronbach alpha katsayısı (Streiner, 2003).

Anketin güvenilirlik seviyesi Cronbach Alpha katsayısı ile ölçülmüştür. Şekil 3.2.'de Cronbach alpha katsayısının 0.7 ile 0.9 aralığında iken güvenilirliğin iyi seviyede olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. 3. Güvenilirlik analizine dair sonuçlar (Streiner, 2003).

Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
47	0,845

Yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre memnuniyet ve yeterlilik ölçen likert tipi sorulan maddelerin toplam sayısı olan 47 maddenin güvenilirlik oranı ($\alpha = 0,845$) iyi seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 3.3.).

Verilerin analizleri IBM SPSS Statistic 26 ve IBM AMOS 23 paket programlarında gerçekleştirilmiştir. Öncelikle “Bölge Değerlendirmeleri” ve “Hizmet Değerlendirmeleri” anketlerine **Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizleri** uygulanarak, anketlere ait uyumlu maddeler tespit edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizinde faktör elde etme metodu olarak “Principal Component” rotasyon metodu olarak ise “Varimax” kullanılmıştır. Ardından ölçek ve alt boyutlarına güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Güvenilirlik, Cronbach Alpha katsayılarına göre değerlendirilmiştir. Geçerlilik ve güvenilirlik düzeyleri yeterli seviyede çıkan anketlerin puanlamaları hesaplanmıştır. İlgili maddelere verilen cevapların aritmetik ortalamaları alınarak, katılımcıların anket puanları hesaplanmıştır. Puanların normal dağılımları basıklık ve çarpıklık değerlerine göre incelenmiştir. -2 ve +2 arasında bulunan basıklık ve çarpıklık değerleri, normal dağılıma uygunluk kıstası olarak kabul edilmiştir (Karagöz, 2016).

Normallik dağılıma uygunluk görülen anket puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesi için Pearson korelasyon testi kullanılmıştır. Normal dağılım görülmediğinde ise parametrik olmayan Spearman korelasyon testi tercih edilmiştir. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak verilmiştir.

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

4.1. Suriçi'nin Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi

Kentlerde yaşanan değişimler çoğunlukla kentsel politikaların da mekânı biçimlendirmesi ile olmuştur. Kentsel mekân ve kente dair politikalar arasındaki bağlantıda kent siyasal ve yönetsel boyutun etkisiyle amaç olmaktan çok araç niteliğinde görülmüştür. Planlar, kentsel yerleşmelerin yönlendiricisi durumunda olup kimi zaman mekânın değişim sürecinde olumsuz etkileri de olabilen bir araç olarak görülmektedir. Kentlerin mekânsal değişiminde etkili olan imar politikaları dışında kente hâkim olan dönemsel yönetim boyutunun da etkisi büyüktür. Tarihsel geçmişinin yüzyıllar öncesine dayandığı tarihi kent merkezlerine etki eden iç ve dış faktörler mekânsal değişimin ve gelişiminin bir parçası olmuştur (Yılmaz, 2005).

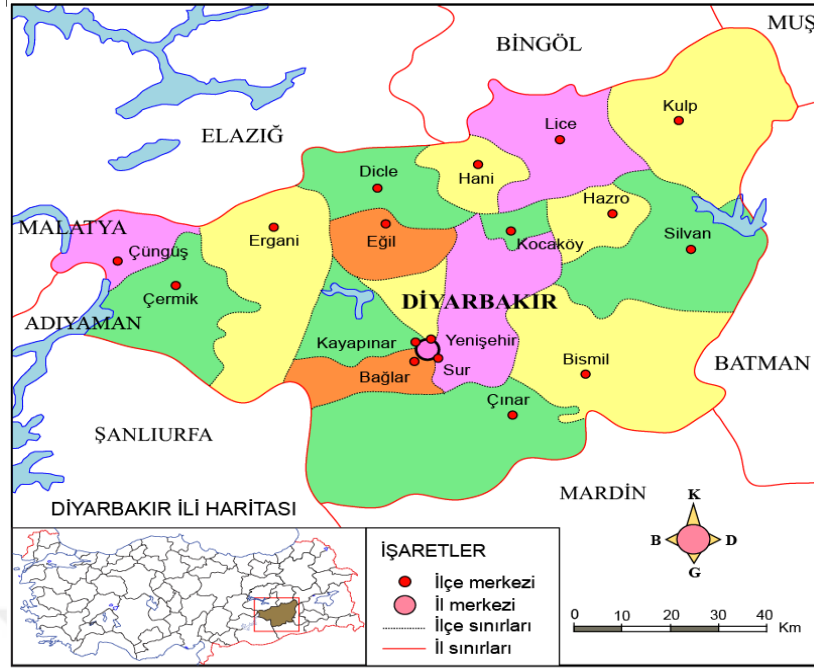
Bu bölümde öncelikle Diyarbakır kenti Suriçi sit alanının mekansal gelişimi ve plan uygulamaları aktarılmıştır.

4.1.1. Diyarbakır Kenti ve Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın Genel Özellikleri

Diyarbakır yüzyıllar boyunca birçok medeniyetin yaşadığı köklü bir tarihi geçmişe Mezopotamya'nın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır kent merkezinde ilk olarak Subarruların M.Ö. 3000-1800 yıllarında hâkim olduğu bilinmektedir (Durak, 2014). Kent, geçmişten günümüze farklı uygarlıklara ev sahipliği yapması bakımından Amida, Amid, Kara-Amid, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır gibi farklı isimlerde anılmıştır. Kentin bakır madeni yönünden zengin olması kentin adının belirlenmesinde etkili olmuş bakır memleketi anlamında olan Diyarbakır adıyla 1937 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile resmi kayıtlarda yerini almıştır .

Diyarbakır Tarihi ipek yolu üzerinde, İran'ı Türkiye'nin batısına ve Avrupa'ya bağlayan hat üzerinde olması, pek çok sahabe, peygamber kabri bulundurması, Süryani ve Hristiyanlıktan kalma inanç yapıları, Çermik Kaplıcaları, Eğil Barajı, Karacadağ kış turizmi gibi önemli doğal ve kültürel potansiyellere sahip olması kentin geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini sürdürmesini sağlamıştır (Karakaş ve Çenberlitaş, 2014).

Diyarbakır'ın kuzeyinde Bingöl, güneyinde Mardin, batısında Malatya, doğusunda Batman illeri bulunmaktadır.

Şekil 4. 1. Diyarbakir kentinin Türkiye'deki konumu (URL-2)

Diyarbakir ili, Diyarbakir-Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 bölgesinde yer almaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı istatistiklerine göre Diyarbakir ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 1996 yılında 57, 2003 yılında 63'tür (URL-3). GAP projesinde yer almasına rağmen, Şanlıurfa kalkınma ajansına bağlı olması ve öncelikli turizm kentleri arasında bulunmaması sebepleriyle yeterince destek görememiştir. Özellikle kent ve çevresinde uzun yıllardır var olan güven sorunu kente yapılacak yatırımların da önüne geçmektedir (Durak, 2014).

2019 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Diyarbakir ili 1.756.353 nüfusa sahiptir (URL-4). 1990'lı yıllarda güvenlik nedeniyle köyden kente göç eden kesim kentin nüfus artış hızının 2-3 katına çıkmasına sebep olmuş ve yapılan araştırmalar 1990-2000 yıllarında Türkiye'de nüfus artış hızının %1.83, Diyarbakir'da ise % 3.78 olduğunu göstermiştir (Çatalbaş, 2011). Çizelge 4.1.de Diyarbakir kentinin yıllara göre nüfus değişimi yer almaktadır.

Çizelge 4. 1. Diyarbakır kentinin yıllara göre nüfus değişimi (URL-5;URL-6).

Diyarbakır Kenti Nüfus Bilgileri			
Yıl	Köy	Kent	Toplam
1965	313.449	162.467	475.916
1970	342.704	238.504	581.208
1975	369.273	281.960	651.233
1980	403.886	374.264	778.150
1985	462.450	472.055	934.505
1990	494.356	600.640	1.094.996
2000	545.016	817.692	1.362.708
2007	605.325	855.389	1.460.714
2008	441.317	1.051.511	1.492.828
2009	435.851	1.079.160	1.515.011
2010	438.786	1.090.172	1.528.958
2011	438.592	1.132.351	1.570.943
2012	436.909	1.155.258	1.592.167
2013	0	1.607.437	1.607.437
2014	0	1.635.048	1.635.048
2015	0	1.654.196	1.654.196
2016	0	1.673.119	1.673.119
2017	0	1.699.901	1.699.901
2018	0	1.716.900	1.716.900
2019	0	1.756.353	1.756.353

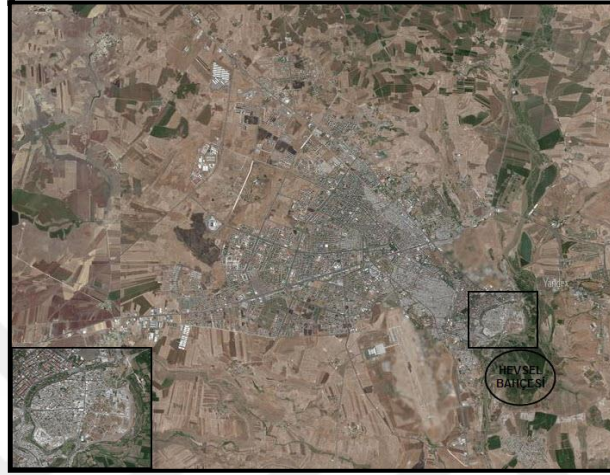
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde 17 ilçe bulunmakta olup Sur, Yenişehir, Bağlar ve Kayapınar olmak üzere dört merkez ilçeye sahiptir. Suriçi Kentsel Sit Alanı Sur ilçesinde kentin doğusunda kalan Dicle Nehrine yakın konumdadır.

Dünya Miras Komitesi 39. Dönem Toplantısı'nda 2015 yılında "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı" olarak UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almaya başlamıştır. Diyarbakır surları, kalesi ve burçlarıyla birçok uygarlığın kültürünü içinde barındıran, kent içerisinde günümüze kadar tamamıyla korunabilmiş dünyadaki tek özgünlüğünü örnek olması nedeniyle de dünya tarihi açısından önemli bir miras niteliğindedir. Hevsel bahçeleri de 8 bin yıldır bahçe özelliğini kaybetmemesi, kültürel ve tarihi varlık niteliğini yansımasıyla dünya mirası olma özelliğine sahiptir (URL-7).

Diyarbakır tarihi kent merkezini oluşturan Suriçi tarihsel gelişim sürecinde farklı medeniyetlerin etkisi altında kalarak mekânsal gelişiminde birçok tarihi ve mimari zenginlikleriyle kültür varlığını geçmişten günümüze taşımış ve adını surlardan almış dar sokakları ile öne çıkan bir kent dokusuna sahiptir (Aslan, 2013).

Diyarbakır kentinde Suriçi'nin etrafını saran Diyarbakır Kalesi ve surları, açık hava müzesi niteliğinde kentin en önemli kimliği durumunda olup Roma döneminden sonra surların önemi kente hâkim olan Bizans, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Eyyubiler, Akkoyunlular ve Osmanlı dönemlerinde de korunmuş ve çeşitli müdahaleler, onarımlar, eklentiler yapılmış olmasına rağmen özgünlüğünü

sürdürmektedir. Kent tarihsel süreç içinde mekânsal gelişimini 19. yüzyıla dek sur içinde sürmüş olup 1868-1875 yılları arasında dışına çıkmıştır. Günümüzde kent nüfusunun %90'ı sur dışında yaşamaktadır. Yaşanan hızlı göçler ile artan nüfusla bölgede sağlıksız ve çarpık yerleşim yerleri oluşturulmuş, altyapı, eğitim, sağlık gibi hizmetler yetersiz kalmış ve kent merkezinin-Suriçi'nin köhneleşmesine neden olmuştur (Çatalbaş, 2011).

Şekil 4. 2. Suriçi bölgesinin Diyarbakır kenti içindeki konumu (Uydu görüntüsü üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

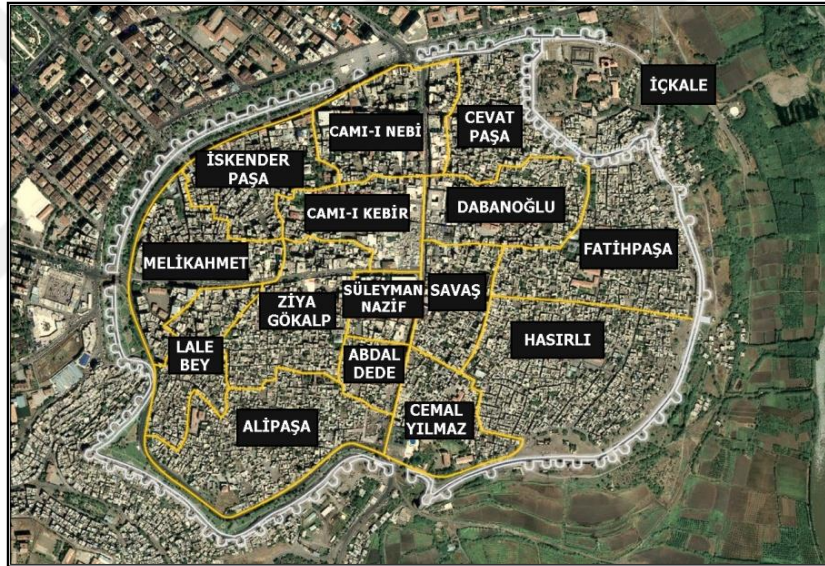
Sur ilçe nüfusu 2019 verilerine göre 106.108 kişi, Suriçi kentsel sit nüfusu ise 38.156 kişidir (URL-4). Suriçi Kentsel Sit Alanı toplamda 158 hektara sahip bir alandır. Suriçi Nüfus Bilgileri yıllara göre Çizelge 4.2.de belirtilmiştir.

Çizelge 4. 2. Sur ilçesinin yıllara göre nüfus değişimi (URL-6; URL-8)

Suriçi Bölgesi Nüfus Bilgileri			
Yıl	İlçe Merkezi	Köy	Toplam
1965	12.158	30.627	42.785
1970	18.592	33.604	52.196
1975	29.599	38.544	68.143
1980	43.624	39.075	82.699
1985	45.825	44.983	90.808
1990	59.865	50.088	109.953
2000	64.136	52.162	116.298
2007	47.105	40.746	87.851
2008	107.345	28.101	135.446
2009	108.558	26.507	135.065
2010	105.100	26.458	131.558
2011	107.366	10.855	118.221
2012	103.537	10.715	114.252
2013	123.311	0	123.311
2014	121.750	0	121.750
2015	117.698	0	117.698
2016	116.858	0	116.858
2017	113.447	0	113.447
2018	112.306	0	112.306
2019	106.108	0	106.108

Suriçi’nde düşük kirali konut ve işyerlerinin bulunması sebebiyle genellikle kırsal alanlardan göç ederek gelen ekonomik yönden zayıf kişiler tarafından tercih edildiği görülmektedir (Durak, 2014). Halk Suriçi’nde yerleşim alanını arttırmaya yönelik sur diplerine kadar gecekondular yapmış ve tarihsel dokunun fiziki yapısının zarar görmesiyle karşı karşıya kalmıştır (Aslan, 2013).

Suriçi bölgesinin korunması, çarpık kentleşmenin önüne geçilebilmesi ve yapılaşmanın kontrol altına alınması adına 29.09.1988 tarih ve 38 sayılı karar ile Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından İçkale dahil olmak üzere “Diyarbakır Kentsel Sit Alanı” olarak ilan edilmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında aynı karar ile Kentsel Sit Alanı dışında kalan sur dibinden başlayan 50 metrelik sınır şartı konularak “Sur Koruma Alanı” olarak belirlenmiştir (Samer, 2017).

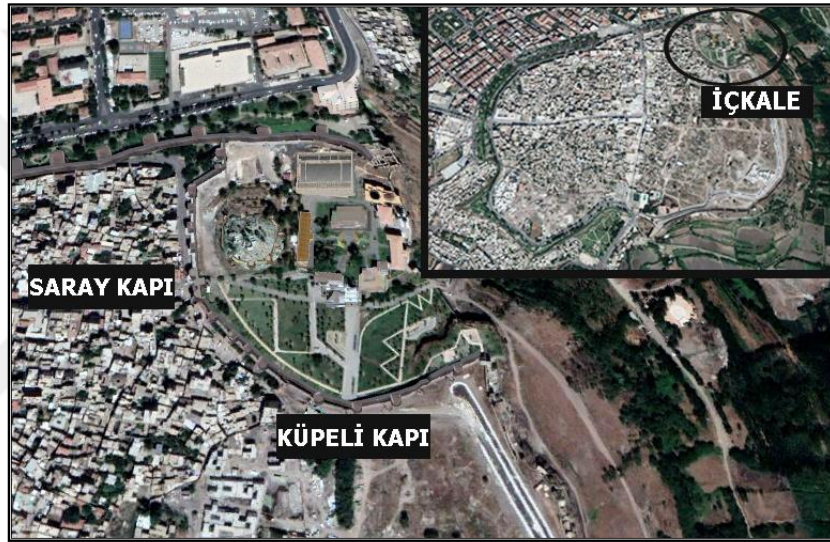

Şekil 4. 3. Diyarbakır Suriçi kentsel sit alanı içerisinde kalan mahalleler (URL-9)

Diyarbakır surlarının uzunluğu 5.5 kilometre olup doğu-batı uzunluğu yaklaşık 1700 metre, güney-kuzey uzunluğu yaklaşık 1300 metredir. Surlar kuş uçuşu bakıldığında kalkan balığı görünümündedir. Sur burçlarının yüksekliği ise 10-12 m, kalınlığı 3-4 metre olup üzerinde kitabeler bulunmaktadır. Surlar İçkale ve dış kale olarak ayrılır. Dış kalenin kuzeyinde Dağ kapı, güneyinde Mardin Kapı, doğusunda Yeni Kapı ve batısında Urfâ Kapı olmak üzere dört kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan Yeni Kapı Dicle nehrine açılırken diğer kapılar sur dışına bağlantının sağlandığı yollara açılır. Suriçi’ni dörde bölen kuzey-güney ve doğu-batı yönlü iki yolla kesişmektedir. Yolların kesişim noktasında Suriçi’nin en büyük camisi olan Ulu cami bulunmaktadır.

Diğer dini yapılar, hamamlar ve hanlar sur içinde dağılmış konumdadır. Dış kalenin kuzeydoğusunda ise ayrı surlarla etrafı çevrili İçkale yer almaktadır. Kentin ilk ve en eski yerleşim yeri İçkale'dir (Özel, 2018).

İçkale'de zamanla surlar güney yönde genişletilerek 16 burç, Saray Kapı ve Küpeli Kapıdan oluşan yeni bir alan eklenmiştir. Fetih Kapısı ve Oğrun Kapısı İçkale'nin dışarıya açılan kapısı iken, Saray Kapı ve Küpeli Kapı kente açılan kapıdır. Fetih ve Oğrun kapıları bugün kullanılmamaktadır. Kenti çevreleyen surlardan İçkale'de 4 burç, İçkale'nin kente bakan tarafında 16 burç bulunmaktadır. Bu 16 burcun hapisane, asker depo olarak kullanılmak amacıyla silah, mühimmat, yiyecek gibi çeşitli işlere ayrılmıştır (İnce, 2011).

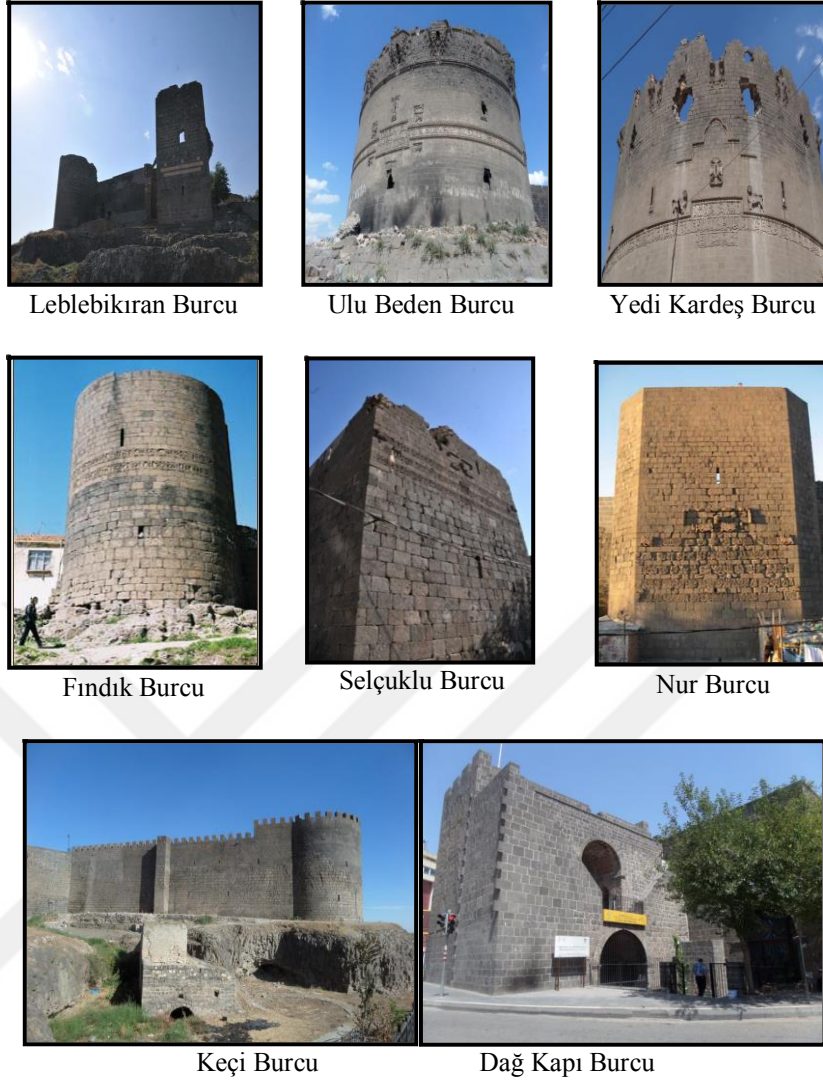

Şekil 4. 4. Günümüzde İçkale'de yer alan Kapılar (Uydu görüntüsü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

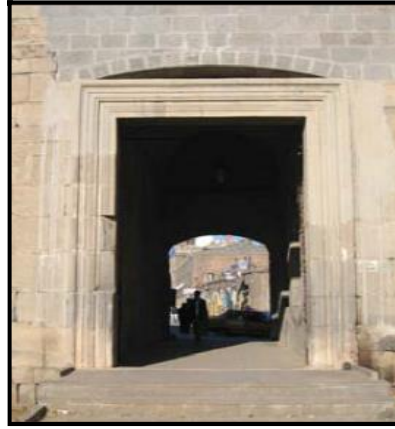
Şekil 4. 5. İçkale'de yer alan kapılar (Durak, 2014).

Kenti çevreleyen Dış kalede ise 82 burç ve 4 kapı bulunmaktadır.

Şekil 4. 6. Dış kalede yer alan önemli burçlar, Diyarbakır Kültür Merkezi (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011)

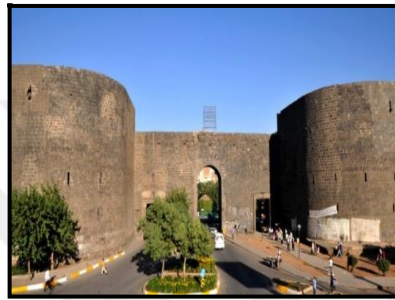
Keçi Burcu Suriçi'nin en çok ziyaret edilen burcu olarak turistik mekân olma özelliğini göstermektedir. Daha önce ruhsatsız olarak iç mekânı ve teras katı kafe olarak işletilmekte olan burç günümüzde askeri denetimde olup burca çıkış yasaklanmış durumdadır. Dağ Kapı Burcu günümüzde Devlet Sanat Galerisi olarak kullanılmaktadır.

Mardin Kapı

Yeni Kapı

Urfa Kapı

Dağ Kapı

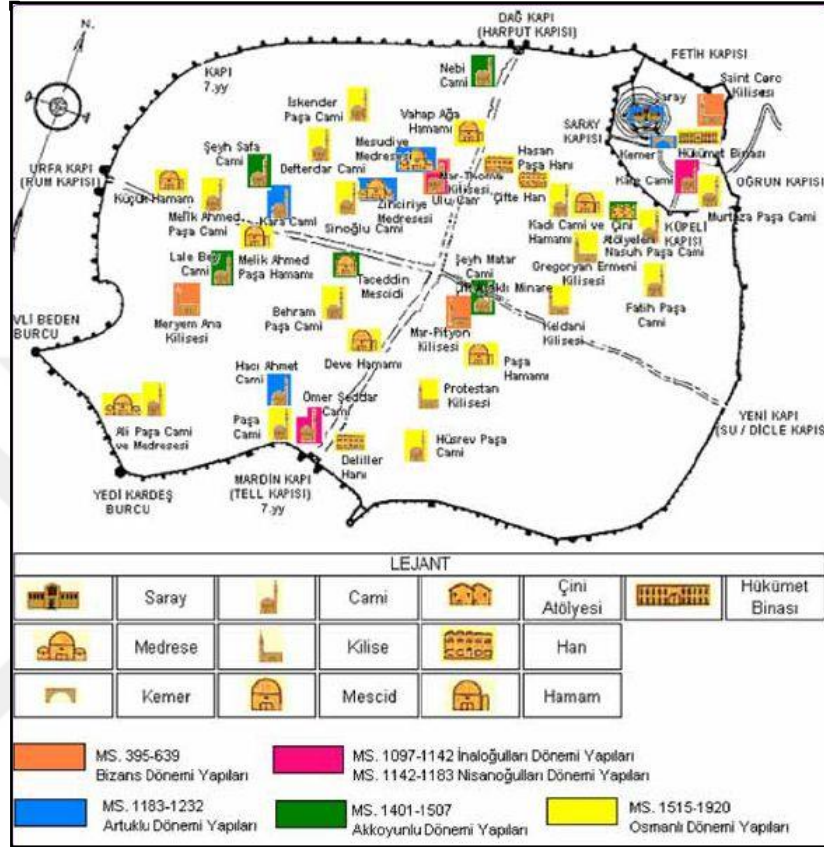
Şekil 4. 7. Dış kalede yer alan kapılar (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011)

Kentin kuzeye açılan kapısı Dağ Kapı (Harput Kapı), batıya açılan kapısı Urfa Kapı (Rum Kapı), güneye açılan kapısı Mardin Kapı (Tel Kapı), doğuya açılan kapısı ise Yeni Kapı (Dicle Kapı veya Su Kapı) olmak üzere dış kalenin dört kapısı bulunmaktadır. Mardin Kapı Suriçi'nin Mardin Yolu üzerindeki tek girişli olan kapısı, Urfa Kapı ise batıya açılan tek kapıdır. Dış kalenin kapıları Suriçi'nin sur dışına bağlantısını yani kentin gelişen yüzüyle bağını koparmayan geçişlerin gerçekleşmesine olanak sağlar (İnce, 2011).

Şekil 4. 8. Günümüzde Dışkale'de yer alan kapılar ve burçlar (Uydu görüntüsü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Suriçi’nde tarihsel, kültürel ve turizm yönünden önemli olan çok sayıda yapı bulunmakta olup bunlardan başlıcaları Meryem Ana kilisesi, Ulu Cami, Hz. Süleyman Cami ve 27 sahabe makberi, Dört Ayaklı Minare, Geleneksel Diyarbakır evleri ve Diyarbakır Surlarıdır.

Şekil 4. 9. Diyarbakır Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan yapılar (Kejanlı ve Dinçer, 2011)

Suriçi Kentsel Sit Alanı’nda yer alan günümüze kadar ulaşan Roma – Bizans döneminde inşa edilmiş olan kiliseler; Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Saint George Kilisesi (Kara Papaz Kilisesi), Mor Petyun Keldani Katolik Kilisesi, Ermeni Surp Giragos Kilisesi, Surp Sarkis (Çeltik) Kilisesi, Protestan Kilisesi ve Ermeni Katolik Kilisesidir. Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi Diyarbakır’ın en eski ve büyük mabetlerinden biri olması ve turizm alanında da büyük öneme sahiptir (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011).

Şekil 4. 10. Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi (Kişisel Arşiv, 2019)

Osmanlı döneminde İslam Dininin kabul edilmesiyle mescid sayıları artmış ve kiliseler camiye dönüştürülmüştür. Özellikle Saint Thoma Kilisesinin aşamalı olarak Ulu Camiye dönüştürülmesi en iyi örneklerdendir. Ulu Cami Anadolu'nun en eski ve ilk camisi olma özelliğine sahiptir (İnce, 2011).

Şekil 4. 11. Ulu Cami ve Dört Ayaklı Minare(Kişisel Arşiv, 2019).

Ulu cami etrafında yer alan Hanefiler Cami, Şafiler Cami, Mesudiye Medresesi, Zinciriye Medresesi ve Anadolu'nun tek dört ayak üzerine kurulu minaresi olan Dört Ayaklı Minare ile dini ve kültürel boyutta bir bütün oluşturmaktadır.

Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda inşa edilen ve varlığını sürdüren hamamlar; Çardaklı Hamamı, Paşa Hamamı (Behram Paşa Hamamı), Vahap Ağa Hamamı, Melek Ahmet Paşa Hamamı, Deve (Deva) Hamamıdır. Vahap Ağa Hamamı Suriçi'ni kuzey-güney gönde ikiye bölen çok hareketli bir caddesi olan Gazi Caddesi üzerinde yer almakta günümüzde ise restoran olarak kullanılmaktadır (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011).

Şekil 4. 12. Vahap Ağa Hamamının restaurant olarak kullanımı (Kişisel Arşiv, 2019)

Suriçi Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan hanların 1840 yılından sonra askeri ikametgaha ayrılması nedeniyle ticari gelişimde olumsuz etkisi olmuştur. Konumu itibariyle kavşak ve geçiş güzergahlarında olması nedeniyle Osmanlı ve Selçuklulara ait inşa edilmiş çok sayıda han ve kervansaray bulunmaktadır. Günümüzde varlığını sürdüren hanlar, Hasan Paşa Hanı, Çifte Han -Borsa Hanı, Sülüklü Han ve Kervansaray Otel olarak kullanılan Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı/Bezirgan Hanı)'dır (İnce, 2011).

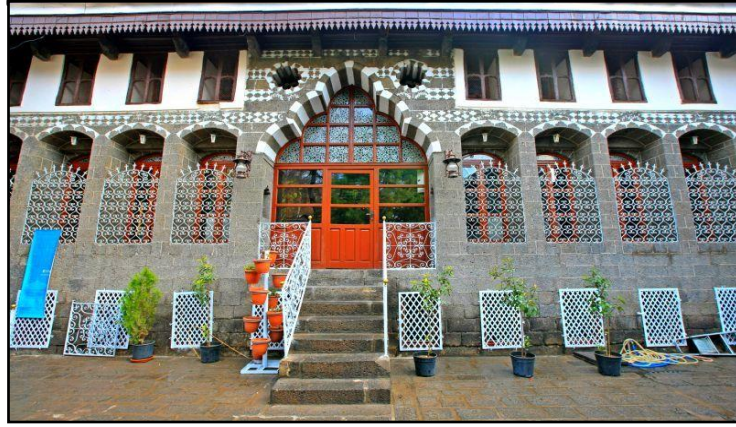

Şekil 4. 13. Hasan Paşa Hanı (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011).

Korunması gerekli kültür varlığı özelliği taşımakta olan, günümüzde varlığını sürdüren ve Geleneksel Diyarbakır çarşısı mimarisinin önemli örnekleri olan Demirciler Çarşısı, Marangozlar Çarşısı, Sipahiler Çarşısı, Yoğurt Pazarı, Bakırcılar Çarşısı, Aşefçiler Sokağı, Yanık Çarşısıdır (Diyarbakır Kültür Envanteri, 2011).

Geleneksel Diyarbakır ev mimarisine uygun şekilde inşa edilmiş ve Diyarbakır'daki sivil mimari örneklerinden Ziya Gökalp Evi, Cahit Sıtkı Tarancı Evi, Sait Paşa Konağı Süleyman Nazif Evi, İskender Paşa Konağı İskender Paşa Konağı, Cemil Paşa Konağı'dır. Behram Paşa Konağı, Diyarbakır Valiliği ve Diyarbakır

Büyükşehir Belediyesinin ortak projesi kapsamında kent müzesi haline dönüştürülmüştür (URL- 10).

Şekil 4. 14. Cahit Sıtkı Tarancı Evi (URL- 11).

Suriçi İçkale bölgesinde yer alan Kolordu Komutanlık Binası, Jandarma Binası, Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası, Eski Cezaevi, Defterdarlık Binası, Adliye Binası, Komutan Atatürk Müzesi ve Cephanelik Binası gibi çeşitli kamusal yapılar da günümüzde varlığını sürdürmektedir (Durak, 2014).

Yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasıyla içinde farklı dinleri yaşatmış olan karma bir morfolojik yapıya sahip yerleşim alanı günümüze kadar ulaşan çok sayıda kilise, medrese, cami, türbe, han ve hamam gibi yapı guruplarıyla bütünleşen geleneksel konut dokusunu barındırmaktadır. Suriçi Kentsel Sit Alanı günümüze kadar geçen süreçte kentsel ölçekte birçok sorun yaşamasına rağmen özgünlüğü, teklifi, belgesel niteliği nedeniyle korunması gerekli önemli bir değerdir.

4.1.2. Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın Tarihsel Süreç İçinde Mekânsal Değişimi

Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın mekânsal gelişim ve değişimi başlığı altında önemli kırılma noktalarının dönemsel özellikleri dikkate alınarak ele alınmıştır.

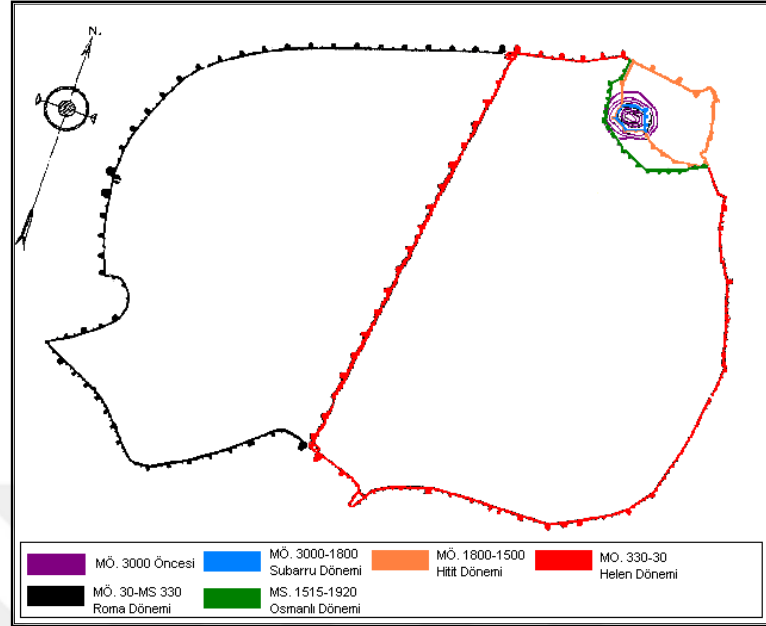
Suriçi'nde M.Ö. 3000-1800'lerde Diyarbakır'a egemen olmuş çok sayıda medeniyetin izlerini taşımakta olan birçok tarihi yapılar günümüze kadar ulaşmıştır (Çizelge 4.3.).

Çizelge 4. 3. Diyarbakır Suriçi bölgesine hâkim olan medeniyetler (Durak, 2014)

DÖNEM	MEDENİYET
M.Ö. 3000-1800	Subarrular
M.Ö. 1800-1500	Hitiler (Hurriler)
M.Ö. 1500-1255	Mittaniler
M.Ö. 1255-900	-
M.Ö. 900-825	Aramiler
M.Ö. 825-775	Asurlular
M.Ö. 775-736	Urartular
M.Ö. 736-654	Asurlular
M.Ö. 654-625	İskitler
M.Ö. 625	Medler
M.Ö. 550	Persler
M.Ö. 550-330	-
M.Ö. 330-323	Büyük İskender (Helenler)
M.Ö. 323-140	Selevkoslar
M.Ö. 140-85	Partlar
M.Ö. 85-69	Büyük Tigran
M.Ö. 69- M.S.395	Romalılar
M.S. 395-639	Bizanslılar
M.S. 639	Bekr Bin Vail' e Bağlı Arap Kabilesi
M.S. 639-661	-
M.S. 661-750	Emeviler
M.S. 750-869	Abbasiler
M.S. 869-899	Şeyhoğulları
M.S. 899-930	Hamdaniler
M.S. 930-978	-
M.S. 978-984	Büveyhoğulları
M.S. 984-1085	Mervaniler
M.S. 1085	Büyük Selçuklular
M.S. 1097-1142	İnaloğullar
M.S. 1142-1183	Nisanoğullar
M.S. 1183-1232	Artuklular
M.S. 1232-1240	Eyyubiler
M.S. 1240-1302	Anadolu Selçukluları
M.S. 1302-1394	Mardin Artukluları
M.S. 1394-1401	Timur
M.S. 1401-1507	Akkoyunlular
M.S. 1507-1515	Safeviler
M.S. 1515-1920	Osmanlılar
M.S.1920-...	Türkiye Cumhuriyeti

Suriçi tarihsel gelişiminin mekânsal gelişiminde kente hâkim olan medeniyetlerin büyük etkisi olmuştur. Kente ilk yerleşim savunma amaçlı olup Subarrular dönemin bölgeye hakimiyeti ile başlamış, Helenler Döneminde ise kentin büyümesine yönelik çalışmalar yapılmış olup yol aksları, kanalizasyon sistemi oluşturulmuştur. Kanalizasyon sistemi ile dik kesişen iki anayolun altından iç kısımlara doğu yapıların gruplanarak oluşturulmasını sağlayacak şekilde yayılmıştır. Helenler Döneminde kente belli bir biçim kazandırılmış olup Roma Döneminde su ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri tekrar yapılmış ve kent genişlemeye başlamıştır. Roma Döneminde büyük kent olma özelliği kazanmış olup günümüzdeki sınırlara ulaşılmıştır. Özellikle Roma Döneminde kentin tarihsel gelişimin mekâna yansımalarının

rolü büyüktür. Roma Döneminde dini inancın Hristiyanlığa dayalı olmasıyla devlet manastır, kilise, ruhban okullarını kentte inşa etmiştir (Durak, 2014).

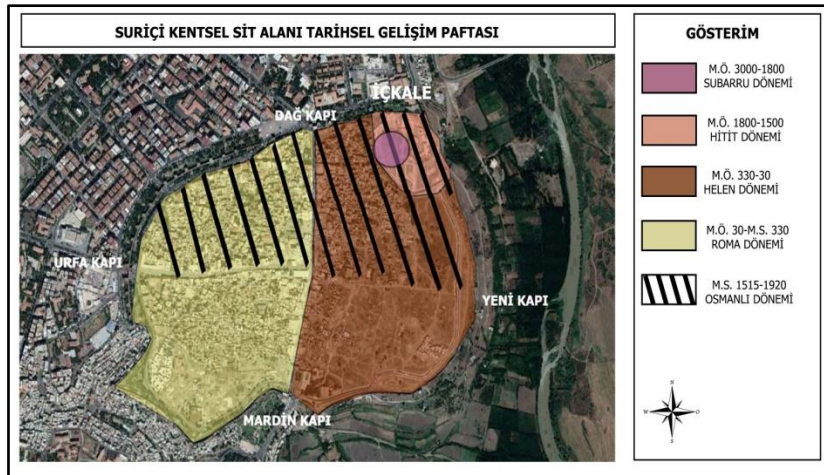
Şekil 4. 15. Suriçi kent sınırını aşamalı konumu (Durak, 2014).

Romalılar Sasanilerin saldırılarından korunmak amacıyla Amida küçük bir kale kent iken etrafını surlarla çevirerek genişletmişlerdir. Bu dönemde doğu surlarının inşa edilmesiyle Mardin Kapı'dan Yeni Kapı ve Dağ Kapı'ya kadar batıya doğru kent genişlemiş ve bu dönemde kent Mezopotamya'nın başkenti olmuştur. Romalılar Döneminde ilk göç yaşanmış olup Pers hakimiyetindeki Hristiyan halk sur dışına Dağ Kapı ve Mardin Kapı'nın batı tarafındaki mahallelere yerleştirilmiş daha sonra Dağ Kapı, Urfa Kapı, Mardin Kapı'ya kadar uzanan surların inşa edilmesiyle sur içine alınmıştır (İnce, 2011).

Bizans döneminde kentte daha çok kilise, manastır, konut, dükkân yapılarak kentsel dokuda değişim yaşanmış ancak bu dönemden çok az sayıda yapı günümüze ulaşmıştır. Bizans Dönemini takip eden İslam devletlerinin kente hâkim olmasıyla kentte İslam dinine uygun yapılar inşa edilerek kentin tarihi dokusu ve kültüründe değişimler yaşanmıştır (Aslan, 2013).

Surlarla çevrili olan şehir, İzzet Paşa, İnönü, Melik Ahmet, Yeni Kapı ve Gazi ana caddeleriyle dörde ayrılmış durumdadır. Dört ana ve asal servisleri karşılayan iki ana yol aksı, merkezde kesişerek Helenistik kökenli Roma kent planının ana hatlarını oluşturmaktadır. Değişimler sonucu günümüze sadece iki yol aksı ulaşmıştır (Aslan, 2013).

Mervaniler Döneminde surlar onararak burçlar, mescitler, köprüler yapılmıştır. Artuklular Döneminde ise ekonomik gelişmeler yaşanmış olup dokumacılık, tarımsal, sanayi ve madenlerin işlenmesi kenti ticaret merkezi haline getirmiştir. Ticaretin gelişmesiyle anıtsal yapılarda artış yaşanmış Evli Beden ve Yedi Kardeş Burçları, İçkale'de ise saraylar, camiler, köprüler, medreseler ve anıtsal giriş niteliğinde kemer inşa edilmiştir. Eyyubiler Döneminde de surlar onarılmış olup medrese, zaviye, imaret, hastane, vakıf yapıları ve kütüphane inşa edilerek kentin sosyo-kültürel, bilim ve sanat alanında gelişimi sağlanmıştır. Akkoyunlular Döneminde İslam dininin etkisiyle dini yapıların inşa edilmesine önem verilmiştir. Osmanlı Döneminde ise yerleşik ve göçebe olma, dil ve din özelliklerine göre kırsal ve kentsel nüfus Suriçi'nde Urfa Kapı, Mardin Kapı, Yeni Kapı ve Dağ Kapı mahallelerinde yaşamaya başlamışlardır. Bu dönemde Müslümanlar, Ermeniler, Ortodoks ve Katolik Rumlar, Süryaniler ve daha birçok inanç grubu birlikte yaşamışlardır. Müslümanlar kentin kuzey yönünde yer alan Yeni Kapı ve Urfa Kapı mahallelerinde, Hristiyanlar kentin güney yönüne yerleşmişlerdir. Suriçi'nde var olan farklı inanç değerlerinin yaşam biçimi mekâna da yansımıştır. İslam dininin etkisiyle cami, medrese, hamam, han ve türbe gibi yapılar inşa edilmiştir. 19. yüzyılda Diyarbakır Kalesi onarılmış ve iki katlı olan burçların alt katı ambar kullanımına, üst katı ise askerlerin ikametgahına bırakılmıştır (İnce, 2011).

Şekil 4. 16. Sur içi Kentsel Sit Alanı planlı dönem öncesi tarihsel gelişim paftası (Durak, 2014)

Suriçi bölgesinde planlama sürecine ilk adım 1865 yılında Kurt İsmail Paşa'nın emriyle atılmıştır. Kent 1936 yılına kadar Suriçi'nde gelişmiş 1936 yılından sonra ise kent planlarının da etkisiyle sur dışına doğru yer seçmeye başlamıştır. 1950-1980 yılları arasında sur dışına yerleşim taşarak yüksek katlı binalar inşa edilmeye başlamasıyla sur içinde oturan halk sur dışında yapılan konutlara doğru yer değiştirme yaparak

geleneksel konutlara yeni yerleşenlerin eklemeleriyle de geleneksel konutlar bilinçsiz kullanılmıştır. Kırsaldan kente yaşanan göçlerden dolayı Suriçi’nde nüfusun artmasıyla kaçak yapılar yapılmış, çarpık kentleşme ve koruma sorunları yaşanmış ve plan kararlarıyla korumaya ilişkin düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Özel, 2018). Planlama süreci, Çizelge 4.4 de özetlenmektedir.

Çizelge 4. 4. Suriçi bölgesi planlama süreci (Çatalbaş, 2011)

Planlama Süreci
❖ 1937 yılında Diyarbakır’ın bilinen ilk planı yapılmıştır.
❖ 1959 yılında İller Bankası tarafından Suriçi Nazım İmar Planı
❖ 1962 yılında Suriçi Uygulama İmar Planları hazırlanmıştır.
❖ 1965–1967 yıllarında 1/1000 ölçekli sur içi ve sur dışı uygulama imar planları hazırlanmıştır.
❖ 1983 yılında Şehir Plancısı Zühtü Can tarafından başlatılan planlama çalışmaları 1985’te tamamlanmıştır. 1984 yılında 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile 1985 yılında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı hazırlanmış yürürlüğe girmiştir.
❖ 1994 yılında aynı Şehir Plancısı Zühtü Can tarafından planların revizyonu yapılmıştır.
❖ 1988 yılında Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir.
❖ 1990 yılında 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 09.11.1990 tarih ve 609 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir.
❖ 2006 yılında 1/25000 Nazım İmar Planı yürürlüğe girmiştir.
❖ 2010 yılında 1990 yılında yapılan Koruma Amaçlı İmar Planı’nın revizyon çalışmaları yürürlüğe girmiştir.
❖ 2016 yılında Koruma Amaçlı İmar Plan Değişikliği çalışmaları başlamış olup hala devam etmektedir.

1865-1920 yılları arasındaki gelişmeler

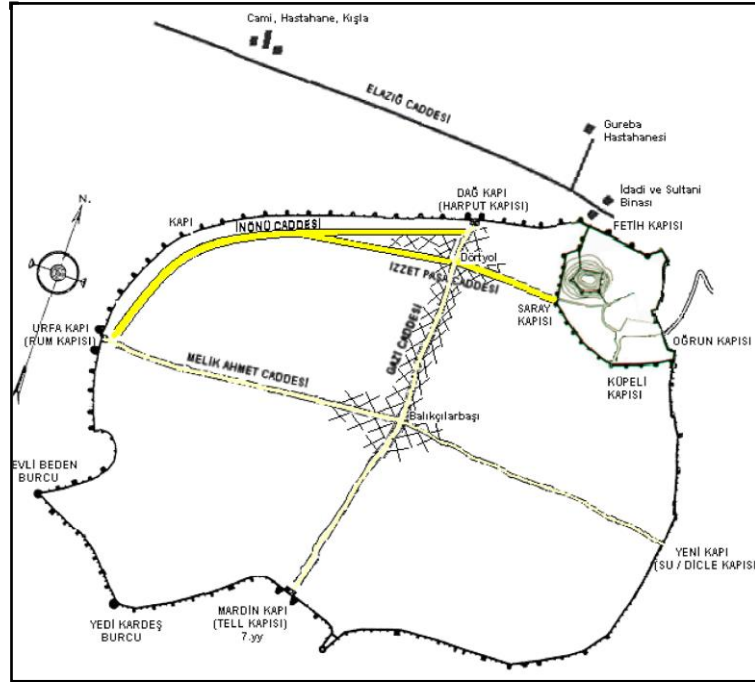
Bu dönemde, Suriçi’nde artan nüfus nedeniyle kent dışına kamusal alanların yapılmasına karar verilmiş olup Kurt İsmail Paşa’nın emriyle 1865-1875 yılları arasında sur dışına kışla ve devlet yönetimindeki valiler, kaymakamlar için askeri amaçlı olarak 1-2 katlı binalar yapılmıştır (Özel, 2018). Diyarbakır’da modernleşme adına ilk imar hareketleri bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4. 17. Vali İzzet Paşa Caddesi (Özel, 2018).

Şekil 4. 18. Günümüzde İzzet Paşa Caddesi (Uydu görüntüsü üzerinden hazırlanmıştır.)

Şekil 4. 19. 1916 yılında kentin yeni yolları ve ticaret aksları (Kejanlı, 2009).

XIX. yy. sonlarına kadar kent, sınırlarını korurken, bu tarihten itibaren dış etkenler sonucu kentsel arazi kullanımına eklenen demiryolu, yönetici merkez, göçmen mahallesi, askeri kışla gibi yeni öğeler ile bu tarihten itibaren büyüme ve değişme sürecine girmiştir. Osmanlı döneminin güvenli ortamında kale içinde düşük yoğunluklu yerleşim, buna karşın kale dışında artan konut talebi ve yoğunluğu ortaya çıkmış, ateşli silahların XIX. yy.'ın ikinci yarısında dışa taşmaya başlayana kadar korumuş, bölgenin ve hatta ülkenin dış pazara açılan bir merkezi olmuştur. Bu durum, nüfusun artmasına ve kent merkezinin konut alanlarını da kapsayan bir dönüşüm baskısına uğramasına yol açmıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011). Suriçi'nde 1916 yılında Vali İzzet Paşa döneminde Vali İzzet Paşa Caddesi'nin açılmasıyla ilk imar çalışması yapılmış, Dağ Kapı'nın ve kalenin bir bölümünün yıkılması ise bölgede ikinci imar çalışması olmuştur. Daha sonra bölgede ticari aksı yaymak amacıyla Dağ Kapı ve Urfa Kapı arasında kalan İnönü Caddesi açılmıştır (Çatalbaş, 2011). Bu baskı, tarihi kentsel doku içinde bir imar operasyonunu gündeme getirmiş ve 1916 yılında yeni bir caddenin açılması ve kuzeyde bulunan kent giriş kapısı ile surların bir kısmının yıkılması; yeni gelişme alanlarına doğru geniş bir çıkış ile sonuçlanmıştır (Kejanlı ve Dinçer, 2011).

1920-1960 yılları arasındaki gelişmeler

1920'lerden itibaren Türkiye'de yeni yönetim biçiminin getirdiği yeniliklerden biri olarak modern planlama anlayışıyla planlanması Türkiye'deki birçok kentin benzer süreçleri izlemesini getirmiştir. Korunması gerekli değerlerle dolu bir kent olan Diyarbakır'daki kentsel gelişim de modern planlama anlayışı ile şekillenmeye başlamıştır. Suriçi bölgesi cumhuriyetin ilanından sonra ve modernleşmenin etkisiyle kentte planlı bir döneme girilme çalışmaları başlamıştır. Tarihi değere sahip Ulu Caminin önünde park yapılması planlı bir kent olma yolunda ilk adım olarak görülmektedir (Kejanlı, 2009). Bu dönemde Diyarbakır'da sur duvarları, Suriçi yerleşmesi ile sur dışında oluşturulmaya çalışılan yeni kent arasında bir engel olarak değerlendirilmeye başlanmış, Suriçi'ndeki hava akımının engellendiği düşüncesi ile de 1931 yılında surların yıkılması fikri doğmuştur. 1932 yılından itibaren, kalenin kuzey kapısının (Dağ Kapı) batısı, burçların bir bölümü ile burç aralıkları yıkılmış ve şehrin çıkış yolu 50 metrelik bir açıklığa ulaştırılmıştır. Kalenin güney kapısının (Mardin Kapı) sağında bulunan iki burç arası yıkılarak geniş bir cadde ile sur içi ve dışı birbirine bağlanmış, kalenin batı kapısının (Urfa Kapı) girişinin yanına da iki yeni kapı (güney

kapısı ve Yeni kapı) açılmıştır. Kalenin yıkılması çalışmaları sırasında ana akslar üzerindeki, ilk yol genişletmeleri de 1928-1932 yılları arasında yapılmaya başlanmıştır (Çatalbaş, 2011; Kejanlı ve Dinçer, 2011).

Şekil 4. 20. 1928 yılında çekilmiş Diyarbakır Belediye Parkı görünümü (Kejanlı, 2009).

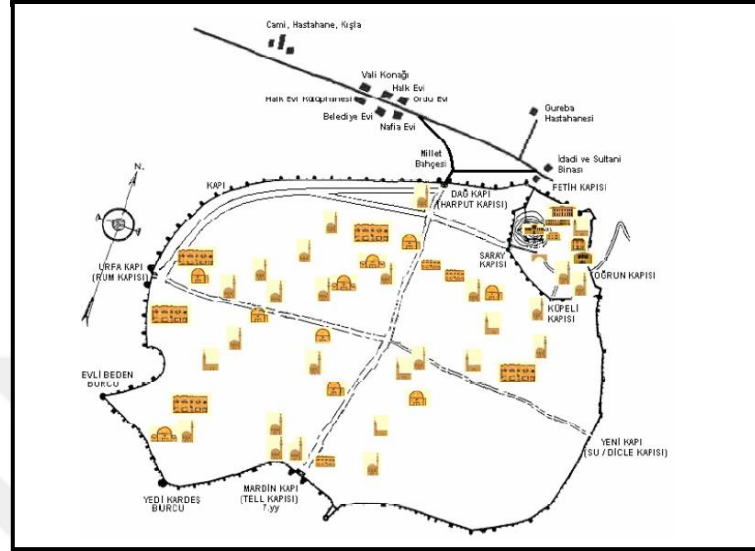
Savunma amacıyla yapılan surların kapıları giriş-çıkışların kontrolünü sağlamak amacıyla 20. yüzyılın başına dek geceleri kapalı tutulmuştur. Albert Gabriel 1932 yılında Suriçi bölgesini ziyareti sırasında surların kısmen yıkılmaya başlanması üzerine dönemin ilgili yönetimine yıkımın hata olduğunu korunması gerektiğini belirtmesi üzerine yıkımlar durdurulmuştur. Bu dönemde bölgede surlarda iki adet geçit oluşturulmuştur (Dalkılıç ve Nabikoğlu, 2012).

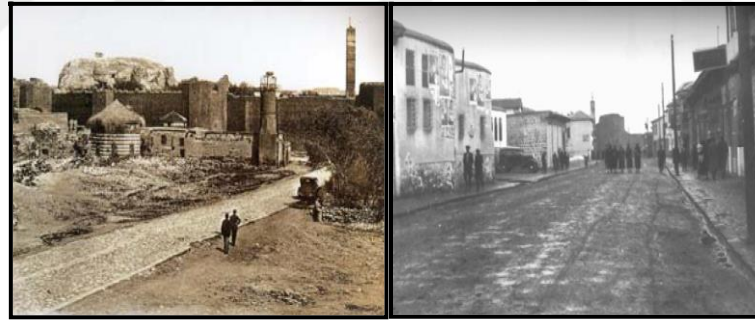
Şekil 4. 21. 4 no.lu burç ve çevresi yıkımı (Dalkılıç ve Nabikoğlu, 2012).

Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan planlı kentleşme politikaları Jansen'in kenti ziyareti ile sur dışı için hazırlanan planda büyük bir alanın kamulaştırılmasını önermiş olup ilk kez sur dışına kamu yapıları yapılarak kamusal alanda mekânsal

gelişim sur dışına doğru gelişmiştir. Sur dışına hızlı bir şekilde Birinci Umumi Müfettiş konağı, Kolordu Komutanı Konağı, büyük bir garaj, Dağ Kapı bölgesinde caddenin iki tarafına Halkevi, Ordu Evi, Halkevi Kütüphanesi, Vali Konağı, Nafia Binası, Belediye Evi ve özel bir ev yapılmıştır (Kejanlı, 2009).

Şekil 4. 22. Suriçi'nde yer alan kamu binaları (Özel, 2018).

Şekil 4. 23. 1925 yılında ve 1939 yılında İzzet Paşa Caddesi görünümü (Kejanlı, 2009).

1937 yılında hazırlanan yeni planla kentin kamu, konut, sağlık, park ve eğitim alanlarına ayrılarak sur dışına modern yapıların yapılması amaçlanmıştır (Özel, 2018).

Şekil 4. 24. Diyarbakır Suriçi'nin 1939 yılında genel görünümü (Durak, 2014).

1940 yıllarında İzzet Paşa Caddesi'nden Urfa Kapı'ya doğru geleneksel çarşıların ve ticaretin gelişip yayılmasıyla sur içi ve sur dışı arasında bağlantının sağlanması ve sur dışındaki yeni yapılanmış yerleşim yerlerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla Çift Kapı açılmıştır. 1951 yılında ise bölgenin kadastro haritası oluşturulmuş olup parsel sınırları belirlenmiştir. Bu dönemden sonra kentin plan çalışmalarının etkisiyle ticaret alanlarında ve çevresinde 1954 tarihinde 6217 sayılı Kanunun kat mülkiyetine olanak tanınması üzerine 1-2 katlı olan geleneksel evler yıkılarak çok katlı konut ve ticaret yapılarının oluşturulması bölgede nüfus artışlarına neden olmuştur (Kejanlı, 2009).

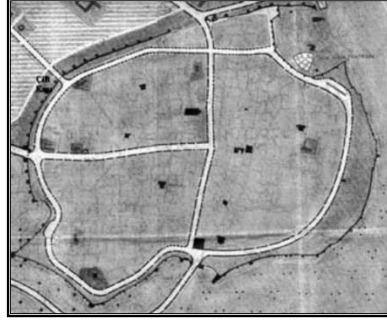

Şekil 4. 25. 1930 yılında ve 1960 yılında Gazi Caddesinin görünümü (Özel, 2018).

Şekil 4. 26. 1930 yılında ve 1954 yılında Melik Ahmet Paşa Caddesinin görünümü (Özel, 2018).

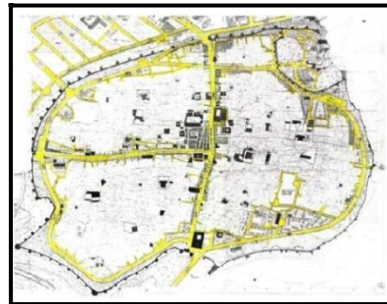
1955 tarihinde ise sur diplerinde köy evleri yapılmıştır. Kentin ilk 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı 1959 yılında yapılmıştır. Bu planla Suriçi'ndeki yolların genişletilerek sur dışındaki yollarla bağlantısının sağlanması ve sur diplerine yapılan köy evlerinin yapımının durdurulması amaçlanmıştır. Bu dönemde kentin mekânsal gelişiminde uygulanan planlarının etkisiyle Suriçi bölgesinde yer alan İzzet Paşa Caddesi, Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi kamulaştırılarak genişletilmiş, bölgeye ilişkin yapılaşma kararıyla çok sayıda geleneksel konut yıkılmış ve çok katlı konut ve ticaret alanları inşa edilmiştir. Ticaret alanlarında nüfus yoğunlaşmıştır. Bölgede ticaretin giderek gelişmesi merkeze yakın olan arazilerin değerlenmesi, tarihi yapıların düşük ücretlerle kiralanması ve satışından kaynaklanan tahribatlar ve yıkımlar fiziki dokunun değişmesine neden olmuştur (Özel, 2018).

Şekil 4. 27. 1959 yılı 1/5000 ölçekli nazım imar planı (Kejanlı, 2009).

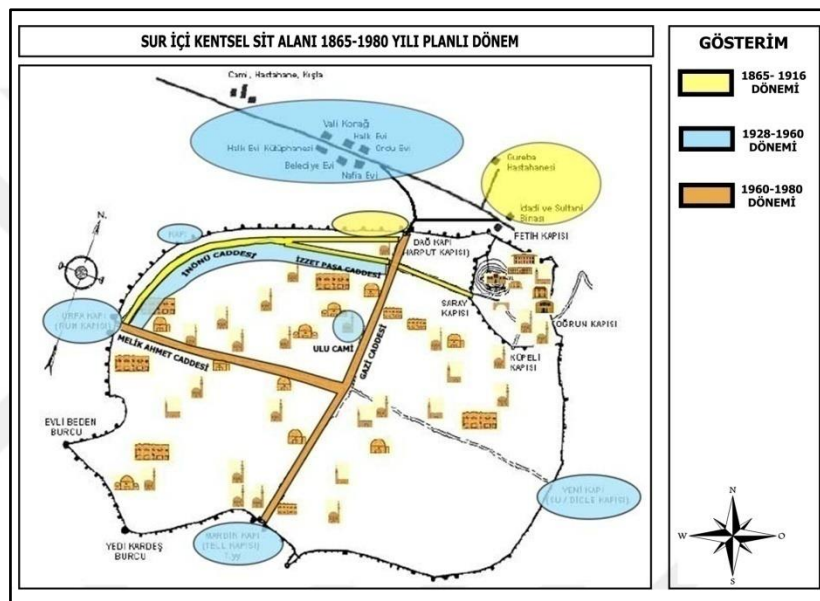
1960–1980 yılları arasındaki gelişmeler

1960'lı yılların ortalarına kadar yaşanan sorunların çözümüne yönelik yeni imar planına ihtiyaç duyulmuştur. Diyarbakır kentinin imar planları da 1965-1967 yıllarında 1/1000 ölçekli sur içi ve sur dışı bölgesine yönelik olarak hazırlanmış ve kentin gelişimi bu plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. 1965-1967 yılları arasında sur içini ve sur dışını kapsayan 1/1000 ölçekli uygulama imar planı hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Ana yolların genişletilmesi kararı ile tarihi dokuda eski yapılar yıkılmış, cepheler tahrip olmuş ve yolların karakteri değişmiştir. Ana yollar üzerinde önerilen ticari bölgeler ve bu bölgelerde izin verilen 3, 4 ve 5 kat yapı izinleri yoğunluğu arttırırken, işlev hakkında planda herhangi bir karar alınmamasına bağlı olarak merkeze yakın alanlarda konut alanından ticaret alanına dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Sur çevreleri, yeşil bantla çevrilerek sura yaslanarak gelişen niteliksiz yapılaşmadan korunmaya çalışılmıştır. Bu plan kararlarıyla Suriçi'nde yüksek katlı betonarme yapıların yapılmasına imkân tanıyacak hukuki zemin hazırlanmış, sur dışında ise yeni yerleşim yerlerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Döneme ilişkin mevzuat ve planlar kentin korunmasına yönelik kavramlardan yoksundur. Bu plan kararlarıyla caddelerin genişletilmesine yönelik karar Gazi Caddesi ile Melik Ahmet Caddesinin kamulaştırılmasıdır. Ancak kamulaştırma kararı tarihi yapılar yıkılmış ve tarihi doku zarar görmüştür (Çatalbaş, 2011; Kejanlı ve Dinçer, 2011).

Şekil 4. 28. 1965–1967 yıllarında 1/1000 ölçekli İlk Uygulama İmar Planı (Çatalbaş, 2011)

Bu dönemde 11.03.1972 tarih ve 6312 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu Kararı ile Suriçi’nde 115 anıtsal yapı tescillenmiş olup ilk kez tescilli yapıların yakın çevresini kapsayacak şekilde koruma gündeme gelmiştir. 25.04.1973 tarih ve 1710 sayılı “Eski Eserler Yasası” ile tarihi yapıların korunması kapsamında ilk basamağı oluşturulmuştur. Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 19.01.1980 tarih ve 2082 sayılı kararı ile tescilli yapıların yeniden listeye alınması üzerine anıtsal yapıların yanında sivil yapılarda tescillenmiştir. Suriçi’nde anıtsal yapı sayısı 115'ten 83' e düşmüş olup 103 sivil yapı ise ilk kez tescillenmiş ve koruma tek yapı ölçeğinde kalmıştır (Kejanlı, 2009).

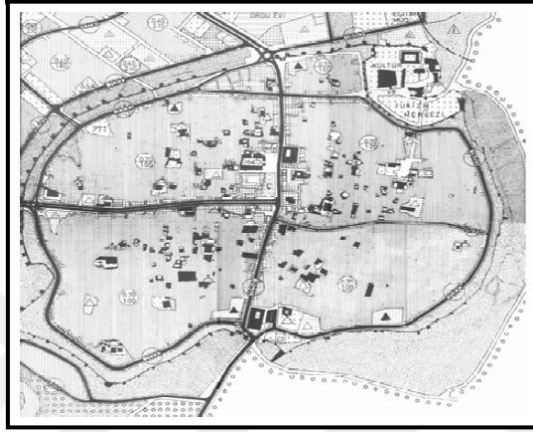

Şekil 4. 29. Suriçi Kentsel Sit Alanı 1865-1980 yılı planlı dönem mekansal gelişim (Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1980–1990 yılları arasındaki gelişmeler

1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” kentin korunmasının tek yapı ölçeğinde kalması sebebiyle 1983 yılında kaldırılmış olup 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konularak yeni sit kavramlarına yer verilmiş ve Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı getirilmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı ile sit alanlarında planlı koruma amaçlanmıştır. Kentin tamamının planlanmasını kapsayan 1984 yılında 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile 1985 yılında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı hazırlanmış olup Suriçi bölgesinin tamamı için 1984 yılında hazırlanmış olan koruma amaçlı nazım imar planı üzerinden uygulama görmüştür. 1985 yılı uygulama imar planında ise Suriçi’ne yönelik yeni imar plan kararları bulunmamaktadır. Bunun sebebi kentin GEEAYK tarafından sit alanı ilan edilme beklentisidir (Kejanlı, 2009).

1984 yılı nazım İmar planında Gazi Caddesi, Melik Ahmet Paşa Caddesi ve İzzet Paşa Caddesi üzerinde ticaretin yayılmasına ek olarak İnönü Caddesinde de ticaretin yayılması yönünde karar alınmıştır. 1965 yılı uygulama imar plan kararları kapsamında yapılaşmaya devam edilmiş olup Melik Ahmet Caddesinin çift şerit olarak düzenlenmesi, surların iç kısmından dolaşan yolların ve surları içten ve dıştan kuşatan yeşil alan yapılması, Tek Kapı'dan yaya yolu ile sur dışına bağlantısının sağlanması, Urfa kapı ve Dağ kapı'da kavşak yapılması kararları uygulanmıştır (Çatalbaş, 2011).

Şekil 4. 30. 1984 yılı Suriçi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı (Çatalbaş, 2011).

1985 yılında hazırlanmış olan uygulama imar planı kapsamında sur dışına yönelik Şanlıurfa yolunun ve Elazığ yolunun arasında yer alan bölge gelişme alanı olarak planlanmış ayrıca Dicle Üniversitesi kampüs alanının bulunduğu bu plan kentin sur dışındaki mekânsal gelişmenin bugünkü halini almasında büyük etkisi olmuştur (Durak, 2014).

Şekil 4. 31. 1985 yılında yapılan 1/1000 ölçekli uygulama imar planı (Kejanlı, 2009).

Bu yıllarda Suriçi tarihi kent merkezi köhne halini almış anıtsal yapıların yer aldığı sokak dokusunda ve geleneksel konut sayısında azalma olmuştur. Sur dışından

sur diplerine kadar kaçak yapılaşmalar yapılmaya başlanmış olup sur dışında mekânsal gelişmeler devam etmiştir. Suriçi'nde ise ticaret bölgeleri canlılığını korumuştur (Kejanlı, 2009).

29.09.1988 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında Koruma Kurulunun 38 sayılı kararı ile Suriçi bölgesinin tarihi kent dokusunun korunabilmesi ve çarpık kentleşmenin önüne geçilebilmesi amacıyla Suriçi bölgesi İçkale dahil olmak üzere “Diyarbakır Kentsel Sit Alanı” ilan edilmiş ve Geçiş Dönemi yapılaşma koşulları kabul edilmiştir (Çatalbaş, 2011).

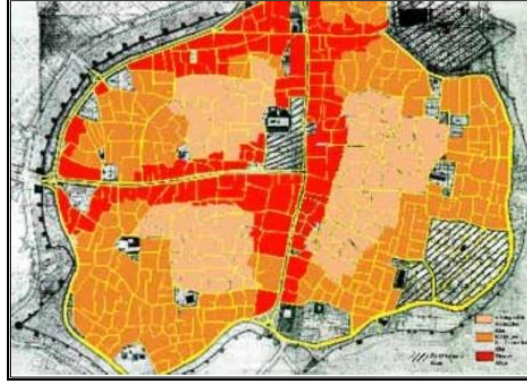
1990-2015 yılları arasındaki değişimler

1990 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde zorunlu göç ile kırsaldan kentlere nüfus yoğunluğu yaşanmış kentleşme baskısı oluşmuştur. Türkiye'nin çok sayıda kenti göç baskısından etkilenmiş olup Diyarbakır kentinde yer alan Suriçi Kentsel Sit Alanı'na göç eden halkın meydana getirdiği nüfus yoğunluğu kent baskısını arttırmış olup tarihi dokuya büyük zararlar vermiştir (Çatalbaş, 2011).

Şekil 4. 32. 1989 yılı Suriçi genel görünümü (Kejanlı, 2009).

Diyarbakır kenti Suriçi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı, Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.11.1990 tarih ve 609 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir. Bu plan ile 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı, 1/500 ölçekli Uygulama Paftaları oluşturulmuştur (Durak, 2014).

Şekil 4. 33. 1990 yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı (Özel, 2018).

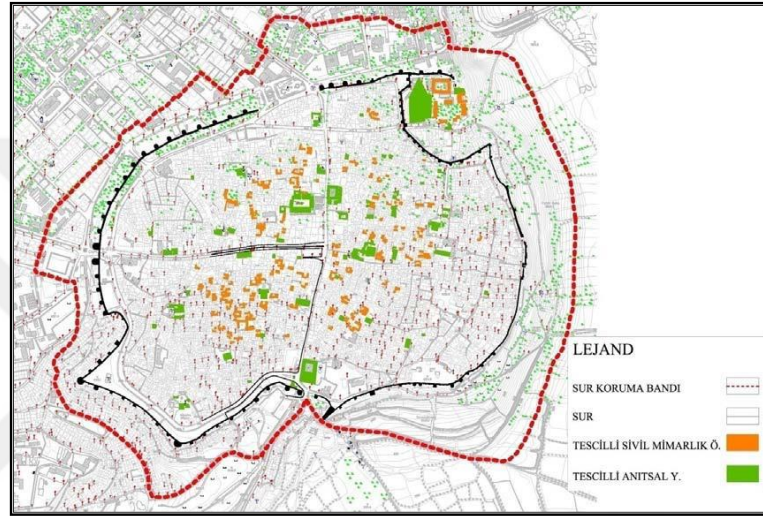
Koruma Amaçlı İmar Planı ile sur diplerinde yer alan kaçak yapılaşmaların yıkılması kararı alınarak surlar hem içeriden hem de dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrelenmesi öngörülmüştür. Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda yaşanan hızlı göçlerle planlarda yol ve yeşil alan gibi kamusal kullanıma ayrılan alanlarda bile kaçak yapıların yapımının giderek artmasına devam edilmiş olmasıyla tarihi doku fazlasıyla zarar görmüştür. Yapılan planla dahi bu durumun önüne geçilememiş ve Koruma Amaçlı İmar Planı amaçlarına ulaşamamıştır (Durak, 2014).

Şekil 4. 34. Suriçi bölgesi kat yüksekliği dağılımı (Çatalbaş, 2011).

Koruma Amaçlı İmar Planına göre Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda konut alanları, ticaret alanları ve özel alanlar işlevlerine göre ele alınacaktır. Konut alanları tarihi yapıların yoğunlaştığı bölgeler ve azaldığı bölgeler şeklinde planlanmıştır. Tarihi yapıların yoğunlaştığı alanlarda kat adedi 2, geleneksel ticaret yapılarının olduğu alanlarda kat adedi 3, anıtsal ve sivil yapıların seyrek olduğu alanlarda kat adedi 4, tarihi dokunun tahrip edildiği alanlarda kat adedi 5, turizm alanlarında ve tarihi dokuya uzak yapıların bulunduğu alanlarda kat adedi 6 olarak planlanmıştır. Bu planla ulaşım planlamasında tarihi yapıların yoğunlaştığı bölgelerde korumacı planlama anlayışıyla yaklaşılmış tarihi dokunun bozulmamasına önem verilmiş ve ticaret alanlarının

bulunduğu akslar tek yönlü olarak planlanmış, otopark sorunu ise katlı otoparklar yapılarak çözülmeye çalışılmıştır. Koruma amaçlı imar planında Diyarbakır Koruma Kurulu tarafından anıtsal yapı olarak 14, sivil mimari örneği olarak 58 olmak üzere 72 adet yapı bulunmakta olup Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda tarihi yapıların tescillenmesi amacıyla 161 adet anıtsal ve sivil yapı önerilmiştir. Korunması gereken yapıların sayısı 1992 yılında 267'dir. Koruma çalışmalarının yetersiz kalması sebebiyle sur içinde köhneleşme yaşanmış olup geleneksel konut kullanıcıları mülklerini terk etmek durumunda kalarak gecekondulaşma ve köhneleşme yaşanmıştır (Özel, 2018).

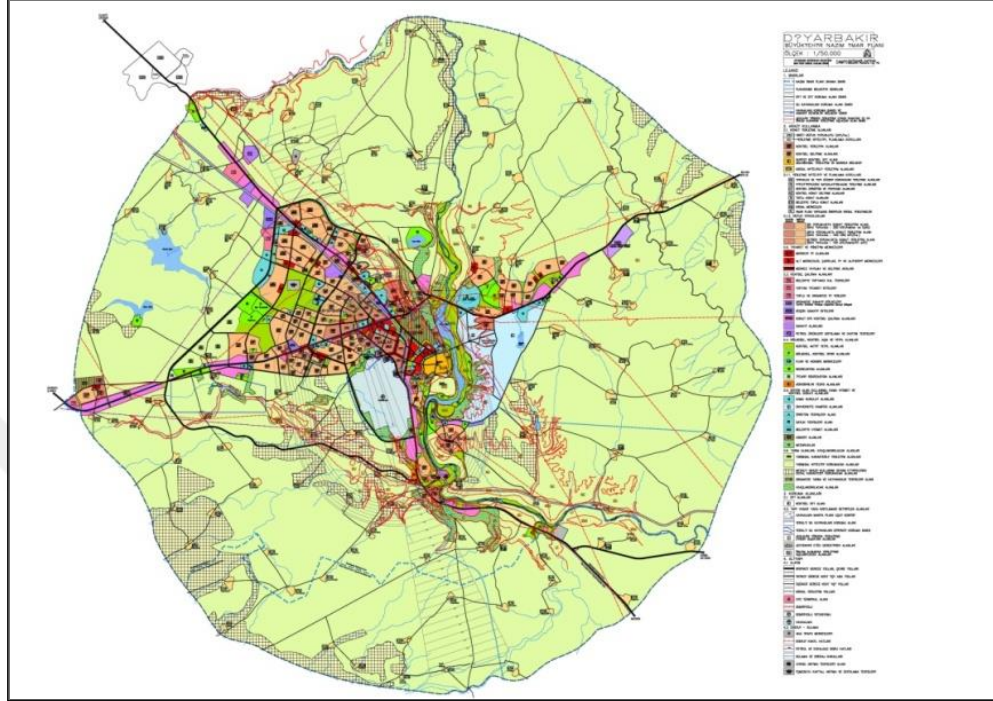
Şekil 4. 35. Suriçi bölgesindeki koruma bandı ve tescilli yapılar(Çatalbaş, 2011).

Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 04.07.2002 tarih 2895 sayılı sur koruma bandı içerisinde kalan alanın yeşil alan olarak düzenlenmesi kararı alınmış olup sur sınırları yeşil bantla çevrilmiştir (Kejanlı, 2009).

2006 yılı Diyarbakır Suriçi bölgesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar planı etkileri;

Diyarbakır kentinin 2004 yılında büyükşehir belediyesi olması ile Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planı çalışmaları 2006 yılında tamamlanmıştır. 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı kentsel dönüşüm çalışmalarına ilişkin kararları da içermektedir. Planda kentsel dönüşüm ve yenileme alanları DY ile gösterilmekte olup afet riski altında kalan alanları veya Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda plansız ve sağlıklı gelişen fiziki çevrenin çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Afet riskinin azaltılmasına ve sağlıklı gelişen fiziki çevrenin iyileştirilmesine yönelik olarak Suriçi koruma bölgesindeki mevcut binaların temizlenmesi, fiziki dokunun korunması-iyileştirilmesi, teknik altyapının iyileştirilmesi-geliştirilmesi, bölgeyi canlandırma ve işlev değişikliği kararlarıdır. Kentsel sit alanında

kentin kimliğini yansıtan alanlarda konut alanlarının ticaret alanına ve kültürel kullanımlara işlev değişikliği yapılarak canlandırılmasının ve dönüşümünün sosyal ve ekonomik boyutunun düşünülerek yapılması önerilmektedir (Sönmez, 2009).

Şekil 4. 36. 2006 yılı 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019).

2010 yılı ve sonrasında KAİP revizyonu etkisi ile oluşan değişimler;

Suriçi bölgesinde kentsel dönüşüm çalışmalarının başlamasına istinaden 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Plan Kararlarının revizyonu ile kentsel dönüşüm projesinin uygulanabilir olması hedeflenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonunun, 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Kararlarından farkı Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda revizyon planına kadar tescillenmemiş tescile değer yapıların da tescillenerek korunmasıdır (Çatalbaş, 2011).

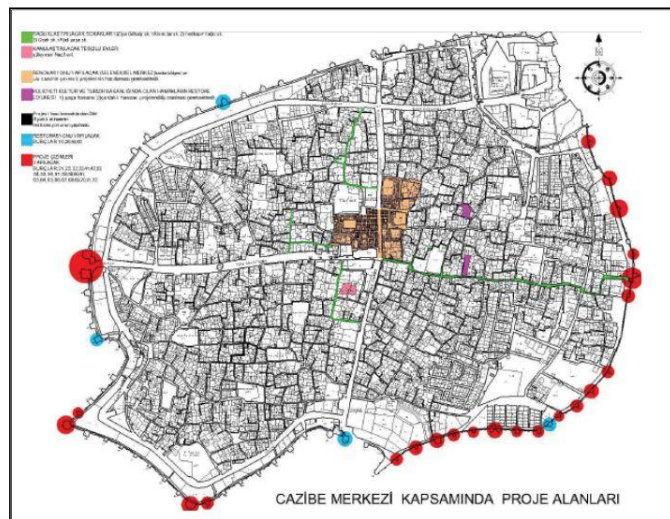
Şekil 4. 37. Suriçi Kentsel Sit Alanı 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ile Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda tarihi dokunun korunmasına ilişkin alınan kararların yanında bölgede turizmin canlandırılmasına yönelik kararlar da alınmıştır. Bütünleşik Sur Restorasyon Programının uygulanması, İçkale'nin Müze olarak planlanması, bölgede geleneksel konutların avlulu düzende yaygınlaştırılması kapsamında tarihi ve geleneksel dokuyla uyumun sağlanabilmesi amacıyla yapının malzemesi, yüksekliği, plan tipine gibi çok sayıda konuda sınırlama getirilmesi, sur içinde geleneksel ticaret kullanımına devam edilmesi, tescilli yapıların restorasyonu, korunması ve işlevlendirilmesi, surları içeriden çevreleyen ring yolunun tamamlanması, sur kapılarında trafik yoğunluğunun azaltılması turizm potansiyelinin artırılmasına yönelik getirilen kararlardır.

2000 yılından itibaren UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri UNESCO sürecinin olumlu bir şekilde tamamlanması amacıyla Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi alt ölçekli projeler geliştirmiştir (Durak, 2014).

28 Haziran-8 Temmuz 2015 tarihlerinde Almanya'nın Bonn kentinde düzenlenen UNESCO 39. Dünya Miras Komitesi Toplantısında "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı"nın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girmesine karar verilmiş olup Türkiye'nin Dünya Kültür Mirası Listesinde yer alan 14. varlık olarak tescillenmiştir (URL-12).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır Valiliği, İl Özel İdaresi, Büyükşehir Belediyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü gibi çok sayıda kurum ve kuruluş ile Diyarbakır'daki STK'lar çeşitli projeler gerçekleştirmişlerdir. Bu projeler Suriçi mekânsal değişim sürecinde de etkili olmuştur (Durak, 2014).

Şekil 4. 38. Cazibe Merkezi Destekleme Projesi kapsamındaki proje alanları (URL-13)

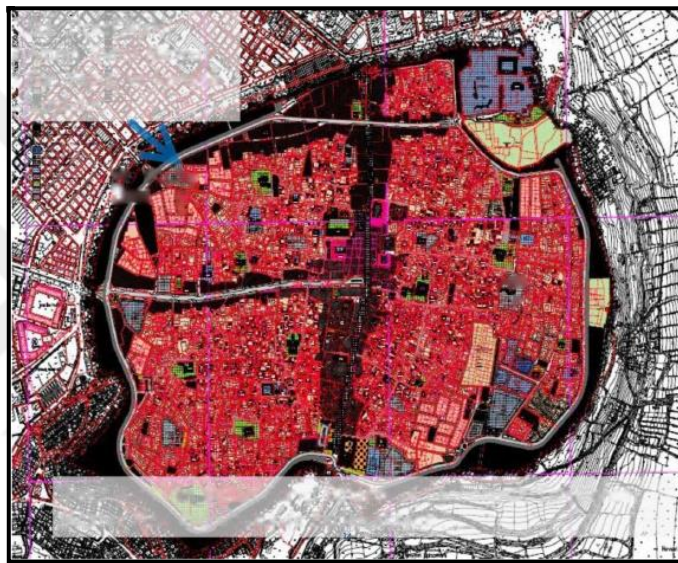
Diyarbakır Suriçi Kentsel Dönüşüm Master Planlaması ile 6306 Sayılı Afet Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında kentte ve Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda kentsel dönüşüm çalışmalarının önceliğine göre etaplar halinde yapılması hedeflenmektedir (Durak, 2014).

2015 yılından günümüze terörle mücadele kapsamında yapılan müdahaleler ve mekânsal değişimler

Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında Suriçi Kentsel Sit Alanı koruma bandı içinde yer alan kaçak yapıların temizlenmesi ve Koruma Amaçlı İmar Plan Kararlarının uygulanabilmesi için 4 Eylül 2007 tarihinde “Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi”ne ilişkin (İçkale kentsel dönüşüm projesi) Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile TOKİ arasında ön protokol imzalanmıştır. TOKİ ve Diyarbakır Valiliği arasında ise 31 Mart 2008 tarihinde “Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi” kapsamında protokol imzalanarak Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda yer alan Alipaşa ve Lalebey mahallelerindeki gecekonduların temizlenmesi amaçlanmıştır (Çatalbaş, 2011). Alipaşa ve Lalebey mahallesi proje alanı Surp Süryani Ermeni Kilisesi ve Alipaşa Caminin yer aldığı tarihi dokunun en az tahrip olduğu, tarihi sokak dokusunun korunduğu, tescilli yapıların yoğun olduğu ve çok katlı yapıların az olduğu çoğunlukla 1-2 katlı yapıların bulunduğu bir bölge olup gecekondu olarak nitelendirilebilecek bir alan olmadığı tescile değer ancak tescillenmemiş geleneksel konutların yoğun bulunduğu bir alandır (Pirinççioğlu, 2009).

TOKİ, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diyarbakır Valiliği ile imzalamış olduğu protokolleri daha sağlıklı yürütebilmek amacıyla birleştirerek 14 Ekim 2010 tarihinde Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Diyarbakır Sur İlçe Belediyesi ile ortak bir protokol imzalamıştır. Bu protokol kapsamında uzlaşma sağlanması halinde mülk sahiplerine mülk bedelleri peşin olarak verilecek ancak isterlerse Diyarbakır ili, Kayapınar ilçesi, Çölgüzeli Mahallesinde Şanlıurfa-Diyarbakır karayolu üzerinde Suriçi Kentsel Sit Alanı'na 15 km uzaklıkta TOKİ tarafından yaptırılacak konutlardan satın alabilmeleri mümkün olacaktır. Proje sürecinde İçkale' de tarihi roma hamamı ve amfi tiyatro kalıntılarının bulunmuş olmasının etkisiyle Koruma Amaçlı İmar Planı eksikliklerinin farkına varılmış Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyon kararı alınarak revizyon bitinceye dek kentsel dönüşüm projesi durdurulmuştur (Çatalbaş, 2011).

Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın köhneleşme ve aynı zamanda yapıların can ve mal kaybı riski taşıması nedenleri ile Suriçi Kentsel Sit Alanı 22/10/2012 tarih ve 3900 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında Riskli Alan ilan edilmiş olup 04/11/2012 tarih ve 28457 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarihi dokuyu tehdit eden riskli yapıların mevcut durumunun kamulaştırılması, yıkılması, yenilenmesi, tarihi dokuların sağlıklılaştırılması ve korunmasına yönelik Master Plan Uygulama Rehberi projesi hazırlanarak ilke ve stratejiler belirlenmiştir (Dinar, 2015).

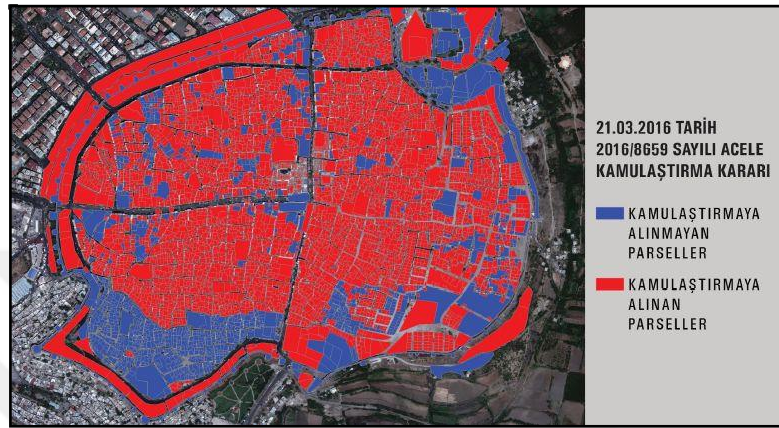

Şekil 4. 39. Sur İlçesi Riskli Alan Krokisi (Dinar, 2015).

Suriçi'nde yer alan mevcut yapılar ise Ruhsatlı Yapılar, Ruhsatsız Yapılar, Anıtsal Kültür Varlığı Yapılar, Sivil Mimarlık Örneği Yapılar, Geleneksel Yapılar olarak belirlenmiştir. Suriçi bölgesinde 147 adet anıtsal yapı, 448 adet sivil mimari örneği olmak üzere 595 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm alanında 2856 adet tek katlı, 4894 adet 2 katlı, 658 adet 3 katlı, 838 adet 4 kat ve üstü yapı olmak üzere toplamda 9246 adet yapı vardır (Özel, 2018).

2015 yılının sonlarına doğru Diyarbakır kenti Suriçi bölgesi terörle mücadele kapsamında müdahale sürecine girmiş olup Diyarbakır Valiliği tarafından 6-7 Eylül, 13-14 Eylül, 10-13 Ekim, aralıklı olarak 28-30 Kasım ve en son olarak 2 Aralık tarihlerinde sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş ve operasyonlar gerçekleştirilmiştir. TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu tarafından 13 Ekim'de yasağın sona ermesiyle hasar tespit çalışması yapılmış olup 706 işyeri ve konutun hasarlı olduğu, 693 adet yapının

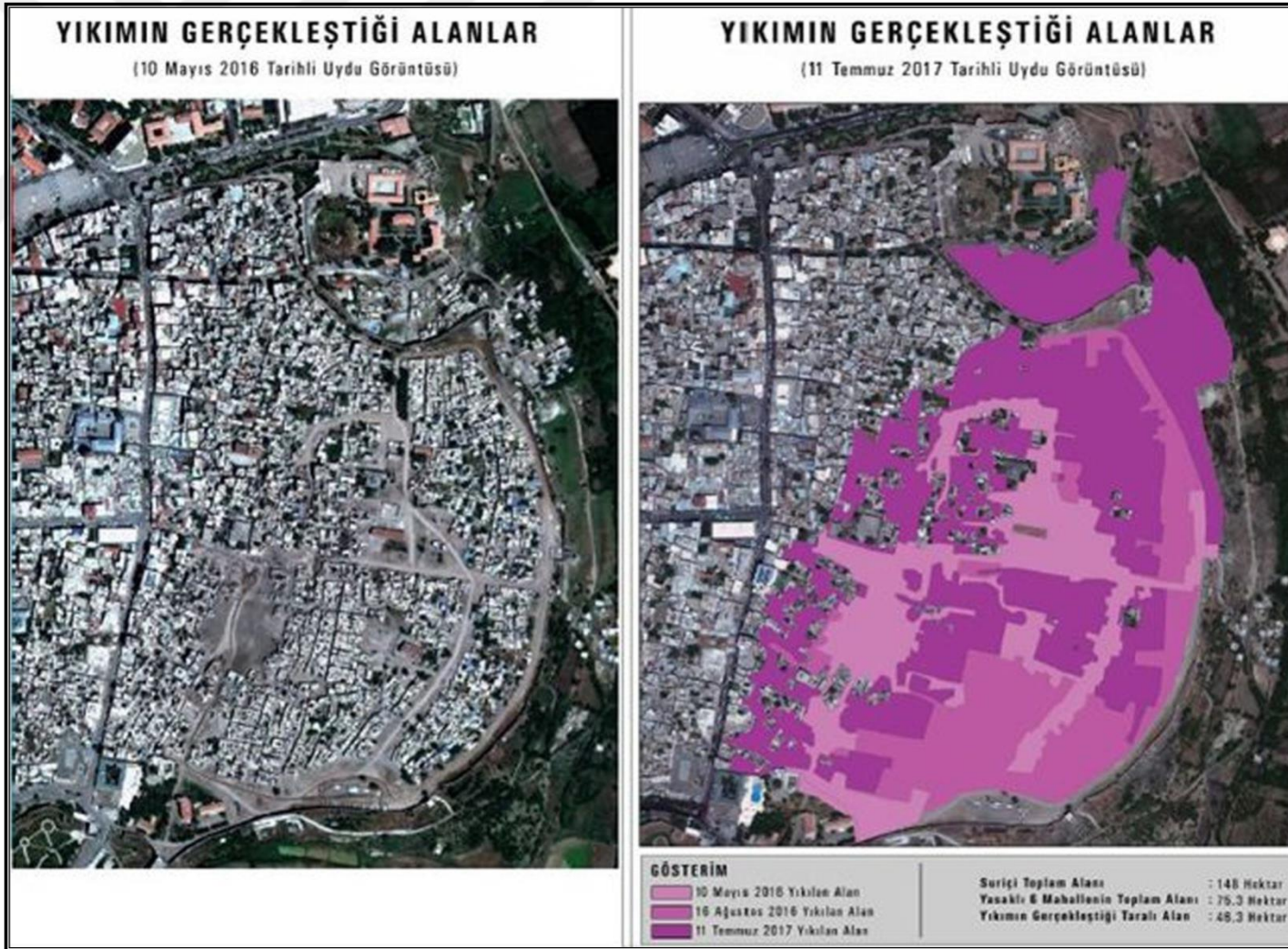
küçük müdahalelerle onarılabileceği 13 yapının ise ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği, birçok tescilli yapı hasarının ise ağır olduğu belirtilmiştir. 21.03.2016 tarih ve 8659 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 27. Maddesine dayanılarak Suriçi'nde yer alan 7714 parselden 6292 parseli için Acele Kamulaştırma kararı verilmiş diğer parseller kentsel dönüşüm sürecinde kamulaştırılmıştır (TMMOB, 2017).

Şekil 4. 40. Suriçi bölgesi acele kamulaştırma alanları (TMMOB, 2017)

Suriçi bölgesinde müdahalelerden sonra kentsel dönüşüm hız kazanmış bölgede yıkım süreci başlatılarak bölgede yaşayanların tahliyesi yapılmıştır.

Bölgede yıkım süreci devam ederken 2012 yılında hazırlanmış olan Suriçi bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 2016 yılının Aralık ayında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından revize konusuna ilişkin karar alınmış olup 6 adet karakolun yapılması, sokakların genişletilmesi gibi plan değişiklikleriyle öne çıkan kararların güvenlik odaklı olduğu görülmüştür. Ancak sokak genişletmelerinin bölgenin sokak dokusunu bozacağı, tescilli ve tescile değer yapıların yıkılmasına sebep olacağı da bilinmektedir (TMMOB, 2017).

Şekil 4. 41. Suriçi Kentsel Sit Alanı 10 Mayıs 2016 tarihli ve 11 Temmuz 2017 tarihli uydu görüntüsü (TMMOB, 2017)

İncelenen uydu görüntülerinde 148 ha alana sahip olan Suriçi bölgesinde yasaklı olan 6 mahallenin toplam alanı 75.3 ha olup 46.3 ha sahip alanda yıkımlar gerçekleşmiştir.

Çizelge 4. 5. Yıkılan ve hasar gören önemli yapılar (TMMOB, 2017)

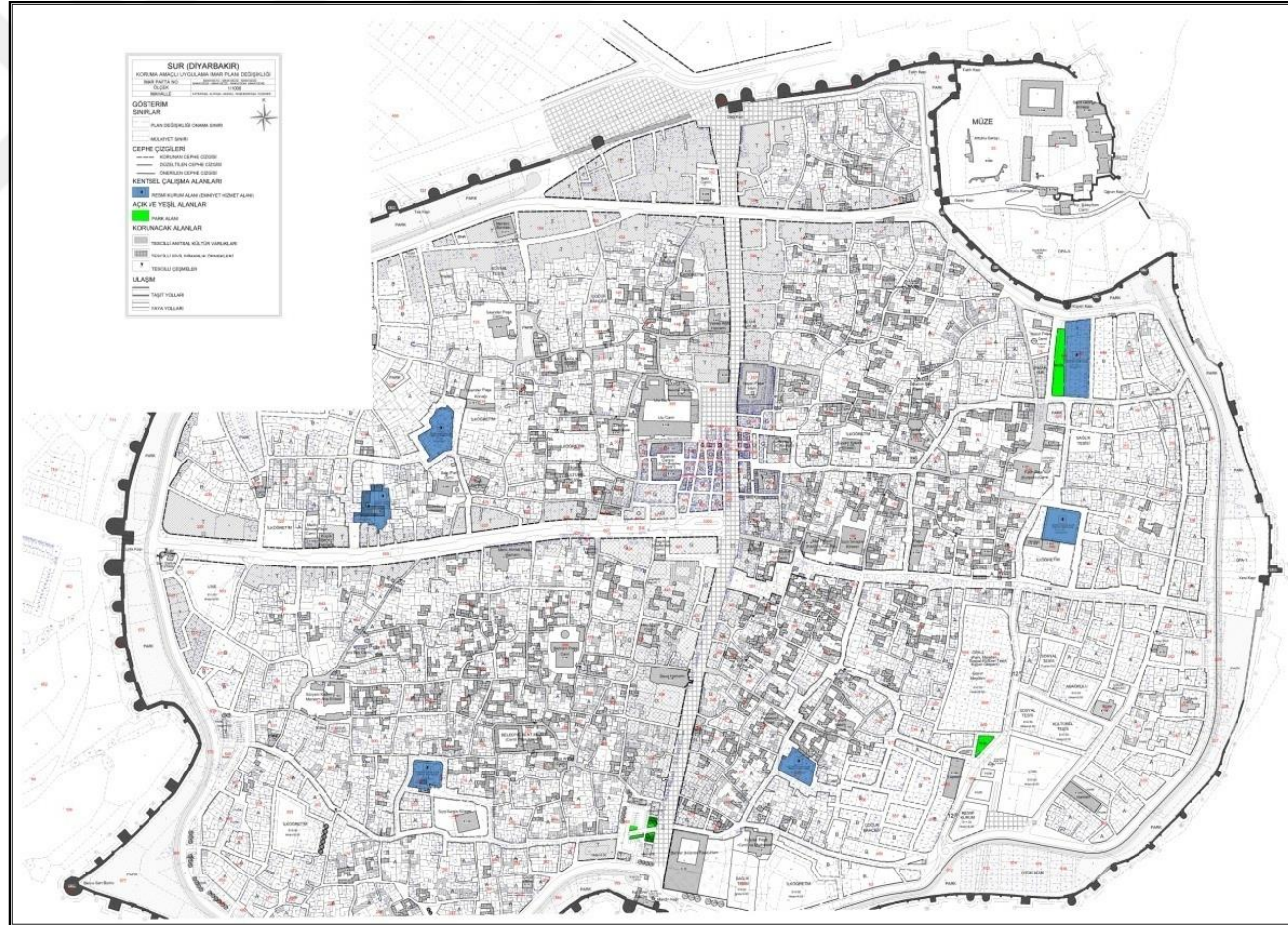
Mahalle	Yapı
Yıkılan Önemli Yapılar	
Cemal Yılmaz	Cumhuriyet İ.Ö.O.
Fatih Paşa	Süleyman Nazif İ.Ö.O.
Fatih Paşa	Zincir Kıran Türbesi
Hasırlı	Büyükşehir Belediyesi Çamaşırhanesi
Hasırlı	Arap Şeyh Cami
Hasırlı	Hacı Ramazan Cami
Cemal Yılmaz	Hocaoğlu Cami
Cemal Yılmaz	Saloş Cami
Hasarlı Önemli Yapılar	
Fatih Paşa	Yeni Kapı Sağlık Ocağı
Fatih Paşa	Kurşunlu Cami
Fatih Paşa	Esmâ Ocak Evi
Hasırlı	Paşa Hamamı
Hasırlı	Ermeni Katolik Kilisesi
Hasırlı	Mehmet Uzun Evi
Savaş	SODES Kreş
Savaş	Hacı Hamit Cami
Savaş	Dört Ayaklı Minare
Savaş	Şeyh Muttahar Cami
Savaş	Surp Giragos Kilisesi
Savaş	Marpetyum Keldani Kilisesi
Dabanoğlu	Şeyhzadeler Konağı
Dabanoğlu	Nasuh Paşa Cami
Dabanoğlu	Yavuz Selim İ.Ö.O.
Cemal Yılmaz	Protestan Kilisesi
Cemal Yılmaz	Hüsrev Paşa Cami
Ziya Gökalp	Dengbej evi

Müdahale sürecinde zarar gören ve yıkılan birçok anıtsal yapı ve sivil mimari eserler bulunmaktadır. Anıtsal yapı ve sivil mimari örneği olarak tescillenmiş olan Kurşunlu Camii, Keldani Kilisesi (kilise Yavuz Selim İlköğretim Okulu olarak kullanılmaktaydı), Ermeni Katolik Kilisesi ağır hasarlı; Şeyh Mutahhar Camii, Ermeni Surp Gragos Kilisesi, Protestan Süryani Kilisesi, Paşa Hamamı, Çardaklı Hamamı ve diğer yapılar orta hasarlı olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.5.). Hasar gören tescilli yapılar mülkiyetlerine göre rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanmakta, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından uygulama görmektedir (URL-14).

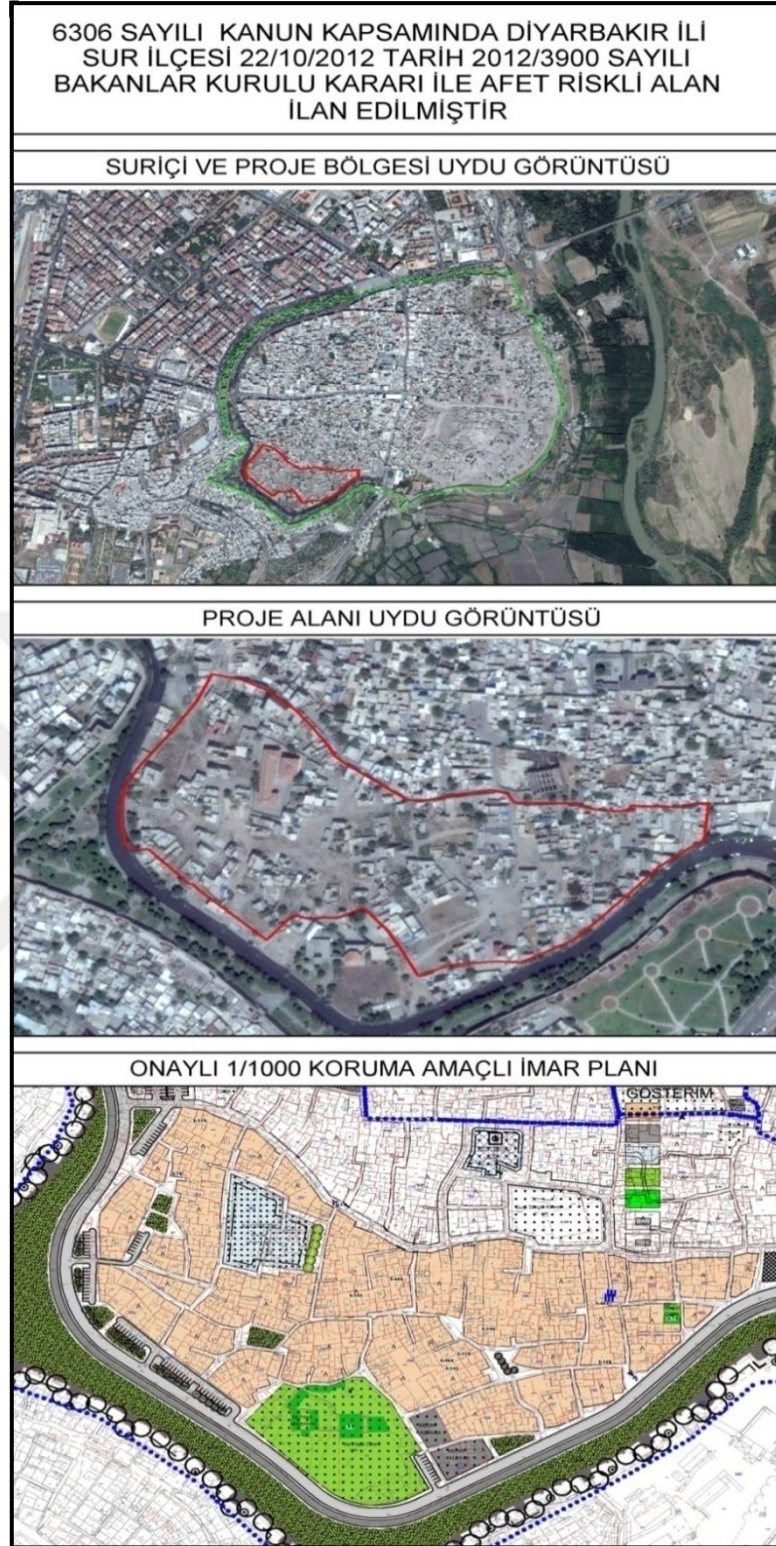
Çizelge 4. 6. Diyarbakır Sur ilçesinde bulunan tescilli yapı sayısı (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Diyarbakır Sur İlçesi Tescilli Kültür Varlıkları Sayısı	
Cami	31
Türbe	17
Mescit	2
Hazire	9
Ziyaret	2
Medrese	4
Kilise(Kilise Kalıntısı)	11
Han+Dink	4
Hamam	11
Çarşı	5
Çeşme	36
İdari Yapı	12
Sivil Mimarlık Örneği (Konut, Köşk, Kabaltı, Mimari Kalıntı)	467
Höyük	1
Kale(Sur)	2
Saray	1
Havra	1
Su havuzu	1
Muvakkithane	1
Minare	1
Dabakhane	1
TOPLAM	620

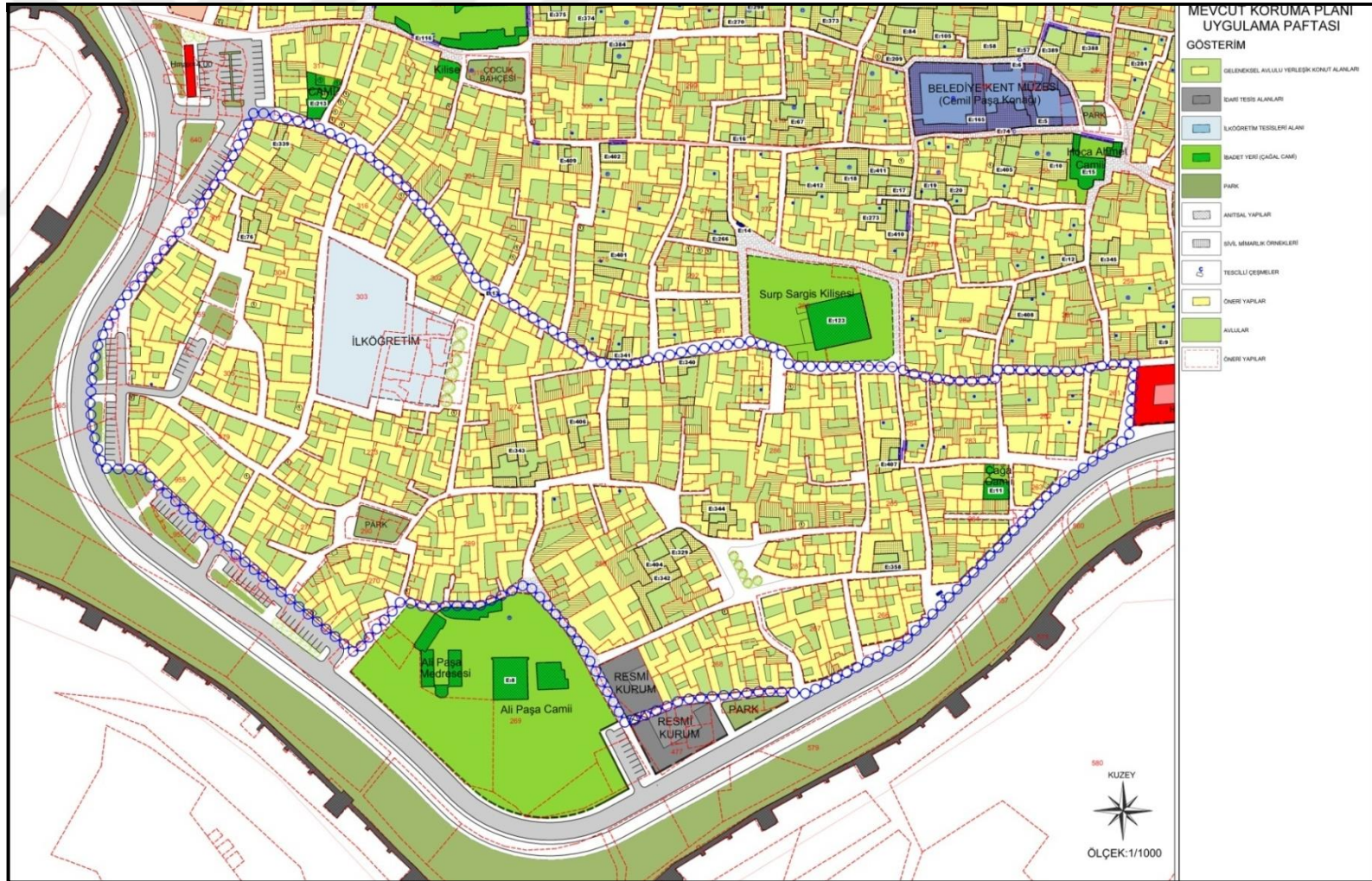
Suriçi Kentsel Sit Alanı için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Plan Değişikliği sonrası tescilli yapılar yeniden incelenmiş olup çok sayıda anıtsal yapılar ve sivil mimari örnekleri koruma altına alınmıştır (Çizelge 4.6.). Koruma amaçlı imar plan değişikliği bölgede yer alan korunmaya değer yapıların arttırılması yönünden büyük önem taşımaktadır (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019). Müdahale sürecinden sonra bölgenin eski canlılığını yeniden kazanması amacıyla Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın iki önemli aksı olan Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesinde sağlıklaştırma çalışmaları ve Ulu Cami meydan düzenlenmesi ile kentsel dokuda ticaretin canlandırılması yönünde çalışmalar tamamlanmıştır.

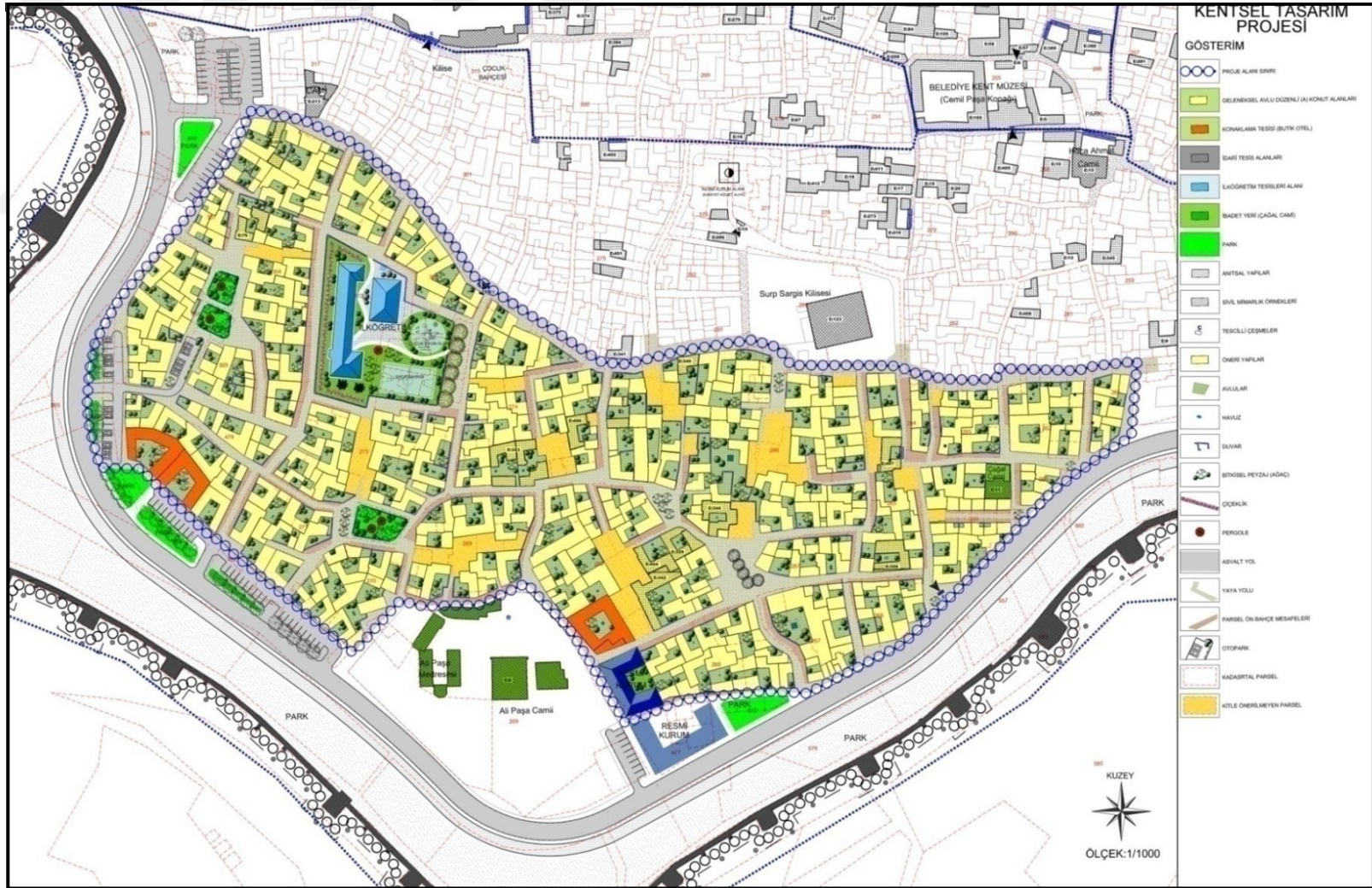
Şekil 4. 42. Suriçi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

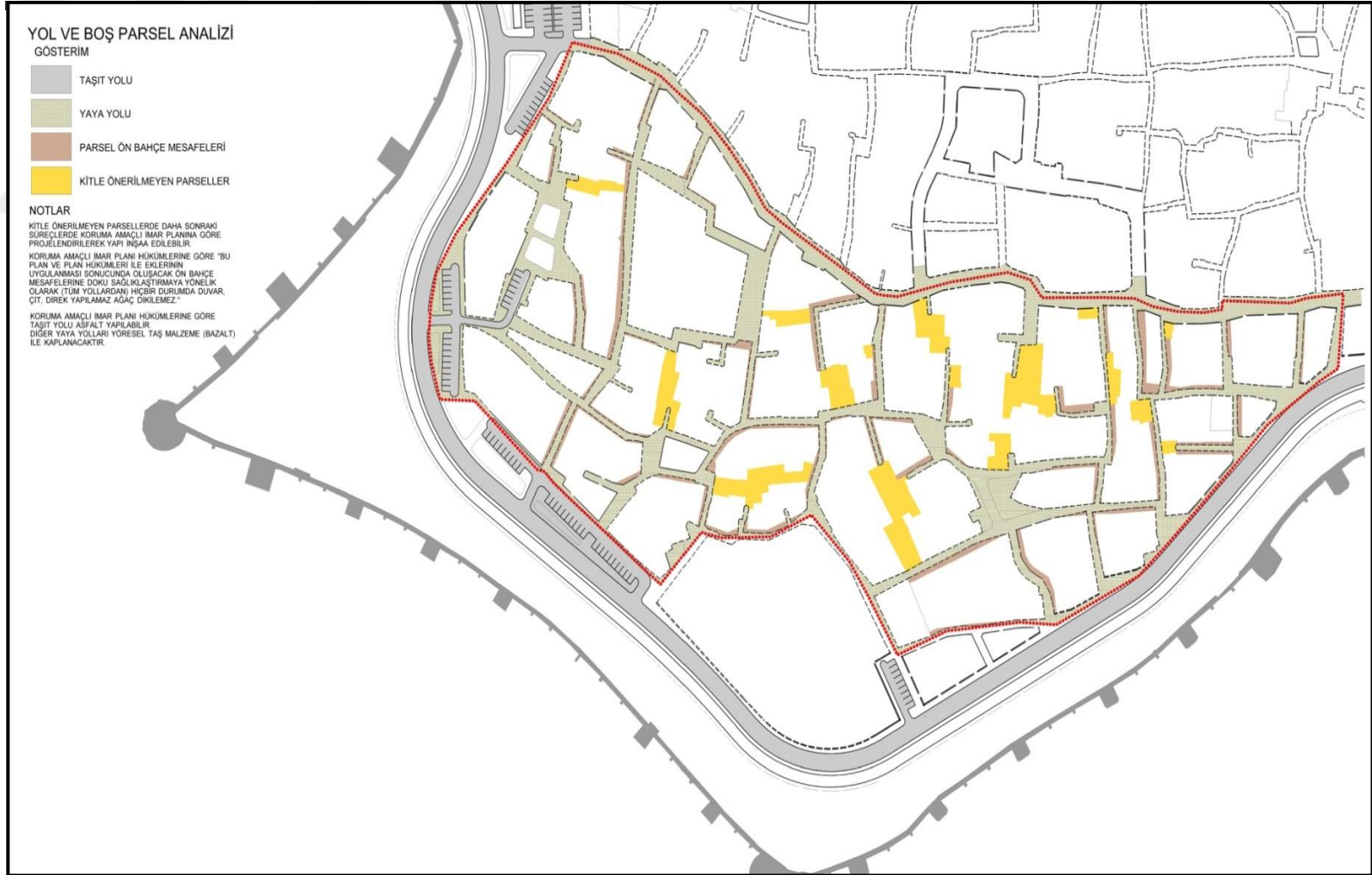
Şekil 4. 43. Alipaşa ve Lalebey 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı (Diyarbakir Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Şekil 4. 44. Alipaşa ve Lalebey Mevcut Koruma Planı Uygulama Paftası (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Şekil 4. 45. Alipaşa ve Lalebey Kentsel Tasarım Projesi (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Şekil 4. 46. Alipaşa ve Lalebey Yol ve Boş Parsel Analizi (Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, 2019)

Şekil 4. 47. Fatihpaşa Mahallesi'nde yıkım sürecinden sonra inşa edilen yeni yapılar (Kişisel Arşiv, 2019)

Gazi Caddesi ile Gazi Caddesinin doğusunda yer alan Mardin Kapı, Yeni Kapı ve İçkale bölgesi surları arasında kalan Cevatpaşa, Fatihpaşa, Hasırlı, Cemal Yılmaz ve Savaş mahallelerinde yaşanan yıkımlara yönelik koruma amaçlı imar plan değişikliği gündeme gelmiştir. Bu plan değişikliğine göre Melik Ahmet Caddesinin devamı niteliğinde ticari akslardan biri olacak şekilde Yeni kapı Caddesi planlanmıştır. Suriçi Kentsel Sit Alanı'nın tamamı için kentsel tasarım projesi hazırlanmıştır (URL-13)

Suriçi'nde gerçekleşen kentsel dönüşümün ve müdahalelerin bir diğer boyutu olarak kişiler ve mekân arasında yaşanan kültürel değişim-dönüşümü de etkilemiştir.

Şekil 4. 48. Alipaşa-Lalebey kentsel dönüşüm alanı (Kişisel Arşiv, 2019)

Terörle mücadele kapsamında oluşan müdahalelerin etkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

1. Terörle mücadele kapsamında Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda başlayan süreçte tescilli yapılar dahil olmak üzere birçok mahallede çok sayıda yapı hasarlı olarak tespit edilmiş ve yıkılmıştır.

2. Bu sürecin yaşandığı mahalleler boşaltılmış bölgede yaşayan halkın Diyarbakır kentinin yeni planlı bölgesine yerleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

4. Acele Kamulaştırma Kararı ile kentsel dönüşüm sürecinde olan Alipaşa-Lalebey mahalleleri ile Cevatpaşa-Fatihpaşa Mahalleleri dahil olmak üzere Savaş, Dabanoglu, Hasırlı, Cemal Yılmaz mahallelerinde hızlı bir şekilde yıkım süreci başlamıştır.

6. Bu süreç sonrasında Koruma Amaçlı İmar Plan değişikliği ile tescilli anıtsal yapı ve sivil mimari örneklerinin sayısı artmıştır.

7. Cevatpaşa Mahallesinde yer alan Hz. Süleyman Cami alanı, etrafında ve Diyarbakır Surları dibinde bulunan gecekondular temizlenerek, müzelerle birlikte turizm alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

8. Koruma Amaçlı İmar plan değişikliği ile emniyet hizmet alanları oluşturmak amacıyla sokak genişletmeleri kararı alınmıştır.

9. Yıkım sürecinden sonra hala yeniden inşa sürecinde önerilen 2 katlı yapıların bölgenin özgün dokusuna uygun olmadığı görülmüştür.

10. Suriçi Kentsel Sit Alanı'na yönelik hazırlanan dönüşüm projelerinde önerilen yeni yapılar ile mevcut tarihi-geleneksel kent dokusu arasında mekânsal, sosyo-ekonomik, kültürel boyutta keskin bir ayrım bulunması geleneksel dokunun sürdürülebilirliğine yönelik olumsuz bir değişim oluşturmaktadır.

Yaşanan bu süreçten sonra yıkım sürecine giren mahallelerde mekânın yeniden yapılandırılmasına yönelik politikalar üretilirken sosyo-ekonomik değişimin de gerçekleşmesi ve arsa spekülasyonlarının oluşması sorunları göz ardı edilmemelidir. Gecekondular ile yeni yapılar arasında fiziksel, ekonomik, statü ve kamusal hizmetlerden kaynaklanacak farklılıklar halk arasında sosyal bir ayrıma neden olacaktır (Çatalbaş, 2011).

4.1.2.1. Suriçi'nde kentsel mekânın değişim sürecine yönelik çıktılar

Suriçi Kentsel Sit Alanı mekansal değişimi Çizelge 4.7. de açıklanmıştır.

Çizelge 4. 7. Suriçi Kentsel Sit Alanı mekansal değişimi

Dönemler	Mekansal Değişim
M.Ö. 3000-1500 Subarru -Hitit Dönemi	Subarru- Hitit döneminde ilk yerleşim savunma amaçlı İç Kale'de başlamıştır.
M.Ö. 330-30 Helenler Dönemi	Yol aksları, kanalizasyon sistemi oluşturulmuştur. Doğu surlarının inşa edilmesiyle Mardin Kapı'dan Yeni Kapı ve Dağ Kapı'ya kadar batıya doğru kent genişlemiştir.
M.Ö. 30-M.S. 330 Roma Dönemi	Günümüzdeki sınırlara ulaşılmıştır. Manastır, kilise, ruhban okullarını kentte inşa etmiştir. İlk göç yaşanmıştır. Dağ Kapı, Urfa Kapı, Mardin Kapı'ya kadar uzanan surların inşa edilmesiyle sur içine alınmıştır.
M.S. 984-1085 Mervaniler Dönemi	Surlar onarılarak burçlar, mescitler, köprüler yapılmıştır.
M.S. 1183-1232 Artuklular Dönemi	Ticaretin gelişmesiyle anıtsal yapılarda artış yaşanmıştır. Evli Beden ve Yedi Kardeş Burçları, İçkale'de ise saraylar, camiler, köprüler, medreseler ve anıtsal kemer inşa edilmiştir.
1232-1259 Eyyubiler Dönemi	Surlar onarılmış olup medrese, zaviye, imaret, hastane, vakıf yapıları ve kütüphane inşa edilerek kentin sosyo-kültürel, bilim ve sanat alanında gelişimi sağlanmıştır.
1401-1507 Akkoyunlular Dönemi	İslam dininin etkisiyle dini yapıların inşa edilmesine önem verilmiştir.
1515-1922 Osmanlı Dönemi	Müslümanlar kentin kuzey yönünde, Hristiyanlar kentin güney yönüne yerleşmişlerdir. Cami, medrese, hamam, han ve türbe gibi yapılar inşa edilmiştir. İlk imar çalışması olarak Suriçi'nde Vali İzzet Paşa Caddesinin açılması ve ticari aksı yaymak için İnönü Caddesinin açılması Dağ Kapı'nın ve kalenin bir bölümünün yıkılması ile bu dönemde surların korunması yönünde bilinç oluşmamıştır. Suriçi bölgesinde artan nüfus nedeniyle kamusal alanda sur dışına çıkma hareketleri başlamıştır.
1922-1960	Ulu Caminin önünün park yapılmış, yollar genişletilmiş ve sur içi-sur dışı bağlantısı için Dağ Kapı, Mardin Kapı, Urfa Kapı ve Yeni kapı açılmıştır. Suriçi'ne sıkışan kamu yapıları yaparak sur dışına çıkarmak, büyük kent olma özelliğine ulaşmak amaçlanmıştır. 1937 yılında Diyarbakır'ın bilinen ilk planıyla kentin kamu, konut, sağlık, park ve eğitim alanlarına ayrılarak sur dışına modern yapıların yapılması amaçlanmıştır. 1940 yıllarında İzzet Paşa Caddesinden Urfa Kapı'ya doğru geleneksel ticaret yapılması ve sur dışına Çift Kapı açılmıştır. 1951 yılında kadastro haritası oluşturulmuş olup parsel sınırları belirlenmiştir. İzzet Paşa Caddesi, Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi kamulaştırılarak genişletilmiş, geleneksel evler yıkılarak çok katlı konut ve ticaret yapılarının oluşturulması bölgede nüfus artışlarına neden olmuş ve sur diplerinde köy evleri yapılmıştır. 1959 yılında kentin ilk 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planıyla Suriçi'ndeki yolların genişletilerek sur dışındaki yollarla bağlantısının sağlanması ve sur diplerindeki köy evlerinin yapımının durdurulması amaçlanmıştır.
1960-1980	1965-1967 yılları arasında 1/1000 ölçekli uygulama imar planıyla Suriçi'nde yüksek katlı betonarme yapıların yapılması ve Sur dışında ise yeni yerleşim yerlerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. -Gazi Caddesi ile Melik Ahmet Caddesinin kamulaştırılarak genişletilmesi kararı ile tarihi yapılar yıkılmıştır. -İmar planlarıyla yolların genişletilmesi ve kent içi ulaşımın hızlanması üzerine kentte tarihi doku yıpranmıştır. -Melik Ahmet Caddesinin çift şerit olarak düzenlenmesi, surların iç kısmından dolaşan yolların ve surları içten ve dıştan kuşatan yeşil alan

	yapılması, Tek Kapı'dan yaya yolu ile sur dışına bağlantısının sağlanması, Urfa kapı ve Dağ kapı'da kavşak yapılması kararları uygulanması • 1972 yılında anıtsal yapılar tescillenmiş • 1973 yılında ise tarihi yapıların korunması kapsamında ilk basamağı oluşturulmuştur. • 1980 yılında Suriçi'nde anıtsal yapıların yanında ilk kez sivil yapılarda tescillenmiş
1980-1990	• 1984 yılı nazım İmar planında İnönü Caddesinde de ticaretin yayılması yönünde karar alınmıştır. • 1985 yılı 1/1000 ölçekli uygulama imar planında ise sur içine yönelik yeni imar plan kararları bulunmamaktadır. Bu dönemde nüfus artışına dayalı kentsel koruma sağlanamamış bölgede kaçak yapılaşma artmış ve Suriçi köhneleşme ile karşı karşıya kalmıştır. Sur dışında mekansal gelişmeler devam etmiştir. • 1988 yılında Suriçi bölgesi İçkale dahil olmak üzere "Diyarbakır Kentsel Sit Alanı" ilan edilmiştir.
1990-2015	• Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda 1990 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı ile ticaret akslarında ulaşım tek yönlü olarak planlanmış, otopark sorunu ise katlı otoparklar yapılarak çözülmeye çalışılmıştır. -Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesinin kavşak noktasında yer altı otopark alanı ve yer altı çarşısı yapılması üzerine bu kavşakta yoğunlaşma yaşanmasıyla ulaşım sorunları meydana gelmiştir. -Sur diplerinde yer alan kaçak yapılaşmaların yıkılması kararı alınarak surlar hem içeriden hem de dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrelenmiştir. -Koruma amaçlı imar planında korunması gereken tescilli yapı sayısı artırılmıştır. • 2006 yılı 1/25.000 ölçekli nazım imar planı kentsel dönüşüm çalışmalarına ilişkin kararları da içermekte ve kentsel sit alanında işlev değişikliği yapılarak canlandırılması ve dönüşümü öngörülmüştür. • 2010 yılında İçkale kentsel dönüşüm projesi ile "Diyarbakır Kentsel Sit Alanı olan Suriçi ilçesi Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi" imzalanması üzerine dönüşüm çalışmaları kısmen uygulanmış ancak durdurulmuştur. • 2012 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı'nın revizyonu ile kentsel dönüşüm projesinin uygulanabilir olması hedeflenmiştir. • Koruma ve planlama çalışmalarının etkisiyle tarihi yapılar restore edilmiş kafe ve müze gibi işlev değişikliği yapılarak ekonomi ve turizm alanlarında canlandırma çalışmaları yapılmıştır. • 2012 yılında bölge riskli alan ilan edilmiştir. • 2015 yılında "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı" UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girmiştir.
2015 yılı sonrası	• 2015 yılı sonu ile 2016 yılı başlarında terörle mücadele kapsamında müdahaleler yapılmıştır. • 2016 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği yapılmıştır.

4.2.Suriçi Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

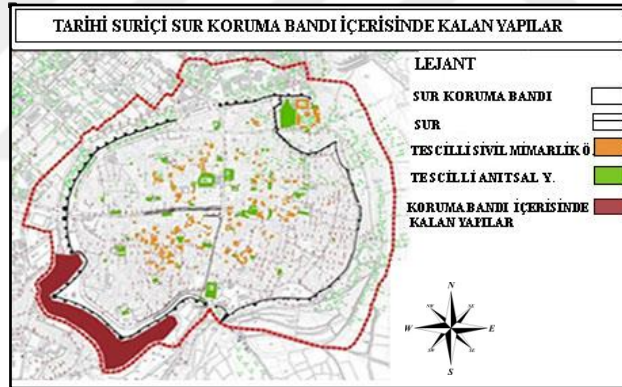
4.2.1. Mekansal Etkilere Yönelik Bulgular

Diyarbakır Suriçi' ne ait mekansal etkilere yönelik bulgular 2012 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu, 2016 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği, saha araştırmaları ve anket sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

4.2.1.1. Plan kararları

- Sur'ların korunmasına yönelik kararlar;

Sur diplerinde yer alan kaçak yapılaşmaların yıkılması, surlar hem içeriden hem de dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrenmesi ve sur çevresinde sur içinde ve dışında 50 m koruma kuşağı ayrılması planlanmıştır.

Şekil 4. 49. Suriçi Koruma Bandı içerisinde kalan yapılar (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4. 50. Suriçi'nden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

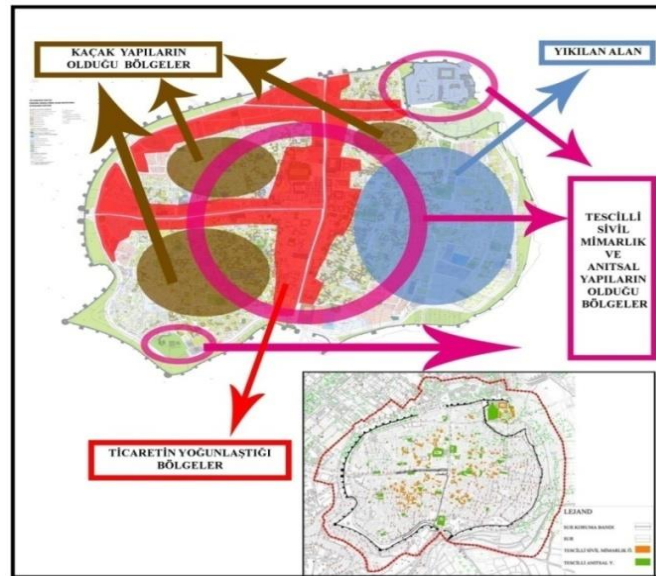

Şekil 4. 51. Sur dışı Koruma Bandı içerisinde kalan gecekondu alanlarının Mardin Kapı'dan görünümü (Kişisel arşiv, 2020)

Plan kararlarında yer alan bu ilkelerden 50 metrelik sınır şartı sur dışında sağlanamamıştır. Ancak Suriçi'nde bu durum korunmaya çalışılmıştır. Sur diplerinde yer alan gecekonduların surun dış hattında Urfa Kapı-Mardin Kapı arasında hala var oldukları ve temizlenemedikleri tespit edilmiştir.

-Konut alanlarının planlanmasına yönelik kararlar;

Koruma Amaçlı İmar Planı ile konut alanları tarihi yapıların yoğunlaştığı bölgeler ve azaldığı bölgeler şeklinde planlanmıştır. Tarihi yapıların yoğunlaştığı alanlarda kat adedi 2, geleneksel ticaret yapılarının olduğu alanlarda kat adedi 3, anıtsal ve sivil yapıların seyrek olduğu alanlarda kat adedi 4, tarihi dokunun tahrip edildiği alanlarda kat adedi 5, turizm alanlarında ve tarihi dokuya uzak yapıların bulunduğu alanlarda kat adedi 6 olarak planlanmıştır.

Şekil 4. 52. Suriçi' nin mevcut durumu (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

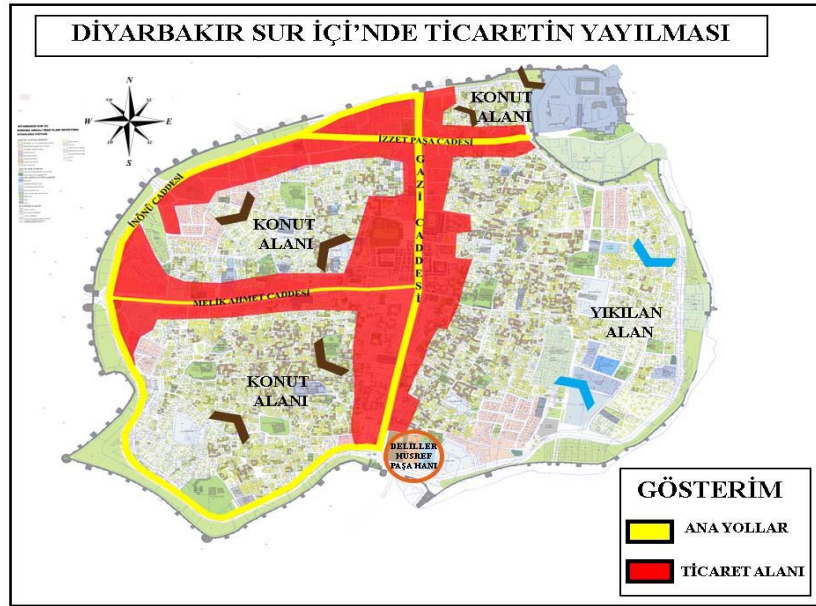

Şekil 4. 53. Suriçi’nde tarihi dokuyu bozan yapılar (Kişisel arşiv, 2020)

Suriçi’nde tarihi yapıların çevresine bakıldığında alınan plan kararlarına uyulmadığı görülmüştür. Yıllar içerisinde kaçak yapıların önüne geçilememiştir.

-Ticaret ve turizm alanlarına yönelik plan kararları;

Koruma amaçlı imar planında ticaret alanları Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi, İnönü Caddesi ve İzzet Paşa Caddesi olan ana yollarda planlanmış olup turizm tesis alanı olarak Deliller Hüsref Paşa Hanı planlanmıştır. Koruma amaçlı imar planında ticaret olarak planlanmış alanlar mevcut durumda da ticaret olarak kullanılmaktadır. Koruma amaçlı imar planında işlev alanları ayrı bir lejant olarak gösterilmemiş olup ticaret alanları içerisinde yer alan han, hamam gibi yapılar mevcut durumda ticaret olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Ayrıca planda Deliller Hüsref Paşa Hanı turizm tesis alanı olarak gösterilen tek yapı olup günümüzde bu han otel olarak kullanılarak işlev değişikliği yapılmıştır.

Şekil 4. 54. Suriçi’nde ticaretin yayılması (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4. 55. Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi'nden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Günümüzde Gazi Caddesi ve İnönü Caddesi prestijli cadde konumunda olup Suriçi'nin en yoğun ticari fonksiyonlarını barındırmaktadır. Melik Ahmet Caddesi ile İnönü caddesi ise daha çok geleneksel ticari fonksiyonlar barındırmaktadır. Sur içinde geleneksel ticaret kullanımına devam edilmesi yanında oteller ve bankalar da bulunmaktadır. Ticaretin yaygın olduğu bu caddelerde 2 ila 7 katlı binalar bulunmakta olup plan kararları ile günümüze kadar varlığını korumuş olup ve cadde genişletmeleri ile özgün doku korunmamıştır. Ticaret daha çok cadde üzerinde yoğunlaşmış olup sokaklar ise konut alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 56. Kuyumcular Çarşısı ve Yanık Çarşı'dan görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

- Açık ve yeşil alanlara yönelik plan kararları;

Şekil 4. 57. Suriçi'nin açık-yeşil alan durumu (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

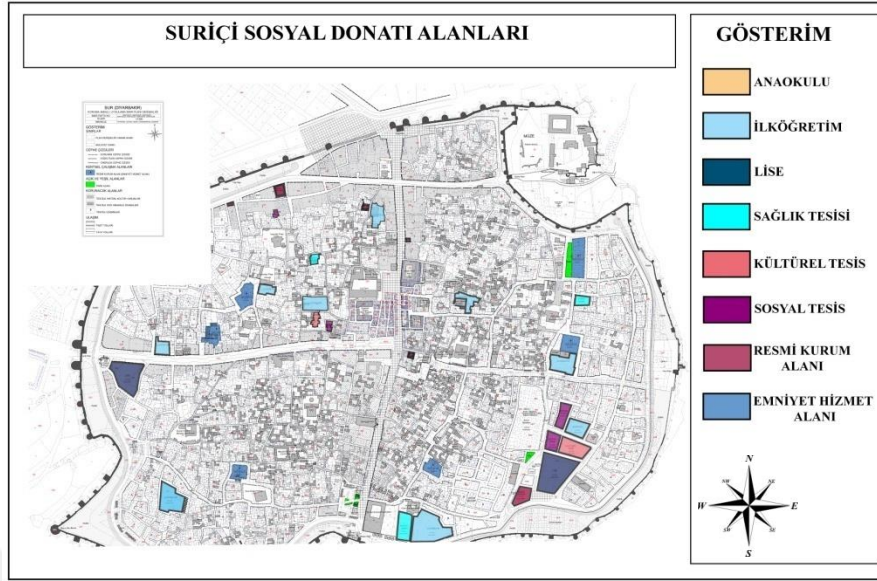
Şekil 4. 58. Anzele Parkı ve çocuk parkından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

2012 yılı Suriçi Koruma amaçlı imar planı revizyonunda Anzele parkının bulunduğu alan plana göre daha büyük bir alanı kapsarken mevcut durumda daha küçük bir alanda meydan düzenlemesi yapıldığı görülmüştür. Genel olarak plana bakıldığında açık yeşil alanların yetersiz olduğu ve çocuk parkı şeklinde düzenlenmiştir. Çocuk parkları mevcut durumda çoğunlukla planla uyumludur. Planla uyumlu olmayan Anzele Parkı ve Meryem Ana Kilisesinin güneyinde kalan park alanlarında günümüzde hala kaçak yapıların bulunduğu görülmüştür.

-Donatı alanlarına yönelik kararlar;

Son yapılan koruma amaçlı imar planında donatı alanları gösterildiği gibi olup mevcut durumla uyumludur. Plan incelenmesi sonucunda eğitim tesislerinin yeterli

olduğu görülmekte olup sağlık tesislerinin sosyal ve kültürel tesis alanlarının yetersiz olduğu görülmektedir.

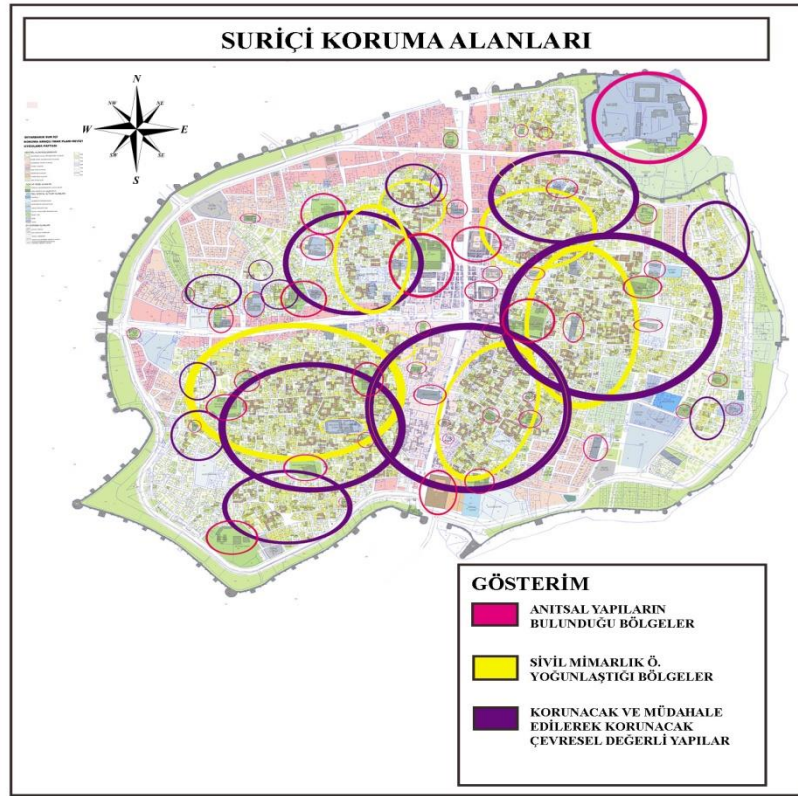

Şekil 4. 59. Suriçi sosyal donatı alanları (Koruma amaçlı imar plan değişikliği üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Suriçi'nde 2015 olayları sırasında yıkılan Suriçi'nin doğu tarafında Suriçi'nin ihtiyacını büyük oranla karşılayacak donatıların yer aldığı görülmektedir. Anket çalışmasında da ankete katılanların verdiği cevaplardan sağlık, sosyal ve kültürel tesis alanlarının yetersiz olduğu görülmüştür.

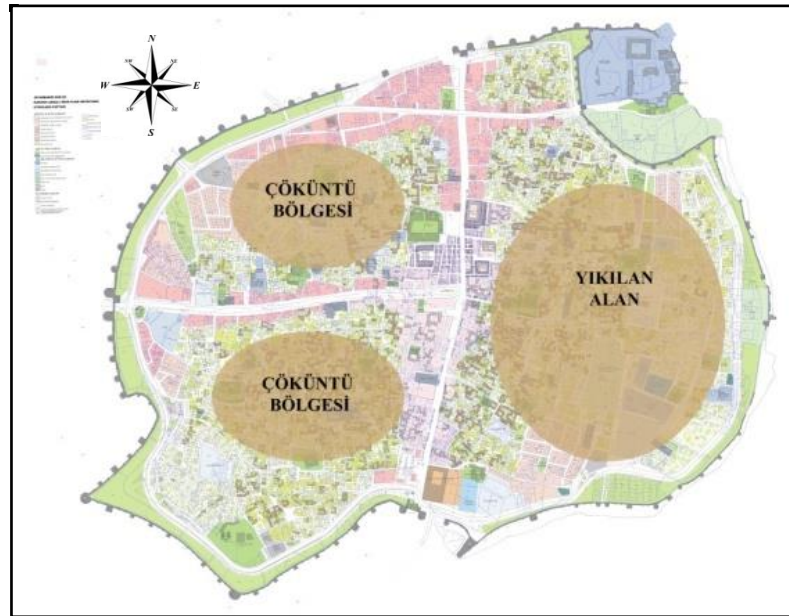
-Planda yer alan genel koruma ilkeleri;

Koruma Amaçlı İmar Planında görüldüğü gibi anıtsal yapılar Suriçi'nde genellikle Sur duvarlarından uzakta Melik Ahmet Caddesinin kuzeyinde ve doğusunda dağınık halde konumlanmıştır. Anıtsal yapılar Melik Ahmet Caddesi ile Gazi Caddesi kesişiminde yoğunlaşmaktadır. Sivil mimarlık örnekleri ise konut alanı içerisinde anıtsal yapıların etrafında yayılmış olup daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Korunacak ve müdahale edilerek korunacak çevresel değerli yapılar Suriçi merkez alandan Sur duvarlarına doğru daha yayılmış bir halde planlanmıştır. Korunacak yapılar sur duvarlarından uzaklaşarak Suriçi merkez alanda bir bütün olacak şekilde planlanmıştır. Ancak mevcut durumda anıtsal yapılarda sağlıklılaştırma çalışmaları yapılmıştır. Sivil mimarlık örneklerinde ve çevresel değerli yapılarda sağlıklılaştırma çalışmaları genellikle yapılmamıştır. Bu korunacak yapılar köhneleşme ile karşı karşıya kalan Suriçi'nde ve gecekondular alanları içerisinde kaybolmuştur.

Şekil 4. 60. Suriçi koruma alanları (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Koruma çalışmalarının yetersiz kalması ve sebebiyle sur içinde köhneleşme yaşanmış olup geleneksel konut kullanıcıları mülklerini terk etmek durumunda kalarak gecekondulaşma ve köhneleşme yaşanmıştır.

Şekil 4. 61. Suriçi’nde köhneleşme ile karşı karşıya kalan alanlar (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Suriçi’nde sağlıklılaştırma çalışmaları ticaret alanlarında yapılmış olup ticaret alanları canlı yaşanabilir bölgeler haline gelmiştir. Anıtsal yapılar, sivil mimari yapılar ile korunacak çevresel değerli yapıların yoğun olduğu bölgeler olan konut alanları ise köhneleşmiş, yapı kalitesi bakımından yıpranmış eskimiş ve aynı zamanda güvensiz bölgelerdir.

Şekil 4. 62. Suriçi’nde köhneme ile karşı karşıya kalan bölgelerden görünüm (Kişisel arşiv, 2020).

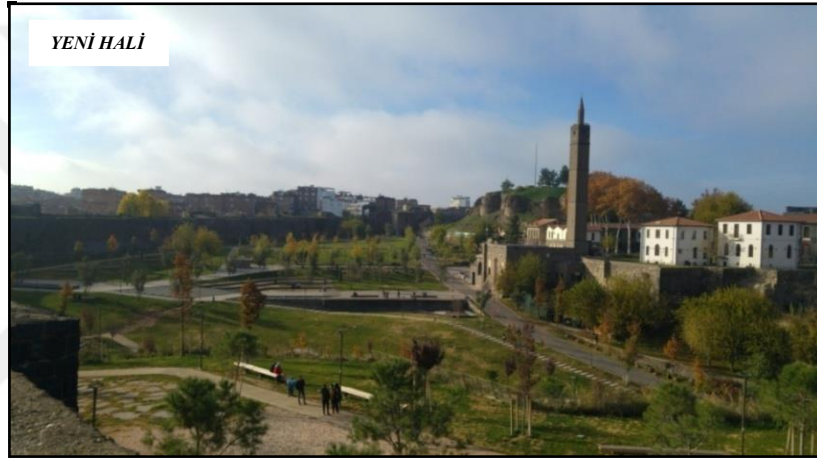
2000 yılından itibaren UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri UNESCO sürecinin olumlu bir şekilde tamamlanması amacıyla Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi alt ölçekli projeler geliştirmiştir. Bu projeler Suriçi mekânsal değişim sürecinde de etkili olmuştur. Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ile Suriçi Kentsel Sit Alanı’nda tarihi dokunun korunmasına ilişkin alınan kararların yanında bölgede yeniden canlandırılmasına yönelik kararlar da alınmıştır.

-2016 Yılı Sonrası Plan kararları

Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında Suriçi Kentsel Sit Alanı koruma bandı içinde yer alan kaçak yapıların temizlenmesi ve Koruma Amaçlı İmar Plan Kararlarının uygulanabilmesi için 2007 yılında imzalanan “Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi”ne ilişkin (İçkale kentsel dönüşüm projesi) gerçekleştirilmiştir. Cevatpaşa Mahallesinde yer alan Hz. Süleyman Cami alanı, etrafında ve Diyarbakır Surları dibinde bulunan gecekondu alanları temizlenerek, müzelerle birlikte turizm alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

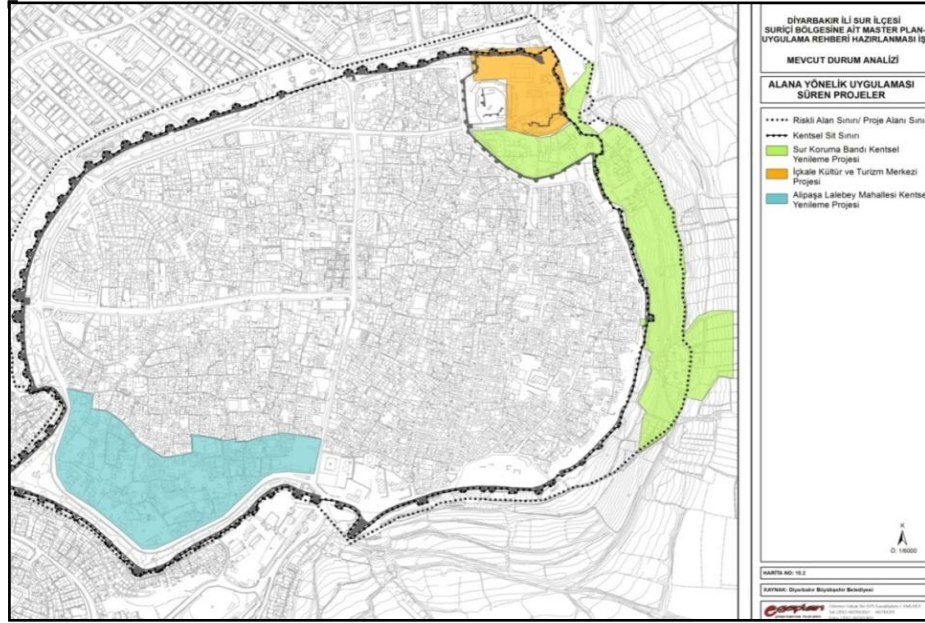

Şekil 4. 63. Diyarbakır Sur İlçesi İçkale Mevkiinin eski hali (Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

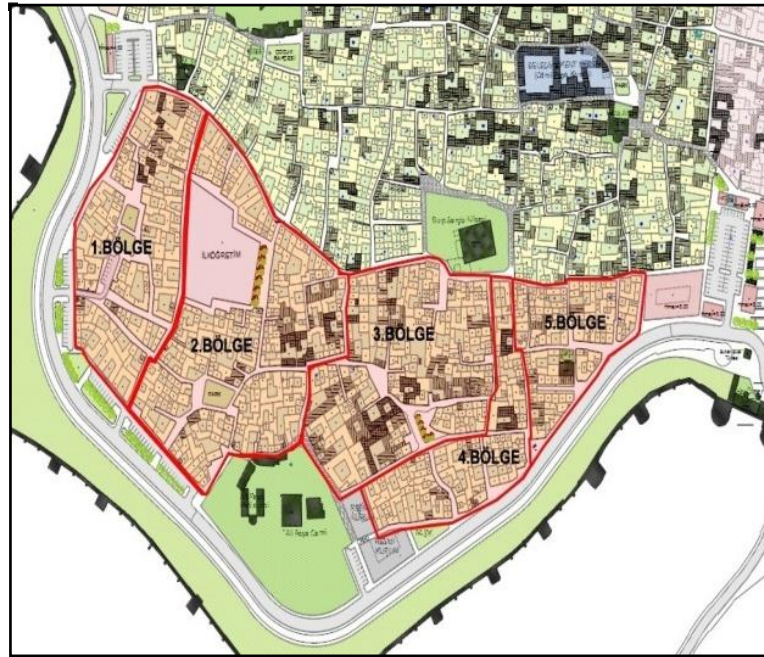
Şekil 4. 64. Diyarbakır Sur İlçesi İçkale Mevkii Kültürel Peyzaj Alanı İnşaatı ile Altyapı ve Çevre Düzenlenmesinden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

İçkale’de yer alan Hz. Süleyman Cami çevresinde sur diplerinde yer alan gecekondular 2016 yılından sonra “Diyarbakır Sur İlçesi İçkale Mevkii Kültürel Peyzaj Alanı İnşaatı İle Altyapı Ve Çevre Düzenlenmesi” kapsamında düzenlenmiştir. Düzenleme kapsamında gecekondular alanları temizlenerek rekreasyon alanı oluşturulmuş olup bölgede ziyaretçi sayısı artmıştır.

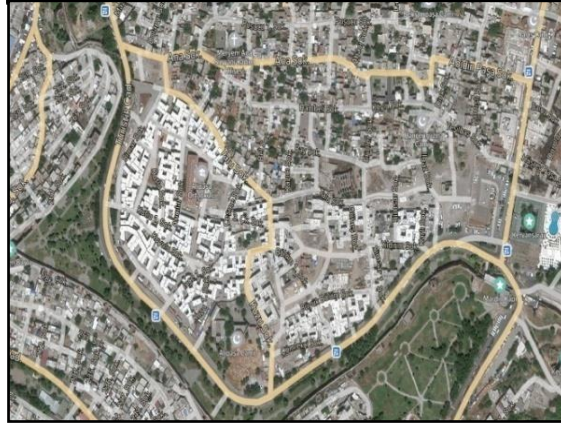

Şekil 4. 65. Suriçi'ne yönelik son yapılan projeler (Çevre Ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında 2008 yılında “Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi” kapsamında Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda yer alan Alipaşa ve Lalebey mahallelerindeki gecekonduların temizlenmesi amaçlanmıştır ancak Suri halkının dönüşümü kabul etmemesi nedeniyle durdurulmuştur. Müdahalelerden sonra kentsel dönüşüm hız kazanmış bölgede yıkım süreci başlatılarak bölgede yaşayanların tahliyesi yapılmıştır.

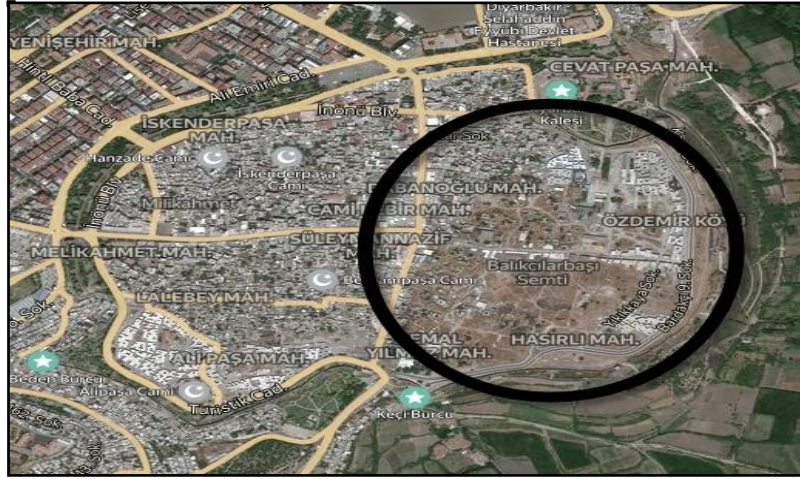
Şekil 4. 66. Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi (Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

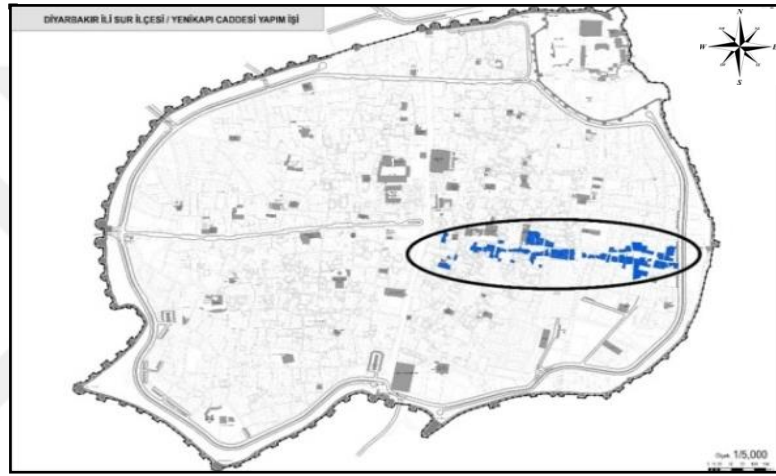
Şekil 4. 67. Diyarbakir Alipaşa ve Lalebey Mahallesi uydu görüntüsü

Şekil 4. 68. Diyarbakir Alipaşa ve Lalebey Mahallesinden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 69. Suriçi yıkılan alanın uydu görüntüsü

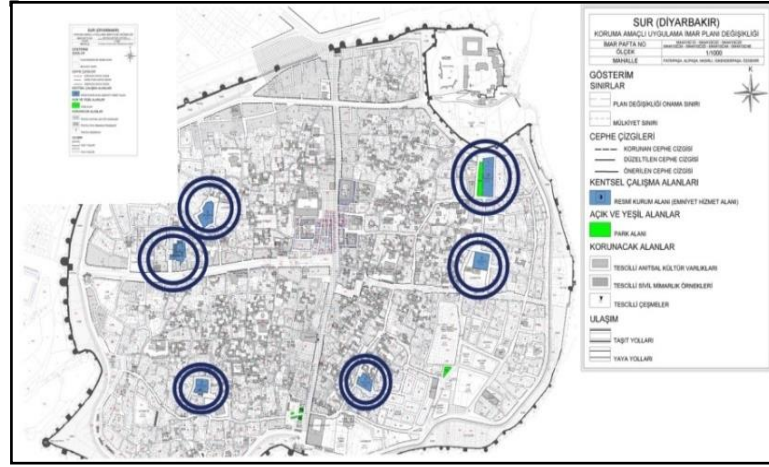
Şekil 4. 70. Suriçi Yenikapı Caddesi projesi (Çevre Ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

Şekil 4. 71. Suriçi Yenikapı Caddesi'nden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Koruma amaçlı imar planı değişikliğinde Yenikapı Sokak, Yenikapı Caddesi olarak planlanmıştır. Koruma amaçlı imar planı değişikliğinde planlanan emniyet hizmet alanlarını birbirine bağlayacak şekilde genişletilerek ring yolu oluşturulmuştur. Ancak

bu yol genişletmeleri bu sokaklarda yer alan 59 adet tescilli yapının yıkılmasına neden olmuştur (URL -14).

Şekil 4. 72. Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Emniyet Hizmet Alanları (Diyarbakır Koruma ve Bölge Kurulu, 2019)

Yıkım sürecinden sonra hala yeniden inşa sürecinde önerilen 2 katlı yapıların bölgenin özgün dokusuna uygun olmadığı görülmüştür. Suriçi Kentsel Sit Alanı'na yönelik hazırlanan dönüşüm projelerinde önerilen yeni yapılar ile mevcut tarihi-geleneksel kent dokusu arasında mekânsal, sosyo-ekonomik, kültürel boyutta keskin bir ayırım bulunması geleneksel dokunun sürdürülebilirliğine yönelik olumsuz bir değişim oluşturmaktadır.

Şekil 4. 73. Mardinkapı-Saraykapı Arası Sur Yeni Turistik Yolu (Çevre Ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

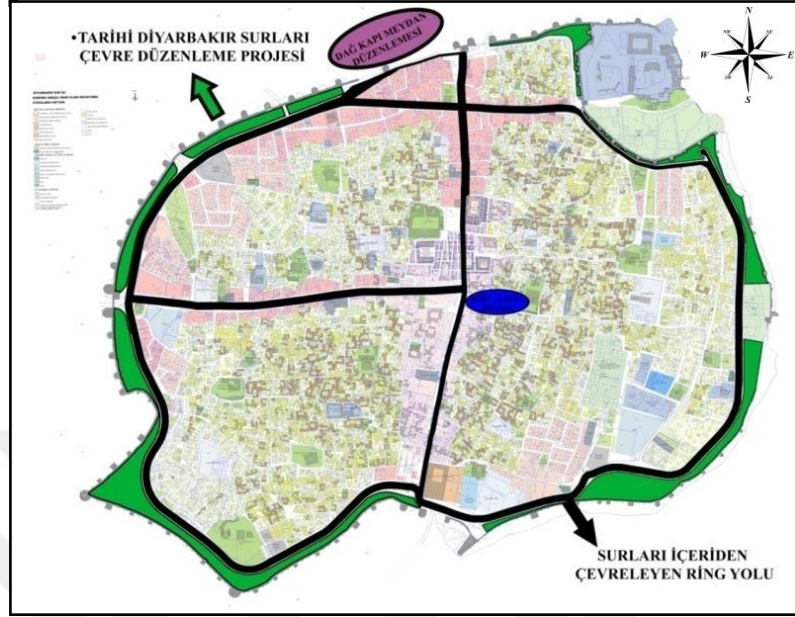
Şekil 4. 74. Suriçi Mardinkapı-Saraykapı Arası Sur Yeni Turistik Yolu (Kişisel arşiv, 2020)

Suriçi'nde surun doğu tarafında Keçi Burcu'ndan İçkale'ye kadar asfaltla döşenmiş ring yolu oluşturulduğu görülmüştür. Bu yolun asfaltla döşenmiş olması, çift şeritli yol olması üzerine trafik akışının yoğun olarak planlandığı düşünülmektedir (URL-26).

4.2.1.2. Restorasyon çalışmaları ve kullanım çeşitliliği

2000 yılından itibaren UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan Suriçi'nin, UNESCO adaylığının başarıya ulaşması için Diyarbakır Valiliği tarafından Dağ Kapı Burcunun İşlevlendirilmesi Projesi, Dört Ayaklı Minare Rölöve Restorasyon Restitüsyon Çizimi Projesi yürütülmüştür. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından alt ölçekli projeler ile gerçekleştirilmiştir. Restorasyon çalışmaları kapsamında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülmüş olan; Suriçi Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi, Melik Ahmet Caddesi Rehabilitasyonu Projesi, İzzetpaşa ve Çiftehan Sokaklarını Sağlıklaştırma Projesi, Dağkapı Meydanının Düzenlenmesi Projesi gerçekleştirilmiştir. 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonundan sonra Suriçi'nde Keçi Burcu İşlevlendirme Projesi, İzzetpaşa ve Çiftehan Sokaklarını Sağlıklaştırma Projesi, Ulu Cami Meydanı Çevre Düzenlemesi, Diyarbakır İç Kale Projesi, Surp Giragos Ermeni Kilisesinin Restorasyonu Projesi, Cemil Paşa Konağı Restorasyonu ve İşlevlendirilmesi Projesi, İskender Paşa Konağı Restorasyon Projesi, Hasanpaşa Hanı ve Sülüklü Hanın Yeniden Kullanıma Kazandırılması, uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Tescilli sivil mimarlık örneklerinden Cemil Paşa Konağı Restorasyonu ve İşlevlendirilmesi, İskender Paşa Konağı Restorasyon Projesi, Hasanpaşa Hanı ve Sülüklü Hanın Yeniden Kullanıma Kazandırılması projeleri ile Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı Tarancı Evlerinin restorasyon ve

işlevlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2015 yılı müdahale sürecinden sonra Suriçi'nin toparlanması amacıyla Melik Ahmet Caddesi, Gazi Caddesi ve İzzet Paşa Caddesinde ticaret alanında cephe düzenleme çalışmaları yapılmıştır.

Şekil 4. 75. Suriçi Çevre Düzenleme Projesi (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

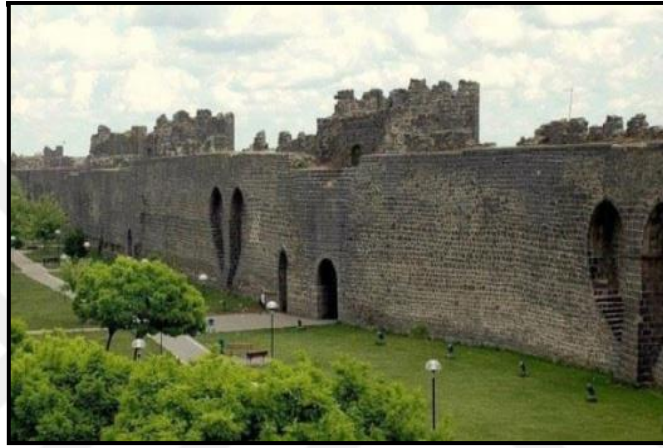
Dağ Kapı Meydanının Düzenlenmesi Projesi: 2006-2007 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Dağ Kapı Meydanı yeniden düzenlenmiş; refüj, çevre düzenleme ve ışıklandırma çalışmaları yapılmıştır. Günümüzde meydana Turizm Danışma Bürosu da bulunmakta olup ancak kullanılmamaktadır (Durak, 2014).

Şekil 4. 76. Dağ Kapı Meydanının Düzenlenmesi (URL-15)

Dağ Kapı meydanı Surların yıkılan alanında düzenlenmiş olup Suriçi'ni ve sur dışını birbirine bağlamaktadır. Dağ Kapıda düzenlenen meydana dinlenme mekanları oluşturulmuştur.

Tarihi Diyarbakır Surları Çevre Düzenleme Projesi ve Surları içeriden çevreleyen ring yolunun tamamlanması: Diyarbakır Surları boyunca yeşil alanlar üzerinde oturma alanları, ışıklandırmalar ve yürüyüş alanları oluşturulmuş peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Bu sayede Surlar ziyaretçiler için daha görünür ve gezilir hale getirilmiştir. Ring yolunda ise ulaşım çift şeritli olarak düzenlenmiştir.

Şekil 4. 77. Diyarbakır Surları Çevre Düzenlemesi (URL-16)

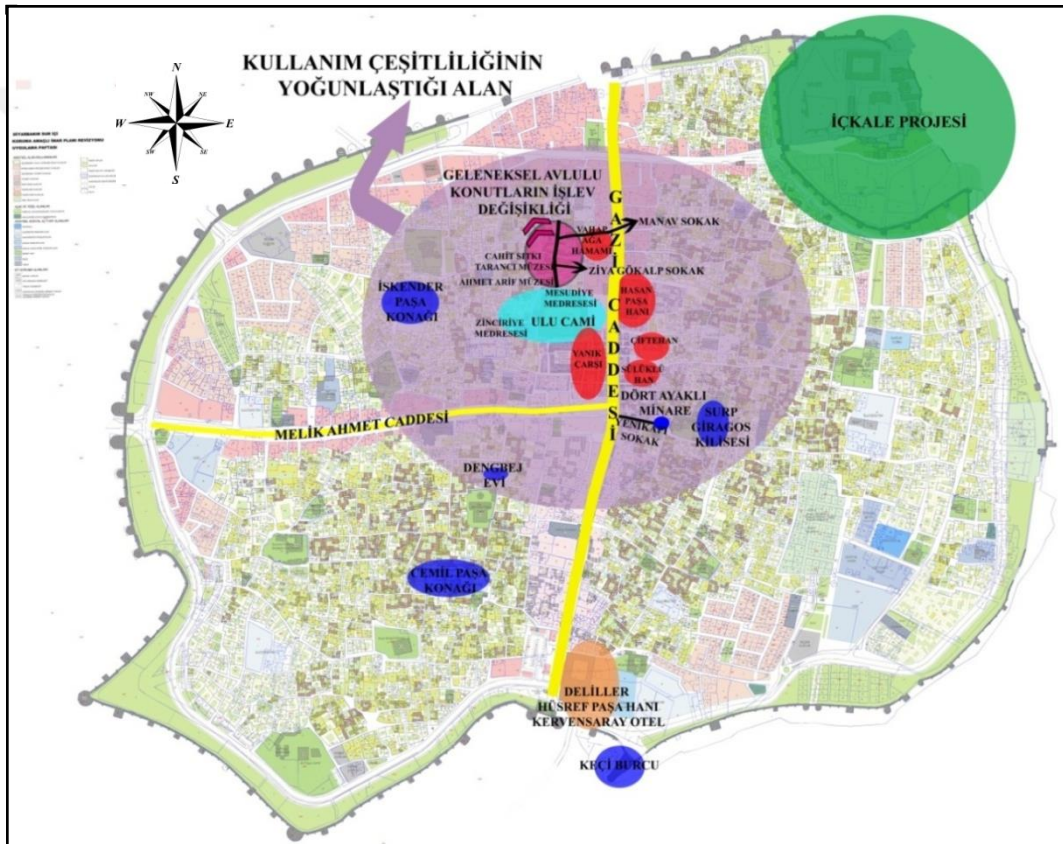

Şekil 4. 78. Diyarbakır Surlarından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Dört Ayaklı Minare Rölöve Restorasyon Restitüsyon Çizimi Projesi: 2011 yılında 4 Ayaklı Minarenin restorasyonunun yapılması sağlanarak kültürel değerlerin tanıtımına katkı sunması ve kültürel değerlerin turizme daha etkin bir şekilde kazandırılması çalışmaları yürütülmüştür. Ancak 2015 yılı güvenlik olayları sürecinde Minare ayakları üzerinde müdahale izleri bulunmaktadır.

Şekil 4. 79. Dört Ayaklı Minare' den görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 80. Suriçi rehabilitasyon çalışmaları (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Suriçi Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi: 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Sur içindeki tarihi dokunun ön plana çıkartılarak kentsel çevreye nitelik kazandırılması amaçlanmıştır. Hem yeraltında hem de yerüstünde gerçekleştirilen bu proje ile kentin en eski caddelerinden olan Gazi Caddesine yapılan cephe yenileme çalışmasıyla yeni bir görünüm kazandırılmış, elektrik ve telefon hatları yer altına alınmış ve böylece caddenin hem turizm hem de ticari bakımdan bir hareketliliğe kavuşması sağlanmıştır.

Gazi Caddesi ile birlikte, yine tarihsel dokunun korunması amacıyla Yenikapı Sokak Projesinde de sokak, dokusunu bozan faktörlerden temizlenmiştir (Durak, 2014).

Şekil 4. 81.Gazi Caddesi'nden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Suriçi Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi kapsamında yenileme çalışmaları yapılmış olup bu bölgeler ziyaretçiler ve halk tarafından yeniden canlandırma çalışmaları konusunda olumlu bir görüş sağlanmıştır.

Melik Ahmet Caddesi Rehabilitasyonu Projesi: 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirilen bu proje ile Melik Ahmet Caddesi, tarihsel dokusunun yeniden sağlanabilmesi amacıyla bazalt taş döşemesiyle yenilenmiştir.

Şekil 4. 82.Melik Ahmet Caddesi'nden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Ulu Camii Yapı Topluluğu ve Mesudiye Medresesi Onarımı Projesi: Suriçi'nde tarihsel, kültürel ve turizm yönünden önemli olan çok sayıda yapı bulunmakta olup bunlardan biri olan Ulu Cami etrafında yer alan Hanefiler Cami, Şafiler Cami, Mesudiye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Ahmet Arif Müzesi, Cahit

Sıtkı Tarancı Müzesi ve Anadolu'nun tek dört ayak üzerine kurulu minaresi olan Dört Ayaklı Minare ile dini ve kültürel boyutta bir bütün oluşturulmuştur.

Şekil 4. 83. Ulu Cami Meydanı Çevre Düzenlemesi (Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2019)

Yanık Çarşı ve Çiftehan Sokaklarını Sağıklaştırma Projesi

Şekil 4. 84. Yanık Çarşı (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 85. Çiftehan Sokak (Kişisel arşiv, 2020)

Diyarbakır İçkale Projesi: Projenin I. Etabı olan İçkale'nin müze olarak işlevlendirilmesi, projenin 2. Etabını oluşturan alanda ise arkeolojik kazılarının yapılması ve bu alanın Arkeolojik Park olarak turizme açılması da müdahale sürecinden sonra tamamlanmıştır. İçkale' de yer alan Diyarbakır cezaevinin müzeye dönüştürülmesi ile İçkale önemli bir odak haline gelmiş olup farklı tarihi yapılarla bir bütünlük kazandırılmıştır. Suriçi İçkale bölgesinde yer alan Kolordu Komutanlık Binası, Jandarma Binası, Eski Vakıflar Müdürlüğü Binası, Eski Cezaevi, Defterdarlık Binası, Adliye Binası, Komutan Atatürk Müzesi ve Cephanelik Binası gibi çeşitli kamusal yapılar da günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Şekil 4. 86. Diyarbakır İçkale (Kişisel arşiv, 2020)

Surp Giragos Ermeni Kilisesinin Restorasyonu Projesi: Kilise Ortodoks Ermenilerine ait tarihi kilisenin aslına uygun bir biçimde restore edilmiştir. Ancak yaşanan müdahaleler sonucu Surp Giragos Ermeni Kilisesinin bulunduğu bölgeye girişin yasak olması sebebiyle kullanıma açık olmayıp çatışmalardan zarar görmüş olup Kilise duvarlarının Yeni Kapı Sokak genişletmesi kapsamında yıkıldığı TMMOB'un saha incelemesinde gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 87. Müdahale sürecinden önce (URL-17)

Şekil 4. 88. Müdahale sürecinden sonra (URL-18)

Farklı din, kültür ve dile sahip Suriçi’nde, müdahale döneminde zarar göre ibadet yerlerinin onarılması için çalışmalar devam etmektedir (URL-18).

Sokak Sağlıklaştırması: Abdaldede Mahallesi’nde Göksel sokakta sağlıklaştırma çalışması yapılmıştır. Ancak bu sokağın tanıtımı yeterince yapılmamış olup turistlerin Suriçi ziyaretlerinde bu sokağı görmeden ayrılmaktadır.

Şekil 4. 89. Göksel Sokak Sağlıklaştırma Çalışması (Kişisel arşiv, 2020)

Keçi Burcu İşlevlendirme Projesi: Günümüzde Keçi burcunun üstüne çıkarak manzarayı izlemek ve burada fotoğraf çekmek hem yerel halk tarafından hem de turistler tarafından ilgi çekici hale gelmiştir. Keçi Burcu’nun konum olarak Mardin Kapı tarafında olması, Büyük Kervansaray Oteline çok yakın olması, Kırklar Dağı, Gazi köşkü ve On Gözlü Köprüye giden yol güzergahı üzerinde bulunması, surların bir kısmını, Kırklar Dağını ve çevresini, Hevsel Bahçelerini, On Gözlü Köprüyü ve Dicle Üniversitesini görecek bir manzaraya sahip olması gibi özellikler buranın çekim merkezi olmasında rol oynamıştır. Keçi burcu Sur olaylarından önce cafe olarak kullanılmaktaydı ancak Sur olaylarından sonra kullanıma kapatılmış olup olumsuz etkilemiştir.

Şekil 4. 90. Keçi Burcu’ndan görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

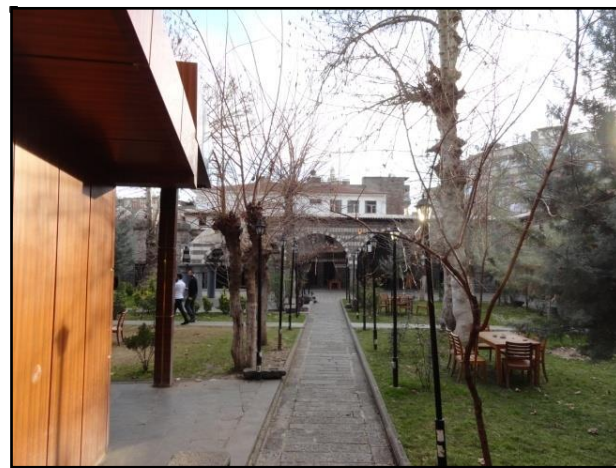
Tescilli yapıların restorasyonu, korunması ve işlevlendirilmesi: Yeniden işlevlendirmenin sağlanacağı yapı ve alanların rehabilitasyonunda tarihi yapıların korunması, tarihi kent merkezinin mevcut durumunun iyileştirilmesi için yerel halkın ve kullanıcıların kendini güvende hissetmesi; iş kolları, aktiviteler ve kullanım çeşitliliği sağlanarak canlandırılması ve iş imkanı fırsatı verilmesi önemlidir. Kullanım çeşitliliğinin yoğunlaştığı Gazi Caddesinin batısında kalan Ulu Cami'yi içine alan Cami Kebir Mahallesi ve Vahap Ağa Hamamını içine alan Cami Nebi mahallelerinde işlevlendirmeler sağlanmıştır.

Cemil Paşa Konağı Restorasyonu ve İşlevlendirilmesi Projesi: Tarihi konak restore edilmiş ve kent müzesi olarak işlevlendirilmiştir.

Şekil 4. 91. Diyarbakır Kent Müzesi (Cemil Paşa Konağı) (Kişisel arşiv, 2020)

İskender Paşa Konağı Restorasyon Projesi: Tarihi konak restore edilmiş ve kent müzesi cafe olarak işlevlendirilmiştir.

Şekil 4. 92. İskender Paşa Konağı (Kişisel arşiv, 2020)

Hasanpaşa Hanı ve Sülüklü Hanın Yeniden Kullanıma Kazandırılması: Sur içinde canlılığı artıran bir diğer gelişme hanların yeniden kullanıma açılması olmuştur. Öncelikle Hasan Paşa Hanı, sonrasında ise Sülüklü Han restore edilerek işletmelere tahsis edilmişlerdir. Hasan Paşa Hanında ağırlıklı olarak kafe-restoran niteliğinde işletmelerin olmasının yanında, hediyelik eşya dükkanları gibi çeşitli işletmeler de bulunmaktadır. Hasanpaşa Hanına yakın olan Sülüklü Han ise sadece kafe olarak işletilmektedir. Hasanpaşa'ya göre daha küçük olan bu han, ambiyansı ve Süryani şarabıyla kullanıcılara farklı bir seçenek oluşturmuştur. Demirciler Çarşısında merkezi olmayan bir konumda olması buranın kendine ait bir müşteri kitlesinin oluşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar bu kesim tarafından oldukça ilgi gösterilen bir yer olsa da, burayı bilmeyen yerel halk sayısı da fazladır.

Şekil 4. 93. Hasan Paşa Hanı (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 94. Sülüklü Han (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 95. Vahap Ağa Hamamı (Kişisel arşiv, 2019)

Vahap Ağa Hamamı Koruma Amaçlı Revizyon Planı'nda sosyal ve kültürel tesis alanı olarak planlanmış olup günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4. 96. Deliller (Hüsrev Paşa Hanı) Kervansaray (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 97. Dengbej Evi (Kişisel arşiv, 2020)

Geleneksel Diyarbakır ev mimarisine uygun şekilde inşa edilmiş ve Diyarbakır'daki sivil mimari örneklerinden Ziya Gökalp Evi, Cahit Sıtkı Tarancı Evi,

Cemil Paşa Konağı, kent müzesi haline dönüştürülmüştür. Korunması gerekli kültür varlığı özelliği taşımakta olan ve Geleneksel Diyarbakır çarşısı mimarisinin önemli örnekleri olan Hasan Paşa Hanı, Çifte Han, Sülüklü Han ve Kervansaray Otel olarak kullanılan Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı/Bezirgan Hanı) Vahap Ağa Hamamı, İskender Paşa Konağı günümüzde ise cafe/restoran olarak kullanılmaktadır. Dengbej evinde ise Dengbej Geleneğini sürdürmek üzere işlev kazandırılmıştır (URL- 10).

Geleneksel Avlulu konut alanlarında işlev değişikliği: Ulu cami etrafında yer alan Diyarbakır evlerinin işlevinin değiştirilerek cafe/restoran gibi ticaret alanlarına dönüştürülmesi ile bölgenin ziyaretçi potansiyeli ve cazibesi artmıştır. Ulu Cami yakınında tarihi sokak dokusu içerisinde yer alan ve cafelere dönüştürülen Diyarbakır evlerinin bulunduğu sokaklarda insan hareketliliği olması işlev değişikliği yapılan Ziya Gökalp Sokak ve Manav Sokakta ziyaretçilerin güvenle gezinebildiği mekanlar haline gelmiştir.

Şekil 4. 98. Geleneksel Avlulu konut alanlarından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

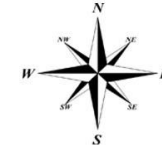
Son yıllarda Sur içi bölgesinde tek yapı ölçeğinde de koruma ya da yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bölgede geleneksel evler, gerekli restorasyon işlemi gördükten sonra genellikle kafe, müze gibi farklı işlevlerle yeniden değerlendirilmektedir. Bu durum koruma olgusunu sağlamanın yanında, bölgede hem ekonomik bir canlanma hem de tarihi dokunun daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamaktadır.

SURİÇİ KENTSEL SİT ALANI MEVCUT DURUM PAFTASI

GÖSTERİM

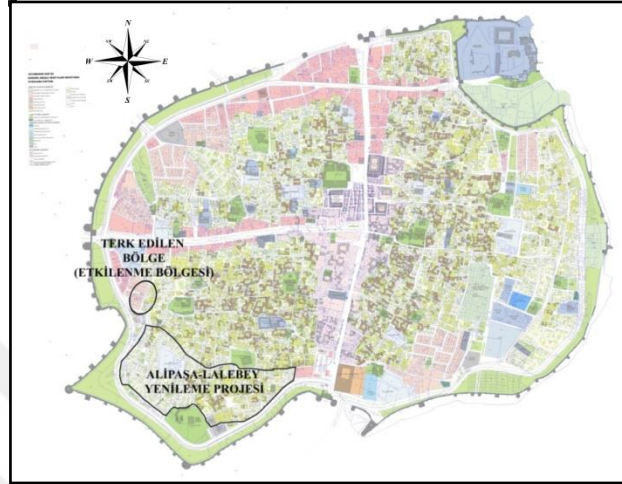
- Sağlıklaştırma Yapılan Alan
- Sağlıklaştırma Yapılmayan Alan
- İçkale Kültür ve Turizm Merkezi
- Yıkılan Alan
- İşlev Değişikliği Yapılan Alan
- Alipaşa-Lalabey Mahallesi Kentsel Yenileme Projesi
- Otopark
- Hafıza Mekanları
- Yeraltı Otopark
- Yıkılan Alan Sınırı

Şekil 4. 99. Suriçi Kentsel Sit Alanı mevcut durum (Uydu görüntüsü üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

4.2.1.3. Binalardaki kullanıma bağlı boşluk oranı

Koruma amaçlı imar planı revizyonunda “Geleneksel Avlulu Ve Bitişik Düzen Yerleşik Konut Alanları” olarak planlanmış alanda müdahale dönemi olan 2015 yılından beri bölge terk edilmiş durumdadır. Yaşanan müdahalelerden sonra bölgeye geri dönülmediği, boş, güvensiz ve tahrip olmuş yapıların olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 100. Müdahale sonrası etkilenme bölgesi (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4. 101. Müdahale sonrası etkilenme bölgesinden görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Bölgede yıkım ve inşaat süreci devam ederken bu sürecin yaşandığı mahalleler boşaltılmış halkın Diyarbakır kentinin yeni planlı bölgesine yerleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Acele Kamulaştırma Kararı ile kentsel dönüşüm sürecinde olan Alipaşa-Lalebey mahallelerinin etki alanında kalan binalar da boşaltılmış olup kullanılmamaktadır.

4.2.1.4. Merkezin tarihi dokusu

2016 yılı Koruma amaçlı imar planı değişikliğinden, TMMOB'un saha çalışmasından ve fotoğraflardan yıkılan bölgede asırlardır korunmuş olan ada ve parsellerin değiştirilerek daha büyük ticari yapıların oluşturulmak istendiği ve sokak dokusunun bütünlüğünün bozularak yeni inşa edilen yapıların Suriçi'nin mimari dokusundan farklı malzemelerin kullanıldığı görülmüştür. Yeni inşa edilen yapılar betonarme yapılardan oluşmakta olup cumba, bazalt taş, geniş avlu, sokağa cephe veren kapı pencere açıklıkları, avlu duvar detayları, süs havuzu gibi geleneksel Sur evlerinin özelliklerini taşımadığı görülmüştür (URL-26).

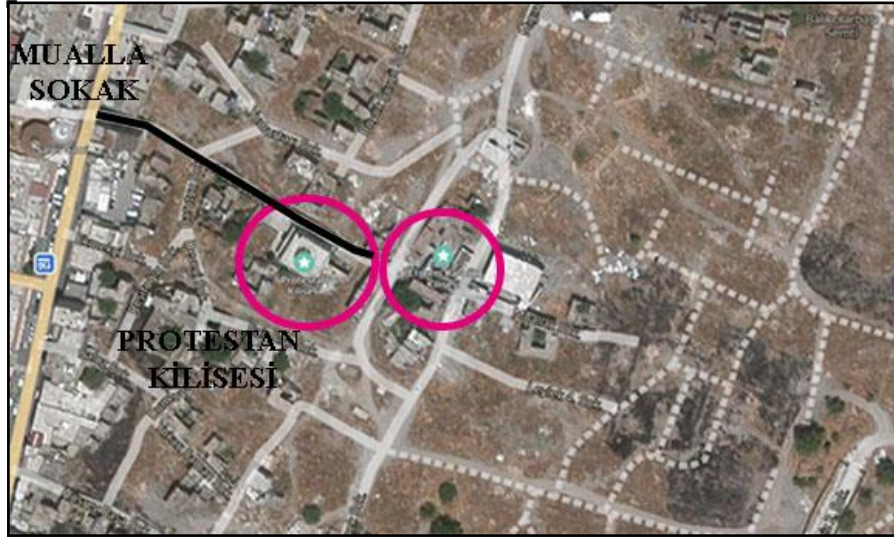

Şekil 4. 102. Yeni konut alanlarından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

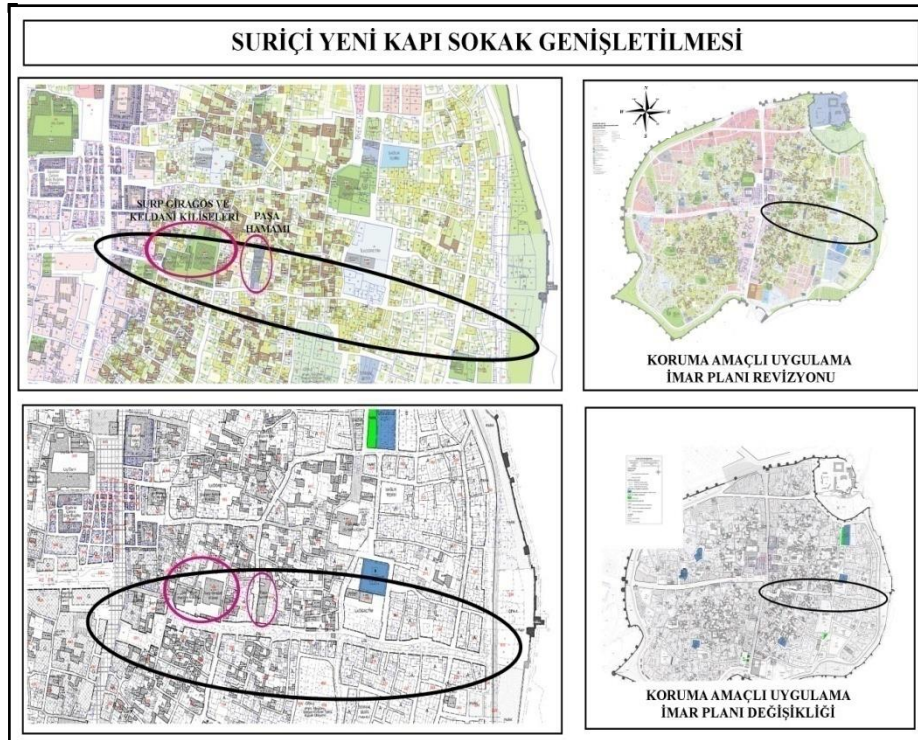
Şekil 4. 103. Yıkılan alanda yeni konut alanlarından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

* TMMOB'un saha çalışmasında Protestan kilisesinin de yer aldığı Mualla Sokak genişletilerek yaklaşık 1.5 metre yükseltildiği gözlemlenmiştir (URL-26).

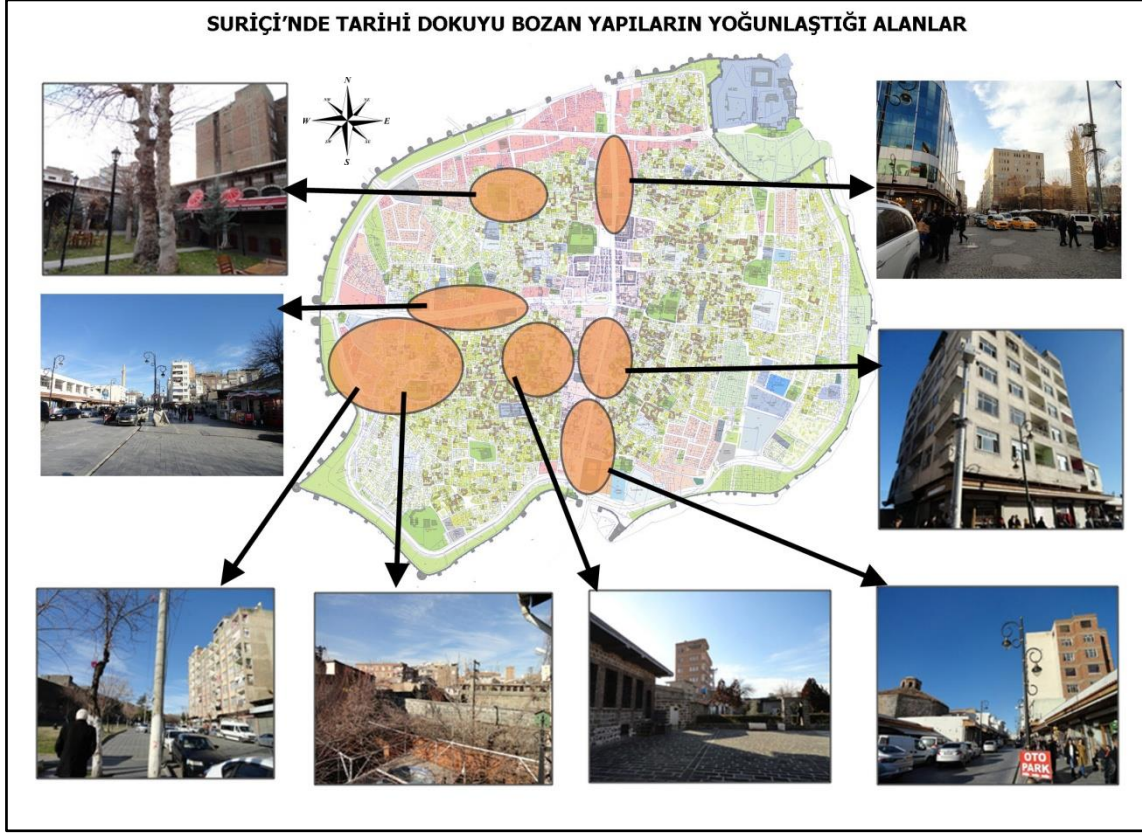
Şekil 4. 104. Protestan kilisesinin plan ve uydudan görünümü (Koruma amaçlı imar planı ve uydu görüntüsü üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2015 müdahalelerinden sonra Yeni Kapı Sokak, 7 metrelik bir sokaktan 15 metrelik bir caddeye dönüştürülmesi üzerine Surp Giragos ve Keldani Kiliselerinin dükkanları, avlu duvarları , Paşa Hamamı'nın avlu duvarı, birçok evin tamamı veya yarısı yıkılıp bütünlüğü bozulmuş, yolun güney yakasının ise tamamen yıkıldığı tespit edilmiştir. Yeni Kapı Sokak üzerinde inşa edilen yeni yapıların ortalama kat yüksekliğinden daha yüksek yapıldığı gözlemlenmiştir (URL-26).

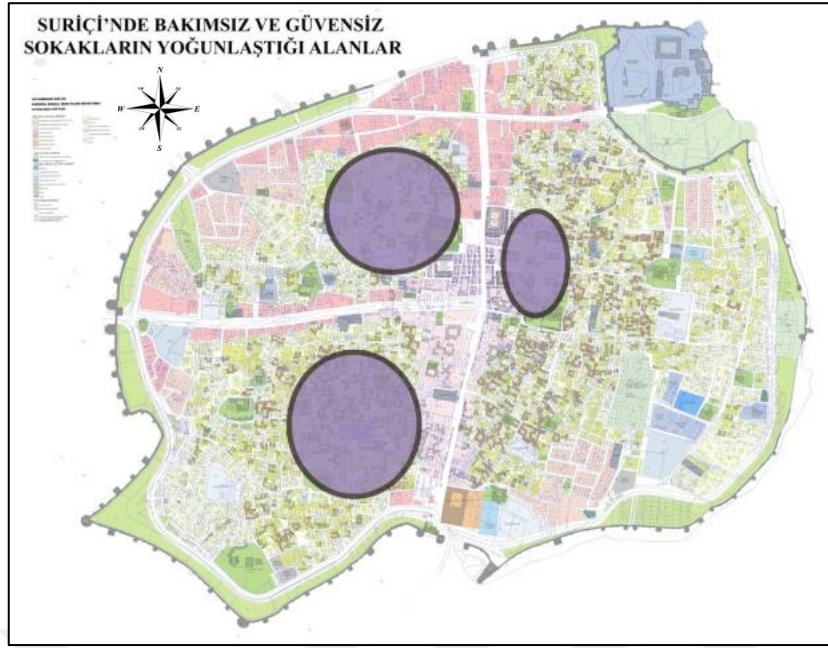
Şekil 4. 105. 2012 yılı KAİP Revizyonunda Yeni Kapı Sokak olarak planlanan alanın 2016 yılı Kaip Değişikliğinde Yeni Kapı Caddesi olarak genişletilmesi (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tarihi kent merkezi dokusunu bozan yapıların tespiti: Bölgede genel olarak sokak dokusu ve sokaklarda yapıların kat sayısı korunmuştur. Ancak özellikle caddelerde, tarihi yapıların bitişiğinde ya da yakınında yüksek katlı yapılar yapıldığı ve bölgenin özgün dokusunun bozulduğu gözlemlenmiştir. Bu bölgeler Şekil 5.58.de belirtilmiştir.

Şekil 4. 106. Suriçi'nde tarihi dokuyu bozan yapıların yoğunlaştığı alanlar (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Bakımsız ve güvensiz sokak: Suriçi'nde caddelerden arka sokaklara gidildikçe bakımsız ve güvensiz sokaklar karşımıza çıkmaktadır. Suriçi'nde bu alanlar 2012 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonunda Geleneksel Avlulu Yerleşik konut alanları olarak planlanmış olup yerinde de konut alanı olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Bu yapılarda henüz herhangi bir sağlıklılaştırma çalışmaları yapılmamış olup köhneleşme devam etmektedir (Şekil 5. 60). Suriçi'nin hemen hemen her sokağında karşımıza bu yapılar çıkmaktadır.

Şekil 4. 107. Suriçi'nde bakımsız ve güvensiz sokakların yoğunlaştığı alanlar (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 4. 108. Suriçi'nde bakımsız ve güvensiz sokaklardan görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

4.2.1.5. Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik

Suriçi'ni kapsayan planlar ile ana yolların (Gazi Caddesi ile Melik Ahmet Caddesi) tek yönlü trafik düzenlemesi, Gazi Caddesinde Ulu Cami civarında katlı otopark ve Kervansaray Otel civarında açık otopark düzenlemeleri önerilmiş ve uygulanmıştır. Suriçi'nde planlanan ring yolu ise çift yönlü olarak düzenlenmiştir.

Koruma amaçlı imar planında Alipaşa-Lalebey Kentsel Yenileme Projesinin yapılacağı bölgede ve müdahale sürecinde yıkılan bölgede otoparklar planlanmıştır. Suriçi'nde yaya yolları ise kaldırımlar ile çözümlenmiştir. Sokakların dar olması sebebiyle sokaklar araç trafiğine kapalıdır.

Taşıta bağımlılık durumu: Koruma Amaçlı İmar Planı ile ulaşım planlamasında tarihi yapıların yoğunlaştığı bölgelerde korumacı planlama anlayışıyla yaklaşmış tarihi dokunun bozulmamasına önem verilmiş ve ticaret alanlarının bulunduğu akslar olan Melik Ahmet Caddesi, Gazi Caddesi, İzzet Paşa Caddesi ve İnönü Caddesi tek yönlü olarak planlanmış, otopark sorunu ise katlı otopark yapılarak çözülmeye çalışılmıştır.

Şekil 4. 109. İzzet Paşa Caddesi (Kişisel arşiv, 2020)

Şekil 4. 110. Gazi Caddesi (Kişisel arşiv, 2020)

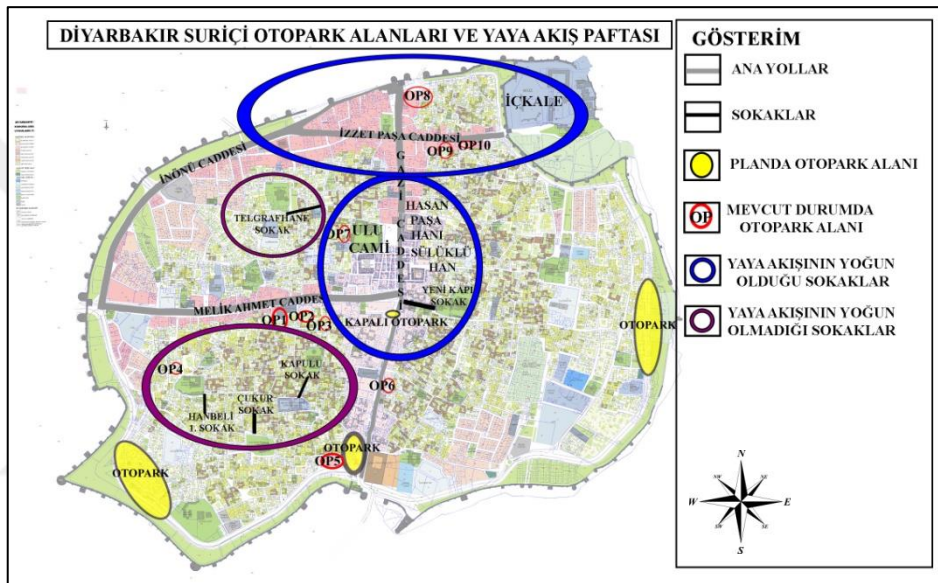
Şekil 4. 111. Melik Ahmet Caddesi (Kişisel arşiv, 2020)

Suriçi’nde sokaklar araçların geçemeyeceği kadar dar olması sebebiyle sokaklarda araçlar kullanılmamaktadır. Bunun üzerine araç trafiği caddelerde yoğunlaşmaktadır.

Farklı ulaşım alternatifleri: Sur içinde Melik Ahmet, Gazi, İzzet Paşa ve İnönü Caddelerinde ulaşım kişisel araçlar ve dolmuşlarla sağlanmaktadır.

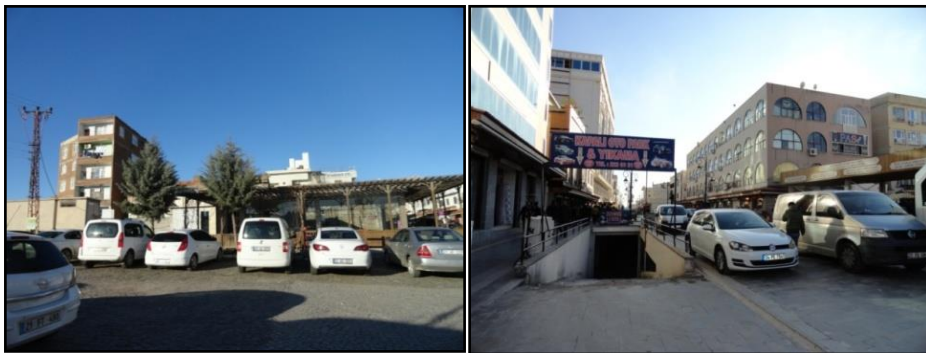
Engelli, yaya ve bisikletliler için kalitenin sağlanması: Engelli, yaya ve bisikletliler için ayrılmış herhangi bir yol bulunmamaktadır.

Otoparkların niteliği ve yeterliliği: Mevcut durumda Suriçi’nde plandaki otoparklardan bağımsız ücretli otoparklar oluşturulmuştur.

Şekil 4. 112. Suriçi otopark alanları (Koruma amaçlı imar planı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Oluşturulan ücretli otoparklardan OP1 olarak gösterilen otopark alanı tescilli yapı olan Melik Ahmet Paşa Hamamının bahçesi, OP2-3-4-7-9-10 alanları Geleneksel avlulu yerleşik konut alanlarının içerisinde yer almaktadır. OP5 ve OP8 Ticaret alanında, OP6 ise Geleneksel Ticaret Alanında yer almaktadır.

Şekil 4. 113. OP5 ve kapalı otopark alanından görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

Suriçi saha çalışmasında ise boş arsaların ücretli otopark olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak otopark alanlarının hala yetersiz kalması sebebiyle cadde üzerinde araçlar park edilmektedir. Bu yüzden cadde üzerinde yoğun araçların da etkisiyle trafik sorunları yaşanmaktadır.

4.2.1.6. Yaya akışı

Kent merkezinde gündüz saatleri, ticaretin yoğunlaştığı bölgelerde insan sayısının ve ziyaretçilerin en çok görüldüğü zaman dilimleridir. Ancak akşam saatlerinde ticari birimlerin kapanması ve bölgenin hala güven vermemesi sebebiyle ziyaretçi sayısı azalmaktadır. Sokakların ise güvensiz, bakımsız ve karma kullanım olmaması sebepleriyle ziyaretçiler tarafından tercih edilmediği sokakları bölgede yaşayan halkın kullandığı ve yaya akışının bulunmadığı görülmektedir.

- Yaya akışının yoğun olduğu bölgelerden örnekler (Kişisel arşiv, 2020)

Hasanağa Hanı ve Çevresi

Ulu Cami ve çevresi

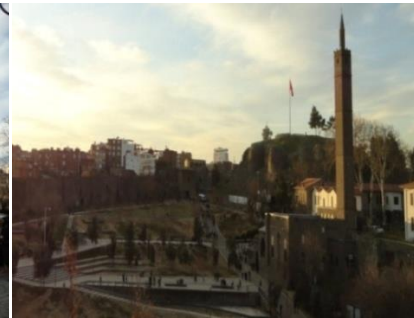
Yeni Kapı Sokak ve Çevresi

Sülüklü Han ve Çevresi

İzzet Paşa Caddesi

İçkale

- Yaya akışının yoğun olmadığı bölgelerden örnekler

Telgrafhane Sokak

Çukur Sokak

Hambeli 1. Sokak

Kapulu Sokak

4.2.1.7. Şehir merkezinin çevresel kalite durumu

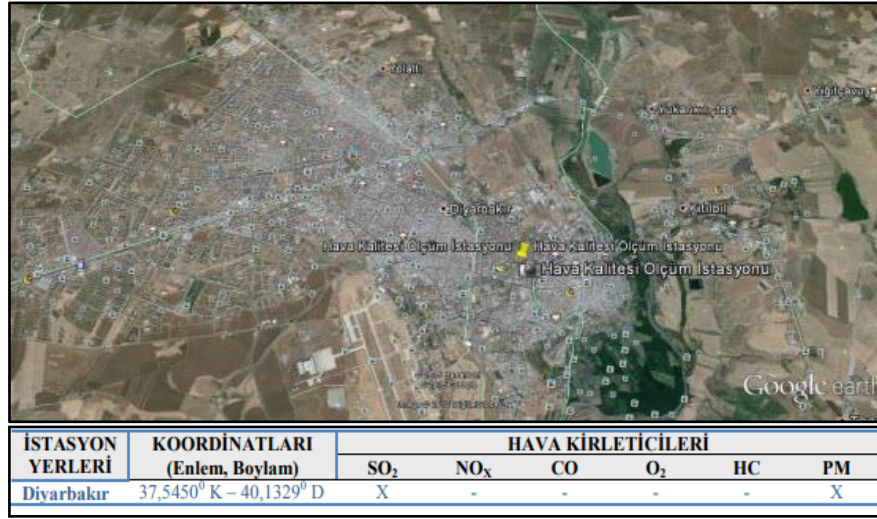
Anket çalışmaları ve saha araştırması verilerine dayanarak Suriçi'nin çevre kirliliği yerel halkın memnuniyetsizlik yaşadığı bir durumdur (Çizelge 4.9.).

Çizelge 4. 8. Suriçi' nin çevresel kalitesinden memnuniyet durumu

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hava Kirliliği	16	4,20	142	37,27	17	4,46	147	38,58	59	15,49
Çevre Kirliliği	33	8,66	98	25,72	14	3,67	164	43,04	72	18,90
Gürültü	33	8,66	120	31,50	19	4,99	135	35,43	70	18,37
Kalabalık	47	12,34	136	35,70	20	5,25	133	34,91	45	11,81

- **Hava kirliliği**

Diyarbakır ilinde bakanlığa ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağına bağlı 1 (bir) adet Hava Kalitesi Ölçüm İstasyonunda PM10 (partikül madde) ve SO2 (kükürt dioksit) parametreler olmak üzere iki temel hava kirlenici parametresi ölçülmektedir (URL-20).

Şekil 4. 114. Diyarbakır ilinde Bulunan Hava Kirliliği Ölçüm Cihazlarının Yerleri ve Ölçülen Parametreler (URL-20)

18.01.2020 tarihine ait hava izleme ölçümlerine göre ;

Hava Kalitesi İndeksi (AQI) Değerler	Sağlık Endişe Seviyeleri	Renkler	Anlamı
Hava Kalitesi bu aralıkta olduğunda..	..hava kalitesi koşulları..	..bu renkler ile sembolize edilir..	..ve renkler bu anlama gelir.
0 - 50	İyi	Yeşil	Hava kalitesi memnun edici ve hava kirliliği az riskli veya hiç risk teşkil etmiyor.
51 - 100	Orta	Sarı	Hava kalitesi uygun fakat atılmadık şekilde hava kirliliğine hassas olan çok az sayıda insan için bazı kirlenmeler açısından orta düzeyde sağlık endişesi oluşabilir.
101 - 150	Hassas	Turuncu	Hassas gruplar için sağlık etkileri oluşabilir. Genel olarak kamunun etkilenmesi olası değildir.
151 - 200	Sağlıksız	Kırmızı	Herkes sağlık etkileri yaşamaya başlayabilir, hassas gruplar için ciddi sağlık etkileri söz konusu olabilir.
201 - 300	Kötü	Mor	Sağlık açısından acil durum oluşturabilir. Nüfusun tamamının etkilenme olasılığı yüksektir.
301 - 500	Tehlikeli	Kahverengi	Sağlık alarmı: Herkes daha ciddi sağlık etkileri ile karşılaşabilir.

Şekil 4. 115. Ulusal Hava Kalitesi İndeksi (URL-20)

Şekil 4. 116. Hava izleme verileri (URL-21)

Hava kalitesi izleme istasyonu verileri ve Diyarbakır İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporuna göre Diyarbakır Suriçi'nde hava kalitesinin iyi durumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- **Gürültü**

Diyarbakır'da gürültü şikâyetleri yazın başlamasıyla yoğunluk kazanmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesine ulaşan bu şikâyetlerin büyük bir çoğunluğu, eğlence yerlerinden kaynaklanmaktadır. Eğlence yerlerinden sonra en çok şikâyet edilen diğer bir alan ise işyerlerinin jeneratör, havalandırma ve soğutma ünite sistemleri gelmektedir (URL-20).

Şekil 4. 117. Trafik yoğunluk haritası (URL-22)

Google Maps trafik yoğunluk haritasında yollar yeşil, turuncu ve kırmızı renklerle gösterilmektedir. Şekil 5.76'daki Google Maps trafik yoğunluk haritasında gösterilen orta yoğunluktaki yollar turuncu ile, akıcı yollar ise yeşil ile gösterilmiştir. Bu durumda Suriçi'nin doğusunun ulaşımına kapalı olması sebebiyle Suriçi'nin batısında Suriçi ring yollarının akıcı olduğu, Gazi ve Melik Ahmet Caddelerinde ise trafiğin orta yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

- **Çevre Kirliliği**

Suriçi'nde cadde üzerinde çevre kirliliğine önem verilse de sokaklarda çöp toplama ve temizlik gibi çalışmalar yapılamamaktadır.

Şekil 4. 118. Suriçi sokaklarında çevre kirliliği (Kişisel arşiv, 2020)

- **Kalabalık**

Ticaretin caddelerde yoğun olması sebebiyle yerel halk ve ziyaretçiler tarafından caddeler tercih edilmektedir. Ancak Suriçi’ndeki hemen hemen tüm sokakların konut fonksiyonlu olması, sessiz ve تنها olmasına sebep olmakta ve kullanıcılar tarafından güvenlik problemlerinin etkisiyle de tercih edilmemektedir.

Şekil 4. 119. Suriçi’nde kalabalık mekanlardan görünüm (Kişisel arşiv, 2020)

4.2.1.8. Anket değerlendirmeleri

Mekansal etkilere yönelik, Suriçi’nde yaşayan halkın Suriçi’nde bulunma sebepleri, ev veya işyerlerinin daha önce hangi amaçla kullanıldığı, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, sosyo-kültürel hizmetler, ticari olanaklar, toplu taşıma imkanları, park ve yeşil alan düzenlemeleri, yaya yolları, engellilere yönelik düzenlemeler, çevre-sokak

temizliği ve çevre-sokak düzenlemelerine dair kullanımların yeterlilik durumları, Suriçi'nin çevresel kalite durumundan ve binaların, sokakların genel görünümünden memnuniyet durumu, bölgede yeniden canlandırma uygulamalarının gerekliliği, ev ve işyerlerinin hangi alanlara yakın olmasını isteme durumu, Sur içinin beğenilen özelliklerin ve beğenilmeyen özelliklerin neler olduğu, bölgede akşam saatlerinde güvende olma durumu, Suriçi'nde hangi yapıların hafızada canlandığı sorular olan anketin mekansal boyutuna yönelik değerlendirmelerinde yer alan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. sorular değerlendirilmiştir.

Çizelge 4. 9. Suriçi'nde bulunma sebebi

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Eve/İşe Yakınlık	156	40,94	143	37,53	17	4,46	54	14,17	11	2,89
Alışveriş Olanaklarına Yakınlık	135	35,43	138	36,22	44	11,55	52	13,65	12	3,15
Tarihi Dokunun Etkisi	166	43,57	150	39,37	41	10,76	19	4,99	5	1,31
Ekonomik Duruma Uygunluk	149	39,11	155	40,68	35	9,19	30	7,87	12	3,15
Akrabalara Yakınlık	72	18,90	128	33,60	41	10,76	82	21,52	57	14,96
Toplam	678	35,61	714	37,50	178	9,35	237	12,45	97	5,09

Ankete katılanların Suriçi'nde bulunma sebebi olarak en çok % 43,57 ile tarihi dokunun etkisi, %40,94 ile eve/işe yakınlık, %39,11 ile ekonomik duruma uygunluk, %35,43 ile alışveriş olanaklarına yakınlık ve %18,90 ile akrabalara uygunluk değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Katılımcıların sur içinde bulunma sebepleri arasında “Eve/İşe Yakınlık”, “Alışveriş Olanaklarına Yakınlık”, “Tarihi Dokunun Etkisi”, “Ekonomik Duruma Uygunluk”, “Akrabalara Yakınlık” seçeneklerinin tamamı yüksek oranlarda kabul görmüştür. Bununla beraber diğer 4 seçenek toplamda %80 civarlarında evet yanıtı alırken, “Akrabalara Yakınlık” seçeneği %52,5 ile diğer seçeneklere göre daha düşük bir tercih oranı göstermiştir.

Çizelge 4. 10. Evinin/ işyerinin daha önce hangi amaçla kullanıldığını belirtme durumu

	Hayır		Evet	
	n	%	n	%
Konut	181	47,51	200	52,49
Ticaret	262	68,77	118	30,97
Turizm	375	98,43	6	1,57
Diğer	356	93,44	25	6,56

Katılımcıların %52,49 ile yarısından fazlası, ev veya işyerlerinin daha çok konut amacıyla kullandığını ifade ederken, %1,57 ile en düşük kullanım amacı turizme yönelik kullanımlardır.

Çizelge 4. 11. Kullanımların yeterlilik durumlarının değerlendirilmesi

	Çok Yeterli		Yeterli		Fikrim Yok		Yetersiz		Çok Yetersiz	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Eğitim Hizmetleri	16	4,20	78	20,47	39	10,24	168	44,09	80	21,00
Sağlık Hizmetleri	16	4,20	120	31,50	33	8,66	153	40,16	59	15,49
Sosyo-Kültürel Hizmetler	18	4,72	82	21,52	72	18,90	156	40,94	53	13,91
Ticari Olanaklar	26	6,82	175	45,93	54	14,17	86	22,57	40	10,50
Toplu Taşıma İmkanları	33	8,66	209	54,86	16	4,20	87	22,83	36	9,45
Park Ve Yeşil Alan Düzenlemeleri	28	7,35	83	21,78	29	7,61	131	34,38	110	28,87
Yaya Yolları	17	4,46	113	29,66	17	4,46	150	39,37	84	22,05
Engellilere Yönelik Düzenlemeler	12	3,15	32	8,40	12	3,15	152	39,90	172	45,14
Çevre-Sokak Temizliği	33	8,66	27	7,09	7	1,84	197	51,71	117	30,71
Çevre-Sokak Düzenlemeleri	24	6,30	36	9,45	10	2,62	211	55,38	100	26,25
Toplam	223	5,85	955	25,07	289	7,59	1491	39,14	851	22,34

Katılımcılara göre yeterliliği en yüksek olan kullanım Ticari Olanaklar'dır (Toplam %52,75). Diğer yandan katılımcıların %82,42 gibi çok büyük bir çoğunluğu "Çevre-Sokak Temizliği"ni yetersiz görmektedir. Yine "Çevre-Sokak Düzenlemeleri" de büyük oranda yetersiz bulunmaktadır (Toplamda %81,63).

Çizelge 4. 12. Suriçi'nin çevresel kalitesinden memnuniyet durumu

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hava Kirliliği	16	4,20	142	37,27	17	4,46	147	38,58	59	15,49
Çevre Kirliliği	33	8,66	98	25,72	14	3,67	164	43,04	72	18,90
Gürültü	33	8,66	120	31,50	19	4,99	135	35,43	70	18,37
Kalabalık	47	12,34	136	35,70	20	5,25	133	34,91	45	11,81
Toplam	129	8,49	496	32,63	70	4,61	579	38,09	246	16,18

Katılımcıların Suriçi'nin çevresel kalite durumundan en memnun oldukları konu %48,04 oran ile kalabalık iken en memnuniyetsizlik yaşadıkları durum ise bir önceki soruyla da paralel şekilde yine çevre kirliliğidir.

Çizelge 4. 13. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnuniyet durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	24	6,3
Evet	88	23,1
Fikrim Yok	50	13,1
Hayır	121	31,8
Kesinlikle Hayır	98	25,7

Ankete verilen cevapların %57,5 gibi büyük bir kısmında bölgede binaların ve sokakların genel görünümünden memnun olunmadığı belirtilmiştir.

Çizelge 4. 14. Bölgede yeniden canlandırma uygulamalarının gerekli bulunması

	n	%
Kesinlikle Evet	127	33,3
Evet	128	33,6
Fikrim Yok	73	19,2
Hayır	37	9,7
Kesinlikle Hayır	16	4,2

Ankete verilen cevapların % 66,9' u Suriçi' nde yeniden yapılacak canlandırma uygulamalarını gerekli görmektedir.

Çizelge 4. 15. İşyeri veya evin aşağıdaki alanlara yakın olmasını isteme durumu

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Toplu Taşıma Güzergahı	161	42,26	174	45,67	29	7,61	12	3,15	5	1,31
Alışveriş Merkezlerine	143	37,53	138	36,22	33	8,66	59	15,49	8	2,10
Kültür, Sanat Ve Spor Merkezleri	147	38,58	168	44,09	43	11,29	17	4,46	6	1,57
Parklar, Yeşil Alanlar	172	45,14	173	45,41	21	5,51	4	1,05	11	2,89
Turizm Tesislerine	93	24,41	129	33,86	49	12,86	56	14,70	54	14,17
Toplam	716	37,59	782	41,05	175	9,19	148	7,77	84	4,41

Katılımcıların evleri ve işyerlerinin en yakın olmaları istedikleri mekanlar, parklar ve yeşil alanlardır. En zayıf rağbet gören alanlar ise turizm tesisleridir. Öyle ki bu maddeye Kesinlikle Hayır diyenlerin oranı %14,17 ile diğer mekanlara göre çok daha yüksektir.

Çizelge 4. 16. Suriçi'nin beğenilen özellikleri

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
İşe/Okula/Merkeze Yakınlık	140	36,75	177	46,46	19	4,99	41	10,76	4	1,05
Komşuluk İlişkilerinin İyi/Samimi Olması	160	41,99	178	46,72	26	6,82	8	2,10	9	2,36
İnsana Mutluluk Ve Aidiyet Hissi Vermesi	185	48,56	160	41,99	17	4,46	16	4,20	3	,79
Yapıların Görseiliği- Tarihi Niteliği Mahalleye Ayrıcalık Veriyor, Kimlik Katıyor	168	44,09	150	39,37	37	9,71	13	3,41	13	3,41
Ulaşımın Kolay Olması	157	41,21	190	49,87	10	2,62	20	5,25	4	1,05
Kira/Satın Alım Bedellerinin Düşük Olması	107	28,08	153	40,16	52	13,65	47	12,34	22	5,77
Sokak Sağlıklaştırma Ve Canlandırmaya Yönelik Destekler	54	14,17	113	29,66	89	23,36	67	17,59	58	15,22
Toplam	971	36,41	1121	42,03	250	9,37	212	7,95	113	4,24

Katılımcılara göre sur içinin beğenilen özelliklerinin başında ulaşımın kolay olması ve daha sonra da insana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi gelmektedir. Bu iki maddeyi komşuluk ilişkilerinin iyi ve samimi olması takip etmektedir.

Çizelge 4. 17. Suriçi' nin beğenilmeyen özellikleri

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yapı Kalitesinin Kötü Olması	152	39,90	137	35,96	38	9,97	36	9,45	18	4,72
Huzursuz Edici/Güvensiz Bir Çevre Olması	136	35,70	100	26,25	24	6,30	92	24,15	29	7,61
Tarihi Dokunun Harap Edilmesi	202	53,02	136	35,70	25	6,56	13	3,41	5	1,31
Yapı Ve İnsan Yoğunluğu Açısından Çok Yoğun Bir Çevre Olması	98	25,72	134	35,17	29	7,61	88	23,10	32	8,40
Toplam	588	38,58	507	33,27	116	7,61	229	15,03	84	5,51

Katılımcılara göre sur için en beğenilmeyen özelliği, çok büyük oranda tarihinin dokunun harap edilmesidir. Bu maddeyi Yapı Kalitesinin Kötü Olması takip etmektedir.

Çizelge 4. 18. İşyeri veya evin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma yeterliliği

	Çok Yeterli		Yeterli		Fikrim Yok		Yetersiz		Çok Yetersiz	
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%
18.00-20.00	113	29,66	154	40,42	15	3,94	50	13,12	49	12,86
20.01-22.00	86	22,57	140	36,75	24	6,30	75	19,69	56	14,70
22.01-00.00	44	11,55	67	17,59	23	6,04	123	32,28	124	32,55
00.01-06.00	34	8,92	36	9,45	20	5,25	121	31,76	170	44,62
Toplam	277	18,18	397	26,05	82	5,38	369	24,21	399	26,18

Katılımcıların büyük çoğunluğu işyeri ve evlerinin 18:00 ve 22:00 saatleri arasında güvende olduğunu ifade ederken, saat 22:00 sonrasında yeteri kadar güvende olmadığı düşüncesine sahiptir.

Çizelge 4. 19. Suriçi' nde hafızada canlanan yapılar

	Hayır		Evet	
	n	%	n	%
UluCami	117	30,71	264	69,29
Hasanpaşa	114	29,92	267	70,08
Keçi Burcu	155	40,68	226	59,32
Hz. Süleyman	166	43,57	215	56,43
Kiliseler	228	59,84	153	40,16
Diğer	166	43,57	215	56,43

Katılımcıların sur içine dair en çok hatırlarında kalan öge Hasanpaşa Hanı ve Ulu Cami olduğu görülmektedir.

4.2.2. Ekonomik Etkilerine Yönelik Bulgular

Diyarbakır Suriçi' ne ait ekonomik etkilere yönelik bulgular 2012 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu, 2016 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği, saha araştırmaları ve anket sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

4.2.2.1. Ekonomik canlılık: Ticari canlılık düzeyi

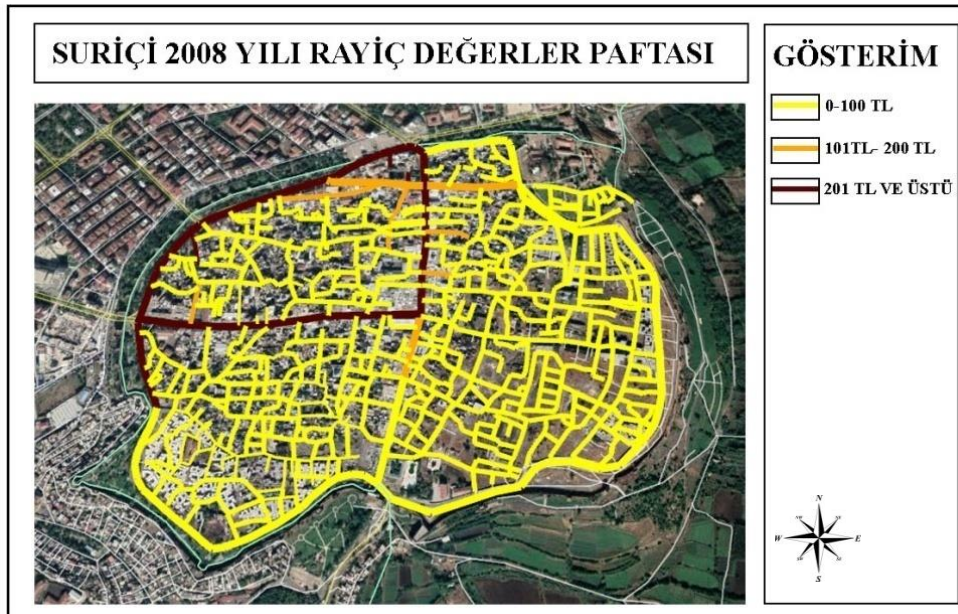
Diyarbakır Suriçi ekonomik yapı endeksine dâhil olan alt endekslerden turizm endeksinde ilk sırada yer alırken, ticari hayat endeksi, finansal piyasalar endeksi, tarım endeksi ve ekonomik kapasite endekslerinde ise 4. sırada yer almaktadır (URL-23).

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odasına bağlı Suriçi'nde faaliyet gösteren 319 işletmenin %55'i toptan ve perakende ticaret , %17'si hizmet , %11'i imalat sektöründe, %10'u turizm, %5'ü inşaat ve %2'si de diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre, Suriçi'ndeki işletmeler ortalama 18 yıldır faaliyet göstermektedir. DTSO' ya bağlı işletmelerin % 64'ü kiracı ve %36'sı mülk sahibi durumundadır. Suriçi'nde faaliyetini sürdüren işletmelerin %97'si Diyarbakır kenti içinde, %70'nin komşu kentlerle, %8'i Kuzey Irak, Suriye, İran ile, %7'si ise Avrupa ve diğer ülkeler ile ticari ilişki içerisinde. İşletmelerin %70'inin komşu kentlerle ticari ilişki içinde olması, Suriçi'nin bölge ticareti açısından canlı bir bölge olduğunu göstermektedir. DTSO Kasım 2016 verilerine göre, Sur içinde faaliyet göstermekte olan DTSO'ya üye işletmelerin %10'u (319 işletmenin 32'si) 2016 yılı içinde kapanmış veya Sur içinden taşınmıştır. Yine DTSO verilerine göre, Sur içinde kapanmış veya taşınmış işletmeler toptan ve perakende ticaret ile hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2017).

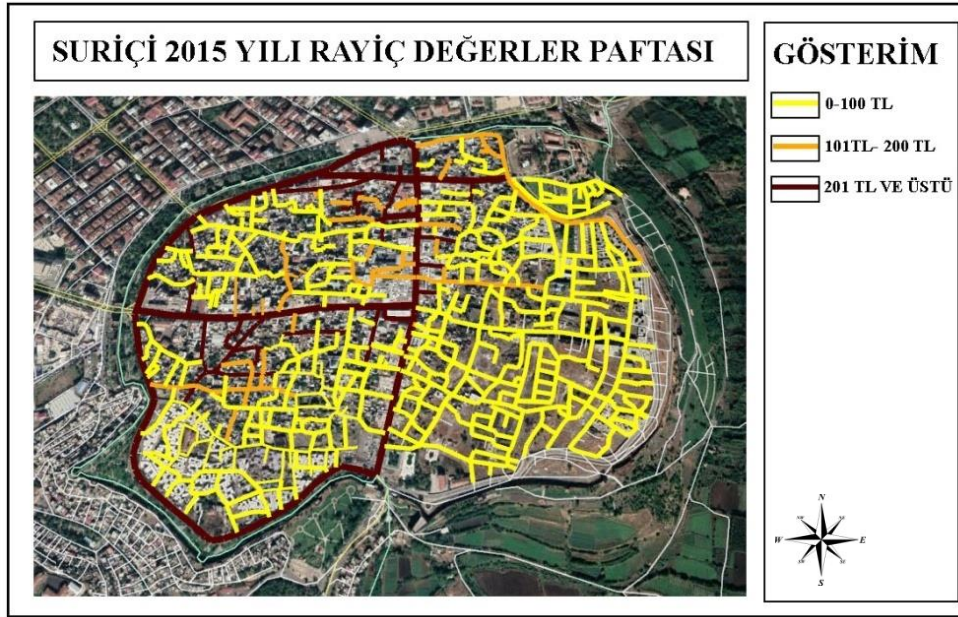
Saha incelemelerinde ve anket çalışmasında “Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında ticaret hacmine yönelik yaşadığı süreç” ile ilgili cevapların arandığı anket sorularına göre verilen “Müşteri Kitlesi/Yaşayanlar Azalmıştır, Suriçi'nde Gayrimenkul Satış/Alım/Kiralama Değerleri Azalmıştır, Bölge Güvenli Hale Gelmemiştir, Suç Olaylarında Azalma Olmamıştır. ” cevapları Suriçi'nde güvenlik sıkıntısı sebebiyle ziyaretçilerin ve turistlerin bölgeye gelmemesi üzerine ticareti olumsuz etkilediği ve ticaretin uzun bir süre eski haline dönemediği ve Suriçi'nin ticari bakımdan hala toparlanma sürecinde olduğunu göstermektedir.

4.2.2.2. Emlak piyasasındaki değişimler

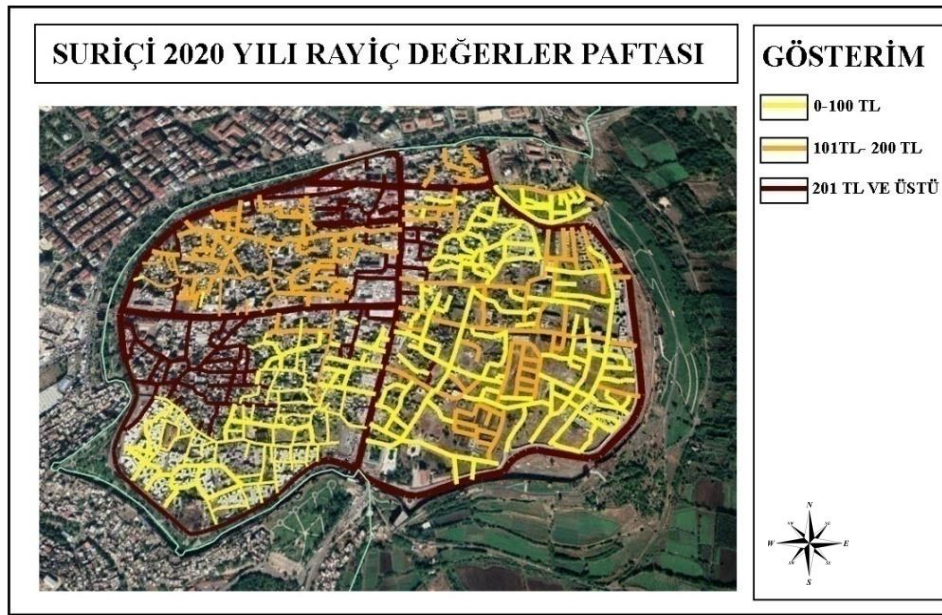
Sur Belediyesi'nden alınan rayiç değerler incelendiğinde; 2008 yılı rayiç değerin Melik Ahmet Caddesi, Gazi Caddesinin bir kısmı ve İnönü Caddesi'nde 201.00,-TL ve üstü olduğu, İzzet Paşa Caddesi ve çevresinin, Gazi Caddesinin bir kısmı ve Hasan Paşanın olduğu sokakta 101.00,-TL ile 200.00,-TL aralığında olduğu, büyük bir alanın ise 0-100,-TL aralığında olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılı rayiç değerler incelendiğinde; Suriçi'nin batısındaki ring yolu ile Gazi Caddesi'nin tamamı, İzzet Paşa Caddesi ile Melik Ahmet Caddesi'nin güneyi eklenerek rayiç değeri 201.00,-TL ve üstü olan sokak ve caddelerin arttığı, İçkale, Ulu Cami'nin kuzeyi ve batısı eklenerek rayiç değeri 101.00,-TL-200.00,-TL aralığında olan sokakların arttığı, hala büyük bir alanın ise 0-100,-TL aralığında olduğu tespit edilmiştir. Rayiç değerlerin artmasında 2012 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonun ve restorasyon çalışmalarının etkisinin olduğunu göstermektedir. 2020 yılı rayiç değerler incelendiğinde ise; tüm caddeler ve Suriçi ring yolunda rayiç değerin 201.00,-TL ve üstünde olduğu, Melik Ahmet Caddesinin kuzeyindeki sokaklarda ve Suriçi'nin yıkılan doğu tarafındaki sokaklarda rayiç değerin 101.00,-TL-200.00,-TL aralığında arttığı ve rayiç değeri 0-100,-TL aralığındaki sokakların azaldığı tespit edilmiştir. Rayiç değerlerin artmasında kentsel yenileme çalışmalarının etkisinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. 120. 2008 yılı rayiç değerler (Sur Belediyesi'nden rayiç değerler alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 4. 121. 2015 yılı rayiç değerler (Sur Belediyesi'nden rayiç değerler alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 4. 122. 2020 yılı rayiç değerler (Sur Belediyesi'nden rayiç değerler alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Yıllara göre toplam satış verilerinin analizi yapılırken taşınmaz cins ve nitelikleri göz ardı edilerek toplam satış verileri üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018).

Çizelge 4. 20. Diyarbakır İli Sur İlçesi Yıllara Göre Mahalle Bazında Satış Adetleri (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018).

Mahalle	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Abdaldede	8	12	-	17	9	7	9	10	10
Alipaşa	32	38	135	98	65	19	11	11	4
Camikebir	70	106	65	46	35	54	36	125	70
Cemalyılmaz	1	14	7	11	9	14	7	7	5
Cevatpaşa	36	56	41	57	54	44	47	54	28
Dabanoğlu	46	47	33	60	72	32	44	34	36
Hasırlı	25	29	24	34	26	23	20	15	37
İskenderpaşa	129	149	138	145	142	105	138	115	67
Toplam	347	451	443	468	412	298	312	371	257

Yıllara göre 8 mahallede yapılan toplam satış analizinde en düşük veri olan 257 satış ile 2016 yılına, en yüksek veri olan 468 satış ile 2011 yılına ait olduğu tespit edilmiştir. 2008 ile 2012 yılların arasında mahalle bazında satışların yüksek olduğu görülmekte olup o yıllarda Koruma amaçlı imar planı revizyonunun onaylanmasının satış adetlerindeki artışın bir göstergesi olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. 2015 yılında satışların artışının UNESCO süresinin etkisi ile 2016 yılında ise satışların azalmasının sur olaylarının etkisinin olduğu ifade edilebilir. Çizelge 4.21'e bakıldığında, Camikebir, İskenderpaşa Mahallelerinin satış adetlerinde daha çok düşüş yaşandığı görülmüştür.

Çizelge 4. 21. Diyarbakır İli Sur İlçesi Yıllara Göre Mahalle Arsa Satış m² Birim Fiyatları (m²/TL) (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018)

Mahalle	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Abdaldede	-	934,58	382,43	1137,07	543,78	1869,16	409,40	424,36	-
Alipaşa	-	-	989,95	751,65	424,26	517,11	-	-	-
Camikebir	448,90	469,08	635,18	558,92	553,40	328,29	341,70	256,69	763,84
Cemalyılmaz	-	667,17	-	-	-	-	-	-	-
Cevatpaşa	295,83	775,15	843,59	353,69	475,10	1704,25	1160,11	957,29	1050,29
Dabanoğlu	185,97	155,35	913,00	839,25	661,90	148,65	722,26	728,43	1202,66
Hasırlı	140,86	158,50	136,60	158,35	132,74	158,87	468,74	215,61	262,96
İskenderpaşa	530,57	566,85	915,23	650,45	1048,06	947,89	1055,10	893,90	655,58

Yıllara göre arsa m² birim fiyatı analizi yapılırken TKGM'den alınmış satış verilerinde bulunan TAKBİS hisse devir bedelleri ve satılan m² değerleri baz alınarak yapılmıştır (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018). Sur İlçe merkezinde bulunan İskenderpaşa Mahallesi m² birim fiyatlarının Sur olaylarının yapıldığı dönem olan 2015 ve 2016 yıllarında düşüş göstermesi terörün gayrimenkul değerlerinin etkisinin bir göstergesi olarak, Dabanoğlu, Cevatpaşa ve Camikebir Mahallelerinde yüksek olması modern geleneksel evlerin yapımının yüksek olması kentte yapılan projelerin gayrimenkul değerine olumlu etkisi olarak değerlendirilebilir. Cevatpaşa

Mahallesi Sur İlçesi'nin doğusunda, Gazi Caddesi'nin bitimi, Dicle Nehri kıyısında bulunması ve en önemlisi ilçe merkezi olması nedeni ile m² birim fiyatı diğer mahallelere göre daha yüksektir.

Suriçi'nde yapılan 2008-2016 yılları arasındaki toplam satışlar içerisinde toplam yapıli taşınmaz satışının alt seviyede olması, Sur ilçesinin yapılaşmasının düzensiz ve eski olduğunu ve bağlı imar planları dışında yapılaşmanın fazla olduğu sonucuna ulaşmak mümkün olacaktır (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018).

Çizelge 4. 22. İli Sur İlçesi Mahalle Bazında Yıllara Göre Üzerinde Yapı Bulunan Ana Taşınmaz Satış Adetleri (Aliefendioğlu ve Alpaslan, 2018)

Mahalle	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Abdaldede	8	11	11	15	7	5	7	9	10
Alipaşa	32	38	129	92	64	17	9	11	4
Camiikebir	21	43	36	36	15	30	23	25	21
Cemalyılmaz	11	12	7	10	9	14	7	7	5
Cevatpaşa	27	41	32	34	39	36	25	40	20
Dabanoğlu	26	40	18	42	46	26	33	31	29
Hasırlı	19	22	17	29	18	18	17	13	32
İskenderpaşa	90	116	103	106	110	76	104	86	55
Toplam	234	323	353	566	274	222	225	222	176

Yapı bulunan ana taşınmaz satış adetlerinde KAİP Revizyonu süreci ile birlikte bir artış gözlenmekte Sur olaylarının başlaması ve bitişi ile en alt seviyelere düşmektedir.

Şekil 4. 123. Suriçi satılık konut değerleri (URL-24)

Şekil 4.123'e bakıldığında Sur içi bölgesinde, sur kenarlarında 2 katlı geleneksel evlerin inşa edilmesiyle gayrimenkullerin değerlerinde bölgeye göre daha yüksek fiyatlar oluşmuştur. Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme Projesi" ile 2015 yılının sonunda başlayan sur olayları ile 6 mahallede gerçekleşen 46.3 ha sahip alanda yıkımlar sonrasında bölgede 2 katlı modern-geleneksel evlerin inşa edilmesiyle gayrimenkullerin satışının azaldığı değerlerinde ise bölgeye göre daha yüksek fiyatlar oluştuğu gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 124. Suriçi satılık işyeri değerleri (URL-25)

Şekil 5.84'e bakıldığında ticari satışların Gazi Caddesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ticari fonksiyonların yoğunlaştığı alanlarda bölgenin tarihi dokusunda turizm potansiyelinin varlığı ve Koruma Amaçlı İmar planı revizyonu sonrasında gerçekleşen canlandırma projelerinin etkisiyle bölgede yatırım yapılabileceğinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak Sağlıklaştırma ve Cephe Rehabilitasyon Projesi, Melik Ahmet Caddesi Rehabilitasyon Projesi, Ulu Camii Yapı Topluluğu ve Mesudiye Medresesi Onarımı Projesi, Yanık Çarşı ve Çiftehan Sokaklarını Sağlıklaştırma Projesi, Dört Ayaklı Minare Projesi olan bu canlandırma projeleri bölgenin ticari fonksiyonlarının yoğun olduğu Gazi ve Melik Ahmet Caddelerinde gerçekleşmesi ile kira ve satış değerlerinde artış olduğu görülmüştür.

- Kar amaçlı yatırım firmalarının yoğunluğu

Diyarbakır kenti GAP projesinde yer almasına rağmen, Şanlıurfa Kalkınma Ajansına bağlı olması ve öncelikli turizm kentleri arasında bulunmaması sebepleriyle yeterince destek görememiştir. Özellikle kent ve çevresinde uzun yıllardır var olan güven sorunu kente yapılacak yatırımların da önüne geçmektedir.

DTSO verilerine göre Sur olayları sonrasında en büyük istihdam kaybının turizm sektöründe olduğu, bunu ticaret sektörünün takip ettiği görülmektedir. Sur içinde işletmelerin büyük çoğunluğu şehir içi ticaret yapmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2017).

- Organizasyon ve projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artışlar

Çizelge 4. 23. Yıllara göre canlandırma projeleri (Durak, 2014)

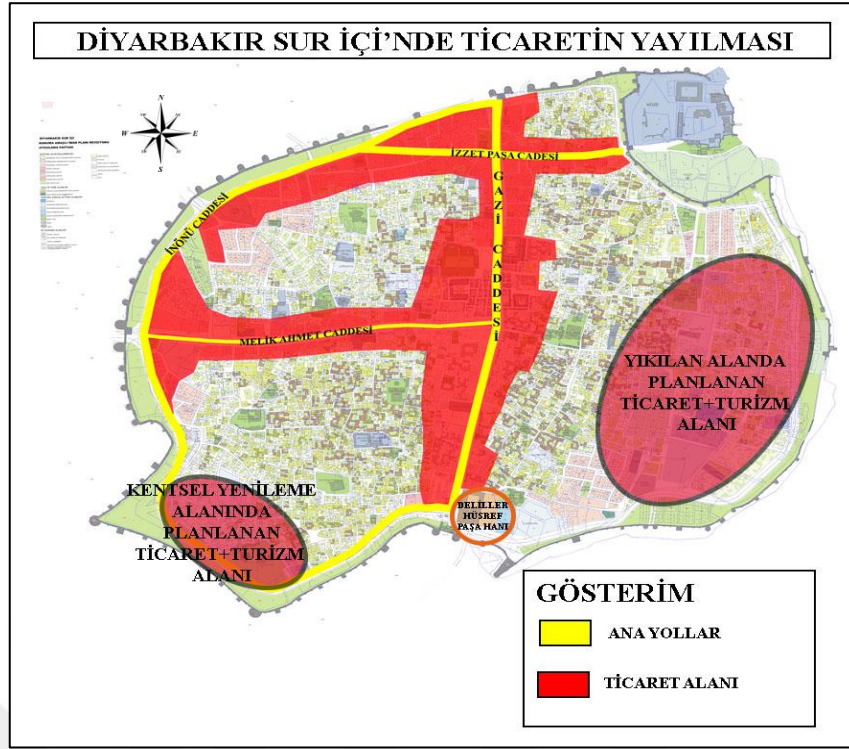
Canlandırma Projeleri	Yıllar
Dağ Kapı Meydanı	2006
Ulu Camii Yapı Topluluğu	2006
Gazi Caddesi ve Yenikapı	2006
Melik Ahmet Caddesi Rehabilitasyonu	2006
Yanık Çarşı ve Çiftehan Sokakları	2011
Dört Ayaklı Minare	2011
Diyarbakır İç Kale Projesi 1. Etap	2011
İskender Paşa Konağı Restorasyon	2012
Hasanpaşa Hanı ve Sülüklü Hanın	2012
Cemil Paşa Konağı Restorasyonu	2012
Diyarbakır İç Kale Projesi 2. Etap	2016

Yenileme çalışmaları 2010 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu öncesi ve sonrasında artma eğilimi göstermiştir.

4.2.2.3. Perakende ticaret temsilcilikleri ve eğilimleri

- Ticaret birimlerinin mevcut durumu ve değişimi

Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonunda konut alanı olarak planlanan alanlar 2015-2016 sur olaylarından sonra yıkılan 6 mahallede inşa edilen 2 katlı modern geleneksel evler ticaret+turizm alanı olarak kullanılacaktır. Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonuna göre Suriçi' nin doğu yönünde ticaret+turizm kullanımları arttırılacaktır.

Şekil 4. 125. Suriçi'nde ticaretin yayılması

Kent merkezine gelmek ve merkezdeki yerini değiştirmek isteyen kullanıcıların belirlenmesine yönelik olarak ankete katılanlara “İşyerini bu bölgede seçme sebebi; İşyerini ya da evini başka yerde olmasını iste durumu nedir?” soruları yöneltilmiştir.

Çizelge 4. 24. İşyerini bu bölgede seçme sebebi

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kiraların/Satım Değerlerinin Uygunluğu	61	16,01	115	30,18	143	37,53	58	15,22	4	1,05
Eve Yakınlık	64	16,80	124	32,55	120	31,50	63	16,54	10	2,62
Tarihi Dokunun Önemi	105	27,56	147	38,58	118	30,97	8	2,10	3	,79
Müşteriye Yakınlık	83	21,78	145	38,06	134	35,17	7	1,84	12	3,15
Benzer İş Kollarının Bu Bölgede Olması	64	16,80	145	38,06	143	37,53	19	4,99	10	2,62

Ankete katılanların % 38'i tarihi dokuya verdikleri önem sebebiyle iş yerlerini Suriçi'nde seçtiklerini ifade etmektedirler.

Çizelge 4. 25. İşyerini ya da evini başka yerde olmasını iste durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	36	9,4
Evet	62	16,3
Fikrim Yok	53	13,9
Hayır	163	42,8
Kesinlikle Hayır	67	17,6

Katılımcıların %60,4'ü çok büyük bir çoğunluğu işyerleri veya konutlarının bulunduğu yerden memnun olup başka bir yere gitmeyi düşünmediğini belirtmişlerdir.

4.2.2.4. İstihdam yaratma ve Yerel üretim

- Yerel üretimi destekleyecek fonksiyonların varlığı

Çizelge 4. 26. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulması

	n	%
Kesinlikle Evet	27	7,1
Evet	76	19,9
Fikrim Yok	59	15,5
Hayır	141	37,0
Kesinlikle Hayır	78	20,5

Suriçi'nde yapılan anket çalışmasında "Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturuldu mu?" sorusuna verilen yanıtlara göre Katılımcıların % 37'si yerel üretimin desteklenmesi ve istihdam oluşturulması konusunda canlandırma projeleri ile destek verilmediği düşüncesini belirtmişlerdir.

- Esneklik ve ilerici düşünce

Ankete katılanların yarısından fazlası (%51,6) akşam saatlerinde halkı Suriçi'ne çekmek için yeniden canlandırma projelerinin oluşturulmadığı düşüncesindedir.

Çizelge 4. 27. Halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projelerinin oluşturulması

	n	%
Kesinlikle Evet	26	6,8
Evet	24	6,3
Fikrim Yok	134	35,3
Hayır	99	26,1
Kesinlikle Hayır	97	25,5

Suriçi'nde akşam açık olan mekanlar olarak Gazi Caddesi'nde yer alan restoranlar ve cafeler saha araştırmasında tespit edilmiştir.

4.2.2.5. Anket değerlendirmeleri

Ekonomik etkilere yönelik, ev veya işyerlerinin ekonomik gelişiminin günden güne artma durumu, mülk değerleri, kira değerleri, projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında ve mülk/kira değerlerinde artış olup olmadığı, Suriçi'nde yaşayan halkın işyerlerini bu bölgede seçme sebepleri, işyerlerinin başka yerde olmasını tercih edip etmedikleri, canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklenmesi ve istihdam

oluşturup oluşturmadığı, bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğinin varlığı, bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış durumu ve bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündükleri iş kollarının varlığı ve neler olduğuna dair soruların olduğu anketin ekonomik boyutuna yönelik değerlendirmelerin elde edildiği 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 ve 21. soruları değerlendirilmiştir.

Çizelge 4. 28. Kullanıcılara göre evin veya işyerinin ekonomik gelişiminin günden güne artma durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	19	5,1
Evet	44	11,7
Fikrim Yok	126	33,6
Hayır	113	30,1
Kesinlikle Hayır	73	19,5

Katılımcıların yaklaşık yarısı (%48,82) ev ve işyerlerinin ekonomik gelişim göstermediği düşüncesine sahiplerdir.

Çizelge 4. 29. İşyeri/ ev ortalama aylık kira değeri

	n	%
0 - 2.500TL	115	62,8
2.501 - 4.500TL	35	19,1
4.501 - 6.500TL	14	7,7
6.501TL ve üstü	19	10,4

Ankete katılanların % 44 ü kiracıdır. Çalışmaya kiracı olarak katılan her 3 katılımcıdan yaklaşık 2'si (%62,8) 2.500 TL'ye kadar yükselen miktarlarda ev ve işyerlerine aylık kira ödemektedir. Kira miktarları incelendiğinde her 5 kişiden yaklaşık 1 kişinin ise 4.500 lira üzerinde kira ödediği görülmektedir.

Çizelge 4. 30. İşyeri/ ev ortalama mülk değeri

	n	%
0 - 50.000TL	146	76,4
50.001 - 100.000TL	30	15,7
100.001 - 150.000TL	7	3,7
150.001 - 200.000 TL	8	4,2

Çalışmaya katılanlardan mülk sahibi olanların çok büyük çoğunluğu (%76) 50.000,-TL'ye kadar yükselen değerlerde ev ve/veya iş yeri sahibi bulunmaktadır.Çalışmaya katılanlardan% 47'si mülk sahibidir.

Çizelge 4. 31. Evinizde kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?

	n	%

0-2.500TL	50	94,3
2.501-4.500TL	3	5,7

Çalışmaya kiracı olarak katılanların çok büyük çoğunluğu (94,3) 2,500 TL'ye kadar yükselen miktarlarda evlerine aylık kira ödemektedir.

Çizelge 4. 32. Evinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?

	n	%
0-50.000-TL	113	85,0
50.001-100.000TL	19	14,3
150.001-200.000 TL	1	,8

Çalışmaya katılanlardan ev sahibi olanların büyük çoğunluğu (%85) 50,000 lira değerinde ev sahibidir.

Çizelge 4. 33. İş yerinizde kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?

	n	%
0-2.500TL	60	52,2
2.501-4.500TL	27	23,5
4.501-6.500TL	10	8,7
6.501TL ve üstü	18	15,7

Çalışmaya kiracı olarak katılan iş yeri sahiplerinin yarısı(%52,2) 2.500 TL'ye kadar işyerlerine aylık kira ödemektedir. %23,5' i ise 4501-6500 lira arasında kira öderken yine % 25'i 4.500 ve üzerinde iş yeri kirası ödemektedir.

Çizelge 4. 34. İşyerinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?

	n	%
0-50.000-TL	21	46,7
50.001-100.000TL	10	22,2
100.001-150.000TL	7	15,6
150.001-200.000 TL	7	15,6

Çalışmaya katılanlardan işyeri sahibi olanların çok büyük çoğunluğu (%46,7) 50.000 lira civarında iş yeri sahibidir. Onları %31,2 ile 100-200 bin lira arasında iş yeri sahipleri takip ediyor.

Çizelge 4. 35. Belirtilen değerlerde projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artış durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	30	7,9
Evet	63	16,5
Fikrim Yok	164	43,0
Hayır	82	21,5
Kesinlikle Hayır	42	11,0

Katılımcıların büyük çoğunluğu, yerleşim gösterdikleri ev ve işyerlerinde yenileme çalışmaları sayısında artış olup olmadığı konusunda fikir sahibi değildir.

Çizelge 4. 36. İşyerini bu bölgede seçme sebebi

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kiraların/Satım Değerlerinin Uygunluğu	61	16,01	115	30,18	143	37,53	58	15,22	4	1,05
Eve Yakınlık	64	16,80	124	32,55	120	31,50	63	16,54	10	2,62
Tarihi Dokunun Önemi	105	27,56	147	38,58	118	30,97	8	2,10	3	,79
Müşteriye Yakınlık	83	21,78	145	38,06	134	35,17	7	1,84	12	3,15
Benzer İş Kollarının Bu Bölgede Olması	64	16,80	145	38,06	143	37,53	19	4,99	10	2,62
Toplam	377	19,79	676	35,49	658	34,54	155	8,14	39	2,05

Her 3 katılımcıdan yaklaşık 2 tanesi, tarihi dokuya verdikleri önem sebebiyle iş yerlerini Suriçi'nde seçtiklerini ifade etmektedirler. Seçim konusunda en göz ardı edilen kıstas ise "Eve yakınlık" maddesidir.

Çizelge 4. 37. İşyerini ya da evini başka yerde olmasını iste durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	36	9,4
Evet	62	16,3
Fikrim Yok	53	13,9
Hayır	163	42,8
Kesinlikle Hayır	67	17,6

Katılımcıların %60,4'lük çok büyük bir çoğunluğu işyerleri veya konutlarının yerlerinden memnun olup başka bir yerde olmayı düşünmemektedir.

Çizelge 4. 38. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulması

	n	%
Kesinlikle Evet	27	7,1
Evet	76	19,9
Fikrim Yok	59	15,5
Hayır	141	37,0
Kesinlikle Hayır	78	20,5

Katılımcıların yarısından çoğunda yerel üretimin desteklenmesi ve istihdam oluşturulması konusunda canlandırma projeleri ile destek verilmediği düşüncesi hakimdir.

Çizelge 4. 39. Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekleme durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	73	19,2
Evet	97	25,5
Fikrim Yok	32	8,4
Hayır	108	28,3
Kesinlikle Hayır	71	18,6

Katılımcılar, bölgedeki tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi konusunda ikiye bölünmüş durumdadır. %44,7'lik kesim bu değişikliğe destek verirken, %46,9'luk kesim bu dönüşüm projelerini desteklememektedir.

Çizelge 4. 40. Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	69	18,1
Evet	125	32,8
Fikrim Yok	65	17,1
Hayır	96	25,2
Kesinlikle Hayır	26	6,8

Katılımcıların %50,9'luk çoğunluğu, turizme yönelik düzenlemeler ile sur içinde turist ve ziyaretçi sayısında artış olduğu düşüncesindedir.

Çizelge 4. 41. Kullanıcıların bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündükleri iş kolları

	n	%
Kesinlikle Evet	77	20,2
Evet	90	23,6
Fikrim Yok	96	25,2
Hayır	85	22,3
Kesinlikle Hayır	33	8,7

Katılımcıların %43,8'i bölge dokusuna zarar veren meslek grupları olduğu düşüncesindeyken, %31'lik kesimi hiçbir iş kolunun bölgeye zarar vermediğini ifade etmektedir.

Çizelge 4. 42. Kullanıcıların bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündükleri iş kolları türleri

	Hayır		Evet	
	n	%	n	%
Marangoz	258	67,72	123	32,28
Demirci	339	88,98	42	11,02
Diğer	335	87,93	46	12,07

Her 3 katılımcıdan yaklaşık 1 tanesi, marangozların bölge dokusuna zarar verdiği fikrine sahiptir.

4.2.3. Sosyal Etkilerine Yönelik Bulgular

4.2.3.1. Anket Değerlendirmeleri

Sosyal etkilere yönelik Suriçi’nde çalışmaktan veya yaşamaktan memnuniyet durumu, mekânın kullanımında eşitlik, farklı kültürel yapılar arasında uyum olup olmadığı, bölgede turizme yönelik düzenlemeleri, kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekleyip desteklemedikleri, suçun engellenmesine yönelik çabaların yeterliliği, yeniden canlandırma uygulamalarının bölgede yaşanılabilirliği arttırıp arttırmadığı, Suriçi’nin ve kültürünün tanıtılmasının yeterliliği, belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirme durumu, yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle kimin görüşlerine başvurulması, 2015 yılı ve sonrasında Suriçi’nin yaşadığı süreç ile ilgili ev ve işyerlerinin yıkılıp yıkılmadığı, ağır hasar gördüğü ya da bölgeyi terk etme durumları, yerel yönetimlerin halkı Suriçi’ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projelerinin varlığı sorularının yer aldığı anketin sosyal boyutuna yönelik değerlendirmelerin yer aldığı 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 ve 33., sorular değerlendirilmiştir.

Çizelge 4. 43. Demografik istatistikler

Değişken	Grup	n	%
Cinsiyet	Erkek	280	73,5
	Kadın	101	26,5
Yaş	18-25	80	21,0
	26-35	115	30,2
	36-45	107	28,1
	46-60	62	16,3
	61 Ve Üstü	17	4,5
Doğum yeri	Diyarbakır Merkez	258	67,7
	Kırsal Kesim	105	27,6
	Farklı İl	18	4,7
Eğitim Durumu	OkumaYazmaBilmeyen	45	11,8
	İlkokul	52	13,6
	Lise	90	23,6
	Üniversite	135	35,4
	Lisansüstü	53	13,9
Meslek	ÜstDüzey Memur	20	5,2
	Mühendis	6	1,6
	Sağlık	5	1,3
	Nitelikli Zanaatkar	72	18,9
	EvHamamı	58	15,2
	TemelSatış ve Hizmetler	75	19,7

	Tarım işçisi	4	1,0
	Maden-İnşaat işçisi	33	8,7
	Emekli	18	4,7
	Öğrenci	34	8,9
	İşsiz	56	14,7
Suriçi'nde ikamet/çalışma süresi	1Yıldan Az	32	8,4
	1-5 Yıl	43	11,3
	6-10Yıl	41	10,8
	11-15Yıl	25	6,6
	15Yıldan Fazla	239	62,7
Mülk sahipliliği	Mülk	179	47,0
	Kiracı	169	44,4
	Vakıf	33	8,7

Çizelge 4.44' de anket sonuçlarına dayalı demografik istatistiklere göre ankete katılım daha çok erkek katılımcılardan sağlanmış olup kadınların Türkçe ve okuma yazma bilmemeleri sebebiyle ankete katılımı daha düşük düzeyde kalmıştır. Bölgeyi daha çok % 27,6 oranla kırsal kesimden gelenler ile % 67,7 oranla Diyarbakır halkı tercih etmektedir. Bölgede genellikle nitelikli zanaatkar, temel satış ve hizmetler ve ev hanımları bulunmakta olup ikamet süreleri genellikle 15 yıldan fazladır. Mülk sahipliliği ve kiracı olma oranları ise birbirine yakındır.

Çizelge 4. 44. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun olma durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	263	69,0
Evet	64	16,8
Fikrim Yok	25	6,6
Hayır	6	1,6
Kesinlikle Hayır	23	6,0

Katılımcıların %80,8'lik çok büyük bir çoğunluğu, sur içinde yaşamaktan ve çalışmaktan memnundurlar.

Çizelge 4. 45. Kullanıcıların mekânın kullanımında eşitlik olduğuna dair görüşler

	n	%
Kesinlikle Evet	90	23,6
Evet	26	6,8
Fikrim Yok	80	21,0
Hayır	88	23,1
Kesinlikle Hayır	97	25,5

Katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%48,6) mekânın kullanımında eşitlik olmadığı düşüncesine sahiptir.

Çizelge 4. 46. Farklı kültürel yapılar arasında uyum

	n	%
Kesinlikle Evet	135	35,4
Evete	26	6,8
Fikrim Yok	71	18,6
Hayır	71	18,6
Kesinlikle Hayır	78	20,5

Katılımcılar, farklı kültürel yapılar arasında uyum olup olmadığı konusunda ikiye bölünmüş durumdadır. %42,2'lik kesim uyum olduğunu düşünürken, %39,1'lik kesim böyle bir uyumun olmadığı düşüncesine sahiptir.

Çizelge 4. 47. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekleme durumu

	n	%
Kesinlikle Evet	181	47,5
Evete	44	11,5
Fikrim Yok	41	10,8
Hayır	47	12,3
Kesinlikle Hayır	68	17,8

Katılımcıların %59'luk büyük bir kesimi Suriçi'nde kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını desteklemektedir.

Çizelge 4. 48. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli bulması

	n	%
Kesinlikle Evet	51	13,4
Evete	18	4,7
Fikrim Yok	43	11,3
Hayır	89	23,4
Kesinlikle Hayır	180	47,2

Katılımcıların %70,6'lık genel bir kesimi, sur içinde suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli bulmamaktadır. Bu inancın ne kadar kuvvetli olduğu ise kesinlikle hayır cevabının %47,2'lik oranı ile ortaya koyulabilmektedir.

Çizelge 4. 49. Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği artırma yeterliliği

	n	%
Kesinlikle Evet	75	19,7
Evete	11	2,9
Fikrim Yok	53	13,9
Hayır	82	21,5
Kesinlikle Hayır	160	42,0

Katılımcıların %63,5'lik büyük bölümü, sur içini yeniden canlandırma uygulamalarının bölgede yaşanılabilirliği arttırmakta yeterli olmadığı düşüncesindedir.

Çizelge 4. 50. Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasının yeterliliği

	n	%
Kesinlikle Evet	39	10,2
Evete	8	2,1
Fikrim Yok	41	10,8
Hayır	71	18,6
Kesinlikle Hayır	222	58,3

Çalışmaya katılan her 4 kişiden 3'ü sur içine ait bölge ve bölge kültürünün yeteri kadar tanıtılmadığı fikrine sahiptir.

Çizelge 4. 51. Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirme yeterliliği

	n	%
Kesinlikle Evet	31	8,1
Evete	4	1,0
Fikrim Yok	49	12,9
Hayır	74	19,4
Kesinlikle Hayır	223	58,5

Katılımcıların %77,9'luk geniş bir kesimi, sur içini yeniden canlandırma uygulamalarının gerçekleştirilmesi konusunda belediyelerin halkı yeteri kadar bilgilendirmediklerini düşünmektedir.

Çizelge 4. 52. Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle görüşlerine başvurulması isteme durumu

	Kesinlikle Evet		Evete		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Yerel Yönetim Temsilcileri	108	28,35	136	35,70	69	18,11	31	8,14	37	9,71
Sur İçinde Yaşayanların (Kullanıcılar)	191	50,13	150	39,37	31	8,14	3	,79	6	1,57
Ziyaretçiler	89	23,36	131	34,38	97	25,46	49	12,86	15	3,94
Esnafılar	179	46,98	165	43,31	24	6,30	9	2,36	4	1,05
Sivil Toplum Kuruluşları	83	21,78	145	38,06	69	18,11	50	13,12	34	8,92
Yatırımcılar	46	12,07	62	16,27	63	16,54	106	27,82	99	25,98
İnşaat Şirketleri	17	4,46	35	9,19	72	18,90	128	33,60	129	33,86

Katılımcılar, yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken en öncelikli şekilde (%90,29) esnafın görüşlerine kulak verilmesinin, daha sonra ise 2. öncelikte (%89,5) sur içinde yaşayanların fikirlerinin alınmasının önemli olduğunu belirtmektedir.

Çizelge 4. 53. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili durum

	Kesinlikle Evet		Evet		Fikrim Yok		Hayır		Kesinlikle Hayır	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Müşteri Kitlesi/Yaşayanlar Azalmıştır	216	56,69	112	29,40	25	6,56	24	6,30	4	1,05
Suriçi' nde Gayrimenkul Satış/Alım/Kiralama Değerleri Azalmıştır	156	40,94	103	27,03	57	14,96	48	12,60	17	4,46
Suç Olaylarında Azalma Olmuştur	45	12,03	101	27,01	37	9,89	118	31,55	73	19,52
Bölge Güvenli Hale Gelmiştir	46	12,07	89	23,36	45	11,81	115	30,18	86	22,57
Canlandırma Çalışmaları Hızlanmıştır	45	11,81	73	19,16	78	20,47	98	25,72	87	22,83
Toplam	508	26,77	478	25,18	242	12,75	403	21,23	267	14,07

Katılımcıların %86,09'luk büyük çoğunluktaki kesimi, 2015 yılından itibaren ki süreçte bölge sakinlerinin ve müşteri kitlesinin sayıca azaldığını ifade etmektedir. Suç olaylarında azalma olmadığını düşünenlerin oranı %51,07 iken buna paralel olarak bölgenin güvenli hale geldiği fikrini reddedenlerin oranı %52,75 tir.

Çizelge 4. 54. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili kullanıcıların bölgeyi terk etme durumu

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Evim/İşyerim Yıkılmıştır/ Ağır Hasar Görmüştür.	228	59,84	153	40,16
Evimi/İşyerimi Taşımak Zorunda Kaldım.	208	54,59	172	45,14

Katılımcıların %59,84'ü, ev ve/veya işyerlerinin 2015 ve sonrasında yıkıldığını veya hasar gördüğünü belirtirken, %54,59'u ev ve/veya işyerlerini başka bir konuma taşımak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir.

Çizelge 4. 55. Yerel yönetimlerin halkı Suriçi' ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projelerinin varlığı

	n	%
Kesinlikle Evet	26	6,8
Evet	24	6,3
Fikrim Yok	134	35,3
Hayır	99	26,1
Kesinlikle Hayır	97	25,5

Katılımcıların yarısından fazlası (%51,6) Yerel yönetimlerin akşam saatlerinde halkı Suriçi'ne çekmek için yeniden canlandırma projelerinin olmadığı düşüncesindedir.

4.2.3.2. Hizmet Değerlendirmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)

Çizelge 4. 56. KMO Örneklemeye Uygunluk Ölçümü ve Bartlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklemeye Uygunluk Ölçümü	,750
Bartlett Küresellik Testi	Ortalama Ki-Kare 1187,692
	Serbestlik Derecesi 45
	Anlamlılık ,000

AFA'ya göre, KMO değeri 0,750; Bartlett Sphericity Testi sonucu 1187,692'dir. ($p < 0,05$) KMO değeri 0,50 üzerinde olması sebebiyle veri setinin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir (Kalaycı, 2010). Buna göre açıklayıcı faktör için kullanılan 381 örneklemin yeterli olduğu yorumu yapılabilir (Büyüköztürk ve ark., 2010).

Bartlett Küresellik testine göre ise ki-kare değerinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır. İfadelerin faktör analizinin yapılabilmesi için uygun koşulları sağladığı belirlenmiştir.

Çizelge 4. 57. Hizmet Değerlendirmeleri için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri

Madde	Hizmet Değerlendirmesi Faktör Yüğü
Eğitim Hizmetleri	,595
Sağlık Hizmetleri	,647
Sosyo-Kültürel Hizmetler	,633
Ticari Olanaklar	,448
Toplu Taşıma İmkanları	,488
Park Ve Yeşil Alan Düzenlemeleri	,583
Yaya Yolları	,607
Engellilere Yönelik Düzenlemeler	,459
Çevre-Sokak Temizliği	,762
Çevre-Sokak Düzenlemeleri	,676

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Joseph F. Hair ve ark., 1998). Çizelge 4.58'e göre "Hizmet Değerlendirmeleri" için hazırlanan soruların tamamının tek faktör altında toplanabildiği görülmektedir. Faktör yükleri ise 0,46-0,76 arasında değişmektedir. Buna göre maddelerin ölçüm kalitesi ve geçerliliği yeterlidir.

Çizelge 4. 58. Bölge Değerlendirmeleri İçin Uygulanan AFA Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Özdeğer	Toplam	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	3,569	35,686	35,686	3,569	35,686	35,686
2	1,499	14,987	50,673			
3	1,161	11,608	62,281			
4	,805	8,047	70,328			
5	,786	7,864	78,192			
6	,684	6,841	85,033			
7	,509	5,086	90,119			
8	,428	4,280	94,399			
9	,357	3,570	97,969			
10	,203	2,031	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Hizmet değerlendirmeleri soruları için uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonucuna göre açıklanan varyans miktarı %35,68 olarak hesaplanmıştır.

4.2.3.3. Hizmet Değerlendirmesi için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Çizelge 4. 59. Hizmet Değerlendirmesi için DFA Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri

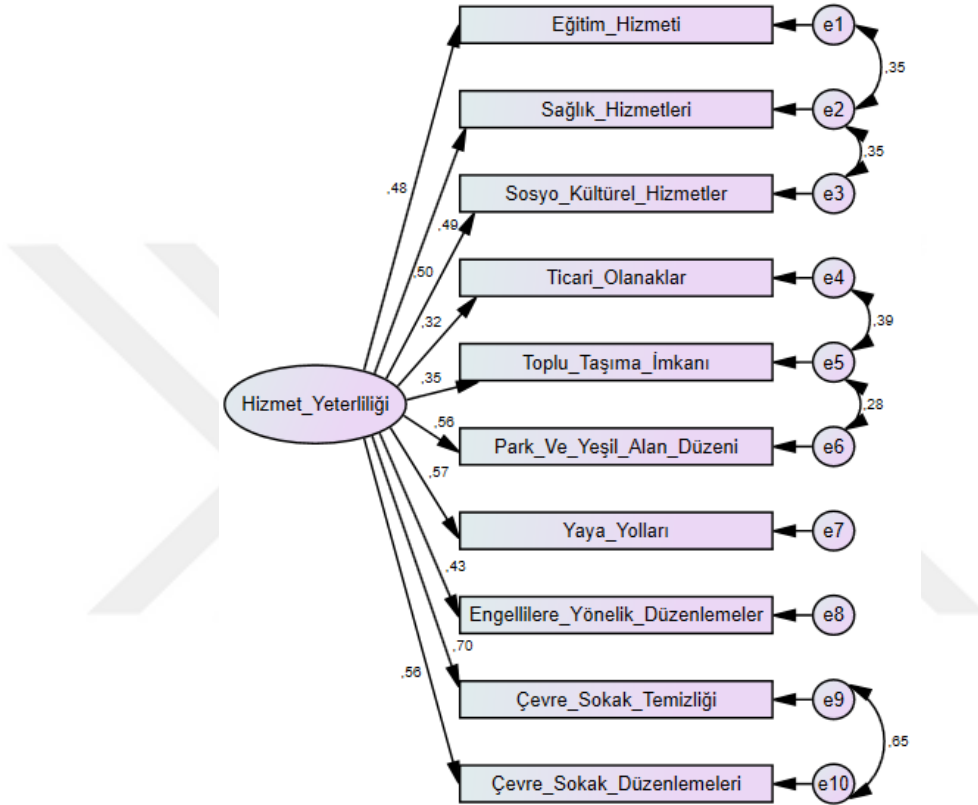
Madde	Hizmet Değerlendirmesi
	Faktör Yüğü
Eğitim Hizmetleri	0,49
Sağlık Hizmetleri	0,504
Sosyo-Kültürel Hizmetler	0,319
Ticari Olanaklar	0,347
Toplu Taşıma İmkanları	0,56
Park Ve Yeşil Alan Düzenlemeleri	0,571
Yaya Yolları	0,432
Engellilere Yönelik Düzenlemeler	0,701
Çevre-Sokak Temizliği	0,555
Çevre-Sokak Düzenlemeleri	0,49

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Holmes-Smith, 2000). Çizelge 4.60'a bakıldığında hazırlanan 10 maddenin faktör yüklerinin 0,31-0,70 arasında değiştiği görülmektedir. Buna göre maddelerin tamamı yeterli faktör yükü ile yüklenmektedir.

Yapılan DFA sonucunda $\chi^2=405,828$, $sd=111$, p değeri ise anlamlı bulunmuştur. ($p=.000$). Hesaplanan $\chi^2/sd=4,424$ 'dir. Bu değer anketin, genel olarak iyi uyum gösterdiğinin bir göstergesidir (Şimşek, 2007). Diğer model uyum iyiliğini ölçütlerine ait değerler Çizelge 4.61.de verilmiştir.

Çizelge 4. 60. Hizmet Değerlendirmesi için DFA Modeli Uyum İyiliği Ölçütleri ve Hesaplanan Değerler

Uyum İyiliği İndeksleri	Ölçütler	Değerler
χ^2/sd (405,828 / 111)	<5	4,424
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,095
RMR	$0,00 \leq RMR \leq 0,10$	0,099
GFI	$0,80 \leq GFI \leq 0,95$	0,933
CFI	$0,90 \leq CFI \leq 0,97$	0,911
NFI	$0,80 \leq NFI \leq 0,95$	0,889
AGFI	$0,80 \leq AGFI \leq 0,90$	0,977

Şekil 4. 126. Hizmet Değerlendirmeleri İçin DFA Modeli

Şekil 4.126'daki birinci düzey DFA sonuçlarına bakıldığında, 10 maddeden oluşan hizmet yeterliliği algısı modelinin uygun ve geçerli olduğu söylenebilir. Maddelerin faktör yükleri 0,31-0,70 arasında değişmektedir. Modelde Eğitim Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Sosyo-Kültürel Hizmetler, Ticari Olanaklar, Toplu Taşıma İmkanları, Park Ve Yeşil Alan Düzenlemeleri, Yaya Yolları, Engellilere Yönelik Düzenlemeler, Çevre-Sokak Temizliği ve Çevre-Sokak, Düzenlemeleri değişkenleri bağımsız değişkenlerdir. Burada amaç, Suriçi'nde yaşayan kişilerin verilen hizmetler ile ilgili algılarını etkileyen maddeleri bir araştırma modeli ile modellemektir. Modeldeki hizmet çeşitleri arasındaki ilişkiler birinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi ile araştırılmıştır.

4.2.4. Tartışmalar

4.2.4.1. Bölge Değerlendirmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)

Çizelge 4. 61. KMO Örneklem Uygunluk Ölçümü ve Bartlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uygunluk Ölçümü		,603
Bartlett Küresellik Testi	Ortalama Ki-Kare	3272,575
	Serbestlik Derecesi	351
	Anlamlılık	,000

AFA'ya göre, KMO değeri 0,603; Bartlett Sphericity Testi sonucu 3272,575'dir. ($p < 0,05$) KMO değeri 0,50 üzerinde olması sebebiyle veri setinin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir (Kalaycı, 2010). Buna göre açıklayıcı faktör için kullanılan 381 örneklemin yeterli olduğu yorumu yapılabilir (Büyüköztürk ve ark., 2010).

Bartlett Küresellik testine göre ise ki-kare değerinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır. İfadelerin faktör analizinin yapılabilmesi için uygun koşulları sağladığı belirlenmiştir.

Çizelge 4. 62. Bölge Değerlendirmeleri için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri

	Faktör		
	Mekansal	Sosyo-Kültürel	Ekonomik
Mekansal_14	,765		
Mekansal_12	,754		
Mekansal_15	,715		
Mekansal_13	,672		
Mekansal_2	,522		
Mekansal_11	,390		
Mekansal_19	,356		
Mekansal_4	,346		
Mekansal_17	,345		
Sosyal Yapı 9		,595	
Sosyal Yapı 20		,544	
Sosyal Yapı 5		,527	
Sosyal Yapı 11		,513	
Sosyal Yapı 6		,512	
Sosyal Yapı 8		,510	
Sosyal Yapı 13		,468	
Sosyal Yapı 18		,456	
Sosyal Yapı 21		,361	
Sosyal Yapı 14		,339	
Sosyal Yapı 7		,336	
Ekonomi_5			,740
Ekonomi_6			,649
Ekonomi_7			,530
Ekonomi_3	,305		,529
Ekonomi_11			,521
Ekonomi_10			,517
Ekonomi_4			,411

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Joseph F. Hair ve ark., 1998). 1’den fazla faktör üzerinde faktörleşen maddelerde ise faktör yüklerinin farkı, en az 0,10 olmalıdır (Büyüköztürk ve ark., 2010). Bu koşullara uymayan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır ve bu aşamadan sonraki hiçbir aşamaya dahil edilmemiştir.

Çizelge 4.63’e göre “Mekânsal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla 2,4,11,12,13,14,15,17,19 no’lu maddeler (9 madde), “Ekonomik Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla 3,4,5,6,7, 10,11 no’lu maddeler (11 madde) ve “Sosyal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla

5,6,7,8,9,11,13,14,18,20,21 no'lu maddeler (11 madde) olduğu belirlenmiştir. Geçerlilik analizlerine bu 31 madde ile devam edilmiştir.

“Mekânsal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla (EK-1 Anket) ;

- 2 no'lu madde “Sur İçinde bulunma sebebim alışveriş olanaklarına yakınlıktır.”
- 4 no'lu madde “Sur İçinde bulunma sebebim ekonomik duruma uygunluktur.”
- 11 no'lu madde Bölgede yeniden canlandırma uygulamalarını gerekli buluyorum.”
- 12 no'lu madde “İşyerimin veya evimin toplu taşıma güzergahına yakın olmasını isterim.”
- 13 no'lu madde “İşyerimin veya evimin alışveriş merkezlerine yakın olmasını isterim.”
- 14 no'lu madde “İşyerimin veya evimin kültür, sanat ve spor merkezlerine yakın olmasını isterim.”
- 15 no'lu madde “İşyerimin veya evimin parklar, yeşil alanlara yakın olmasını isterim.”
- 19 no'lu madde “İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesini beğeniyorum.”

“Ekonomik Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla (EK-1 Anket);

- 3 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim kiraların/satım değerlerinin uygunluğu.”
- 4 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim eve yakın olması”
- 5 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim tarihi dokunun önemi.”
- 6 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim müşteriye yakınlık.”
- 7 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim benzer iş kolların bu bölgede olması.”
- 10 no'lu madde “Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyorum.”
- 11 no'lu madde “Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu.”

“Sosyal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla (EK-1 Anket);

- 5 no'lu madde “Bölgede suçun engellemesine yönelik çabalar yeterli.”
- 6 no'lu madde “Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği arttırmakta.”
- 7 no'lu madde “Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli.”
- 8 no'lu madde “Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli.”
- 9 no'lu madde “Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli.”
- 11 no'lu madde “Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle Sur içinde yaşayanların (kullanıcılar) görüşlerine başvurulmalı.”
- 13 no'lu madde “Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle Sur içinde yaşayanların (esnafın) görüşlerine başvurulmalı.”
- 14 no'lu madde “Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle Sivil Toplum Kuruluşlarının görüşlerine başvurulmalı.”
- 18 no'lu madde “Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında Suriçi'nde gayrimenkul satış/alım/kiralama değerleri azalmıştır.”
- 20 no'lu madde “Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında bölge güvenli hale gelmiştir.”
- 21 no'lu madde “Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında canlandırma çalışmaları hızlanmıştır.”

Çizelge 4. 63. Bölge Değerlendirmeleri İçin Uygulanan AFA Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Özdeğer	Toplam	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	3,366	12,469	12,469	3,345	12,390	12,390
2	3,140	11,630	24,099	2,783	10,306	22,696
3	2,340	8,668	32,767	2,719	10,071	32,767
4	2,033	7,531	40,298			
5	1,900	7,036	47,334			
6	1,651	6,116	53,450			
7	1,325	4,909	58,359			
8	1,225	4,535	62,895			
9	1,061	3,928	66,822			
10	,998	3,697	70,520			
11	,924	3,424	73,944			
12	,834	3,088	77,032			
13	,729	2,699	79,730			
14	,693	2,568	82,298			
15	,553	2,049	84,348			
16	,529	1,961	86,308			
17	,523	1,939	88,247			
18	,462	1,711	89,958			
19	,456	1,690	91,648			
20	,364	1,348	92,996			
21	,355	1,313	94,309			
22	,338	1,251	95,560			
23	,289	1,070	96,630			
24	,281	1,039	97,669			
25	,245	,906	98,575			
26	,215	,796	99,372			
27	,170	,628	100,000			
28	3,366	12,469	12,469			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Bölge değerlendirmeleri soruları için uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonucuna göre açıklanan varyans miktarı %32,76 olarak hesaplanmış ve 3 (Oruç) alt boyut tespit edilmiştir.

Güvenilirliğe ilişkin bulgular elde edilirken bölge ile hizmet değerlendirmeleri anketi ve bunların alt boyutlarının iç tutarlılığının hesaplanmasında Cronbach Alfa katsayısına başvurulmuştur.

Çizelge 4. 64. Anket Bölümlerinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Alfa Katsayıları

Değerlendirme	Madde	Cronbach Alpha Katsayısı
Bölge Değerlendirmeleri	15	0,625
Mekansal	5	,0744
Ekonomik	5	0,680
Sosyo-Kültürel	5	0,654
Hizmet Değerlendirmeleri	10	0,782

Cronbach Alpha katsayısının güvenilirlik düzeyi tespitinde aşağıda yer alan aralıklar dikkate alınmıştır (Özdamar, 2004):

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Yapılan güvenilirlik analizleri sonuçlarına göre “Bölge Değerlendirmeleri” anketi ve onun alt bölümleri olan Mekansal, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel boyutları ayrıca “Hizmet Değerlendirmeleri” anketi oldukça güvenilirdir (Özdamar, 2004).

4.2.4.2. Bölge Değerlendirmeleri İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Çizelge 4. 65. Bölge Değerlendirmeleri için DFA Sonucunda Oluşan Faktör Yükleri

	Faktör		
	Mekansal	Sosyo-Kültürel	Ekonomik
Sosyal_5		0,527	
Sosyal_6		0,781	
Sosyal_7		0,53	
Sosyal_8		0,458	
Sosyal_20		0,328	
Mekansal_2	0,412		
Mekansal_12	0,802		
Mekansal_13	0,506		
Mekansal_14	0,635		
Mekansal_15	0,775		
Ekonomik_3			0,375
Ekonomik_5			0,5
Ekonomik_6			0,889
Ekonomik_7			0,718
Ekonomik_11			0,356

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerinin en az 0,30 ve üzerinde olması gerekir (Holmes-Smith, 2000). Bu koşula uymayan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır ve bu aşamadan sonraki hiçbir aşamaya dahil edilmemiştir.

Çizelge 4.66.'ya göre “Mekânsal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddelerin sırasıyla 2,12,13,14,15 no'lu maddeler (5 madde) olduğu tespit edilmiştir. (EK-1: Anket)Bu maddeler sırasıyla;

- 2 no'lu madde “Sur İçinde bulunma sebebim alışveriş olanaklarına yakınlıktır.”
- 12 no'lu madde “İşyerimin veya evimin toplu taşıma güzergahına yakın olmasını isterim.”

- 13 no'lu madde “İşyerimin veya evimin alışveriş merkezlerine yakın olmasını isterim.”
- 14 no'lu madde “İşyerimin veya evimin kültür, sanat ve spor merkezlerine yakın olmasını isterim.”
- 15 no'lu madde “İşyerimin veya evimin parklar, yeşil alanlara yakın olmasını isterim.”

“Ekonomik Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla 3,5,6,7,11 no'lu maddeler (6 madde) olduğu tespit edilmiştir. Bu maddeler sırasıyla;

- 3 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim kiraların/satım değerlerinin uygunluğu.”
- 5 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim tarihi dokunun önemi.”
- 6 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim müşteriye yakınlık.”
- 7 no'lu madde “İş yerimi bu bölgede seçme sebebim benzer iş kolların bu bölgede olması.”
- 11 no'lu madde “Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu.”

“Sosyal Yapıya Yönelik Değerlendirmeler” faktörü altında toplanan maddeler sırasıyla 5,6,7,8,20 no'lu maddeler (5 madde) olduğu tespit edilmiştir. Bu maddeler sırasıyla;

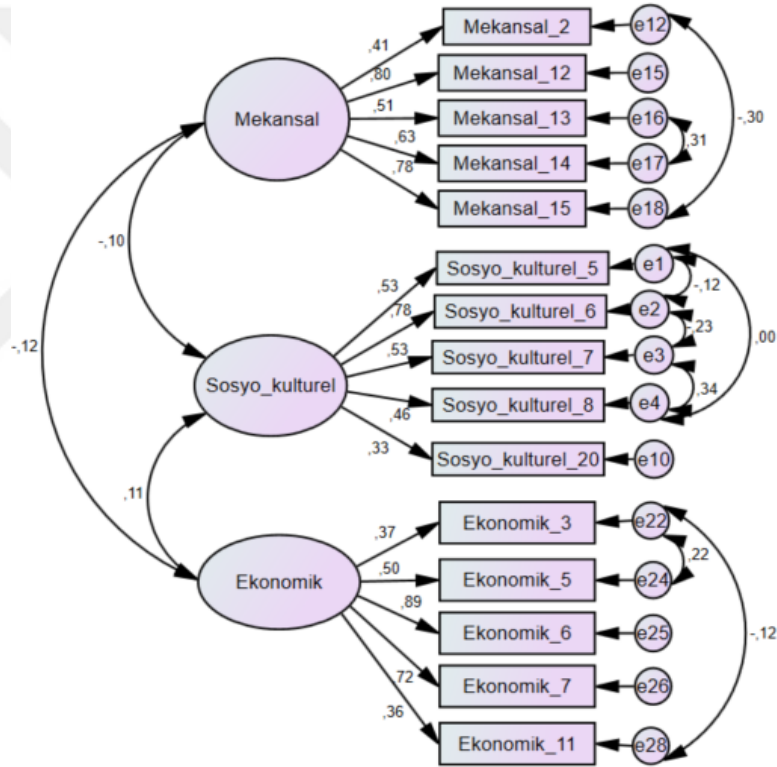
- 5 no'lu madde “Bölgede suçun engellemesine yönelik çabalar yeterli.”
- 6 no'lu madde “Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği arttırmakta.”
- 7 no'lu madde “Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli.”
- 8 no'lu madde “Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli.”
- 20 no'lu madde “2015 yılı ve sonrasında canlandırma çalışmaları hızlanmıştır.”

Yapılan DFA sonucunda $\chi^2=274,383$, $sd=79$, p değeri ise anlamlı bulunmuştur. ($p=.000$). Hesaplanan $\chi^2/sd=3,473$ dir. Bu değer anketin genel olarak iyi uyum gösterdiğinin bir göstergesidir (Şimşek, 2007). Diğer model uyum iyiliğini ölçütlerine ait değerler Çizelge 4.67'de verilmiştir.

Çizelge 4. 66. Bölge Değerlendirmeleri için DFA Modeli Uyum İyiliği Ölçütleri ve Hesaplanan Değerler

Uyum İyiliği İndeksleri	Ölçütler	Değerler
χ^2/sd (274,383/79)	<5	3,473
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0.10$	0,081
RMR	$0,00 \leq RMR \leq 0.10$	0,095
GFI	$0,80 \leq GFI \leq 1.00$	0,912
CFI	$0,80 \leq CFI \leq 1.00$	0,858
NFI	$0,80 \leq NFI \leq 1.00$	0,814
AGFI	$0,80 \leq NFI \leq 1.00$	0,866

Çizelge 4.67’de verilen ölçütlere göre değerlerin tamamı kabul edilebilirdir (Sümer, 2000; Tabachnick ve Fidell, 2007; Joseph F. Hair ve ark., 2009; Uzun ve ark., 2010). Buna göre model veri uyumu yeterli seviyededir.

Şekil 4. 127. Bölge Değerlendirmeleri İçin DFA Modeli

Şekil 4.127’deki birinci düzey DFA sonuçlarına bakıldığında, 3 boyuttan oluşan Suriçi bölgesine ait algı modelinin uygun ve geçerli olduğu söylenebilir. Her bir boyutta 5’er madde olmak üzere maddelerin faktör yükleri sırasıyla mekânsal yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,41-0,80 arasında; sosyal yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,33-0,78 arasında; ekonomik yapıya yönelik değerlendirmeler için 0,36-0,89 arasında değişmektedir. Bu değerler maddelerin bağlı oldukları boyutla olan ilişkisine dair path katsayılarıdır.

4.2.4.3. Bölüm Sonucu

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, ankete katılan Suriçi sakinlerinin bölgede verilen hizmetler konusundaki tutumları ile bölge hakkındaki tutumları hakkında zayıf derecede bir ilişki olduğu görülmüştür. Katılımcıların hizmetler hakkındaki fikirleri olumsuzlaşmaya başladığında, bölge hakkındaki fikirleri aynı şekilde olumsuz yönde değişmeye, verilen hizmetleri yeterli bulma yönündeki tutum arttıkça bölge değerlendirmeleri de pozitif yönüne dönmeye başlamaktadır. Fakat bu ilişkinin güçlü olmadığı tekrar vurgulanmalıdır. Nitekim Suriçi bölgesi hakkındaki değerlendirmeler 3 ana başlık altında değerlendirildiğinde, bu başlıklardan ekonomi ve sosyal yapıya yönelik değerlendirmelerin, hizmet değerlendirmeleri ile birlikte değişim gösterdiği görülmektedir. Ekonomik değerlendirmeler, hizmetler hakkındaki değerlendirmelerden çok düşük bir oranda etkilenirken, en çok etkilenen tutumun (orta güçte bir ilişki ile) sosyal yapıya yönelik değerlendirmelerdir. Bunların aksine, bölge sakinlerinin mekânsal yapıya yönelik değerlendirmeleri ise bireylerin hizmetler hakkındaki tutumlarından bağımsızdır.

Anket istatistikleri incelendiğinde Suriçi sakinlerinin büyük çoğunluğunun bölgede yaşamaktan ve çalışıyor olmaktan memnuniyet duyduğu, yaklaşık %26'lık bir kesiminin bölgeyi kalıcı şekilde terk etme eğilimi gösterdiği görülmüştür. Bölgede yaşayanların Suriçi'nin tercih etme nedenleri incelendiğinde birden çok öğenin önemlilik gösterdiği, bunların arasında alışveriş olanaklarına yakınlık, tarihi dokunun etkisi, ekonomik duruma uygunluk, akrabalara yakınlık gibi sebeplerin olduğu görülmektedir.

Bölgeye dair en memnun kaldıkları öğeler, merkeze yakınlık, ulaşımın kolay olması, Ulu Cami, Hasan Paşa Hanı gibi tarihi yapılara ev sahipliği yapması, sosyal yaşam içerisinde mutluluk ve aidiyet hissi ve komşuluk ilişkilerinin samimi olmasıdır.

Bölge sakinlikleri yaşadıkları yerden memnuniyet duymakla beraber aynı zamanda bölgenin bazı sorunları ile ilgili ciddi sıkıntılılar yaşamaktadır. Bunların başında yetersiz çevre/sokak düzenlemeleri ve temizliği, hava kirliliği, bölgenin tarihi dokusunun tahrip edilmesi, yapı kalitesinin kötü olması ve bina ile sokakların çarpık yerleşimidir. Bu rahatsızlıklara bağlı olarak bireyler yeniden canlandırma uygulamalarını büyük oranda gerekli görmekte fakat yerel yönetimlerin bu konuda yeteri kadar proje ortaya koymadıklarını düşünmektedir. Diğer yandan bölgenin güvenliği anlamında da katılımcılar baskın bir olumlu bir tutum göstermemektedirler.

Öyle ki yaklaşık her 3 kişiden 2'si, saat 22:00'den son ev ve iş yerlerinin güvende olmadığı düşüncesindedirler. Bu tutuma ilave olarak bölgede suçun engellemesine yönelik çabalar, çoğunluk tarafından yeterli bulunmamaktadır.

Bölge ekonomik olarak değerlendirildiğinde ise katılımcılarda baskın olan düşünce, ev ve iş yerlerinin ekonomik gelişim gösteremediği ve yerel üretim ile istihdamın canlandırma projeleri ile yeteri kadar desteklenmediği fikridir. Bireyler bölgede turizme yönelik düzenlemeleri, kültürel aktiviteleri, ticaret ve eğlence yerlerinin sayısının artmasını desteklemekte ve bu tip uygulamaların bölgedeki turist ve ziyaretçi sayısını arttırdığına inanmaktadır. Fakat çoğunluk, bölgenin ve bölge kültürünün yeteri kadar tanıtımının yapılmadığını düşünmektedir.

2015 yılı ve sonrasındaki sürece ait bulguları ayrı bir şekilde vurgulamak gerekir ki, bölge sakinleri bu dönem hakkında genel olarak olumsuz bir tavır tutum göstermektedir. Bölge sakinliklerin büyük çoğunluğuna ait ve iş yerlerinin bu yıllarda zarar gördüğü veya yıkıldığı, buna bağlı olarak da sahiplerinin başka noktalara taşınmak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu döneme dair baskın olan düşünceler, bölge sakinlerinin ve müşteri kitlesinin sayıca azalması, suç olaylarında bir azalış meydana gelmediği ve buna bağlı olarak bölgedeki güven ortamının tekrar tahsis edilemediği yönündedir.

Suriçi sakinleri ağırlıkları olarak yapılan yeniden canlandırma uygulamalarının yeterli sayıda olmadığı, yapılanların ise bölgede yaşanılabilirliğini arttıramadığı düşüncesindedir. Ayrıca belediyelerin bu uygulamalar hakkında halkı yeteri kadar bilgilendirmediği inancı da hâkimdir. Yapılacak yeni uygulamalarda yetkililerin en çok Suriçi'nde yaşayanların ve esnaf insanların fikirlerinin alınması istenmekte olup, bu bilgiler ışığında yönetimlerin bölgeyi canlandırma konusunda halk ile daha çok iletişime geçmesi gerektiği, karşılıklı fikir ve bilgi alışverişinde bulunarak birlikte hareket edilmesi gerektiği düşüncesinin olduğu söylenebilir.

Çizelge 4. 67. Değerlendirme Puanlarına Ait Normallik Testleri

Değerlendirme	Çarpıklık	Basıklık
Bölge Değerlendirmeleri	-,716	,276
Mekansal	1,112	2,716
Ekonomik	-,398	-,458
Sosyo-Kültürel	-,877	,644
Hizmet Değerlendirmeleri	-,795	1,400

Çizelge 4.68 incelendiğinde, Bölge Değerlendirmeleri, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel alt boyutlar ve Hizmet Değerlendirmelerine ait puanlarda normal dağılıma

uygunluk görülürken; Mekansal boyutunun puanlarına ait basıklık değeri ± 2 sınırları içinde kalmaması sebebiyle normal dağılmadığı tespit edilmiştir (Karagöz, 2016).

Çizelge 4. 68. Hizmet Değerlendirmeleri İle Bölge Değerlendirmeleri ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Hizmet Değerlendirmeleri	Bölge Değerlendirmeleri	Mekansal	Ekonomik	Sosyo-Kültürel	
		Korelasyon Katsayısı (r)			
		,400	-,098	,144	,497
	p	,000**	,057	,005**	,000**

Test Adı

*0,05 düzeyinde anlamlı

**0,01 düzeyinde anlamlı

Korelasyon bir etki büyüklüğüdür ve bu nedenle r'nin mutlak değerine göre korelasyonun gücünü sözlü olarak tanımlanabilir.

0,00-0,25 arasındaki değerler : “çok zayıf”

0,26-0,49 arasındaki değerler: “zayıf”

0,50-0,69 arasındaki değerler: “orta”

0,70-0,89 arasındaki değerler: “yüksek”

0,90-1,00 arasındaki değerler: “çok yüksek”

bir ilişkiyi ifade etmektedir. (Sungur 2010, 115-127)

Buna göre, hizmet ve bölge değerlendirmelerinin arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. ($p=,00$ $r =,40$) Yani bireylerin “Hizmet Değerlendirmeleri” puanı, “Bölge Değerlendirmeleri” puanı ile birlikte yükseliş ve birlikte düşüş göstermektedir. Fakat aralarındaki bu ilişkinin gücü çok zayıftır. Hizmet değerlendirmeleri puanının, alt boyutlar olan “Mekansal”, “Ekonomik” ve “Sosyo-Kültürel” değişkenleri ile olan ilişkisine ayrı ayrı bakıldığında, “Ekonomik” ve “Sosyo-Kültürel” değerlendirmeler ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. ($p<0,05$) Diğer bir deyişle, değişken seviyeleri birlikte azalıp birlikte artmaktadır. Hizmet değerlendirmeleri ile Ekonomik değerlendirmeler arasındaki ilişkinin çok zayıf olduğu görülürken ($p=,00$, $r =,14$) Sosyo-Kültürel değerlendirmeler arasındaki ilişkinin orta güçte bir korelasyon olduğu ($p=,00$, $r =,14$) söylenebilir.

Diğer yandan hizmet değerlendirmeleri puanının, mekânsal değerlendirmeler ile olan ilişkisine bakıldığında, aralarında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$) Bu durum, iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğu, birbirlerinin artış ve azalışlarından etkilenmediklerini anlamına gelmektedir.

Son olarak, yeniden canlandırma stratejileri ilkelerinin, Suriçi özelinde saha araştırmaları, gözlemler ve anket sonuçlarına göre genel bir değerlendirmesi yapılmış olup izelge 4.70' de verilmiştir. Çizelge 4.70' de yeniden canlandırma stratejileri ilkelerinin mekansal, ekonomik ve sosyo- kültürel boyutta Suriçi'nde saha araştırması, gözlemler ve anketlere göre etkileri incelendiğinde mekansal boyutta; alınan plan kararları ile işlev değişikliklerine ilişkin stratejiler, restorasyon çalışmaları, kullanım çeşitliliği, sosyo-kültürel aktivitelerin ve kamusal mekanların varlığı ilkelerinin uygulanabilirliği gözlemlendiğinde genellikle olumlu sonuçlara dayalı iken merkezin tarihi dokusu, ulaşılabilirlik-erişebilirlik, yaya akışı ve çevresel kalite durumu ilkeleri gözlemlendiğinde genellikle olumsuz sonuçlara dayanmaktadır. Ekonomik boyutta emlak piyasasındaki değişimlere dayalı ilkeler gözlemlendiğinde genellikle olumlu sonuçlar elde edildiği ekonomik canlılık, perakende ticaret eğilimleri, istihdam yaratma ve yerel üretim, esneklik ve ilerici düşünce ilkeleri gözlemlendiğinde ise genellikle olumsuz sonuçlar elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyo-kültürel boyutta Suriçi'nde yeniden canlandırma ilkelerinin uygulanabilirliği incelendiğinde mekansal ve ekonomik boyuta göre daha olumsuz sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Saha araştırması, gözlemler ve anket sonuçlarına göre mekansal ve ekonomik boyuta kıyasla sosyo-kültürel boyutun gözardı edildiği sonucuna varılmıştır.

Çizelge 4.69. Suriçi Yeniden Canlandırma Stratejileri İlkelerinin saha araştırması, gözlemler ve anketlere göre sonuçları

Yeniden Canlandırma Stratejileri İlkeleri		Saha Araştırması ve gözlemlere göre			Anketlere göre		
		Olumlu	Olumsuz	Etkisi Yok	Olumlu	Olumsuz	Etkisi Yok
MEKANSAL	➤ Plan kararları: • Arazi kullanım durumu ile işlev değişikliklerine ilişkin stratejiler,	+			+		
	➤ Restorasyon çalışmaları: • Cephe değişimi,	+			+		
	➤ Ticari bina yenileme	+			+		
	➤ Konut yenileme	+				+	
	➤ Yeni inşaat projeleri	+				+	
	➤ Kullanım Çeşitliliği	+			+		
	➤ Binalardaki kullanıma bağlı boşluk oranı		+			+	
	➤ Merkezin tarihi dokusu: • Tarihi kent merkezi dokusunu bozan yapılar		+			+	
	• Kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonların oluşturulması,		+			+	
	• Bakımsız ve güvensiz sokak		+			+	
	• Sosyo-kültürel aktivitelerin ve kamusal mekanların varlığı	+				+	
	➤ Ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik : • Taşıta bağımlılık durumu,	+			+		
	• Farklı ulaşım alternatifleri,	+			+		
	• Engelli, yaya ve bisikletliler için kalitenin sağlanması,		+			+	
	• Otoparkların niteliği ve yeterliliğinin saptanmasıdır.		+			+	
	➤ Yaya akışı		+			+	
	➤ Şehir merkezinin çevresel kalite durumu						
	• Hava kirliliği	+			+		
	• Çevre kirliliği		+			+	
	• Gürültü, kalabalık		+			+	
EKONOMİK	➤ Ekonomik canlılık: ticari canlılık düzeyi		+			+	

	➤ Emlak piyasasındaki değişimler:	+			+		
	• Konut piyasası, artan talep, artan-ertelenen-bekleyen konut satışları sayısı,						
	• Konut kira ve satış değerleri değişimi	+			+		
	• Ticaret kira ve satış değerlerin değişimi	+			+		
	• Kar amaçlı yatırım firmalarının yoğunluğu,		+			+	
	• Organizasyon ve projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artışlar	+				+	
	➤ Perakende ticaret eğilimleri		+			+	
	• Ticaret birimlerinin mevcut durumu ve değişimi						
	• Kent merkezine gelmek ve merkezdeki yerini değiştirmek isteyen kullanımların belirlenmesi		+			+	
	➤ İstihdam yaratma ve Yerel üretim:		+			+	
	• Yerel üretimi destekleyecek fonksiyonların varlığı		+			+	
	➤ Esneklik ve ilerici düşünce:		+			+	
SOSYO-KÜLTÜREL	➤ Farkındalık:		+			+	
	• Yerel kültürün ticari aktiviteler, kültürel yapı ve sosyal süreçler hakkındaki bilinç düzeyi						
	➤ Yerel sorumluluk ve bilgilendirme:			+		+	
	Arsa sahipleri, işyerleri ve konut kullanıcıları ve yerel yönetimlerin süreçte rol alması						
	➤ Kullanıcı görüş ve davranışları:			+		+	
	• Kent merkezinde ziyaretçilerin ve kullanıcıların görüşlerinin saptanması						
➤ Sosyal uyum:		+			+		
• Mekânın etkin kullanımında eşitlik ve sosyal adalet							
• Farklı kültürel yapılar arasındaki uyum ya da sorunlar		+			+		
➤ Güvenliğin algılanması ve suç düzeyi		+			+		

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Günümüzde tarihi kent merkezlerinin kullanıcı profili, kırsal kesimden kente göç etmiş, eğitim seviyesi ve geliri düşük koruma bilincine sahip olmayan ve aidiyet hissi taşımayan gruplardan oluşmakta olup tarihi dokunun daha hızlı yıpranmasına sebep olmaktadır. Bütüncül koruma politikalarında amaçlanan ise tarihi kent merkezlerini kullanıcıları ile birlikte mekanı korumayı ve kent bütününden soyutlanmadan kentin bir parçası haline gelmesidir. Bu sebeple kullanıcıların mekanda aidiyet hissini olmasa, mekanda yaşamaya ve kullanmaya istekli olması gerekmektedir.

Buna bağlı olarak kullanıcıların güvenliği, aidiyet duygusu, erişebilirlik, sokak dokusunda işlevsellik, kültürel etkinlikler, toplanma mekanları gibi mekansal ve tasarım boyutunun farklı kültürel yapıdaki kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Genel olarak tarihi kent merkezlerinde geniş bir işlevsellik ve kültürel çeşitlilik stratejisi geliştirmeye odaklanırlar. Yerel kullanıcıların ve turistlerin tüketimini artırma ve kafeler, mağazacılık aracılığıyla tüketim fırsatlarını yaratma faaliyetleri, şehir imajını iyileştirme ve yerel yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yeniden canlandırma politikaları benimsenmektedir. Diyarbakır kentinde Suriçi tarihi kent merkezinde de yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yeniden canlandırma stratejisi benimsenmiştir.

Diyarbakır kentinde ilk yerleşim Suriçi bölgesinde yer alan İçkale'de Subarru döneminde savunma amaçlı olarak başlamıştır. Helenler döneminde ise dik kesişen yol aksları, kanalizasyon sistemi oluşturulmuş kent büyümüştür. Doğu surlarının inşa edilmesiyle Mardin Kapı'dan Yeni Kapı ve Dağ Kapı'ya kadar batıya doğru kent genişlemiştir. Roma döneminde ise surların batı kısmı da inşa edilerek günümüzdeki sınırlara ulaşmıştır. Osmanlı döneminde ise Müslümanlar kentin kuzey yönünde yer alan Yeni Kapı ve Urfa Kapı arasındaki mahallelerde, Hristiyanlar kentin güney yönüne yerleşmişlerdir. 1865 yılında planlı döneme geçiş ile birlikte kentin kuzey bölümünde ilk imar çalışması başlamış olup caddeler genişletilmiş, ticaret aksı cadde üzerinde geliştirilmiş ve sur dışına kışlalar yapılmıştır. Suriçi ile sur dışı arasındaki bağlantıyı sağlamak için sur kapıları açılmış ve sur dışına kamu yapıları yapılarak sur dışına doğru kuzey kısımda kent gelişmiştir.

Kentin ilk 1959 yılı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı yapılmış olup Suriçi'ndeki yolların genişletilerek sur dışındaki yollarla bağlantısının sağlanması ve sur diplerindeki

köy evlerinin yapımının durdurulması amaçlanmıştır. 1980 döneminde kent kırsaldan yoğun göçler almakta olup nüfus artışına dayalı kentsel koruma sağlanamamış bölgede kaçak yapılaşma artmış ve altyapı sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1988 yılında Suriçi bölgesi İçkale dahil olmak üzere "Diyarbakır Kentsel Sit Alanı" ilan edilmiştir. 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ile sur diplerinde yer alan kaçak yapılaşmaların yıkılması ve surların hem içeriden hem de dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrelenmesi kararı alınmıştır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 2006 yılı 1/25000 Nazım İmar Planında kentsel dönüşüm çalışmalarına ilişkin kararlar yer almıştır. 2015 yılında Diyarbakır Kalesi ve Hevsel bahçeleri kapsamında UNESCO Dünya Kültür Mirasına girmiş olan evrensel niteliğe sahip korunması gereken bir bölge iken bölgede başlayan şiddetli ve müdahale sürecinde birçok mahallede binalar ve kültür varlıkları zarar görmüş ve yıkılmıştır.

Tarihi kent merkezlerini kapsayan ve planlama yaklaşımlarını yönlendiren yasal, yönetsel çerçeve yeniden canlandırma uygulamalarının gerisinden gelmiştir. Yasal çerçevede tarihi kent merkezlerini kapsayan yasalarla ilgili belirsizlikler devam etmekte olup 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile tarihi kent merkezlerinin yeniden inşa edilmesi, restore edilmesi ve aynı zamanda korunması kavramları birbiriyle çatışmaktadır. Bu kanunlara ek olarak 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda ise ekonomik ve fiziksel boyut ön planda tutularak tarihi dokunun sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik boyutlarıyla korunarak yenilenmesi konusunda olumsuz sonuçların yaşanmasına neden olmuştur.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunda acele kamulaştırma ve bölgenin riskli alan ilan edilmesine yönelik kararların alınmasında yerel yönetim, yerel kuruluşlar ve halk katılımı sağlanmadan alanın uygulama görmesi, alınan kararlara karşı olumsuz bir bakış açısına sebep olmuş ve halk tarafından desteklenmemiştir. Yaşanılan süreç sebebiyle yasakların devam ettiği mahalle ve sokaklarda yer alan taşınmazların sahipleri tarafından değer tespiti yapamamaları ve kamulaştırma bedelleri ile ilgili tereddütler, hak kayıplarının yaşanması konusunda halkı şüpheyne düşürmüştür. Ayrıca yasaklanan mahallelerde devam eden inşaatların bittikten sonra yeni kullanıcı profili tarafından sahiplendirilmesi rant ve birtakım ekonomik spekülasyonlara sebep olacağı düşünülmektedir. 2015 yılı ve sonrasındaki sürece ait bulgularda ve anket çalışmalarında yeniden canlandırmanın henüz yapılmadığı mahallelerde genel olarak olumsuz bir tavır tutum göstermektedir.

Suriçi bölgesinde yapılan anket çalışmasında yeniden canlandırma uygulamalarının genellikle cadde üzerinde ve caddeye yakın bölgelerde cephe yenileme ve fonksiyon değişikliği üzerine yapıldığı gözlemlenmiştir. Fonksiyon değişikliği genellikle tarihi yapıların kafelere ve restoranlara dönüşmesi ile olmuştur. Yeniden canlandırmanın yapıldığı bölgelerde yerel halk bölgenin mevcut durumundan ve yeniden canlandırma uygulamalarının getirilerinden memnun olmuşlardır. Ancak yeniden canlandırma uygulamalarının yapılmadığı bölgelerde yerel halk yeniden canlandırma uygulamalarına karşı bir tavır sergilemişlerdir. Yeniden canlandırma uygulamalarının yapılmadığı bölgelerde yerel halk tarihi yapıların çoğunlukla kafelere dönüşmesinden memnun olmadıklarını, yaşam tarzlarına uymadığı geleneklerine ve bölgenin sosyo-kültürel yapısını değiştirmesi sebepleri ile bölgelerinde bu yaklaşımla yeniden canlandırma uygulamalarını desteklememektedirler.

Çalışmayı yönlendiren hipotezlerden yeniden canlandırma stratejilerinin sosyal boyutu incelenmiş olup “Hipotez 1: Yeniden canlandırma stratejileri, yaşayan sakinlerin alandan memnuniyetini, yer değiştirme ve yerinden edilme sürecini olumlu etkilemektedir.” hipotezi, “Kullanıcı görüş ve davranışları” göstergesine ve anketin 22., 27., 28., 29, 31. ve 32 soruların cevaplarına dayanarak doğrulanmamıştır. Yeniden canlandırma stratejilerinden yer değiştirme ve yerinden edilme süreci yaşayan halk tarafından istenmeyen bir durum olmakla birlikte yerel halkın başka bir bölgeye ayak uyduramadığı Suriçi’ne gelecek farklı bir kesimin ise tarihi dokuyu koruyamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer hipotezler ise doğrulanmıştır.

Yeniden canlandırma stratejilerinin ekonomik boyutunda saha araştırması ve emlak piyasası değişimleri incelenmiş olup “Hipotez 2: Yeniden canlandırma stratejileri, işlevlendirme ile kent merkezinin ekonomik yönden canlanmasını sağlayabilmektedir.” hipotezinin “Ekonomik canlılık” göstergesi ve 2008-2015-2020 yılları rayiç değerleri baz alınarak rayiç değer artışında plan kararlarının etkisinin olduğu sonucuna dayanarak doğrulandığı ve yeniden canlandırma stratejilerinden işlev değişikliğinin uygulandığı alanlarda ekonomik yönden canlanma olduğu görülmüştür.

Yeniden canlandırma stratejilerinin mekansal boyutunda plan kararları incelenmiş olup “Hipotez 3: Yeniden canlandırma stratejileri, kent merkezlerinde tarihi dokunun ve kent kimliğinin korunmasına ve fiziksel kalitenin artmasına katkı sağlayabilecektir.” hipotezi “Plan Kararları”, “Merkezin Tarihi Dokusu” göstergeleri, plan incelemeleri ve saha araştırmasına dayanarak doğrulanmış olup yeniden canlandırma uygulamalarının gerçekleştiği bölgelerde yeniden canlandırma

uygulamalarının gerçekleşmediği bölgelere göre mekansal iyileştirmeler olduğu görülmüştür.

Yardımcı sorulardan “Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejileri tarihi kentsel dokunun fiziksel olarak sağlıklılaştırılmasına olanak sağlamakta mıdır?” sorusu “Restorasyon Çalışmaları” göstergesine ve saha araştırmasına dayanarak incelendiğinde Suriçi’nde sağlıklılaştırmanın mevcut durumda ticaret bölgelerinin yoğun olduğu bölgelerde yoğunlaştığı konut alanlarında etkisinin henüz yeteri kadar görülmediği söylenebilir.

“Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejilerinin tarihi kentsel dokunun korunmasına yönelik kararları nelerdir? Bu kararlar uygulamaya ne kadar aktarılabildiği?” sorusu “Plan Kararları” ve “Tarihi kent merkezi dokusunu bozan yapıların tespiti” göstergeleri ve saha araştırmaları incelendiğinde alınan kararların daha çok anıtsal-sivil mimari üzerine yoğunlaştığı tek yapı ölçeğinde kaldığı ve tarihi yapıların yoğunlaştığı yapı gruplarına yönelik olduğu söylenebilir.

“Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejileri ile ekonomik canlılığın sağlanabilmesi adına önerilen işlev değişikliklerinin etkisi ne olmuştur?” sorusu “Kullanım Çeşitliliği” ve “Yaya Akışı” göstergeleri ile saha araştırmasına dayanarak incelendiğinde genellikle geleneksel konut alanlarından ve hamamlardan cafe, restoran ve müze alanları oluşturulmuştur. İşlev değişikliğinin yaşandığı bölgelerde yaya akışı artmış olup tercih edilen alanlar haline gelmiştir.

“Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejilerinin gayrimenkul değerleri üzerindeki etkisi ne olmuştur?” sorusu “Emlak Piyasasındaki Değişimler” göstergesi, saha araştırması ve anketin 13. cevabı incelendiğinde yeniden canlandırma ilkelerinin uygulandığı alanlarda ve etki alanlarında arsa, konut ve ticaret yapılarında artışların yaşandığı gözlemlenmiştir.

“Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejilerinin yaşayanlar üzerindeki olumlu/olumsuz etkileri neler olmuştur?” sorusu “Farkındalık”, “Yerel Sorumluluk ve Bilgilendirme”, “Sosyal Uyum” göstergeleri, saha araştırması ve anketin 22., 23., 24., 25., 27., 28. ve 29. soruların cevapları incelendiğinde yeni işlevlerin getirildiği alanlarda yaşayanlar tarafından olumlu karşılandığı ve desteklendiği gözlemlenmiş olup işlev değişikliği yapılmayan alanlarda yaşayanlar tarafından yeni işlevlerin getirilmesinin sosyo-kültürel yapılarının bozulacağı sebebiyle istenmediği gözlemlenmiştir.

“Suriçi’nde yeniden canlandırma stratejilerinin güvenlik konusunda etkisi nasıl olmuştur?” sorusu “Güvenliğin algılanması ve suçun ortaya çıkışı” göstergesi ve

anketin 26. sorusunun cevabı incelendiğinde canlandırma uygulamalarının gerçekleştirildiği bölgelerde halkın bölgeyi daha güvenli algıladığı ama hala konut alanlarının yoğunlaştığı bölgelerde halkın bölgeyi yeteri kadar güvenli algılamadığı özellikle akşam saatlerinde bölgenin tercih edilmediği görülmüştür.

Son olarak, Suriçi'nde yeniden canlandırma stratejisi ilkelerinin uygulanabilirliği mekansal, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutta aralarındaki ilişkinin zayıf olduğu, sosyo-kültürel boyutta Suriçi'nde yeniden canlandırma ilkelerinin uygulanabilirliği incelendiğinde mekansal ve ekonomik boyuta göre daha olumsuz sonuçlar elde edildiği ve sosyo-kültürel boyutun gözardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.Öneriler

Tarihi kent merkezlerinin özgün dokuya, kentsel sit statüsüne sahip olması nitelikleri göz önünde bulundurularak mevcut dokusuyla korunması, sokak dokusunun, geleneksel evlerin, geleneksel ticaret fonksiyonlarının bölgede yaşayan yerel halk ile birlikte sosyo-kültürel boyutu göz ardı edilmeden korunarak politikalar geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önerilmektedir. Korunacak alanın tek yapı ölçeğinden yapı grubuna kadar hatta tarihi-fiziki, sosyo-kültürel, ekonomi-turizm boyutları ile ele alınarak çözümü sağlanmalıdır.

Yeniden canlandırma uygulamaları ile tarihi kent dokusuna zarar vermeden çalışmalar yapılmalıdır. Yeniden canlandırma uygulamalarında yaşayan halkın ve kullanıcı profiline belirleneceği fizibilite çalışmaları, anketler, saha araştırmaları, görüşmeler, toplantılar yapılarak uygun plan kararları alınmalı ve projeler üretilmelidir. Geliştirilen projelere halk katılımı sağlanarak yaşayan halkın bilgi ve tecrübelerinden faydalanılacağı ve halkın bilgilendirileceği toplantılar mahalle bazında düzenlenerek projenin amaçları net bir şekilde açıklanıp halkı yanıtacak, spekülasyon oluşturacak bilgi kirliliğinin önüne geçilmeli, halkla güvenli bir ilişki içinde olunmalıdır.

Yeniden canlandırma uygulamalarında sosyal dışlanmanın yaşanmaması, yerel halkın mağdur edilmemesi ve yaşadıkları çevreden uzaklaştırılmaması yaklaşımı benimsenmeli projeler ve yıkımlar etaplar halinde yapılarak halk canlandırmanın olduğu bölgeden uzaklaştırılmamalıdır. Tarihi kent merkezlerinde hala devam eden yerel halkın yaşama kültürü ve komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesine önem verilerek yaşam koşullarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

Yeniden canlandırma uygulamalarında çok aktörlülük (kamu-özel sektör, yerel topluluklar) ve aktörler arası örgütlenme, işbirliği ile ulusal düzeyden, mahalle düzeyine

kadar potansiyeller ve sorunlar farklı ölçeklerde belirlenmelidir. Bu işbirlikleri çerçevesinde koruma, kültürel ve turizm odaklı yeniden canlandırma konularında eğitimler verilmelidir. Bu eğitimlerde halkın beklentilerinin neler olduğu, yeniden canlandırma uygulamalarında turizm ve kültür odaklı yeniden canlandırmaya bakış gibi konularda halkın fikirleri alınmalıdır. Bölgede hangi kent sorunların, hizmetlerin, kamusal-sosyal alanların yetersiz kaldığı tespit edilerek bu gereksinimler karşılanmalıdır. Bölgenin ihtiyacı olan sosyal donatı alanları mevcut yapılara farklı fonksiyonlar verilerek çözümlenmelidir.

Tarihi kent merkezinin mevcut durumunun iyileştirilmesi için yerel halk ve kullanıcılar kendini güvende hissetmeli, iş kolları ve aktiviteleri gelişip canlandırılmalı, iş imkanı fırsatı veren canlı yaşanabilir şehir merkezleri oluşturulmalıdır. Kentsel alanda çeşitlilik ortaya koyan işyeri, finansal birimler, sosyo-kültürel aktiviteler, boş zaman faaliyetleri gibi alternatiflerle kullanıcıları alana çekerek bölgenin çekiciliğini arttıran etkin ulaşım alternatifleri ve erişebilirlik sağlayan, kimlik öğelerine, mimari karaktere, kamusal mekanlara ve mahalle kültürüne önem veren kentlerin planlama ilke ve uygulamaları esas alınmalıdır. Ayrıca kamusal mekan kültürel faaliyetlere entegre edilmeli, araç kullanımına bağımlılığı azaltmalı, yerel üretimi destekleyecek nitelikte olmalıdır.

Son olarak plan incelemeleri, yeniden canlandırma göstergeleri, anket çalışması ve saha araştırmasına dayanarak Suriçi bölgesi özelinde öneriler sunulmuştur;

- Plan kararlarında yer alan 50 metrelik sınır şartı Sur dışında gecekonduların hala bulunması sebebiyle ihlal edilmiş olup Sur dışının da dışarıdan yeşil bir kuşak ile çevrelenmesi sağlanmalı

-Suriçi'nde tarihi yapıların çevresinde plan kararlarına uyulmadığı görülmüş olup tarihi dokuyu bozan yapılar tespit edilerek onarılmalı-sağlıklaştırılmalı.

-Mahalle ölçeğinde plan kararlarına uyularak açık-yeşil alan yetersizliğinin önüne geçilmeli

-Sağlık, sosyal ve kültürel tesis alanlarının yetersiz olduğu görülmüş olup sosyal-donatı eksikliği giderilmeli

-Koruma amaçlı imar planı ile yeniden canlandırma çalışmaları birbiriyle entegreli bir şekilde yürütülmeli, koruma gözardı edilmemeli

-Suriçi'nde geleneksel konut kullanıcılarının mülklerini terk etmesinin önüne geçilmeli, gecekondulaşma ve konut alanları içerisinde köhneleşmeyle karşı karşıya kalan alanlar önlenmeli

-Koruma amaçlı imar planı değişikliği gözden geçirilerek tescilli yapıların yıkılması önlenmeli

-Suriçi bölgesinde kö kullanım çeşitliliği arttırılmalı

-Suriçi bölgesinde sokak sağlıklaştırma çalışmalarının tanıtımı yapılmalı yaya akışı konut alanlarına doğru yönlendirilmeli

-Restorasyon ve sağlıklaştırma çalışmalarının Melik Ahmet ve Gazi Caddesinde ticaret alanlarının olduğu bölgede yoğunlaşmasından ziyade konut alanlarında da bu uygulamalar gerçekleşmeli

-Melik Ahmet, Gazi, İzzet Paşa ve İnönü Caddelerinde ulaşım kişisel araçlara kapatılmalı veya günün belirli saatlerinde trafiğe açık olması sağlanmalı

-Caddelerde ve sokaklarda engelli, yaya ve bisikletliler için ayrılmış herhangi bir yol bulunmamakta olup tasarım ilkelerine uyarak çözümü sağlanmalı

-Cadde üzerinde yoğun araçların da etkisiyle trafik sorunlarının yaşanmaması için otopark sorunu çözülmeli

-Cadde ve sokaklarda çevre kirliliği önlenmeli sokak temizliğine önem verilmeli

-Gelir seviyesi düşük olan halkın ikamet ettiği Suriçi bölgesinde halkın bölgeden uzaklaştırılmadan Suriçinde istihdam edilmesi sağlanmalı

-Suriçi bölgesinde geleneksel ticaret desteklenmeli ve geleneksel el sanatları yaşatılmalı,

-Suriçinin akşam saatlerinde de güvenli bir bölge haline gelmesi sağlanmalı

-Suriçi'nde güvenlik sıkıntısı sebebiyle ziyaretçilerin ve turistlerin bölgeye gelmemesi üzerine ticaret olumsuz etkilenmekte olup güvenlik sorunu çözülmeli

-Yeniden canlandırma projelerine halk katılımı sağlanmalı

-Kamu-özel sektör işbirliği ile Suriçi bölgesinin yeniden canlandırılmasına yönelik eğitimler halka verilmeli

-Yeni inşa edilen 2 katlı yapıların yüksek bedellerle satışının bölgede yaşanacak sosyo-ekonomik değişim önlenmeli

-Suriçi bölgesinde yıkım sonrası mekânın yeniden yapılandırılmasına yönelik politikalar üretilirken oluşacak rantın mekansal-toplumsal eşitsizliği arttıran bir faktör olmasından kaçınılmalı,

-Sosyo-ekonomik değişimin gerçekleşmesi ve arsa spekülasyonlarının oluşması sorunları göz ardı edilmemeli

Suriçi'nde bölgenin köhneleşmeden arındırılarak mekansal, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlar arasındaki ilişkinin güçlü tutulması yeniden canlandırma uygulamalarının başarıya ulaşmasını ve bölgenin daha yaşanabilir olmasını mümkün kılacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 2007, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon Kitabı, p. 116-146.
- Akkar, Z. M., 2006, Kentsel Dönüşüm Üzerine Batıdaki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye'de Planlama, *Planlama Dergisi* (2), 29-38.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z., 2012, Kültürel miras yönetimi, *Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını*, 2-30.
- Aliefendioğlu, Y. ve Alpaslan, T., 2018, Terörün Gayrimenkul Değerine Etkisi: Diyarbakır İli Sur İlçesi Örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53 (3), 973-1007.
- Arimah, B. C., 2012, Slums As Expressions of Social Exclusion: Explaining The Prevalence of Slums in African Countries, *United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) Nairobi, Kenya*.
- Aslan, A., 2013, Diyarbakır Suriçi kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirilmesi,, *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Neo-Liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları Bildiri Kitabı*, 309-322
- Aydınlı, H. İ. ve Turan, H., 2012, Kuramsal ve Yasal Çerçeve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 61-68.
- Brown, J. D., 2009, Statistics Corner Questions and answers about language testing statistics: Principal components analysis and exploratory factor analysis,, *In. Definitions, differences, and choices*.
- Büyüköztürk, Ş., 2002, Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı, *Eğitim Yönetimi Dergisi* (32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., 2010a, Bilimsel araştırma yöntemleri *Pegem Yayınları, Ankara*, 5. Baskı.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, H., 2010b, Bilimsel araştırma yöntemleri *Ankara: Pegem Yayınları*.
- Çalış, G., Tan, S. ve Kuru, M., 2017, Dünyadaki Kentsel Dönüşüm Uygulama Örneklerinin Karşılaştırılması, *Uluslararası Katılımlı 7. İnşaat Yönetimi Kongresi 06 - 07 Ekim 2017, Samsun*.
- Çatalbaş, F., 2011, Kentsel dönüşüm projelerinin mekânsal ve sosyo-ekonomik etkileri: Diyarbakır ili Suriçi bölgesi örneği, *Yayınlanmamış Yük-sek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı*.
- Çermikli, B., 2016, Tarihi kent merkezlerinde mekân kalitesinin okunabilirliği üzerine araştırmalar, *Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı*, 13-35.
- Çetin, S., 2011a, Dönüşüm sürecinin tarihi kent merkezleri üzerine etkileri: Isparta örneğinde bir inceleme, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 185-199.
- Çetin, S., 2011b, Dönüşüm sürecinin tarihi kent merkezleri üzerine etkileri: Isparta örneğinde bir inceleme, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 185-199.

- Çimen, D., 2007, Tarihi kent mekanlarının kültür ve turizm eksenli dönüşümü üzerine bir araştırma: kültür mahallesi kavramının örneklerle irdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.*, 12-73.
- Çırak, A., 2010, Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? Biz Nasıl Bakıyoruz?, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Planlama Dergisi, 2010(1)*, 29-37.
- D.K.M, 2011, Diyarbakır Kültür Envanteri, *T.C. Diyarbakır Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü.*
- Dağabakan, A., 2012, Tarihi yerleşimlerin yeniden canlandırılması çalışmalarında süreç yönetimi modellerinin incelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa*, 38-114.
- Dalkılıç, N. ve Nabikoğlu, A., 2012, Diyarbakır surlarını koruma ve günümüz koşullarında değerlendirme sorunları, *Uluslararası Diyarbakır Surları Sempozyumu, Diyarbakır.*
- Demirsoy, M. S., 2006, Kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği üzerindeki etkisi: Lübnan-Beyrut-Solidere kentsel dönüşüm projesi örnek alan incelemesi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*, 123-144.
- Dinar, A., 2015, Yerel yönetimler ve kentsel dönüşüm: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi örneği, *Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.*
- Dinçer, İ., 2012, Kültürel miras yönetimi: Türkiye’de Kültürel Miras Politikaları ve Uygulama Araçları, *Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını*, 66-92.
- Doratl, N., Hoskara, Ş. O. ve Faslı, M., 2004, An analytical methodology for revitalization strategies in historic urban quarters: a case study of the Walled City of Nicosia, *North Cyprus, Eastern Mediterranean University, Faculty of Architecture, Elsevier* , 21(4), 329-348.
- Durak, Ş., 2014, Tarihi çevrelerde sürdürülebilir turizm planlaması: Diyarbakır tarihi Suriçi bölgesi örneği, *Yüksek Lisans Tezi Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.*
- Eral, D., 2015, Dönüşüm sürecindeki tarihi kent merkezlerinde kullanıcı profilinin kültürel miras üzerindeki değerlendirmeleri: İzmir örneği, *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İzmir*, 13-25.
- Ersoy, M., 2014, Kentsel Planlama Kuramları Kitabı, p.
- Erşen, A. E., 2009, Tarihi kentlerin korunmasında kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu kararlarının Edirne kenti örneğinde değerlendirilmesi, *Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne*, 33-54.
- Esen, S. Y., 2006, Revitalization of historic commercial areas through the main street program in USA: a case study from the boston main streets program, *Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Falk, N., 1978, Baltimore and Lowell: Two American Approaches, *Revitalizing Inner-City Neighbourhoods*, 12 (3), 145-152.

- Gedik, G. S., 2015, Tarihi çevrelerin sürdürülebilir yeniden canlandırılmasında kullanıcı görüşlerinin değerlendirilmesi: Bursa, hanlar bölgesi örneği, *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul*, 9-42.
- Genç, F. N., 2014, Gecekonduyla mücadeleden kentsel dönüşüme Türkiye’de kentleşme politikaları, *AdnanMenderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*, 16-20.
- Grodach, C. ve Sideris, A., 2007, Cultural development strategies and urban revitalization, *International Journal of Cultural Policy 13*, 349-370.
- Günaydın, A. S. ve Altunkasa, M. F., 2019, Tarihi kent merkezlerinin koruma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi:Gaziantep örneği, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17)*, 51-70.
- Hatami, M., 2013, Tarihi kent merkezlerinin koruma sorunları, Urmiye tarihi kent merkezi üzerine bir araştırma, *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*, 15-38.
- Holmes-Smith, P., 2000, Introduction to Structural Equation Modelling, *ACSPRI 2000*, 143.
- Hosseini, Z. M., 2013, Gecekonduyan dönüşüm uygulamalarının kullanım sürecinde değerlendirilmesi; Zafertepe Mahallesi ve Portakal Çiçeği Vadisi, *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara*, 7-36.
- İnce, Ö., 2011, Diyarbakır’ın kentsel sit dokusu, *Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır*.
- Joseph F. Hair, J., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, W. C., 1998, Multivariate Data Analysis, *Prentice Hall, New Jersey*.
- Joseph F. Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L., 2009, Multivariate Data Analysis, *Pearson Education Inc., New Delhi, India*.
- Kaderli, L., 2014, Kültürel miras koruma yaklaşımlarının tarihsel gelişimi, *TÜBA-KED Dergisi*, 29-41.
- Kalaycı, Ş., 2010, Faktör Analizi”, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, *Ankara: Asil Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ*, 321-331.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2017, Diyarbakır Sur’da Yaşanan Olayların Kent Ekonomisine Etkilerinin Analizi Projesi Araştırma Raporu.
- Karagöz, Y., 2016, SPSS ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler, *Nobel Yayıncılık, Ankara*, 962.
- Karakaş, A. ve Çenberlitaş, İ., 2014, Diyarbakır ilinin turizm potansiyelinin swot analizi ile belirlenmesi, *Balıkesir Universty Bandırma Faculty Of Economics And Administrative Sciences Bialystok University Of Finance And Management 9 ThInternational Conference: New PerspectivesInTourism And Hospitality*, 352-371.
- Kejanlı, T., 2009, Suriçi dokusunun planlama süreci ve koru(nama)ma sorunları, *Tmmob Diyarbakır Kent Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 12.

- Kejanlı, T. ve Dinçer, İ., 2011, Diyarbakır kale kenti'nde koruma ve planlama sorunları, *Conservation and Planning Problems in Diyarbakır CastleCity, Megaron Makale/ Article 6(2)*, 97.
- Keleş, R., 2015, Kentleşme Politikası, *İmge Kitabevi, Ankara*.
- Kıvrak, N., 2010, Eski kent mekanlarının canlandırılması' bağlamında İstanbul Eminönü Hanlar Bölgesi'nde mimari tasarım ilkelerinin irdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.*, 16-58.
- Nelson, A. C., Burby, R. J., Feser, E., Dawkins, C. J. ve Malizia, E. E., 2007, Urban containment and central-city revitalization, *Journal of the American Planning Association*, 70(4), 411-425.
- Nunnally, J., 1978, Psychometric Theory (Second edition), *McGrawHill, New York*.
- Oruç, G. D., 2005, Şehir eski merkezlerinde mekânsal değişim ve yeniden canlandırma stratejileri: İstanbul Tarihi Yarımada Eminönü Örneği, *Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul*, 40-73.
- Öncel, F., 2016, Kayseri Kapalı Çarşısı'nın tarihsel gelişim süreci, koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri üzerine bir araştırma, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul*, 146-152.
- Özcan, C., 2014, Tarihi kent merkezlerinde kültür turizmiyle yeniden canlandırma çalışmaları: Edirne tarihi kaleiçi semti planlama önerileri, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul*, 33-35.
- Özcivan, K., 2016, Kentsel dönüşüm alanlarında yaşayan farklı hak sahiplerinin uzlaşma eğilimleri: Gaziosmanpaşa / Sarıgöl Mahallesi örneği, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*, 7-90.
- Özdamar, K., 2004, Paket programlar ile istatistiksel veri analizi, *Kaan Kitabevi, Eskişehir*, 699.
- Özel, N., 2018, Diyarbakır Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi kapsamında geleneksel evlerin incelenmesi ve önerilerin belirlenmesi, *İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*.
- Özgür, T. ve Özgür, Ö., 2018, 6306 Sayılı Kanun Çerçevesinde Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Mekansal Deneyimi: Ordu İli Örneği, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* (8(1)), 211-227.
- Pirinççioğlu, N., 2009, Suriçi bölgesi toplu konut planlama çalışmaları, *TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 213-220.
- Ryberg-Webster, S. a. K., K.L., 2014, Historic preservation and urban revitalization in the twenty-first century, *Journal of Planning Literature*, 29(2), 119-139.
- Safdari, N., 2014, Sulukule kentsel dönüşüm projesinde mimari özellikler, *İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul*, 33-37.
- Samer, 2017, Suriçi Ali Paşa ve Lale Bey mahallelerinde başlayan kentsel dönüşüm projesine ilişkin gözlem ve araştırma raporu, *Diyarbakır*.

- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G., 2004, A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling, *Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey*, 200-210.
- Selçuk, B. ve Aydoğdu, İ. B., 2014, Kentsel dönüşüm üzerine düşünceler: Kazanım mı kayıp mı?, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 33-53.
- Sönmez, M., 2009, Diyarbakır planlama deneyimi Diyarbakır nazım planı kentsel dönüşüm stratejileri, *TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 34-47.
- Steinberg, F., 2008, Revitalization of historic inner-city areas in Asia: The Potential for Urban Renewal in Ha Noi, Jakarta, and Manila, *Asian Development Bank*.
- Streiner, D. L., 2003, Starting at the beginning: An introduction to coefficient alpha and internal consistency, *Journal of Personality Assessment* (80(1)), 99-103.
- Suhr, D. D., 2006, Exploratory or confirmatory factor analysis? , *SAS Institute*, 1-17.
- Sümer, N., 2000, Yapısal eşitlik modelleri, *Türk Psikoloji Yazıları* (3(6)), 49-74.
- Şimşek, Ö. F., 2007, Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları, *Ekinoks, Ankara*, 4-22.
- Şirin, A., 2018, Antalya ili Kepez ilçesi kentsel dönüşüm çalışmalarının değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta*, 34-36.
- Şişman, A. ve Kibaroğlu, D., 2009, Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Bölümü, Samsun*, 2-7.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S., 2007, Using multivariate statistics *Boston: Pearson Education*.
- Ter, Ü. Ö., 2002, Konya kenti açık ve yeşil alan varlığı içinde tarihi kent merkezinin kentsel tasarımı üzerine bir araştırma, *Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara*, 28-62.
- Tiesdell, S., Oc, T. ve Heath, T., 1996, Revitalizing historic urban quarters, *Architectural Press*, 68-72.
- TMMOB, 2017, Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu, 2017 Yılı Sur raporu, Diyarbakır.
- Tolacı, S. Ş., Beyhan, Ş. G. ve Zeren, M. T., 2011, Sürdürülebilir turizm bağlamında kentsel dokunun yeniden işlevlendirilmesi: Burdur/ Hükümet Caddesi Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Politeknik Dergisi*, 14(3), 187-192.
- Turhanoğlu, K. ve Aysin, F., 2014, Kentsel Mekânin Üretim Sürecinde Tarihsel Ve Kültürel Miras, *Folklor/Edebiyat*, 20 (78), 71-82.
- Uğur, H. ve Giritlioğlu, C., 2006, Geleneksel şehirsal dokular ve kullanıcı özellikleri, *İTÜ Mimarlık fakültesi, itü dergisi*, 5(1), 29-34.
- Uyan, A., 2008, Kent merkezlerindeki konut alanlarında çöküntüleşme ve dönüşüm Bursa Doğanbey kentsel dönüşüm projesi örneği, *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara*, 6-142.

- Uzun, N. B., Gelbal, S. ve Öğretmen, T., 2010, TIMMS-R Başarı ve duyuşsal özellikler arasındaki ilişkinin modellenmesi ve modelin cinsiyetler bakımından karşılaştırılması, *Kastamonu Eğitim Dergisi* (18(2)), 531-544.
- Ünal, Z. G., 2014, Kültürel mirasın korunması, İsmep Rehber Kitaplar, 10-28.
- Ünlü, T., 2006, Kentsel mekânda değişimin yönetilmesi, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi, METU JFA Dergisi*, 23(2), 63-92.
- Yalçıntaş, H. A., 2008, Evaluating the impact of urban competitive advantages on economic revitalization of deprived inner cities through a case study held in Istanbul,, *Yüksek Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İzmir*.
- Yaşlıoğlu, M. M., 2017, Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* (46), 74-85.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S., 2004, SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Detay Yayıncılık, Ankara*.
- Yılmaz, N., 2005, Kent merkezlerindeki kentsel sit alanlarında değişim sürecinin değerlendirilmesi Kayseri kentsel sit alanı ve Talas kentsel sit alanları örneği, *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul*, 4-24.
- Yoh, S. ve Sing, T. Y., 2016, Rehabilitation methods and revitalization strategies in the old inner-city areas of rapid growth cities in Asia: A comparison of four cities: Penang, Hanoi, Shanghai and Tokyo, *Urban and Regional Planning Review*, 3, 1-18.

İnternet Erişimleri

- URL-1: <http://www.istanbul-rehber.com/harita/ulke/bosna-hersek-Haritasi.asp>[Ziyaret Tarihi: 19 Mart 2020].
- URL-2:http://cografyaharita.com/haritalarim/41_diyarbakir_ili_haritasi.png[Ziyaret Tarihi: 12 Aralık 2018].
- URL-3:https://www.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/www.karacadag.org.tr_21_IN8E04GY_istatistiklerle_sanliurfa_diyarbakir.pdf[Ziyaret Tarihi: 14 Aralık 2018].
- URL-4:https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_307_W_H5M35SO_istatistiklerle_diyarbakir_2018.pdf istatistiklerle diyarbakır, 2018. [Ziyaret Tarihi: 15 Aralık 2018].
- URL -5: <http://diyarbakir.yerelnet.org.tr/>[Ziyaret Tarihi: 26 Ocak 2018].
- URL-6:<https://www.nufusu.com/il/diyarbakir-nufusu>[Ziyaret Tarihi: 18 Aralık 2018].
- URL-7:<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-140254/diyarbakir-surlari-ve-hevsel-bahceleri-dunya-miras-list-.html>[Ziyaret Tarihi: 20 Aralık 2018].

URL-8:http://diyarbakir.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.php?iladi=D%DDYARBAKIR
[Ziyaret Tarihi: 26 Ocak 2018].

URL-9:<https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/171770-sur-da-9-mahallede-yasak-kalkti>[Ziyaret Tarihi: 23 Aralık 2018].

URL-10:<https://diyarbakirtarihiyerler.wordpress.com/diyarbakir-evleri-2/>[Ziyaret Tarihi: 12 Aralık 2018].

URL-11:<https://diyarbakirtarihiyerler.wordpress.com/diyarbakir-evleri/#jp-carousel-584>
[Ziyaret Tarihi: 24 Aralık 2018].

URL-12:https://www.karacadag.gov.tr/Destek/Dosya/www.karacadag.org.tr_4_WC6U68OB_diyarbakir_kulturel_miras_projeleri_brosuru.pdf[Ziyaret Tarihi: 29 Aralık 2018].

URL-13:<https://www.karacadag.gov.tr/destekler/4/cazibe-merkezlerini-destekleme-programi/>[Ziyaret Tarihi: 30 Aralık 2018].

URL-14:<http://www.arkitera.com/soylesi/1011/suricinde-neler-oluyor>[Ziyaret Tarihi: 5 Ocak 2019].

URL -15 :
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=413&RecID=4348>

URL-16 : <https://www.tigrishaber.com/kapali-olan-yola-asfalt-51289h.htm>

URL-17:<https://www.dunyabulteni.net/guncel/diyarbakir-surlari-isiklendirilacak-h412372.html>

URL-18: <https://rotadiyarbakir.com/tarihi-yerler/surp-giragos-ermeni-kilisesi>

URL-19: <https://www.diyarbakirgazete.com/kiliselerin-restorasyonu-suruyor/>

URL-20: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/d-yarbak-r_-cdr2017-20180711164325.pdf

URL-21: <https://www.havaizleme.gov.tr/>

URL-22: <https://diyarbakir.yogunlukharitasi.com>

URL-23:
https://www.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/www.karacadag.gov.tr_2_LX3Y17UE_trc2_bolgesi_yasam_kalitesi_arastirmasi.pdf

URL-24: https://www.sahibinden.com/haritada-emlak-arama/satilik?geoLocation_latitude_north=37.915779541223195&geoLocation_latitude_south=37.900610241497176&geoLocation_type=address_district&geoLocation_longitude_east=40.242414560160846&geoLocation_longitude_west=40.22533425315401

URL-25: https://www.sahibinden.com/haritada-emlak-arama/satilik-is-yeri?geoLocation_latitude_north=37.918665611393266&geoLocation_latitude_south=37.90349690675842&geoLocation_type=address_district&geoLocation_longitude_east=40.244295641326914&geoLocation_longitude_west=40.22721533432008

URL-26: http://www.dimod.org.tr/mimarlarodasi/haber_detay.asp?id=485

7. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : ŞEYMA US
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : DİYARBAKIR/30.09.1993
Telefon : (0544) 268 25 85
Faks :
E-Posta : seymaus9@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Lise	: Nafiye-Ömer Şevki Cizrelioğlu Lisesi	2010
Üniversite	: Selçuk Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	: Konya Teknik Üniversitesi	-
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2017-2018	İLKE MÜHENDİSLİK	GAYRİMENKUL DEĞERLEME UZMAN YARDIMCISI
2019	ÇINAR TAŞINMAZ DEĞERLEME VE MÜŞAVİRLİK A.Ş.	GAYRİMENKUL DEĞERLEME UZMANI
2019	ÖZTÜRK GAYRİMENKUL DEĞERLEME A.Ş.	GAYRİMENKUL DEĞERLEME UZMANI

EK-1:ANKET SORULARI

A. KULLANICILARA YÖNELİK GENEL BİLGİLER

1. Cinsiyet		3. Doğum yeri		5. Meslek	
Kadın		Diyarbakır merkez		Üst düzey memur, yönetici	
Erkek		Diyarbakır kırsal kesim		Mühendis	
		Farklı iller		Sağlık profesyonelleri	
2. Yaş		4. Eğitim Durumu		Eğitim profesyonelleri	
18-25		Okuma-yazma bilmiyor		Nitelikli zanaatkar	
26-35		İlkokul		Ev hanımı	
36-45		Ortaokul		Temel satış ve hizmetler	
46-60 üstü		Lise		Tarım işçisi	
61 üstü		Üniversite		Maden ve inşaat işçisi	
6. Kullanıcı tipi		7. Mülk sahipliği		Emekli	
Konut		Mülk sahibi (birden fazla ise belirtiniz)		Öğrenci	
Ticaret		Kiracı		İşsiz	
Turizm		Vakıf, dernek vb. mülkü		8. Sur içinde ikamet/çalışma süresi	
Ziyaretçi				1 yıldan az	
				1-5 yıl	
				6-10 yıl	
				11-15	
				15 yıldan fazla	

B. MEKÂNSAL YAPIYA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

1. Sur içinde bulunma sebebiniz nedir?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
Eve/İşe yakınlık					
Alışveriş olanaklarına yakınlık					
Tarihi dokunun etkisi					
Ekonomik duruma uygunluk					
Akrabalara yakınlık					

2. Evinizin/ iş yerinizin daha önce hangi amaçla kullanıldığını biliyor musunuz? Biliyorsanız aşağıdakilerden hangisi olduğunu belirtiniz?

Hayır	Evet
	Konut
	Ticaret
	Turizm
	Diğer

3. Aşağıda belirtilen kullanımların yeterlilik durumlarını değerlendirir misiniz?

Kullanımlar	Çok Yeterli	Yeterli	Fikrim yok	Çok yetersiz	Yetersiz
Eğitim hizmetleri					
Sağlık hizmetleri					
Sosyo-kültürel hizmetler					
Ticari olanaklar					
Toplu taşıma imkanları					

Park ve yeşil alan düzenlemeleri					
Yaya yolları					
Engellilere yönelik düzenlemeler					
Çevre-sokak temizliği					
Çevre-sokak düzenlemeleri					

4. Sur içinin çevresel kalite durumundan memnun musunuz?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
Hava kirliliği					
Çevre kirliliği					
Gürültü					
Kalabalık					

5. Bölgede binaların, sokakların genel görünümünden memnun musunuz?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
6. Bölgede yeniden canlandırma uygulamalarını gerekli buluyor musunuz?					

7. İşyerinizin veya evinizin hangi alanlara yakın olmasını istersiniz?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
Toplu taşıma güzergahı					
Alışveriş merkezlerine					
Kültür, sanat ve spor merkezleri					
Parklar, yeşil alanlar					
Turizm tesislerine					

8. Sur içinin beğenilen özellikleri nelerdir?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
İşe/okula/merkeze yakınlık					
Komşuluk ilişkilerinin iyi/samimi olması					
İnsana mutluluk ve aidiyet hissi vermesi					
Yapıların görselliği- tarihi niteliği mahalleye ayrıcalık veriyor, kimlik katıyor					
Ulaşımın kolay olması					
Kira/satın alım bedellerinin düşük olması					
Sokak sağlıklılaştırma ve canlandırmaya yönelik destekler					

9. Sur içinin beğenilmeyen özellikleri nelerdir?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
Yapı kalitesinin kötü olması					
Huzursuz edici/güvensiz bir çevre olması					
Tarihi dokunun harap					

edilmesi					
Yapı ve insan yoğunluğu açısından çok yoğun bir çevre olması					

10. İş yeriniz/ evinizin bulunduğu bölgenin akşam saatlerinde güvende olma yeterliliğini belirtir misiniz?	Çok Yeterli	Yeterli	Fikrim Yok	Yetersiz	Çok Yetersiz
18.00-20.00					
20.01-22.00					
22.01-00.00					
00.01-06.00					

11. Sur içinde hangi yapılar hafızanızda canlanmaktadır?

Ulu Cami
Hasanpaşa
Keçiburcu
Hiz. Süleyman
Kiliseler
Diğer

C.EKONOMİK YAPIYA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

12. Sizce evinizin/İş yerinizin ekonomik gelişimi günden güne artmakta mıdır?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır

13. İşyeriniz/ evinizde mülk sahibi iseniz mülk değerini kiracı iseniz aylık kira değerini yaklaşık olarak belirtir misiniz?			
Kira		Mülk	
0-2.500TL		0-50.000-TL	
2.501-4.500TL		50001-100000TL	
4.501-6.500TL		100001-150000TL	
6.501TL ve üstü		150001-200000 TL	
		200001-300000TL	
		300001-500000 TL	
		500001 TL ve üstü	

14. Önceki soruda belirtilen değerlerde projeye dayalı yenileme çalışmaları sayısında artış oldu mu?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
15. İş yerinizi bu bölgede seçme sebebiniz nedir?					
Kiraların/satım değerlerinin uygunluğu					
Eve yakınlık					
Tarihi dokunun önemi					
Müşteriye yakınlık					
Benzer iş kollarının bu bölgede olması					

16. İşyeri ya da konutunuzun başka yerde olmasını ister miydiniz?					
17. Canlandırma projeleri ile yerel üretimin desteklendiğini ve istihdam oluşturulduğunu düşünüyor musunuz?					
18. Bölgede han, hamam gibi tarihi yapıların cafe ve müzelere dönüşmesi gibi fonksiyon değişikliğini destekliyor musunuz?					
19. Bölgede turizme yönelik düzenlemeler ile turist ve ziyaretçi sayısında artış oldu mu?					
20. Bölgenin dokusuna zarar verdiğini düşündüğünüz iş kolları var mı?					

21. Var ise bunlar nelerdir?

D. SOSYAL YAPIYA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

22. Bu bölgede çalışmaktan veya yaşamaktan memnun musunuz?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
23. Mekânın kullanımında eşitlik olduğunu düşünüyor musunuz?					
24. Farklı kültürel yapılar arasında uyum var mı?					
25. Bölgede turizme yönelik düzenlemeleri kültürel aktivitelerin, ticaret, eğlence gibi yerlerin sayısının artmasını destekliyor musunuz?					
26. Bölgede suçun engellemesine yönelik çabaları yeterli buluyor musunuz?					
27. Bölgede son zamanlarda yapılan yeniden canlandırma uygulamaları bölgede yaşanılabilirliği arttırmakta yeterli mi?					
28. Bölgenin ve bölgenin kültürünün tanıtılmasını yeterli buluyor musunuz?					
29. Belediyelerin yeniden canlandırma uygulamalarını gerçekleştirmesi konusunda halkı bilgilendirmelerini yeterli buluyor musunuz?					
30. Yeniden canlandırma uygulamaları gerçekleştirilirken öncelikle kimin görüşlerine başvurulmalıdır?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır

Yerel yönetim temsilcileri					
Sur içinde yaşayanların (kullanıcılar)					
Ziyaretçiler					
Esnaflar					
Sivil Toplum Kuruluşları					
Yatırımcılar					
İnşaat şirketleri					

31. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır
Müşteri kitlesi/yaşayanlar azalmıştır					
Suriçi'nde gayrimenkul Satış/alım/kiralama değerleri azalmıştır					
Suç olaylarında azalma olmuştur					
Bölge güvenli hale gelmiştir					
Canlandırma çalışmaları hızlanmıştır					

32. Bölgenin 2015 yılı ve sonrasında yaşadığı süreç ile ilgili aşağıdaki durumları değerlendirir misiniz?	Evet	Hayır
Evim/işyerim yıkılmıştır/ ağır hasar görmüştür.		
Evimi/işyerimi taşımak zorunda kaldım.		

33. Yerel yönetimlerin halkı Suriçi'ne akşam saatlerinde çekmek için yeniden canlandırma projeleri var mıdır?	Kesinlikle evet	Evet	Fikrim Yok	Hayır	Kesinlikle Hayır